

การเมืองในสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2563

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Politics in Architecture of Thai Parliament

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts (Government) in Government

Department of Government

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Chulalongkorn University

Academic Year 2020

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การเมืองในสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย
โดย	น.ส.อรณัฐ ปิยะจารุวัฒน์
สาขาวิชา	การปกครอง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณะบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล ทับจุมพล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพล ใจจริง)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

อรรถวิษณุ ปิยะจารุวัฒน์ : การเมืองในสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย. (The Politics in Architecture of Thai Parliament) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.บัณฑิต จันทน์โรจนกิจ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาชั้นเชิงทางการเมืองที่ปรากฏและแฝงตัวอยู่ในสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาไทย โดยมุ่งศึกษาไปที่อาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานซึ่งเป็นอาคารรัฐสภาแห่งที่สามของประเทศ เพื่อตอบคำถามงานวิจัยว่า อาคารรัฐสภาไทยมีแนวคิดในการออกแบบ ความเป็นมาในการจัดตั้ง และความหมายทางการเมืองไทยอย่างไร โดยอาศัยการตีความผ่านหนังสือ เอกสารงานวิจัย และข่าวที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง ทั้งในแง่ของแนวคิด การเลือกพื้นที่ และการเลือกแบบในการก่อสร้างของอาคารรัฐสภาไทย

ผลการวิจัยประการแรกพบว่า สถาปัตยกรรมของอาคารราชการ โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาไทยมีนัยยะสำคัญที่สื่อถึงความไม่เท่ากันของอำนาจทางการเมืองระหว่างรัฐและประชาชนผ่านการออกแบบและสถาปัตยกรรม

ประการที่สอง พระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นอาคารที่เดิมถูกออกแบบไว้สำหรับการจัดพระราชพิธีและรับรองพระราชอาคันตุกะ ตกแต่งด้วยภาพวิกรรมของบูรพกษัตริย์ ก็กลายเป็นสถานที่ซึ่งจัดพระราชทานรัฐธรรมนูญ อันเป็นจุดสำคัญของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ขณะที่อาคารรัฐสภาแห่งที่สองถูกก่อสร้างในช่วงที่ประเทศถูกปกครองด้วยรัฐบาลทหารอย่างยาวนาน สถาปัตยกรรมแบบทันสมัยของอาคารเป็นการสื่อถึงการเป็นประเทศที่ทันสมัยไปพร้อมกับการเบงบานของประชาธิปไตย

ประการสุดท้าย อาคารรัฐสภา 'สัปปายะสภาสถาน' เป็นอาคารรัฐสภาที่ถูกทีมสถาปนิกออกแบบภายใต้แนวคิดเรื่องคุณค่าทางศิลปกรรมจากการเกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ผ่านการออกแบบด้วยคติพุทธ-พราหมณ์ และเรื่องไตรภูมิ อันเป็นรูปแบบจักรวาลวิทยาที่มีพระอาทิตย์และพระจันทร์โคจร บนยอดของอาคารมีเจดีย์พระจุฬามณีเป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช แนวความคิดและการออกแบบเหล่านี้เป็นการออกแบบที่มุ่งสร้างศิลปกรรมและการอุปถัมภ์จากเทพผู้คุ้มครองรัฐสยาม เพราะทีมสถาปนิกมองว่าปัญหาทางการเมืองเกิดจากนักการเมืองและประชาชนขาดศิลปกรรม การเลือกเขาพระสุเมรุมาสร้างเป็นอาคารจะเป็นการทำให้เหล่าผู้ทำงานภายในอาคารระลึกถึงการทำหน้าที่ของตนเพื่อคนในชาติภายใต้การอุปถัมภ์จากเทพผู้คุ้มครองรัฐสยาม แต่ในอีกด้านหนึ่งพระสยามเทวาธิราชก็แสดงถึงการที่จัดให้สถาบันกษัตริย์เป็นผู้อยู่ในลำดับที่สูงที่สุดในจักรวาลวิทยาแบบไทยเหนือคุณค่าของประชาธิปไตยแบบตะวันตก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา การปกครอง

ปีการศึกษา 2563

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5980629124 : MAJOR GOVERNMENT

KEYWORD: Thai National Assembly Building, Politicals, Architecture

Oranut Piyajaruwat : The Politics in Architecture of Thai Parliament. Advisor: Asst. Prof. Pandit Charrochanakit, Ph.D.

This research focuses on the architecture of the "Sappaya Saphasathan, including other Thai National Assembly Buildings, and their political meanings. The objective of this study is to understand architecture through the political history of the National Assembly Buildings, both Parliament and Senate, and its political meanings. This research uses qualitative methods by looking at documents and evidence related to the history and style of the constructions, conceptual designs, and sites.

The findings point out that, firstly, most of the governmental offices, especially Thai Parliament Buildings, have significant political implications in the ways in which they convey asymmetric power relations between the state and people through designs and architectural styles.

Secondly, the research highlights the history of Parliament buildings that are focal points of political incidents. Ananta Samakhom Throne Hall, designed and decorated to host royal guests, cherished with great historical moments of Siamese royals, became the place to hold the royal constitution granting ceremony. The throne hall is the site of transition from absolute monarchy to a constitutional monarchy. While the second parliament building was built under a long period of military rules. Thus, its modern architectural style focused on modern architecture to celebrate Thailand as a modern country with 'blooming democratic values'.

Lastly, Sappaya Saphasathan is designed under the concept that the National Assembly should be a moral space to contemplate politics without conflicts. The design based on Buddhist and Hindu concepts of cosmology dividing the Sun and Moon under the three worlds. On the top of the building crowned with a golden Julamane pagoda, and placed the Siam Devadhiraja, the most supreme and holy guardian of ancient Siamese state inside the pagoda. All of the concepts and designs are meant to reconstruct the morale and courage of Thais for the architecture team believed that Thailand has been in crisis because Thais have lost their moral virtues. So the Sumeru mountain, a center of power of the Thai state, is meant to remind the legislators of their duty for the whole nation under the patronage of the Siamese holy spirit. But on the other hand, the ancient guardian also represents the monarchy as the highest order in Thai cosmology over western democratic values.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

Field of Study: Government

Student's Signature

Academic Year: 2020

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

การทำงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้สามารถสำเร็จลุล่วงได้นั้น ผู้วิจัยจะต้องขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ เป็นอย่างสูง ที่อาจารย์ทั้งคอยสอนและแนะนำทั้งในด้านวิชาการและการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังอดทนต่อความผิดพลาดและให้โอกาสต่อผู้วิจัยตลอดในการทำวิทยานิพนธ์นี้ และต้องขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร.นฤมล ทับจุมพล ประธานกรรมการ และ ผศ.ดร.ณัฐพล ใจจริง กรรมการวิทยานิพนธ์ที่ให้ความเมตตาอย่างสูงและคำชี้แนะเพื่อให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณ ศ.ดร. สุรชาติ บำรุงสุข ผู้ให้ความหวังโย ใสใจ และช่วยเหลือผู้วิจัยมาตลอดในระหว่างการศึกษาภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ อาจารย์ผู้ช่วยเหลือและให้ความเมตตาต่อผู้วิจัยเสมอ นอกจากนี้ยังต้องขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ผู้สอนผู้วิจัยทุกท่านที่อาจไม่ได้กล่าวชื่อในที่นี้ที่ให้ความรู้และความใส่ใจในการศึกษาหาความรู้ของผู้วิจัยอย่างดียิ่งในระหว่างที่ศึกษา และให้ความเมตตาเสมอเมื่อได้พบกับอาจารย์ทุกท่าน

ผู้วิจัยยังได้รับความช่วยเหลือ แรงผลักดันและกำลังใจจาก นายจิรายุ ฉัตระทิน (เนม) ตลอดการเรียนวิทยานิพนธ์ และยังมี เอย พี่พี พี่อาร์ต เพื่อนร่วมรุ่นอีกสามคนที่ช่วยกันติวและเป็นกำลังใจให้กันในช่วงการศึกษา ต้องขอขอบคุณพี่หนึ่งและพี่มะเหมี่ยวในการช่วยดำเนินการด้านเอกสารและเป็นกำลังใจให้เสมอ พี่กุลและพี่ติว พี่ที่น่ารักที่ให้ทั้งคำแนะนำ กำลังใจและแรงผลักดันในการเขียนวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จ และที่ขาดไปไม่ได้เลยคือพี่ๆบรรณารักษ์ในห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ หอสมุดกลาง และหอสมุดแห่งชาติที่ช่วยหยิบและค้นหาเอกสารที่ใช้ในการวิจัย พี่เอ แห่งบริษัท แพลน แอสโซซิเอทส์ ผู้ที่ช่วยอย่างเต็มใจในการทำให้ผู้วิจัยเข้าใจอาคารรัฐสภาสภายะสภาสถานได้อย่างดียิ่งขึ้น

และสุดท้ายที่เป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดขึ้นและสำเร็จที่ผู้วิจัยจะต้องขอบคุณคือครอบครัวของผู้วิจัย บิดา มารดา พี่สาว พี่ชาย ที่เป็นทั้งผู้สนับสนุนในค่าใช้จ่ายทั้งหมดทั้งในการเรียน การเดินทาง การดำเนินชีวิต ไปรับส่งเมื่อมีโอกาส ช่วยเหลือในทุกด้าน เป็นกำลังใจและแรงผลักดันที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

อรณัฐ ปิยะจารุวัฒน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์	9
1.3 คำถามการวิจัย.....	10
1.4 ระเบียบวิธีวิจัย.....	10
1.5 ขอบเขตของการศึกษา.....	10
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
บทที่ 2 แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1 ภาษาสถาปัตยกรรม.....	12
2.1.1 ความหมายของสถาปัตยกรรม	13
2.1.2 การศึกษาสถาปัตยกรรม.....	14
2.1.3 สถาปัตยกรรมในฐานะภาษา.....	16
2.2 อิทธิพลทางการเมืองที่มีต่อสถาปัตยกรรมในประเทศไทย	19
2.2.1 สถาปัตยกรรมไทยแบบฐานานุศักดิ์	19
2.2.2 สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม	23
2.2.3 สถาปัตยกรรมของคณะราษฎร	26

2.3 แนวคิดเรื่องสัญญาวิทยา.....	30
2.3.1 ความสำคัญของภาษาในสัญญาวิทยา.....	33
2.3.2 องค์ประกอบสัญญาของโซซูร์	36
2.3.3 องค์ประกอบสัญญาของเพียร์ซ.....	37
2.3.4 การศึกษาสัญญาของบาร์ตส์.....	39
2.3.5 ส่วนสำคัญในการศึกษาเชิงสัญญาวิทยา.....	42
2.4 การศึกษาเรื่องพื้นที่ (space)	45
2.5 งานศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาที่ผ่านมา	51
2.5.1 งานการศึกษาที่ใช้อาคารรัฐสภา อุทงใน เป็นพื้นที่ในงานศึกษา.....	51
2.5.2 งานการศึกษาที่ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมและแนวคิดในการออกแบบของรัฐสภา สัปปายะสภาสถานเป็นพื้นที่ในงานศึกษา	51
2.6 กรอบคิดในการศึกษาของวิทยานิพนธ์การเมืองในสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย	53
บทที่ 3 ความเป็นมาและพัฒนาการของรัฐสภาไทย	57
3.1 สถาปัตยกรรมของศูนย์กลางอำนาจ	57
3.1.1 สถานที่ประชุมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	58
3.1.2 สถานที่ประชุมในสมัยรัชกาลที่ 4.....	64
3.1.3 สถานที่ประชุมของผู้สำเร็จราชการ	69
3.1.4 สถานที่ประชุมในสมัยรัชกาลที่ 5.....	70
3.1.4.1 สถานที่ประชุมคณะชิลออฟสเตต (Council of State).....	72
3.1.4.2 สถานที่ประชุมปรีวีเคาน์ซิล (Privy Council).....	75
3.1.4.3 สถานที่ประชุมเสนาบดีสภาในสมัยรัชกาลที่ 5.....	77
3.1.4.4 สถานที่ออกขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 5.....	80
3.1.4.5 สถานที่ประชุมของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์.....	82
3.1.4.6 สถานที่ประชุมแห่งใหม่ในพระราชวังแห่งใหม่	83

3.1.4.7 สถานที่ประชุมระหว่างการศึกษาประพาสยุโรปครั้งที่ 2	86
3.1.5 สถานที่ประชุมในสมัยรัชกาลที่ 6.....	86
3.1.5.1 สถานที่ประชุมเสนาบดีในสมัยรัชกาลที่ 6	89
3.1.5.2 สถานที่เสด็จออกขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 6.....	97
3.1.5.3 องคมนตรีสภาและรัฐมนตรีสภาในสมัยรัชกาลที่ 6	98
3.1.6 สถานที่ประชุมในสมัยรัชกาลที่ 7.....	99
3.1.6.1 การตั้งอภิรัฐมนตรีในสมัยรัชกาลที่ 7	100
3.1.6.2 การตั้งสภากรรมการองคมนตรีในสมัยรัชกาลที่ 7.....	102
3.1.6.3 สถานที่ออกขุนนางและประชุมเสนาบดีสภาในสมัยรัชกาลที่ 7.....	103
3.1.7 สรุปลงสถาปัตยกรรมของศูนย์กลางอำนาจ.....	104
3.2 รัฐสภาแห่งแรกในระบอบการปกครองใหม่ของประเทศ	105
3.2.1 ความสำคัญของลานพระราชวังดุสิตและพระที่นั่งอนันตสมาคม	106
3.2.2 ลานพระราชวังดุสิตและพระที่นั่งอนันตสมาคมหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง	108
3.3 อาคารรัฐสภาแห่งที่ 2 ของประเทศ	109
3.3.1 สถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภา อุทงใน	117
3.3.2 พระบรมราชานุสาวรีย์หน้าอาคารรัฐสภา อุทงใน	124
3.3.3 รัฐสภา อุทงใน ภาพสะท้อนการต่อสู้ระหว่างพระราชอำนาจกับความเป็น ประชาธิปไตย.....	129
3.4. สถานที่ทำการรัฐสภาชั่วคราว	131
3.4.1 ปัญหาความล่าช้าในการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่.....	131
3.4.2 อาคารรัฐสภาชั่วคราว.....	131
3.5 บทสรุปของการเมืองในสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภา 2 แห่งแรกของประเทศ	134
3.6 สืบปลายะสภาสถานรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศ	135
3.6.1 สาเหตุของการสร้างรัฐสภาแห่งที่ 3 ของประเทศ.....	135

3.6.2 ความพยายามของแต่ละรัฐบาลในการหาพื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่	137
3.6.3 การเลือกพื้นที่ราชพัสดุเกียกกาย	147
3.6.4 การประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่	151
3.6.5 แนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน	162
3.6.6 สถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน	166
3.7 บทสรุปของสถานที่ประชุมของประเทศหรืออาคารรัฐสภาไทย	186
บทที่ 4 วิเคราะห์การเมืองในรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน	188
4.1 ภาษาสถาปัตยกรรมกับรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน	188
4.1.1 ภาษาและรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน	188
4.1.2 การจัดพื้นที่ของอาคารรัฐสภา	192
4.2 อิทธิพลทางการเมืองกับสถาปัตยกรรมรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน	195
4.2.1 ไตรภูมิฉบับต่าง ๆ	195
4.2.2 การเมืองในไตรภูมิพระร่วง	198
4.3. สัญวิพากษ์กับสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภา	201
4.3.1 สัญญาจากอาคารรัฐสภา ถนนอุทองใน	202
4.3.2 สัญญาใหม่ของอาคารรัฐสภาใหม่	204
สัญญาของการจัดวางตำแหน่งอาคารกับเขาพระสุเมรุ	204
สัญญาของพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตยและพิพิธภัณฑ์ชาติไทย	207
สัญญาของโถงรัฐพิธี	207
สัญญาของพระสยามเทวาธิราช	208
สัญญาของห้องพระสุริยันและห้องพระจันทร์รา	211
สัญญาของลานประชาธิปไตยและลานประชาชน	212
4.4 เรื่องพื้นที่กับรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน	213
บทที่ 5 บทสรุป	218

บรรณานุกรม.....	225
ภาคผนวก.....	241
ภาคผนวก ก รายชื่อพื้นที่ที่ถูกพิจารณาในสมัยต่าง ๆ.....	242
ภาคผนวก ข รายชื่อคณะกรรมการตัดสินการประกวด แบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ.....	247
ภาคผนวก ค ภาพสถาปัตยกรรมของรัฐสภาแห่งใหม่ โดย มหาวิทยาลัยมหิดล	249
ประวัติผู้เขียน.....	251

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ภาพแสดงองค์ประกอบสัญญาณของโซซูร์	37
ภาพที่ 2 ภาพแสดงปัจจัยการเกิดสัญญาณของเพียร์ช	38
ภาพที่ 3 ภาพแสดงผังความสัมพันธ์ระหว่างความหมายตรงและความหมายแฝง	42
ภาพที่ 4 ภาพแสดงกระบวนการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ของ อองรี เลอแฟบวร์	50
ภาพที่ 5 ภาพพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	61
ภาพที่ 6 ภาพพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬาร	62
ภาพที่ 7 ภาพภายในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ	63
ภาพที่ 8 ภาพภายในพระที่นั่งอนันตสมาคม	65
ภาพที่ 9 (ภาพซ้าย) หมู่พระที่นั่งด้านพระที่นั่งวิสุทธิวินิจฉัย (ภาพขวา) พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ ..	68
ภาพที่ 11 พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาทในอดีต	73
ภาพที่ 12 ภาพศาลารัฐมนตรีสภา	74
ภาพที่ 13 ภาพพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในอดีต	77
ภาพที่ 14 ภาพหอพระสมุดวชิรญาณ	79
ภาพที่ 15 พระที่นั่งวโรภาสพิมาน	81
ภาพที่ 16 พระที่นั่งเวหาศจำรูญ	81
ภาพที่ 17 ภาพการประชุมเสนาบดีสภาในพระที่นั่งวิมานเมฆ	84
ภาพที่ 18 ภาพพระที่นั่งอภิษิต	85
ภาพที่ 19 ภาพพระที่นั่งอนันตสมาคมเมื่อก่อสร้างเสร็จ พ.ศ. 2459	90
ภาพที่ 20 ภาพผังแสดงตำแหน่งของภาพเขียนใต้โดมภายในพระที่นั่งอนันตสมาคม	91
ภาพที่ 21 ภาพจิตรกรรมรัชกาลที่ 1 และ รัชกาลที่ 2 ใต้โดมพระที่นั่งอนันตสมาคม	92
ภาพที่ 22 ภาพจิตรกรรมรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ใต้โดมพระที่นั่งอนันตสมาคม	93

ภาพที่ 23	ภาพจิตรกรรมรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ได้โดยพระที่นั่งอนันตสมาคม.....	94
ภาพที่ 24	ภาพพระที่นั่งเทวราชสภารมย์.....	95
ภาพที่ 25	ภาพพระที่นั่งพิมานปฐม.....	95
ภาพที่ 26	ภาพพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์.....	97
ภาพที่ 27	(ภาพซ้าย) พระที่นั่งบรมพิมาน (ภาพขวา) ศาลาเรียงในอดีต.....	102
ภาพที่ 28	ภาพหมุดคณะราษฎร สัญลักษณ์ใหม่ที่สร้างความหมายใหม่.....	106
ภาพที่ 29	ภาพการประชุมสภาภายในพระที่นั่งอนันตสมาคม ขณะเป็นที่ทำการรัฐสภา.....	111
ภาพที่ 30	ภาพรัฐสภาเมื่อสร้างเสร็จ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2517.....	117
ภาพที่ 31	ภาพอาคารรัฐสภา ที่มีเปลือกหุ้มอาคาร ที่สถาปนิกได้รับแรงบันดาลใจจากमुखที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพบประชาชน.....	118
ภาพที่ 32	ภาพแรกที่เห็นเมื่อเดินเข้าทางประตูของชั้น 2.....	118
ภาพที่ 33	ภาพตัวอย่างภาพพระราชกรณียกิจที่ติดไว้ที่ผนังอาคารรัฐสภา.....	119
ภาพที่ 34	ภาพจิตรกรรม 9 ภาพที่เรียงต่อกันบริเวณผนังชั้น 3 ของอาคารรัฐสภา อยู่ทองใน.....	120
ภาพที่ 35	ภาพประติมากรรมบริเวณผนังภายนอกอาคารสโมสรวงรัฐสภา สื่อถึงความสนุกสนานรื่น เริงหลังจากประสบความสำเร็จในการทำตามวัตถุประสงค์.....	121
ภาพที่ 36	ภาพดอกไม้ทองหน้าอาคารรัฐสภา.....	122
ภาพที่ 37	ภาพดอกไม้ทองที่สวนในพระที่นั่งอนันตสมาคม.....	122
ภาพที่ 38	ภาพดอกไม้ทองกลางสระน้ำหน้าอาคารรัฐสภา อยู่ทองใน.....	123
ภาพที่ 39	ภาพประติมากรรมผู้หญิงกลางสระน้ำหน้าอาคารรัฐสภา ที่ชั้น 1.....	123
ภาพที่ 40	ภาพประติมากรรมไฟและนกบริเวณหลังอาคารรัฐสภา.....	124
ภาพที่ 41	ภาพสัญลักษณ์ของกษัตริย์ผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญ.....	129
ภาพที่ 42	ภาพแผ่นหินอ่อนจารึกด้ายซ้ายของพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ.....	130
ภาพที่ 43	ภาพห้องประชุมใหญ่ของบริษัท ทีโอที อาคารรัฐสภาชั่วคราว.....	134
ภาพที่ 44	ภาพแสดงเส้นแกนประวัติศาสตร์ที่เชื่อมต่อระหว่างพระบรมมหาราชวัง ไปสิ้นสุดที่พื้นที่ ราชพัสดุทหาร เกียกกาย.....	150

ภาพที่ 45 ภาพแสดงพื้นที่ตั้งของรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศ.....	151
ภาพที่ 46 ภาพแบบประกวดรัฐสภาแห่งใหม่ของ ทีม ศสร ๗๑๐๑ โดย นายธรรมศักดิ์ อังศุสิงห์ .156	
ภาพที่ 47 ภาพแบบประกวดรัฐสภาแห่งใหม่ของ ทีม รัฐส ๙๘๙๘ โดย บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด.....	157
ภาพที่ 48 ภาพแบบประกวดรัฐสภาแห่งใหม่ของ ทีม อสก ๔๙๐๓ โดย บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด	158
ภาพที่ 49 ภาพแบบประกวดรัฐสภาแห่งใหม่ของ ทีม รหัส สรร ๗๙๕๙ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิเชษฐ์ สุวิสิทธิ์ และ นายกฤษณู เพชรวราราม.....	160
ภาพที่ 50 ภาพแสดงแบบของสัปปายะสภาสถานบนที่ดินราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต	161
ภาพที่ 51 ภาพเขาพระสุเมรุในคติไตรภูมิ	162
ภาพที่ 52 ภาพแสดงแนวแกนกลางของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ที่ทีมผู้ออกแบบให้พื้นที่ในส่วนนี้เป็นหัวใจสำคัญของแบบ	163
ภาพที่ 53 ภาพทัศนียภาพมุมสูงของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย)	166
ภาพที่ 54 ภาพรูปตัดทั้งหมดของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ที่แสดงการจัดวางพื้นที่การใช้สอยส่วนต่าง ๆ ภายในอาคาร โดยมีบริเวณส่วนกลางสุดของอาคารเป็นพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตย และมีอาคารเครื่องยอด อยู่ด้านบน ส่วนห้องประชุมของ ส.ส. และ ส.ว. จะตั้งอยู่ด้านข้าง และถัดไปด้านข้างของห้องประชุม เป็นอาคารสำนักงานและส่วนสนับสนุน.....	167
ภาพที่ 55 ภาพแสดงพื้นที่ส่วนแกนกลางของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ที่สะท้อนแนวคิดเรื่องสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของทีมผู้ออกแบบ ที่แสดงส่วนของโลกุตรภูมิที่ตั้งอยู่ตรงกลาง และถูกล้อมรอบด้วยสระน้ำที่เป็นตัวแทนของสี่ทิศมหาสมุทร โดยมีกำแพงแก้วโอบล้อมอยู่ภายนอก	168
ภาพที่ 56 ภาพแสดงระเบียงที่ลดหลั่นกันและการปลูกต้นบนอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) เพื่อให้เกิดความรู้สึกของความเป็นภูเขาพระสุเมรุของอาคาร	170
ภาพที่ 57 ภาพพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตยภายในอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ตั้งอยู่ที่ชั้น 1 บริเวณส่วนกลางของอาคาร	172
ภาพที่ 58 ภาพแผนผังบริเวณชั้น 1 ของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย)	173

ภาพที่ 59 ภาพแผนผังบริเวณชั้น 2 ของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) แสดงที่ตั้งของห้องประชุม ส.ส. และสำนักงานเลขาธิการ ส.ส. ที่ด้านขวา และที่ตั้งของห้องประชุม ส.ว. และสำนักงานเลขาธิการ ส.ว. ที่ด้านซ้าย.....	173
ภาพที่ 60 ภาพห้องประชุมสุริยัน ห้องประชุมสำหรับ ส.ส.	174
ภาพที่ 61 ภาพห้องประชุมจันทรา ห้องประชุมสำหรับ ส.ว.	175
ภาพที่ 62 ลักษณะการตกแต่งบริเวณหลังคาของห้องพระสุริยัน (ห้องประชุม ส.ส.)	175
ภาพที่ 63 ลักษณะการตกแต่งบริเวณหลังคาของห้องพระจันทรา (ห้องประชุม ส.ว.).....	175
ภาพที่ 64 ภาพแผนผังบริเวณชั้น 11 ของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ที่มีบริเวณตรงกลางเป็นส่วนของ โถงที่ใช้สำหรับจัดรัฐพิธี ล้อมรอบด้วยสระน้ำ	176
ภาพที่ 65 ภาพทัศนียภาพภายในโถงรัฐพิธี ที่ชั้น 11.....	176
ภาพที่ 66 ภาพแบบร่างอาคารเครื่องยอดที่ด้านบนของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย)	178
ภาพที่ 67 ภาพทัศนียภาพบริเวณฐานอาคารเครื่องยอดที่ล้อมรอบด้วยสระน้ำและพิพิธภัณฑชาติไทย	180
ภาพที่ 68 ภาพแสดงทางเข้า-ออกของพื้นที่อาคารรัฐสภาแห่งใหม่.....	182
ภาพที่ 69 ภาพแผนผังบริเวณด้านถนนทหารที่ถูกออกแบบให้เป็น “ที่ปรากฏตัวของประชาชน” 183	
ภาพที่ 70 ภาพทัศนียภาพบริเวณลานประชาชน.....	183
ภาพที่ 71 ภาพทัศนียภาพแสดงภูมิสถาปัตยกรรมส่วนลานทางเข้าด้านถนนสามเสน	184
ภาพที่ 72 ภาพมุมมองของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ด้านถนนสามเสน ที่มีพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 7 ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้า.....	185
ภาพที่ 73 ภาพแสดงตำแหน่งการปลูกต้นไม้ที่ถูกเลือกมาปลูกภายนอกอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ...	185
ภาพที่ 74 (ภาพซ้าย) ส่วนของอาคารเครื่องยอดของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน, (ภาพกลาง) ทางเขบนยอดโบสถ์ข้างตาคูร์สู (ภาพขวา) โดมที่บนมัสยิดกลางสงขลา	192
ภาพที่ 75 ภาพแสดงจุดที่ตั้งของดอกไม้ทองในบริเวณวงเวียนที่ใกล้กับ พื้นที่ที่ถูกออกแบบให้รองรับ การมาถึงของประชาชน.....	202
ภาพที่ 76 (ภาพบน) อนุสาวรีย์บริเวณด้านหน้าอาคารรัฐสภา อุโมงใน (ภาพล่าง) อนุสาวรีย์บริเวณ ด้านหน้าอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน.....	203

ภาพที่ 77 ภาพแสดงแผนผังจักรวาลตามคติไตรภูมิ	205
ภาพที่ 78 (ภาพแรก) พระสยามเทวาธิราช (ภาพที่สอง) พระแก้วมรกต (ภาพที่สาม) พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ (ภาพที่สี่) พระพุทธรูปชินราช จังหวัดพิษณุโลก.....	209
ภาพที่ 79 (ภาพซ้าย) พระจันทร์ (ภาพขวา) พระอาทิตย์.....	211
ภาพที่ 80 ภาพวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ที่มาของภาพจำลองการพระราชทานรัฐธรรมนูญ.215	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

การหายไปของหมุดคณะราษฎร ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า ที่ปรากฏเป็นข่าวเมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2560 และอนุสาวรีย์ปราบกบฏ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2561 ซึ่งทั้งสองต่างเป็นวัตถุที่ถูกสร้างโดยกลุ่มคณะราษฎร ย่อมแสดงถึงความหมายในตัวเองของวัตถุทั้งสองชิ้นที่ไม่ถูกยอมรับในการมีอยู่ต่อพื้นที่ทางการเมืองในปัจจุบัน วัตถุทั้งสองชิ้นจึงถูกทำให้ต้องหายไป

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับวัตถุทั้งสองชิ้นต่างมีจุดประสงค์ร่วมกัน คือการสร้างความหมายใหม่หรือพยายามลบออกไปจากความจริงทางประวัติศาสตร์ หมุดคณะราษฎรที่ถูกติดตั้งบนลานพระบรมรูปทรงม้า ในปี พ.ศ. 2479 ณ จุดที่พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ได้อ่านประกาศคณะราษฎร ในเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ถูกถอดออกในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก่อนที่จะถูกนำมาติดตั้งจุดเดิม หรืออนุสาวรีย์ปราบกบฏที่สร้างเสร็จใน พ.ศ. 2479 ถูกลดความสำคัญลงโดยการทำลายความหมายของอนุสาวรีย์¹ ในขณะที่วัดบูรพ์ร่วมสมัยที่ถูกสร้างด้วยความหมายเดียวกันกับหมุดคณะราษฎรอย่างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ณ ถนนราชดำเนินกลาง เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เหมือนกัน กลับยังคงอยู่ที่เดิม (ถึงแม้ว่าจะเคยมีความพยายามในการสร้างอนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นแทนที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งต่อมาอนุสาวรีย์นี้ได้สร้างขึ้นหน้าอาคารรัฐสภา อยู่ทองใน และมีพลังในการสื่อสารต่อผู้พบเห็นมากกว่าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยก็ตาม)² หรือการที่หมุดใหม่³ ถูกนำมาติดตั้งแทนหมุดคณะราษฎร ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตามที่ทำให้เกิดขึ้น ย่อมเป็นเหตุให้เห็นว่าการดำรงอยู่ของวัตถุทั้งสองชิ้นมีพลังในตัวเองมากพอที่การดำรงอยู่จะไปกระทบหรือ สร้างปัญหาบางอย่างต่อการเมืองใน

¹ ดูเพิ่มเติมใน ศรัณยู เทพสังเคราะห์. อนุสาวรีย์ปราบกบฏกับการรำลึกวีรชนผู้พิทักษ์การปฏิวัติ พ.ศ. 2475. วารสารศิลปวัฒนธรรม 12 (ปีที่ 34 ตุลาคม 2556): 112-129.

² ดูเพิ่มเติมใน ศรัณยู เทพสังเคราะห์. การเมืองว่าด้วยอนุสาวรีย์พระปกเกล้าฯ กับแนวความคิดกษัตริย์นักประชาธิปไตยหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2494. วารสารศิลปวัฒนธรรม 2 (ปีที่ 35 ธันวาคม 2556): 104-127.

³ หมุดใหม่ที่ถูกนำมาติดตั้งมีการจารึกข้อความบนหมุดว่า “ขอประเทศสยามจงเจริญยั่งยืนตลอดไป ประชาสุขสันต์ หน้าใสเพื่อเป็นพลังของแผ่นดิน ความนับถือรักใคร่ในพระรัตนตรัยก็ดี ในรัฐของตนก็ดี ในวงศ์ตระกูลของตนก็ดี มีจิตซื่อตรงในพระราชาของตนก็ดี ย่อมเป็นเครื่องทำให้รัฐของตนเจริญยิ่ง”

ช่วงเวลานั้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับวัดคู่ทั้งสองชั้นจึงเป็นสิ่งย้ำเตือนถึงความสำคัญในการสร้างวัดคู่ และความหมายในทางการเมืองขึ้น

เมื่อย้อนดูการศึกษาวัดคู่ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เราจะพบว่ามีความพยายามศึกษาวัดคู่ที่ถูกสร้างและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องเสมอ ตั้งแต่ วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ เรื่อง อนุสาวรีย์ไทย: การศึกษาในเชิงการเมือง ของ พิบูลย์ หัตถกิจโกศล (พ.ศ. 2527) ศึกษาอนุสาวรีย์ที่ถูกสร้างขึ้นในประเทศไทย ตั้งแต่อนุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้า ในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึง พ.ศ. 2526 ผลของการศึกษาชี้ว่า กระบวนการสร้างอนุสาวรีย์มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเมืองไทย อนุสาวรีย์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการกล่อมเกลากองการเมืองและเพื่อหาผลประโยชน์ทางการเมือง นอกจากนี้ อนุสาวรีย์ยังสะท้อน ค่านิยม ความเชื่อ ความคิดของผู้มีอำนาจและประชาชนในแต่ละยุคสมัย⁴

ต่อมาปรากฏบทความที่ศึกษาอนุสาวรีย์ในทางการเมืองเหมือนกัน ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย พ.ศ. 2533) ศึกษาอนุสาวรีย์ที่ถูกสร้างภายใต้ระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับอนุสาวรีย์ที่ถูกสร้างภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งบทความชี้ให้เห็นถึง ชัยชนะของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่าสามารถสื่อความหมายต่ออารมณ์และความรู้สึกของ ประชาชนให้เข้าใจและเข้าถึงตัวของอนุสาวรีย์ที่ถูกสร้างโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้มากกว่า อนุสาวรีย์ในระบอบประชาธิปไตย ผ่านการอธิบายระหว่างอนุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้าของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวและพระบรมราชาอนุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด ฟ้าฯ ที่ถูกสร้างโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่ถูกสร้างโดยระบอบ ประชาธิปไตย จากการที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยไม่สามารถสื่อสารความหมายต่อผู้พบเห็นได้⁵ ในปี เดียวกันกับการตีพิมพ์บทความดังกล่าว วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ เรื่อง สัญลักษณ์ทางการเมืองในการ เมืองไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) ของ มานิตย์ นवलลอ (พ.ศ. 2533) ชี้ให้เห็นว่าในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. มีการ สร้างอนุสาวรีย์เพื่อสะท้อนอุดมการณ์รัฐธรรมนูญนิยม อย่างอนุสาวรีย์ปราบกบฏ และอนุสาวรีย์ ประชาธิปไตย การสร้างวัดประชาธิปไตย หรือวัดพระศรีมหาธาตุวรวิหาร บางเขน โดยมีจุดมุ่งหมาย

⁴ พิบูลย์ หัตถกิจโกศล, อนุสาวรีย์ไทย: การศึกษาในเชิงการเมือง, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชา ปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2527, บทคัดย่อ.

⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก, พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), หน้า 75-104.

ให้เป็นอนุสรณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเป็นวัดที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการบริจาคเงินโดยเสมอกัน ซึ่งเป็นหลักการหนึ่งในหลัก 6 ประการของคณะราษฎร⁶

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ เรื่อง ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย ของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ (พ.ศ. 2537) เสนอผลการศึกษาว่า การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นผลมาจากการตอบสนองต่อเหตุการณ์กบฏบวรเดช เพื่อยืนยันถึงความจงรักภักดีของเมืองนครราชสีมาที่มีต่อกรุงเทพฯ และในทางกลับกัน รัฐส่วนกลางได้อนุมัติการสร้างอย่างรวดเร็วจากการตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับท้องถิ่น นอกจากนี้ที่ตัวของอนุสาวรีย์จะสื่อสารแนวคิดโดยตรงแล้ว อนุสาวรีย์ยังแฝงความหมายเรื่องความเท่าเทียมกันของผู้ชายและผู้หญิง การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับระบอบประชาธิปไตย การสร้างความมั่นคงให้รัฐบาลกลางด้วยการปลุกความคิดชาตินิยม และในภายหลัง อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารียังคงถูกรัฐและผู้ปกครองใช้เพื่อหาผลประโยชน์ผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอนุสาวรีย์⁷ การใช้อนุสาวรีย์เป็นพื้นที่ในการศึกษาเช่นเดียวกันคือ วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ เรื่อง นโยบายการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย ของ มาลินี คุ่มสุภา (พ.ศ. 2541) ศึกษาถึงความหมายที่เปลี่ยนไปทางการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ผ่านการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ชื่อ พื้นที่ งานเขียน และภาพของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มาลินีได้ชี้ให้เห็นว่าความหมายของอนุสาวรีย์จากจุดมุ่งหมายในการก่อสร้างได้ถูกแปรความหมายไปจากเดิม จากที่ต้องการสื่อถึงประชาธิปไตยที่เกิดจากความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไปสู่ความหมายของกระบวนการประชาธิปไตย⁸

ต่อมาการศึกษาวัตถุที่เกี่ยวข้องทางการเมืองได้ขยายจากการศึกษาอนุสาวรีย์ไปสู่การใช้อาคารในการศึกษา วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ เรื่อง ความหมายทางการเมืองของลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารราชการไทย ศึกษากรณีศาลากลางจังหวัด ของ นิติ เชื้อสถาปนศิริ (พ.ศ. 2544) เป็นการศึกษาผ่านสถาปัตยกรรมของอาคารศาลากลาง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีลักษณะรับรู้โดยทั่วไปว่า

⁶ มานิตย์ นवलลอ, สัญลักษณ์ทางการเมืองในการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการใช้สัญลักษณ์ทางการเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487), วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2533, หน้า 102-112.

⁷ สายพิน แก้วงามประเสริฐ, ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2537, บทคัดย่อ.

⁸ มาลินี คุ่มสุภา, นโยบายการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2541, บทคัดย่อ.

ไม่เกี่ยวข้องทางการเมือง โดยใช้แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ที่อิงอยู่กับกรอบเศรษฐกิจการเมืองและความชอบธรรมทางการเมืองมาใช้ในการตีความ มีช่วงเวลาในการศึกษา ตั้งแต่อาณาจักรกลางก่อนปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435 สิ้นสุดที่ พ.ศ. 2542 โดยผลของการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงที่หนึ่ง ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435 ศาลากลางสื่อถึงความพยายามของกษัตริย์สยามในการสร้างการยอมรับอำนาจ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ช่วงที่สอง หลังการปฏิรูปการปกครอง จนถึง พ.ศ. 2474 ศาลากลางสื่อถึงความสำเร็จของกษัตริย์สยามในการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ผ่านกระบวนการนำเสนอโนบายทางการเมือง ช่วงที่สาม หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึง พ.ศ. 2522 ศาลากลางสื่อถึงความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และสร้างความเข้มแข็งให้กับอำนาจการเมืองจากส่วนกลาง ที่มีที่มาจากอำนาจในการควบคุมกำลังในระบบราชการ และช่วงสุดท้าย นับจากการนำแนวคิดเรื่อง ศูนย์ราชการ มาใช้ พ.ศ. 2523 จนถึง พ.ศ. 2542 ศาลากลางสื่อถึงความชอบธรรมของระบบการเมือง ที่มีที่มาของอำนาจทางการเมืองตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นจริงมากขึ้นในทางปฏิบัติ⁹

การศึกษาสถาปัตยกรรมว่าเป็นผลมาจากการเมืองยังปรากฏในบทความหลายชิ้น โดยเฉพาะงานการศึกษาของ ชาตรี ประภิตนทการ อาจารย์ด้านสถาปัตยกรรม ที่อธิบายสถาปัตยกรรมผ่านบริบททางการเมือง โดยเฉพาะการศึกษาสถาปัตยกรรมที่ถูกผลิตขึ้นภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองของคณะราษฎร งานของ ศรัณยู เทพสังเคราะห์ อาจารย์ด้านประวัติศาสตร์ ศึกษาอนุสาวรีย์ปราบกบฏและพระบรมราชานุสาวรีย์พระปกเกล้าฯ หน้าอาคารรัฐสภา อุทองใน โดยอธิบายไปที่รายละเอียดทางการเมืองของทั้งสองอนุสาวรีย์ หรือ งานของ ธนาวิ โชติประดิษฐ์ นักประวัติศาสตร์ศิลปะ ที่อธิบายอนุสาวรีย์ในแง่ของการถูกเลือกขึ้นมาใช้ เพื่อรื้อฟื้นหรือสร้างความทรงจำบางอย่าง ซึ่งสถาปัตยกรรมในทางการเมืองได้รับความสนใจในกลุ่มผู้ศึกษาทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์จนปรากฏเป็นบทความและรายงานการศึกษาหลายชิ้น¹⁰ ซึ่งงานทั้งหมดต่างมี

⁹ นิติ เชื้อสถาปนศิริ, ความหมายทางการเมืองของลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารราชการไทย : ศึกษากรณี ศาลากลางจังหวัด, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544, บทคัดย่อ.

¹⁰ เช่น บทความ แผ่นดินไทยได้ร่มพระบารมี : อนุสาวรีย์อันเนื่องมาแต่การต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในภาคเหนือตอนบน กับปฏิบัติการสร้างภาพความทรงจำของประเทศไทย (พ.ศ. 2559), บทความ จาก 24 มิถุนายน ถึง 10 ธันวาคม: ชีวิตทางการเมืองของพระที่นั่งอนันตสมาคมในปี 2475 (พ.ศ. 2559), บทความ ปฏิบัติการความทรงจำของภาพ: พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่หน้ารัฐสภา (พ.ศ. 2560), บทความ 2475 ประวัติศาสตร์บาดใจ เรื่องที่พิพิธภัณฑ์(อาจ)ไม่ได้เล่า (พ.ศ. 2560) เป็นต้น

ความเห็นร่วมกันในแง่ที่ว่า สถาปัตยกรรมที่ยกขึ้นมาศึกษาต่างเป็นผลมาจากการเมืองตามแต่ยุคสมัยที่ถูกสร้างขึ้นหรือตามความต้องการของผู้นำทางการเมือง ในขณะที่ในกลุ่มผู้ศึกษาทางรัฐศาสตร์กลับให้ความสนใจในการศึกษาสถาปัตยกรรมในแง่การเป็นวัตถุในการศึกษาน้อย

จากผลของการศึกษาอาจสรุปได้ว่าสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเมือง สถาปัตยกรรมจึงเป็นแหล่งของการศึกษาที่สำคัญแหล่งหนึ่ง ซึ่งในทางสถาปัตยกรรมศาสตร์ ต้นข้าว ปาณินท์ ได้อธิบายบทบาทหน้าที่ของสถาปัตยกรรมที่นอกจากจะเป็นพื้นที่ในการรองรับประโยชน์ใช้สอยภายใน แต่ลักษณะเฉพาะที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือความสามารถในการสื่อสารและการเป็นตัวแทนของสิ่งที่ไม่ได้ตัวตนปรากฏ เช่น อุดมการณ์ทางความคิด หรือการแสดงออกซึ่งอุดมคติอื่น ๆ ที่มีความหมายต่อระบบสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมสาธารณะที่ไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อรองรับการใช้งานเฉพาะตัวเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องแบกรับหน้าที่การสื่อสาร และการแสดงออกถึงอุดมคติต่าง ๆ ไว้ ไม่ว่าจะเป็นอุดมคติเชิงวัตถุหรือเชิงนามธรรม และเมื่อระดับความเป็นสาธารณะเพิ่มขึ้นเท่าใด ภาระในการสื่อสารของสถาปัตยกรรมก็จะมากขึ้นตามไปด้วย¹¹ ชาตรี ประทีตนนทการ อธิบายถึงอาคารหรือสถาปัตยกรรมว่าเป็นสิ่งที่ใกล้เคียงกับภาษา หากเรามองสถาปัตยกรรมในภาพกว้าง เราจะพบว่าสถาปัตยกรรมเป็นภาษาชนิดหนึ่ง การทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมไม่ต่างไปจากการที่เราอ่านวรรณกรรม องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมต่างสื่อความหมายในตนเอง¹² หรือที่เซอร์วินสตัน เชอร์ชิล (Winston Leonard Spencer-Churchill) อดีตนายกรัฐมนตรีอังกฤษ กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “เราออกแบบอาคาร เสร็จแล้วอาคารพวกนั้นก็ย้อนมาออกแบบพวกเราอีกที (“We shape our buildings, thereafter they shape us.”)” ไม่ว่าประโยคดังกล่าวจะแฝงความหมายใดก็ตาม แต่ความหมายตรงตามอักษรก็มีความหมายพอที่จะอธิบายความสำคัญของสถาปัตยกรรมอาคาร

คำอธิบายที่แสดงถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมว่าไม่ใช่เป็นเพียงการใช้สอยจากทางตรงเท่านั้น แต่อาคารยังแฝงการสื่อสารต่อผู้พบเห็น โดยเฉพาะอาคารรัฐสภาที่มีความสำคัญในฐานะการเป็นสถานที่ในการเจรจาต่อรองเพื่อผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจของรัฐ เป็นพื้นที่ขององค์กรนิติบัญญัติ ที่ทำหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมายที่ใช้ปกครองประเทศ และควบคุมการบริหาร

¹¹ ต้นข้าว ปาณินท์, “หลังคาหน้าจั่วนั้นชั่วคราวหรือ มณฑปนั้นเป็นลบหรือไม่? หลากซ์ความคิดของสถาปนิกกับรัฐสภาไทย,” วารสารอาษา (เมษายน 2553 - พฤษภาคม 2553): 97.

¹² ชาตรี ประทีตนนทการ, สถาปัตยกรรมไทย หลังรัฐประหาร 19 กันยา 49, (กรุงเทพฯ:อ่าน,2558), หน้า 7-8.

ราชการแผ่นดินของรัฐบาล ซึ่งในระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตย รัฐสภาถือว่าเป็นสถาบันที่แสดงเจตจำนงสูงสุดของประชาชน โดยมีอาคารรัฐสภาเป็นอาคารที่เป็นตัวแทนของระบอบการปกครอง¹³ องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมที่ประกอบสร้างเป็นอาคารรัฐสภาจึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ของเวทีการแสดงทางการเมืองชนิดหนึ่ง¹⁴ ด้วย

ในเมื่อทางสถาปัตยกรรมต่างแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมในแง่ของการเป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยเฉพาะในแง่การเมือง ประกอบกับการประกวดการออกแบบรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศ อันจะเป็นรัฐสภาแห่งที่สามของประเทศ โดยผลการประกวดเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ได้เลือก แบบสัปปายะสภาสถาน ของ กลุ่มสถาปนิก สงบ 1051 ให้เป็นแบบของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ การศึกษาอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ที่จะเกิดขึ้นจึงเป็นพื้นที่ในการศึกษาแห่งใหม่ที่มีความสำคัญทางการเมืองไทย

พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นอาคารที่ทำการรัฐสภาแห่งแรกของประเทศ¹⁵ เดิมเป็นอาคารที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงที่ประเทศยังคงปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เริ่มก่อสร้างในสมัยของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พ.ศ. 2450 เพื่อรับรองแขกต่างประเทศ มี นายมาริโอ ตามาโย (Mario Tamagno) สถาปนิกชาวอิตาลีเป็นผู้ออกแบบ ผังเป็นรูปไม้กางเขนแบบลาตินอยู่ตรงกลาง มีโดมเป็นประธานตรงกลาง ตกแต่งด้วยลวดลายหินอ่อนแบบศิลปะเรอเนสซองส์ ในช่วง

¹³ พิโรธาส ตริสุวรรณ, อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ : การจัดผังและการออกแบบอาคารเบื้องต้น, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2549, หน้า 1.

¹⁴ ชาตรี ประกิตนทการ, สถาปัตยกรรมไทย หลังรัฐประหาร 19 กันยา 49, (กรุงเทพฯ: อาน, 2558), หน้า 10-12.

¹⁵ คำที่ใช้เรียกอาคารรัฐสภามีความแตกต่างไปตามแต่ละสมัย หนังสือของพระยาพหลพลพยุหเสนา เรื่องขอใช้พระตำหนักราชฤทธิ พ.ศ. 2476 ที่พูดต่อรัชกาลที่ 7 ใช้คำว่า 'ที่ทำการ' ในช่วงของความพยายามในการสร้างอาคารรัฐสภา อุทองโน เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาหลายปีที่เรื่องนี้ถูกนำเสนอในหลายวาระ จึงปรากฏคำเรียกที่ต่างกันไป เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ของเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2487 ใช้คำว่า 'การสร้างสภาผู้แทนราษฎร' เอกสารของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2489 ใช้คำว่า 'การสร้างสภา', 'การสร้างสภาผู้แทนราษฎร' เอกสารของกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี พ.ศ. 2493 ใช้คำว่า 'สร้างที่ทำการของรัฐสภา' วิทยุสารประจำวันและหนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2508 ใช้คำว่า 'ตึกรัฐสภา' และ 'รัฐสภาใหม่' ส่วนคำเรียกอาคารรัฐสภาแห่งที่ 3 ของประเทศที่ปรากฏในเอกสารของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรที่มีบทบาทในการดำเนินการจะใช้คำว่า 'อาคารรัฐสภาแห่งใหม่' ส่วนเอกสารราชการจะเรียกอาคารที่ถูกใช้ในราชการว่า 'ที่ทำการ' ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจึงจะใช้คำว่าใช้คำว่า อาคารรัฐสภา กับรัฐสภาแห่งที่ 2 และอาคารรัฐสภาแห่งที่ 3 ของประเทศ

เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พระที่นั่งอนันตสมาคมถูกใช้เป็นกองบัญชาการของคณะราษฎร และเป็นสถานที่ในการประกอบพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ ฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 และตั้งแต่นั้นได้กลายเป็นอาคารที่ทำการรัฐสภาแห่งแรกของประเทศ

อาคารรัฐสภาแห่งที่สอง ตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือของพระที่นั่งอนันตสมาคม ถนนอุทองใน ถูกจัดสร้างขึ้นในสมัยของรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร พ.ศ. 2513 เนื่องจากรัฐสภาเดิมมีพื้นที่ไม่เพียงพอต่อการใช้งาน เริ่มใช้งานเป็นอาคารรัฐสภาเมื่อปี พ.ศ. 2517 มี นายพล จุลเสวก เป็นผู้ออกแบบ โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากอาคารรัฐสภาของต่างประเทศ 2 แห่ง คือ The National Congress ประเทศบราซิล และ The Assembly Building เมือง Chandigarh รัฐ Punjab ประเทศอินเดีย รูปแบบของอาคารจัดเป็นงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ประกอบขึ้นด้วยรูปทรงเลขาคณิตที่ค่อนข้างซับซ้อน¹⁶ สถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาแห่งที่สองกลายเป็นพื้นที่ของการแสดงการต่อสู้ทางการเมืองอย่างชัดเจน ผ่านเรื่องราวทางการเมืองของการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว บทความ การเมืองว่าด้วยอนุสาวรีย์พระปกเกล้าฯ กับแนวคิดกษัตริย์นักประชาธิปไตย หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2494 ของ ศรีอัญญา เทพสงเคราะห์ (พ.ศ.2556) กล่าวถึงพระราชพิธีเปิดพระบรมรูปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ที่หน้าอาคารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา ขนาด 1 เท่าครึ่งของพระองค์จริง พระบรมรูปประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินาสถาสน์ เหมือนกับที่ทรงประทับในพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งแนวความคิดในการสร้างพระบรมรูปเริ่มมีขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2492 เป็นความพยายามของรัฐบาลในการประนีประนอมกับฝ่ายกษัตริย์นิยม ผลการประชุมของคณะรัฐมนตรีในขณะนั้นมีมติให้มีการอัญเชิญพระบรมอัฐิรัชกาลที่ 7 ที่สวรรคตในประเทศอังกฤษกลับเข้ามาประดิษฐานในประเทศ พร้อมทั้งเชิญเสด็จสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีเสด็จกลับประเทศ รวมถึงในช่วงเวลาดังกล่าวที่ความคิดที่จะสร้างพระบรมรูปรัชกาลที่ 7 ในบริเวณหน้าวังสุโขทัย สีแยกสามเสน ที่ประทับของพระองค์ในอดีต แต่เรื่องการก่อสร้างดังกล่าวกลับเงียบหายไป อาจมีเหตุผลมาจากการก่อสร้างพระบรมรูปดังกล่าวอาจจะเป็นการฟื้นฟูบทบาทของกลุ่มนิยมเจ้าในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ จอมพล ป. ต่อมาเกิดการรัฐประหารตนเองของ จอมพล ป. เมื่อ พ.ศ. 2494 นำไปสู่การนำรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 ที่จำกัดการใช้อำนาจของกษัตริย์กลับมาใช้ จึงเป็นประเด็นที่สร้างกระแสต่อต้านจากราชสำนัก เพื่อลดกระแสต่อต้านจากราชสำนัก จอมพล ป. ได้นำ

¹⁶ อภินันท์ เลี้ยวขวลิต, อาคารรัฐสภาแห่งชาติ, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546, หน้า 2.1-2.10.

เรื่องการสร้างพระบรมรูปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเข้าสู่การพิจารณาของที่ประชุม คณะรัฐมนตรี แต่ภายหลังการก่อสร้างพระบรมรูปก็ไม่สำเร็จผล มีสาเหตุมาจากปัญหาเงินทุนในการก่อสร้างที่จ่อมพล ป. มีท่าทีที่ไม่สนับสนุนในการก่อสร้าง ต่อมาในช่วงรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ จึงมีมติเห็นชอบให้สร้างอนุสาวรีย์ขึ้นอีกครั้ง¹⁷

ในบทความ ปฏิบัติการความทรงจำของภาพ: พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่หน้ารัฐสภา ของ ธนาวิ โชติประดิษฐ์ (พ.ศ. 2560) ไม่เพียงชี้ว่าอาคารรัฐสภา อยู่ทองใน เป็นพื้นที่การต่อสู้ของอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่หน้ารัฐสภา ที่แสดงเครื่องหมายแสดงการกลับมาของอำนาจทางการเมืองของสถาบันกษัตริย์ ภาพพระราชาพิธีพระราชนันทนุญกับจารึกข้อความสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ที่ฐานอนุสาวรีย์ ได้ประกอบสร้างเป็นความทรงจำใหม่ อันมีรัชกาลที่ 7 ทรงอยู่ในฐานะบิดาแห่งประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับวาทกรรม การชิงสุกก่อนห่ามของคณะราษฎร และตัวของอนุสาวรีย์ยังมีการแฝงสัญลักษณ์ของอุดมการณ์กษัตริย์นิยมที่ผสานประชาธิปไตยกับการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในปลายทศวรรษ 2510¹⁸

แนวคิดในการก่อสร้างรัฐสภาแห่งที่สามเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เนื่องจากปัญหาความแออัดทางพื้นที่ที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการในการใช้ การสร้างรัฐสภา อยู่ทองใน อยู่ในเวลาที่ประเทศไทยใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ. 2511 มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 จำนวน 219 คน และวุฒิสภาจำนวน 164 คน จากการแต่งตั้งเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 ในขณะที่รัฐธรรมนูญอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 กำหนดจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 500 คน และจำนวนสมาชิกวุฒิสภา 200 คน ทำให้มีความจำเป็นมากขึ้นในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ให้มีพื้นที่เพียงพอต่อการใช้งาน การก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ถูกบรรจุเข้าเป็นวาระพร้อมกับการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการศึกษาจัดหาพื้นที่ที่มีความเหมาะสมสำหรับการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ในพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล จนต่อมาในปี พ.ศ. 2551 ผลการศึกษาหาพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁷ ศรัณยู เทพสงเคราะห์, “การเมืองว่าด้วยอนุสาวรีย์พระปกเกล้าฯ กับแนวคิดกษัตริย์นักประชาธิปไตย หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2494,” *ศิลปวัฒนธรรม* ปีที่ 35 (2556): 105-120.

¹⁸ ธนาวิ โชติประดิษฐ์, ปฏิบัติการความทรงจำของภาพ: พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่หน้ารัฐสภา, ใน *เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ 11*, 8-9 กันยายน 2560 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, หน้า 7-8.

องค์กรทางวิชาชีพ 3 องค์กร คือ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ สถาปนิก และ สมาคมวิศวกรสถานแห่งประเทศไทย ได้ร่วมสนับสนุนผลการศึกษารวบรวมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้เลือกที่ดินบริเวณราชพัสดุทหาร (เกียกกาย) เขตดุสิต แบบของรัฐบาลแห่งใหม่ได้ คัดเลือกจากผลงานที่ส่งเข้าประกวด มีคณะกรรมการผู้ตัดสินการประกวดแบบรัฐบาลแห่งใหม่จำนวน 14 คน ประกอบด้วย วุฒิสมาชิก 5 คน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 3 คน สถาปนิก 4 คน ภูมิสถาปนิก 1 คน และวิศวกร 1 คน โดยมีข้อกำหนดที่ระบุถึงวัตถุประสงค์ตอนหนึ่งว่า “...ให้ออกแบบอาคาร รัฐบาลแห่งใหม่มีเอกลักษณ์ความเป็นสถาบันอันทรงเกียรติของไทย...”

ผลของการประกวดได้เลือกแบบ สัปปายะสถาน อันเป็นแบบที่มีแนวคิดคติไตรภูมิเป็น แนวคิดหลักในการออกแบบ เป็นคติธรรมทางพุทธศาสนา แบบดังกล่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์ในหลาย ทาง ทั้งในแง่ของรูปทรงที่ถูกมองว่าคล้ายกับเมรุเผาศพ และแนวคิดในการออกแบบที่ไม่สอดคล้องกับ แนวคิดทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย¹⁹ เพราะแนวคิดคติไตรภูมิเป็นแนวคิดที่ผูกโยงกับผล กรรมทางศาสนา ผลกรรมที่มีมาในชาติก่อนจะส่งผลให้คนเกิดความไม่เท่าเทียม ซึ่งเป็นแนวคิดที่ขัด กับหลักการปกครองของระบอบประชาธิปไตย ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเท่า เทียมกัน

ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งศึกษา ภาษาศาปัตยกรรม อิทธิพลทางการเมืองที่มีต่อ สถาปัตยกรรม แนวคิดเรื่องสัญวิทยา และแนวคิดเรื่องพื้นที่ อันจะนำมาซึ่งการเข้าใจปฏิบัติการของ อำนาจในอาคารรัฐบาล ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเมืองในสถาปัตยกรรมรัฐบาลไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.2 วัตถุประสงค์

1. ศึกษาแนวคิดของการศึกษาสถาปัตยกรรมในการเมืองและการเมืองของสถาปัตยกรรม
2. ศึกษาความเป็นมาของการจัดตั้งอาคารรัฐบาลไทย
3. ศึกษาความหมายทางการเมืองของอาคารรัฐบาลไทยแห่งใหม่

¹⁹ ชาตรี ประทีปนันทการ, สถาปัตยกรรมไทย หลังรัฐประหาร 19 กันยา 49, (กรุงเทพฯ: อานันท์, 2558), หน้า 39-44.

1.3 คำถามการวิจัย

อาคารรัฐสภาไทยมีแนวคิดในการออกแบบ ความเป็นมาในการจัดตั้ง และความหมายทางการเมืองไทยอย่างไร

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่อง การเมืองในสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาไทย รูปแบบของการศึกษาในงานชิ้นนี้จะมุ่งหาความหมายและนัยยะของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน โดยค้นหาแนวคิด ความเป็นมา และความหมายทางการเมือง ดังนั้นงานศึกษาชิ้นนี้จะใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่ให้ความสำคัญกับการตีความ (Interpretative Orientation) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และ การสังเกต (Observation)²⁰

ในเนื้อหาของงานวิจัยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น 5 บท บทแรกผู้วิจัยจะอธิบายถึงที่มาและความสำคัญที่มีผลต่องานวิจัยชิ้นนี้ บทที่สอง เป็นการอธิบายแนวคิดที่เกี่ยวข้องและใช้ในการทำความเข้าใจงานวิจัย บทที่สามจะศึกษาในเรื่องของความเป็นมา พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอาคารรัฐสภา โดยจะกล่าวถึงตั้งแต่สถานที่ที่ถูกใช้ในการประชุมตั้งแต่ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงช่วงที่เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองประเทศมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่มีการใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นรัฐสภาแห่งแรก รัฐสภาแห่งที่สอง อยู่ทองใน จนถึงรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของอาคารที่ใช้ในการประชุมทางการเมือง บทที่สี่จะเป็นส่วนของการวิเคราะห์ และจะสรุปการศึกษาทั้งหมดในบทที่ 5

1.5 ขอบเขตของการศึกษา

ผู้วิจัยเน้นศึกษาสถาปัตยกรรมรัฐสภาสัปปายะสภาสถานเป็นพื้นที่หลักในการศึกษา โดย การศึกษานี้จะครอบคลุมแนวคิดของการออกแบบ ความหมายของสัปปายะสภาสถาน สัญลักษณ์หรือรูปแบบในการออกแบบอาคาร ที่ตั้งของอาคาร องค์ประกอบที่ปรากฏอยู่ในการออกแบบ

²⁰ จุมพล หนิมพานิช, การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 52

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจในแนวคิดของการศึกษาสถาปัตยกรรมในการเมืองและการเมืองของสถาปัตยกรรม
2. เข้าใจความเป็นมาของการจัดตั้งอาคารรัฐสภาไทย
3. เข้าใจความหมายทางการเมืองของอาคารรัฐสภาไทยแห่งใหม่

บทที่ 2

แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาการเมืองในสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย เป็นการศึกษาผ่านอาคารรัฐสภาในฐานะเป็นตัวบทในการศึกษา เพื่อที่จะทำศึกษาวิจัยในงานวิจัยเรื่องนี้ จึงจะต้องอาศัยความเข้าใจผ่านแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้จะใช้ ภาษาสถาปัตยกรรม อิทธิพลทางการเมืองที่มีต่อสถาปัตยกรรมในประเทศไทย แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ และแนวคิดเรื่องพื้นที่ รวมถึงการศึกษาและทบทวนความรู้ในงานที่ทำการศึกษาอาคารรัฐสภาที่ผ่านมาเสียก่อน อันประกอบไปด้วย งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาเท่าที่ผู้วิจัยค้นพบมีทั้งหมด 4 ชิ้นด้วยกัน ได้แก่ บทความเรื่อง อาคารรัฐสภากับสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยไทย โดย คุ่มพงศ์ หนูบรรจง บทความ “เขาพระสุเมรุ” กับ อาคารรัฐสภาใหม่ไทย: “สภาวะแห่งการยกเว้น” ในฐานะกระบวนการสร้างงานสถาปัตยกรรม โดย วิญญู อัจจรักษา บทความ ประชาธิปไตยที่ตื่นเขา [พระสุเมรุ]: ว่าด้วยอำนาจของสถาปัตยกรรมในอาคารรัฐสภาใหม่ โดย ชาตรี ประภิตนันทการ และวิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสี่ปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจ

2.1 ภาษาสถาปัตยกรรม

คำว่า “สถาปัตยกรรม” เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Architecture โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ที่พระราชทานคำแปลจากคำกริยาบังคมทูลถามของ หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร ซึ่งท่านได้ขยายความหมายของ Architecture ในพจนานุกรมอังกฤษบางฉบับในขณะนั้น โดยแปลความหมาย ของ Architecture ว่าหมายถึง “The Art and Science of Building” คำว่า สถาปัตยกรรม ในภาษาไทยจึงหมายถึง “ศิลปะและวิทยาแห่งการก่อสร้าง”²¹

²¹ อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, หม่อมเจ้า. เรื่องเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม. (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2478),

2.1.1 ความหมายของสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมได้ถูกให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

กรมศิลปากร ได้ให้ความหมายของสถาปัตยกรรมว่าหมายถึง ผลงานศิลปะที่แสดงผ่านการก่อสร้างอาคาร ที่อยู่อาศัยต่าง ๆ การวางผังเมือง การจัดผังบริเวณ การตกแต่งอาคาร รวมถึงการออกแบบก่อสร้าง²²

เออร์เนสต์ เบอร์ดิน (Ernest Burden) สถาปนิกชาวอเมริกันได้อธิบายความหมายของสถาปัตยกรรมไว้ในหนังสือ Illustrated Dictionary of Architecture ว่า สถาปัตยกรรม คือการรวมเอาศาสตร์และศิลปะเข้าไว้ด้วยกันเพื่อสร้างสรรค์อาคาร รวมไปถึงจนถึงโครงสร้างขนาดใหญ่ (large structure) หรือกลุ่มของโครงสร้างที่ผสมผสานความสวยงาม และประโยชน์ใช้สอยไว้หนึ่งเดียวกัน

จอร์จ บาไตล์ (Georges Bataille) นักคิดชาวฝรั่งเศส ได้อธิบายความหมายของสถาปัตยกรรมว่ามี 2 ด้าน ด้านแรกคือ สถาปัตยกรรมในฐานะการอุปมาอุปไมย (metaphor) เช่น พิระมิดและเขาวงกตได้ถูกใช้ในการอุปมาอุปไมยถึงโครงสร้างทางสังคม ด้านที่สองคือ สถาปัตยกรรมเป็นเครื่องมือในการก่อสร้างตัวทางสังคม (social structuration) ที่ประสานเข้ากับระเบียบแบบแผนที่มีอยู่แล้วในสังคมนั้น²³

จากการให้ความหมายของสถาปัตยกรรมในข้างต้น จะพบว่าสถาปัตยกรรมเป็นมากกว่าการก่อสร้างอาคารหรือเมืองที่มีการประดับตกแต่ง ออกแบบ และใช้สอยประโยชน์ แต่สถาปัตยกรรมยังเป็นสิ่งก่อสร้างที่รวมเอาความหลากหลายของความคิดในด้านต่าง ๆ ทั้งสะท้อนอุดมคติด้านความงาม สิ่งที่จะเป็นตามความคิดของผู้สร้าง รวมถึงการเป็นเครื่องมือทางสังคมขึ้นหนึ่ง สถาปัตยกรรมจึงเป็นสิ่งที่สามารถพูดคุย ศึกษา และถกเถียงได้ในหลายแง่มุม ความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของสังคมเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อสถาปัตยกรรม เนื่องจากว่าสถาปัตยกรรมไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้โดยตัดขาดตัวเองออกจากปัจจัยและเงื่อนไขที่แวดล้อมอยู่

²² กรมศิลปากร, ฐานานุกรมสถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2551), หน้า 21.

²³ ชุตติมา ขจรณรงค์วีณิช, แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมสัญลักษณ์สำหรับกรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2553, หน้า 21.

2.1.2 การศึกษาสถาปัตยกรรม

การศึกษาสถาปัตยกรรมไม่ใช่เป็นแต่เพียงการศึกษาความเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบ แนวคิด ของสถาปนิก วัสดุ หรือวิธีการก่อสร้างเท่านั้น แต่เป็นการศึกษาที่จะต้องทำความเข้าใจควบคู่ไปกับ ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ²⁴

แต่เดิมสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งก่อสร้างที่ศึกษาเพียงในหมู่ผู้ศึกษาของสาขาวิชาโบราณคดี เนื่องจากสิ่งก่อสร้างเหล่านั้นได้เชื่อมโยงกับชีวิตมนุษย์ในหลาย ๆ ด้าน รูปแบบของอาคารบอกให้เราทราบถึงวิถีทางที่ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อมัน อธิบายตัวของมันเองได้ว่ามันเป็นที่รวมตัวของคนกลุ่มใด และกีดกันคนกลุ่มใดออกไป วัสดุที่ใช้ก่อสร้างอาคารแต่ละหลัง ตลอดจนแนวทางในการจัดการกับ วัสดุเหล่านั้นสามารถที่จะอธิบายกับเราได้อย่างลึกซึ้ง เช่น ถ้าหินก้อนที่ใช้ในการสร้างอาคารหลังนั้น มาจากสถานที่ห่างออกไปไกล เราสามารถที่จะอนุมานได้ว่าในสังคมขณะที่ก่อสร้างจะต้องมีระบบการขนส่งที่ดี หรืออาจจะแสดงถึงความสำคัญของหินก้อนนั้นในสังคมนั้น ผู้ก่อสร้างจึงมีความพยายามที่จะเคลื่อนย้ายหินนั้น

อาคารและสิ่งก่อสร้างเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาที่จะทำให้เราทราบว่าสิ่งใดเกิดขึ้น บ้างในอดีต ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าอะไรคือสิ่งสำคัญอย่างแท้จริงสำหรับคนในยุคที่สิ่งก่อสร้างนั้นเกิดขึ้น โดย บัลแลนไทน ได้ยกตัวอย่างให้เห็นว่า การที่เรายินยอมให้มีการตัดถนนมอเตอร์เวย์ผ่านเขตชนบท จะเป็นการแสดงให้เห็นว่าเราให้ความสำคัญกับชนบทน้อยกว่าความต้องการที่จะเดินทางอย่าง สะดวกสบาย²⁵

แม้ว่าในทางกายภาพแล้ว สถาปัตยกรรมจะสร้างโดยมนุษย์ผู้ออกแบบหรือมนุษย์ผู้ใช้ ประโยชน์จากสิ่งปลูกสร้างนั้น จะเป็นผู้กำหนดรูปแบบโครงสร้างหรือพฤติกรรมการใช้สอย แต่ในแง่ ของการศึกษาสถาปัตยกรรม เราควรคำนึงเสมอว่า ถึงแม้ว่าสถาปัตยกรรมจะเป็นสิ่งปลูกสร้างโดย ฝีมือมนุษย์ แต่ตัวสถาปัตยกรรมอยู่ในฐานะ “Text” หรือ “ภาษา²⁶” ที่เราสามารถทำความเข้าใจได้ สถาปัตยกรรมเป็นเสมือนตัวบทที่มีชีวิตของมันเป็นเอง สามารถพูดได้ด้วยตัวเอง ถึงแม้ว่าสถาปัตยกรรม

²⁴ ชมชน พุสินีไพฑูริย์, “ประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย,” วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วย ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 13 (มกราคม 2559 – ธันวาคม 2559): 158.

²⁵ แอนดรูว์ บัลแลนไทน, สถาปัตยกรรม ความรู้ฉบับพกพา, แปลโดย อนุสรณ์ ดิพยานนท์.(กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส พับลิชชิง,2557), หน้า 17-18.

²⁶ ชาร์ลส เจนค์ส (Charles Jencks) ได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรม ว่าถ้ามองในภาพกว้างแล้ว สถาปัตยกรรมถือว่าเป็น ภาษาชนิดหนึ่ง

จะเกิดขึ้นโดยมนุษย์เป็นผู้ออกแบบก็ตาม แต่การจะทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมไม่สามารถที่จะศึกษาเพียงตัวของมนุษย์ผู้ออกแบบเท่านั้น แต่จะต้องศึกษาโครงสร้างของตัวสถาปัตยกรรมว่ากำลังสื่ออะไรออกมา

การจะทำความเข้าใจสถาปัตยกรรม เราจะต้องอ่านสถาปัตยกรรม โดยทำความเข้าใจมันในทุกแง่มุม ทั้งมิติทางสังคม มิติทางการเมือง และมิติทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสถาปัตยกรรมโดยตัวมันเองซึ่งเป็นผลรวมขององค์ประกอบต่าง ๆ มากมายที่ล้วนแล้วแต่ถูกกำหนดนิยามความหมายอย่างสลับซับซ้อน ทั้งความหมายสากลที่ยึดโยงกับคุณสมบัติพื้นฐานของตัวมันเอง และความหมายที่ถูกประกอบสร้างผ่านช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน ได้ทำให้ตัวมันสามารถแสดงออกซึ่งความหมายโดยที่บางครั้งก็อยู่นอกเหนือการกำหนดของมนุษย์ ไม่ว่าจะทั้งจากมนุษย์ผู้ออกแบบหรือมนุษย์ผู้ใช้ประโยชน์ และความหมายที่คาดไม่ถึงหรือเกิดขึ้นเองนี้ก็ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมมนุษย์ผู้ใช้สอยอาคารนั้น ๆ อย่างชนิดที่หลายครั้งเราไม่สามารถรับรู้หรือตระหนักถึงพลังของมัน²⁷

เมื่อสถาปัตยกรรมมีหน้าที่ในตัวของมันเองที่เป็นมากกว่าสิ่งก่อสร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยหรือเพื่อความสวยงามแล้ว สถาปัตยกรรมในระดับชาติจึงมีบทบาทหน้าที่มากยิ่งขึ้น นอกจากที่จะต้องสื่อสารกับคนในประเทศแล้ว มันยังมีหน้าที่ในการนำเสนอตัวตนของชาติต่อสายตาประชาคมโลก เช่น ทำเนียบขาว (White House) ในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สหรัฐอเมริกา พระราชวังเวสต์มินสเตอร์ (Palace of Westminster) ในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ล้วนกลายมาเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีบทบาทเชิงสัญลักษณ์ ทั้งยังมีหน้าที่ในฐานะเครื่องสะท้อนภาพลักษณ์ของชาติทั้งชาติสู่สายตาประชาคมโลก สถาปัตยกรรมในระดับชาติที่มีบทบาทเชิงสัญลักษณ์ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงในอาคารสถานที่ราชการ แต่ยังสามารถเป็นสถาปัตยกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น หอไอเฟล (Tour Eiffel) ที่เป็นตัวแทนอัตลักษณ์ของประเทศฝรั่งเศสที่ประทับแน่นอยู่ในความทรงจำของชาวต่างชาติมากกว่าอาคารสถานที่ของราชการ เช่น อาคารรัฐสภาหรือทำเนียบประธานาธิบดีเสียอีก อย่างสองประเทศในข้างต้น

เป็นที่แน่นอนว่าสิ่งก่อสร้างทั้งหลายนั้นสะท้อนความจริงเสมอ ทว่าสิ่งที่สื่อออกมาล้วนแต่คลุมเครือและอาจตีความได้หลากหลาย แต่ไม่แนบแน่นไปที่สัญลักษณ์ซึ่งสถาปนิกในอดีตใส่ลงไปในตัวอาคารจะกลายเป็นสัญลักษณ์ที่คนยุคสมัยใหม่เห็นแล้วเข้าใจได้ทันที ยิ่งพวกเขาห่างไกลจากวัฒนธรรมที่สร้างอาคารหลังนั้นมากเท่าใด ความเข้าใจต่อสัญลักษณ์ที่สถาปนิกใส่ลงไปใน

²⁷ ชาตรี ประทีปนันทการ, สถาปัตยกรรมไทย หลังรัฐประหาร 19 กันยา 49, (กรุงเทพฯ: อ่าน, 2558), หน้า 16-17.

สถาปัตยกรรมจะยิ่งลดน้อยถอยลง เช่น สัญลักษณ์ของพีระมิดในอียิปต์ที่แต่เดิมอาจมีความหมายอย่างหนึ่ง แต่การที่ระยะเวลาจากการก่อสร้างพีระมิดได้ไกลจากเวลาทำความเข้าใจ จึงทำให้เราเข้าใจความหมายของพีระมิดผิดเพี้ยนไปจากความหมายเมื่อแรกสร้าง

ในช่วงเวลาที่สถาปัตยกรรมนั้นก่อสร้างขึ้น ผู้สร้างอาจรู้สึกว่สิ่งก่อสร้างนั้นได้นำเสนอความหมายอย่างใดอย่างชัดเจนแล้ว แต่เงื่อนไขด้านเวลาและความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้แสดงให้เห็นว่าความหมายที่แฝงในสถาปัตยกรรมหาใช่สิ่งที่ดำรงอยู่อย่างถาวรมั่นคง ความหมายของสถาปัตยกรรมจึงไม่ได้ผูกติดกับสิ่งที่จับต้องได้อย่างวัสดุในการก่อสร้าง หากแต่ความหมายจะเกี่ยวพันกับวัฒนธรรมของผู้ที่พยายามตีความสิ่งก่อสร้างเหล่านั้นด้วย

ในขั้นต้นเราจะพบว่าสถาปัตยกรรมในระดับชาติอย่างพระราชวังเวสต์มินสเตอร์ได้ทำหน้าที่ 2 ประการ ประการแรกคือการทำหน้าที่ในฐานะอาคารสำหรับกิจกรรมของรัฐสภา ประการที่สองคือหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ เป็นสิ่งก่อสร้างที่รื้อฟื้นขนบของสถาปัตยกรรมยุคกลางขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความต่อเนื่องเชื่อมโยงระหว่างอังกฤษในปัจจุบันกับในอดีต การที่พระราชวังเวสต์มินสเตอร์ยังทำหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ได้อยู่ เพราะเรายังสามารถทำความเข้าใจการแสดงออกทางสถาปัตยกรรมหลายอย่างของสถานที่แห่งนี้ ถึงแม้จะเกิดความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างทางสังคมและวัฒนธรรมนับตั้งแต่มีการก่อสร้างอาคารหลังนี้ก็ตาม²⁸

2.1.3 สถาปัตยกรรมในฐานะภาษา

การศึกษาสถาปัตยกรรมในฐานะภาษาเป็นการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาศาสตร์ โดยที่สถาปัตยกรรมได้รับเอาวิธีการคิดและสัญวิทยาเข้ามาใช้ในการศึกษาและการออกแบบ ส่งผลให้สถาปัตยกรรมมีฐานะเป็นภาษาที่ประกอบไปด้วยชุดหน่วยย่อยพื้นฐาน ซึ่งรวมอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่สร้างความหมาย

ในช่วงเวลาเดียวกับที่แนวคิดสัญวิทยาถูกพัฒนาขึ้น อิทธิพลสกุลความคิดแบบโครงสร้างนิยมได้ขยายแนวคิดเข้ามาในช่วงทศวรรษที่ 1960 สถาปนิกตะวันตกก็เริ่มสนใจในกระบวนการสื่อสารและสร้างความหมาย เกิดจากความพยายามในการค้นหาระบบการสื่อสารทางรหัสของความหมายทาง

²⁸ แอนดรูว์ บัลแลนไทน, สถาปัตยกรรม ความรู้ฉบับพกพา, แปลโดย อนุสรณ์ ดิปลานนท์. (กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส พับลิชชิ่ง, 2557), หน้า 38-76.

สถาปัตยกรรม การแปลสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของเมือง สถาปัตยกรรมอยู่ในสถานะภาษาที่สอง ในช่วงปลายทศวรรษ ค.ศ. 1980 สถาปนิกกลุ่มตีคอนสตรัคชันมีความพยายามสร้างกลวิธีในการอ่านสถาปัตยกรรมเหมือนกับการอ่านบทวรรณกรรม

เควิน ลินช์ (Kevin Lynch) ศึกษาการวางผังเมืองกับการตีความองค์ประกอบทางการมองเห็น ที่องค์ประกอบของเมืองสามารถถูกแบ่งออกเป็นองค์ประกอบขนาดเล็กที่สัมพันธ์กันเหมือนกับพยัญชนะของภาษา และช่วยทำให้สถานที่แต่ละแห่งมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ในงานศึกษาของเขากล่าวถึง ‘ภาพทางจิต (mental image)’ ของเมือง และ ‘การอ่านภาพลักษณ์’ ของเมือง วิธีการศึกษานี้นำไปสู่แนวคิดที่ว่า รูปทรงใดจะช่วยสร้างภาพให้เกิดการจดจำต่อสิ่งปลูกสร้างนั้น และรูปทรงใดที่จะยึดถือให้เป็นกฎเกณฑ์ของการออกแบบชุมชนเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาซึ่งเผชิญอยู่ได้

คริสเตียน นอร์เบิร์ก-ชูลซ์ (Christian Norberg-Schulz) ศึกษาประเภทของอาคาร (typology) และการเปลี่ยนแปลงของรูปทรง (morphology) ไปตามเวลา เหมือนกับพยัญชนะของภาษาที่สามารถนำมาใช้ในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม

การมาถึงของสกุลความคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม ได้ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมอีกครั้ง โดยส่งผลโดยตรงต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมในยุคโพสต์โมเดิร์น มีสองประเด็นที่หลังโครงสร้างนิยมส่งผลต่อสถาปัตยกรรม คือ ‘สถานะของประธานและภาษา’ และ ‘สถานะของประวัติศาสตร์กับการสื่อแสดงออก’ ทั้งสองประเด็นดังกล่าวส่งผลให้บทบาทของสถาปนิกลดลงเหมือนที่นักประพันธ์ในฐานะองค์ประธานและความเป็นต้นแบบไม่จำเป็นอีก ทำให้สถาปัตยกรรมในกลุ่มโพสต์โมเดิร์นเป็นการหยิบยืมหรือผลิตซ้ำในบริบทใหม่ โดยอาศัยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์เป็นกุญแจสำคัญ นำองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมจากอดีตมาใช้ในการประดับอาคาร

โรเบิร์ต เวนจัวร์ (Robert Charles Venturi) สถาปนิกในกลุ่มโพสต์โมเดิร์น ศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมและผังเมืองด้วยวิธีทางสัญวิทยา ในหนังสือ Learning From Las Vegas เขาได้เสนอระบบสัญลักษณ์และการสื่อความหมายของสถาปัตยกรรมในวัฒนธรรมบริโภคนิยม²⁹ ในทศวรรษของเวนจัวร์ อาคารมีการสื่อสัญลักษณ์บนสถาปัตยกรรม 2 รูปแบบ

²⁹ สันติรักษ์ ประเสริฐสุข, การสื่อสารและการสร้างความหมายในสถาปัตยกรรม: จากโครงสร้างนิยมถึงหลังโครงสร้างนิยม, วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง 1 (ปีที่ 3 2548) 2011): 129-140.

รูปแบบแรกเรียกว่า “ป้าย/ฉากประดับ (decorated shed)” อาคารมีลักษณะเรียบง่ายและอาศัยการใช้เครื่องหมายเป็นสัญลักษณ์ (symbolic sign) ในการบ่งบอกถึงหน้าที่ใช้สอยของส่วนต่าง ๆ เช่น การใช้ซุ้มประตูเพื่อสื่อสารถึงทางเข้า

รูปแบบที่สองเรียกว่า “สถาปัตยกรรมเป็ด” (duck architecture) การออกแบบอาคารให้ความสำคัญกับการสื่อสารมากกว่าที่ว่างภายในอาคาร เป็นรูปประติมากรรมเสมือน³⁰ เป็นอาคารที่มีการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์ของกิจกรรมหรือการใช้งานอย่างชัดเจน เช่น ร้านขายอุปกรณ์สำหรับล่า นกเป็ดน้ำที่มีรูปร่างหน้าตาเป็นเป็ดโดยตรงไปตรงมา (iconic sign) หรืออาคารแบบสมัยใหม่ที่อาศัยรายละเอียดของการก่อสร้าง โครงสร้าง และปริมาตรของที่ว่างเพื่อเน้นความงามของรูปทรงในตัว โดยเวนทูรีได้เรียกอาคารในลักษณะนี้ว่า “เป็ด” (duck) ซึ่งเป็นลักษณะที่ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในยุคสมัยใหม่

เวนทูรีได้ชี้ให้เห็นอาคารที่สื่อสารสัญลักษณ์อย่างชัดเจนส่งผลให้ผู้พบเห็นไม่อาจจินตนาการเกี่ยวกับอาคารนั้นเป็นอย่างอื่นไปได้ เช่น ร้านค้าที่มีรูปร่างเป็นเป็ดหรือร้านขายของเก่าที่มีรูปทรงเป็น ไดโนเสาร์โดยตรงไปตรงมา แต่ลักษณะเช่นนี้นับว่าเป็นคุณสมบัติเชิงสร้างสรรค์ในแง่ของการสื่อสาร เนื่องจากว่ารูปทรงและสัดส่วนของอาคารเหล่านี้ถูกบิดเบือนให้มีขนาดใหญ่โตเกินกว่าปกติหลายเท่า และเป็นการใช้สัญลักษณ์ในทางที่เรียกว่าใหญ่จนกลืนกินทุกอย่างที่อยู่ใกล้เคียงเข้าไปจนสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้หมดความสำคัญ อีกประการคือ การใช้รูปลักษณะ “เป็ด” แม้จะดูตื้นเขิน ไร้เดียงสาหรือออกจะปัญญาอ่อนเล็กน้อย แต่ก็นับว่ามีประสิทธิภาพสูงมากในการสื่อสารออกไปอย่างตรงไปตรงมาให้กับผู้สัญจรผ่านไปมาด้วยอัตราความเร็วสูงเกินห้าสิบลไมล์ต่อชั่วโมงขณะที่ขับรถผ่าน³¹ การใช้สัญลักษณ์ เป็ด จึงมีประสิทธิภาพในการสื่อต่อผู้พบเห็นได้ดีกว่าการใช้สัญลักษณ์ที่แฝงความหมายลึกซึ้ง

³⁰ รุ่งเกียรติ แก้วกาหลง, การเปลี่ยนรูปของสถาปัตยกรรมเป็ด. ใน เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติ “สถาปัตยกรรมกระบวนทัศน์” และ ระดับนานาชาติ “สถาปัตยกรรมปาฐะ” การประชุมวิชาการวิจัย-สร้างสรรค์ : สรรพศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม, วันที่ 19-20 ธันวาคม. หน้า A88.

³¹ เต๋น วาสิกศิริ, สถาปัตยกรรมพันธุ์ใหม่ หลังยุคสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: คอมม่อนบุ๊กส์, 2559), หน้า 31-32.

จากเนื้อหาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมที่ได้ยกมาในข้างต้นจึงสรุปได้ว่าสถาปัตยกรรมสามารถทำความเข้าใจได้เสมือนว่าสถาปัตยกรรมเป็นภาษาชนิดหนึ่ง การจะทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมจะต้องอาศัยการตีความผ่านตัวของสถาปัตยกรรม และเพื่อที่จะทำความเข้าใจภาษาสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาได้อย่างลึกซึ้งมากพอ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาศาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานในฐานะของพื้นที่ในการศึกษาโดยตรง จึงจะต้องเข้าไปตีความผ่านโครงสร้าง รูปทรง การตกแต่ง การจัดวางพื้นที่ในการใช้สอยประโยชน์ เพื่อจะทำความเข้าใจในภาษาของสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน โดยจะไม่นำแนวคิดในการออกแบบของทีมสถาปนิกมาใช้ในการทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมร่วมด้วย

2.2 อิทธิพลทางการเมืองที่มีต่อสถาปัตยกรรมในประเทศไทย

การจะทำความเข้าใจการเมืองผ่านสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาไทย มีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมในประเทศเสียก่อน การก่อสร้างสถาปัตยกรรมในดินแดนแห่งนี้ไม่ต่างจากคำอธิบายที่ว่า สถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง และอาจเรียกได้ว่าเป็นเครื่องมือทางการเมืองชิ้นหนึ่งของผู้ปกครองในช่วงเวลานั้น ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาความคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในประเทศ 3 ความคิดที่สอดคล้องไปกับการเมืองในช่วงเวลานั้น ๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรมไทยแบบฐานานุศักดิ์ สถาปัตยกรรมตะวันตกในสยาม และสถาปัตยกรรมของคณะราษฎร เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมในประเทศไทยก่อนการมีสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถานของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่

2.2.1 สถาปัตยกรรมไทยแบบฐานานุศักดิ์

จากคำอธิบายในหนังสือ ฐานานุศักดิ์ในงานสถาปัตยกรรมไทย ของกรมศิลปากร ได้อธิบายคำว่า ‘ฐานานุศักดิ์’ ว่าเป็นคำที่ประกอบขึ้นด้วยคำ 3 คำ คือ คำว่า ‘ฐาน’ + ‘อนุ’ + ‘ศักดิ์’ คำว่า ฐาน หรือ ฐานะ แปลว่า ตำแหน่งหน้าที่หรือลำดับความเป็นอยู่ในสังคม คำว่า ‘อนุ’ แปลว่า ตาม และคำว่า ‘ศักดิ์’ แปลว่า กำลังความสามารถ อำนาจหรือฐานะในสังคม เราจึงสามารถแปลความหมายของคำว่า ‘ฐานานุศักดิ์ในงานสถาปัตยกรรมไทย’ ว่า การแสดงฐานะและตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลให้ปรากฏในสังคม โดยอาศัยรูปแบบและลักษณะศิลปะทางสถาปัตยกรรมไทยเป็น

เครื่องบ่งชี้ ส่วนคำอธิบายความหมายฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทย ของ จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ในบทความ ฐานานุศักดิ์ ในสถาปัตยกรรมไทย อธิบายว่า เป็นการแสดงฐานะและความสำคัญของบุคคลในสังคมให้ปรากฏ โดยอาศัยรูปแบบและศิลปะทางสถาปัตยกรรม เป็นเครื่องสื่อความหมายหรือประกาศฐานะแห่งศักดิ์นั้นตามลำดับ เป็นความสำคัญซึ่งเป็นที่ยอมรับอยู่ในสังคมสมัยก่อน

การเกิดขึ้นของฐานานุศักดิ์ในงานสถาปัตยกรรมไทยเป็นผลมาจากการยอมรับแนวคิด 2 เรื่อง เรื่องแรกคือการยอมรับคติเทวราชา เรื่องที่สองคือการยอมรับเรื่องการเมืองของสวรรค์ จากอิทธิพลของไตรภูมิพระร่วง วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่องานสถาปัตยกรรม เป็นวรรณกรรมที่มีการเขียนถึงการทำดีและทำชั่วของมนุษย์อันจะส่งผลต่อการเกิดในโลกหน้า เป็นแนวคิดที่ทำให้เชื่อว่าภพภูมิในสวรรค์มีจริง³²

รูปแบบของฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไม่มีการกำหนดรูปธรรมที่ชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติจะต้องอาศัยการตัดสินใจของกษัตริย์ที่อาจจะขอคำปรึกษาจากขุนนางที่มีความรู้ในเรื่องประเพณีดีและเคยรับราชการในพระองค์ของกษัตริย์องค์ก่อน อาจมีการอ้างอิงกับกรณีที่เคยเกิดขึ้นแล้วเป็นบรรทัดฐาน รูปแบบของฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของขนบธรรมเนียมประเพณี แต่ก็จะมีองค์ประกอบด้านอื่น ทั้งมติส่วนพระองค์ของกษัตริย์ ซึ่งจะเกี่ยวพันกับพระราชประสงค์ พระราชนิยมส่วนพระองค์ นอกเหนือไปจากเรื่องของสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่มีความเปลี่ยนแปลงเสมอ ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดทิศทางของรูปแบบฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรม ที่จะมีรูปแบบเฉพาะในแต่ละสมัย³³

ในสังคมไทยมีการใช้ประโยชน์จากสถาปัตยกรรมเพื่อควบคุมสังคมผ่านสถาปัตยกรรม โดยสังคมไทยมีการกำหนดการสร้างที่อยู่อาศัย มีขนบธรรมเนียมและประเพณีนิยมในการปลูกสร้างเรือนและการตกแต่งเรือนออกไปเป็นหลายแบบหลายระดับ ขึ้นอยู่กับเจ้าของเรือนที่จะต้องยอมรับสภาพฐานะของตน และกำลังทุนทรัพย์พอจะปลูกเรือนอยู่ได้ประการหนึ่ง กับเพื่อแสดงฐานะและความสำคัญของเจ้าของเรือนให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนในสังคมนั้น สังคมไทยในอดีตยอมรับ “ฐานะแห่งศักดิ์” ของบุคคลเป็นสำคัญ ประกอบกับการจัดระบบการปกครองก็เอื้อให้เกิดการลำดับศักดิ์อย่างมีระเบียบ เป็นเหตุให้คนมีความสำนึกในหน้าที่และฐานะของคนในสังคม การยอมรับ “ศักดิ์”

³² กรมศิลปากร, ฐานานุศักดิ์ในงานสถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2551), หน้า 20-26.

³³ วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร, พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต, (กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2536), หน้า 31-32.

และฐานะแห่งศักดิ์ เป็นผลทำให้คนในสังคมรู้จักตัวเองเป็นอย่างดีว่าตัวควรจะมีสิทธิตามศักดิ์เพียงใด ทำให้การล่วงละเมิด การก้าวร้าวและความสับสนวุ่นวายไม่สู้ปรากฏเป็นคดีความนัก การแสดงออกของฐานะแห่งศักดิ์นั้น แสดงชัดเจนผ่านรูปทรงสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมไทยจึงเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่รับใช้สังคมศักดิ์³⁴

ฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทยเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ทำหน้าที่เข้าไปควบคุมสำนึกตัวตนของคนในสังคมให้ยอมรับขนชั้นที่ตนสังกัดอยู่ ด้วยวิธีการสร้างจิตสำนึกเรื่องขนชั้น ผลิตซ้ำความแตกต่างทางสังคมให้คงอยู่ในสังคม โดยอาศัยความแตกต่างของสิ่งปลูกสร้างเป็นเครื่องแบ่งแยกขนชั้นทางสังคม

เครื่องมือทางการเมืองชิ้นนี้รองรับกับการปกครองด้วยคติเทวราชา ที่กษัตริย์มีฐานะเป็นสมมติเทพได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรขอม กษัตริย์ผู้ปกครองอยู่ในสถานะการเป็นองค์อวตารของเทพเจ้า สิ่งของเครื่องใช้ตลอดจนที่อยู่อาศัยจึงมีรูปแบบแตกต่างไปจากคนทั่วไป ด้วยแนวคิดที่ว่ากษัตริย์เป็นร่างอวตารของเทพเจ้า วังของกษัตริย์จึงปลูกสร้างตามแบบปราสาทหรือวิมานตามรูปแบบความเชื่อที่มีต่อที่อยู่อาศัยของเทพเจ้า ความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงพระราชอำนาจ และบุญญาบารมีที่กษัตริย์มีเหนือผู้อื่น รูปแบบสถาปัตยกรรมจะมีการตกแต่งด้วยความวิจิตร มีการประดับตกแต่งและบางอาคารมียอดแหลมต่อจากหลังคาอีกที โดยมีการใช้งานและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแตกต่างไปจากอาคารของสามัญชนทั่วไป เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับองค์กษัตริย์³⁵ การแสดงพระราชอำนาจของกษัตริย์ผ่านสถาปัตยกรรมได้ส่งผลต่อสิ่งปลูกสร้างของผู้อื่นในสังคม บุญญาบารมีที่ไม่เท่ากันของคนในสังคมส่งผลต่อการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยตามฐานะของตน ผู้ที่มีบุญญาบารมีที่มากกว่าย่อมสร้างที่อยู่อาศัยที่มีความสลับซับซ้อน แสดงถึงสถานะทางสังคมที่ตนสังกัดอยู่ สถาปัตยกรรมของบ้านเรือนหรืออาคารจึงเป็นเครื่องบ่งบอกถึงขนชั้นของผู้อยู่อาศัย ฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมจึงเป็นเครื่องมือทางสังคมที่นอกจากจะเข้าไปกำหนดสำนึกตัวของผู้อยู่อาศัยแล้ว ยังเป็นเครื่องแสดงสถานะทางสังคมของผู้อยู่อาศัยต่อสังคมด้วย

³⁴ จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, “ฐานานุศักดิ์ ในสถาปัตยกรรมไทย,” วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ 1 (ภาคเรียนที่หนึ่ง 2523): หน้า 9.

³⁵ อาทิตย์ ลิ้มมัน, การศึกษาภูมิลักษณ์ในสมัยรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2548, หน้า 202.

สาเหตุที่ฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทยเลื่อนลงไป มีสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรกเป็นผลมาจากความนิยมในการปลูกที่อยู่อาศัยตามรูปแบบสถาปัตยกรรมของต่างชาติ ประการที่สองเป็นผลมาจากการยอมรับฐานะของบุคคลในสังคมที่เปลี่ยนไปจากเดิม สถานะของบุคคลตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ยอมรับในสิทธิเสรีภาพ ทำให้ที่อยู่อาศัยถูกปลูกสร้างตามความพอใจของผู้อยู่อาศัยมากกว่าจะสร้างโดยคำนึงถึงสถานะในสังคมของตนเช่นในอดีต³⁶

ในทางการเมือง จะพบว่าสาเหตุของความเลื่อนลงในการก่อสร้างสถาปัตยกรรมตามกฎเกณฑ์ของฐานานุศักดิ์มีความเกี่ยวข้องทางการเมือง และมีความเชื่อมโยงกับกระแสของความนิยมในการปลูกที่อยู่อาศัยตามรูปแบบของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เริ่มจากชนชั้นนำ

สถาปัตยกรรมตะวันตกได้มาพร้อมกับแนวคิดทางสังคมที่ยอมรับเรื่องความเท่าเทียมกันของบุคคล สอดคล้องกับสาเหตุความเสื่อมลงของสถาปัตยกรรมตามรูปแบบฐานานุศักดิ์ อันเป็นเหตุผลที่ 2 ความแพร่หลายในการก่อสร้างบ้านเรือนด้วยสถาปัตยกรรมตะวันตกแทนสถาปัตยกรรมแบบไทย ส่งผลให้จิตสำนึกตัวตนของบุคคลในสังคมให้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากต้นกำเนิดของรูปแบบสถาปัตยกรรมมาจากประเทศที่มีแนวคิดทางการเมืองในขณะนั้นยอมรับการมีสิทธิและเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันของปัจเจก จะเห็นได้ว่าสถาปัตยกรรมอันเป็นโครงสร้างแบบรูปธรรมได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนามธรรมในเรื่องของจิตสำนึกตัวตนเรื่องความเท่าเทียม ฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมที่เสื่อมลงจึงหายไปพร้อมกับกลไกควบคุมจิตสำนึกของคนในเรื่องความไม่เท่าเทียมกัน

แนวคิดเรื่องสถาปัตยกรรมตามฐานานุศักดิ์ในแง่ของการเป็นเครื่องมือทางการเมืองได้รับการอธิบายเพิ่มเติมใน ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ ของชาติรี ประทีต นนทการ ที่อธิบายสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นโดยคณะราษฎร ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2490 หรือที่เรียกว่า ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เชื่อมโยงกับแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองของคณะราษฎร ความเรียบง่าย รูปทรงอาคารที่ดูแข็งกร้าว ไม่มีลวดลายแบบประเพณีประดับตกแต่ง เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนอุดมคติทางการเมืองในเรื่องของความเสมอภาค การเกิดขึ้นของสถาปัตยกรรมคณะราษฎรเป็นภาพสะท้อนของการต่อต้าน

³⁶ กรมศิลปากร, ฐานานุศักดิ์ในงานสถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2551), หน้า 26.

การแบ่งชนชั้นทางสังคม โดยการแสดงออกผ่านการละเลยการก่อสร้างตามฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรม³⁷

ในปัจจุบันที่สังคมยอมรับในเรื่องความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของบุคคล ทั้งยังมีการได้รับรองในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แบบของรัฐสภา ‘สัปปายะสภาสถาน’ อันเป็นการออกแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากไตรภูมิ ที่เป็นพื้นฐานหนึ่งที่ทำให้เกิดฐานานุศักดิ์ในสถาปัตยกรรมไทยกลับเป็นแบบที่ได้รับเลือกจากคณะกรรมการการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งที่ 3 ของประเทศ

2.2.2 สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม

การให้เหตุผลของความนิยมในการปลูกสร้างสถาปัตยกรรมตามแบบตะวันตกในชุดคำอธิบายหลักที่รับรู้ในวงกว้างทางสังคมไทย คือการปรับตัวของสถาบันกษัตริย์เพื่อต่อสู้กับการล่าอาณานิคม การแสดงควมมีอารยะของประเทศผ่านสิ่งก่อสร้างที่เป็นอาคาร สถานที่ราชการ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประเทศรอดพ้นการตกเป็นอาณานิคมมาได้

โดยเริ่มอธิบายถึงการที่ชาติตะวันตกเริ่มแผ่อิทธิพลทางการเมืองเข้ามาใกล้สยามมากขึ้นเรื่อย ๆ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ปีเดียวกันกับที่สยามได้ทำสนธิสัญญาเบอร์นี (Burney Treaty) กับประเทศอังกฤษ ใน พ.ศ. 2369 ประเทศพม่าได้พ่ายแพ้สงครามกับประเทศอังกฤษ นำไปสู่การทำสนธิสัญญารานตะโบ (Treaty of Yandabo) ต่อมาสยามทำสนธิสัญญาไมตรีและพาณิชย์ (Roberts Treaty) กับสหรัฐอเมริกา ใน พ.ศ. 2376 การที่ประเทศจีนพ่ายแพ้อังกฤษในสงครามฝิ่นครั้งที่ 1 พ.ศ. 2382 เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เองที่ส่งผลให้ภายหลังการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงตระหนักถึงความจำเป็นในการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับการมาถึงของประเทศเจ้าอาณานิคม จึงทรงมีแนวคิดในการเตรียมตัวให้กับประเทศในการรับมือกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยหนึ่งในแนวคิดการรับมือคือแนวคิดการปรับปรุงประเทศให้เป็นตะวันตก (Westernization) ที่ต่อเนื่องมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) การปรับปรุงที่เห็นได้ชัดที่เริ่มตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 และสืบต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 คือการสร้างพระราชวัง ที่ประทับ และอาคารที่ทำการ

³⁷ ชาตรี ประภิตนันทการ, ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2552), หน้า 4-211.

ของรัฐให้มิสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เนื่องจากสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นรู้สึกถึงความมีอารยะของกษัตริย์ โดยเฉพาะต่อสายตาของทูตจากชาติตะวันตก ที่จะเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับกษัตริย์ภายใต้สิ่งปลูกสร้างแบบตะวันตก ซึ่งจะส่งผลให้ภาพลักษณ์ในสายตาของชาติตะวันตกที่มีมุมมองต่อความเป็นไทยแบบเดิมว่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัยและจะต้องเข้ามาทำการเปลี่ยนแปลงหรือที่เรียกว่า ภาระของคนผิวขาว (The White Man's Burden) การปรับตัวให้ดูมีอารยธรรมจึงเป็นสิ่งที่ทำให้สยามที่ในขณะนั้นตระหนักถึงศักยภาพทางทหารที่อ่อนด้อยของตนกว่าชาติตะวันตกรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นกับประเทศอื่น ๆ สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในประเทศไทยจึงเกิดขึ้นจากความจำเป็นในคำอธิบายชุดหลักของสังคมไทยต่อกระแสการสร้างสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5

แต่มีอีกชุดคำอธิบายหนึ่งที่ขัดแย้งกับชุดคำอธิบายหลักที่ยกมาในข้างต้น การสร้างเมืองให้เป็นแบบตะวันตกโดยเฉพาะในด้านของสถาปัตยกรรมไม่ได้เกิดขึ้นจากความจำเป็น แต่เป็นความปรารถนาของชนชั้นนำของสยามเอง บทความของ ธงชัย วินิจจะกุล เสนอว่า ชนชั้นนำของสยามอยากทันสมัยอย่างตะวันตกก่อนที่ตะวันตกจะเป็นภัยคุกคาม ชนชั้นนำและปัญญาชนของสยาม ต่างถือกันว่าอารยธรรมของตะวันตกเป็นสิ่งที่น่าพิสมัย เป็นตัวแบบแห่งความเจริญที่พยายามจะเดินตามสยามที่ทันสมัยจึงเกิดจากความปรารถนา ไม่ใช่ความจำเป็นอย่างที่ประวัติศาสตร์พยายามอธิบายกระบวนการสร้างความทันสมัยในรัชกาลที่ 4 และ รัชกาลที่ 5³⁸

การสร้างที่อยู่อาศัยของชนชั้นนำสยามแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกมีหลักฐานยืนยันว่ามีขึ้นก่อนการตระหนักของภัยล่าอาณานิคม คือ จากบันทึกของหมอบรัดเลย์³⁹ ที่กล่าวถึงบ้านของหลวงสิทธิ นายเวรมหาตเล็ก (ช่วง บุนนาค)⁴⁰ ว่าเป็นเรือนที่ปลูกแบบฝรั่ง หรือพระตำหนักของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชวังเดิม สร้างก่อนจะขึ้นเป็นกรมพระราชวังสถานมงคลเป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกเช่นกัน การระบุบรรดาศักดิ์ของ ช่วง บุนนาค จากบันทึกของหมอบ

³⁸ ธงชัย วินิจจะกุล, ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์ เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหาสถานะของตนเองผ่านการเดินทางและพิธีกรรมทั้งในและนอกประเทศ. วารสารรัฐศาสตร์สาร 2 (ปีที่ 24 2546): 23-24.

³⁹ หมอบรัดเลย์ หรือ แดน บีช แบรดลีย์ (Dan Beach Bradley) เป็นนายแพทย์ชาวอเมริกันที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในสยาม มาถึงในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2378 ตรงกับสมัยการครองราชย์ของรัชกาลที่ 3

⁴⁰ ในปีเดียวกับที่รัชกาลที่ 4 ขึ้นครองราชย์ คือ พ.ศ. 2394 ช่วง บุนนาค มีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ว่าที่สมุหพระกลาโหม ต่อมาได้บรรดาศักดิ์เป็นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2411- พ.ศ. 2416

รัตเลย์ และสถานที่ปลูกสร้างพระตำหนักของพระปิ่นเกล้า จึงสามารถสรุปได้ว่า ช่วงเวลาที่มีการปลูกสร้างสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกนั้นเกิดขึ้นก่อนการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 4 จริง

ภายหลังจากที่รัชกาลที่ 4 ขึ้นครองราชย์แล้ว การก่อสร้างอาคารในรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกถูกสร้างขึ้นหลายแห่ง เช่น พระราชมณเฑียรพระอภิเนาว์นิเวศน์ในพระบรมมหาราชวัง พระราชวังสราญรมย์ พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี ในพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ก็มีการก่อสร้างพระที่นั่งหลายองค์ตามแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกเช่นกัน นอกจากนี้ วังของเจ้านายและขุนนางก็เริ่มก่อสร้างที่อยู่อาศัยเป็นตึก มีสถาปัตยกรรมที่เป็นการผสมผสานระหว่างตะวันตกเข้ากับท้องถิ่น⁴¹

ไม่ว่าการก่อสร้างสถาปัตยกรรมตะวันตกในประเทศจะเกิดขึ้นด้วยเหตุผลใดก็ตาม แต่การก่อสร้างดังกล่าวไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเป็นส่วนสำคัญในการเสื่อมลงของสถาปัตยกรรมไทยแบบฐานานุศักดิ์ การขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงสืบทอดแนวคิดการพัฒนาประเทศจากพระราชบิดายังส่งผลให้สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกมีมากยิ่งขึ้น “...สมัยรัตนโกสินทร์[จักรี]...เป็นยุคที่ความเสื่อมของศิลปะปลายสมัยอยุธยาอย่างดำเนินสืบเนื่องมา...เมื่อถึงปี 1868 ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ดนตรี การประดับประดาตกแต่งและหัตถกรรมแบบไทยเดิม ต่างตกอยู่ในภาวะเนิ่นนิ่งชะงักงัน...ประติมากรรมแบบไทยเดิมแทบจะสูญหายไปสิ้น...” ปี ค.ศ. 1868 ตรงกับ พ.ศ. 2411 ซึ่งเป็นปีแรกในการครองราชย์ของรัชกาลที่ 5 นอกจากแนวคิดในการปรับปรุงประเทศให้เป็นตะวันตกที่ทำให้สิ่งปลูกสร้างเกือบทั้งหมดตามพระราชดำริของพระองค์มีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกแล้ว อิทธิพลจากการได้รับการศึกษาแบบตะวันตกจากการจ้างครูชาวต่างประเทศในช่วงทรงพระเยาว์ การเสด็จประพาสที่อินเดียและสิงคโปร์ซึ่งเป็นดินแดนอาณานิคมของอังกฤษก่อนจะมีพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 หรือแม้แต่การเสด็จประพาสยุโรปทั้ง 2 ครั้ง ย่อมส่งผลต่อพระราชนิยมส่วนพระองค์ และเป็นธรรมเนียมในราชสำนักที่พระราชนิยมของกษัตริย์จะถูกนิยมและปฏิบัติตามโดยขุนนาง ข้าราชการ สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกจึงได้รับความนิยมสืบต่อมาด้วย จึงส่งผลให้ “...รัชสมัยของรัชกาลที่ 5 และ 6 แสดงให้เห็นถึงการแตกสลายของแนวคิดที่แท้จริงใด ๆ ของสถาปัตยกรรมไทย...”⁴²

⁴¹ ดูเพิ่มเติมใน ไชแสง ศุขะวัฒนะ, การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมในประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2206-2475. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, แผนกวิชาสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2520, หน้า 51-77.

⁴² แอนเดอร์สัน, เบนดิกท์, ศึกษารัฐไทย ย้อนสภาวะไทยศึกษา : รวมบทความและปาฐกถาว่าด้วยการเมืองไทยสมัยใหม่, (นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2558), หน้า 48.

แม้ว่ารัชกาลที่ 6 จะทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระราชดำริว่าจะรักษาประเพณีดั้งเดิมของไทยไว้ มีการสร้างอาคารตามสถาปัตยกรรมไทยขึ้น แต่สถาปัตยกรรมไทยนี้ปรากฏอยู่แต่เพียงเปลือกนอกของอาคาร ผังภายในอาคารยังคงเป็นรูปแบบตะวันตกเพื่อตอบสนองต่อการใช้งาน คนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่ในสังคมเริ่มปลูกสร้างที่อยู่อาศัยตามแบบตะวันตกมากขึ้น ซึ่งความนิยมในการปลูกสร้างแบบตะวันตกของคนชั้นกลางนี้ได้กลายเป็นสิ่งสามัญของคนชั้นกลางที่เมื่อจะปลูกบ้านจะสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก สอดคล้องกับยุคสมัยที่มีสถาปนิกชาวต่างชาติมากยิ่งขึ้นกว่ายุคก่อน ๆ ที่มีมา สถาปนิกเหล่านี้ได้สร้างสถาปนิกชาวไทยขึ้นภายในประเทศ และการสร้างโรงเรียนเพาะช่างที่ผลิตนักเรียนสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก⁴³

2.2.3 สถาปัตยกรรมของคณะราษฎร

แนวคิดเรื่อง สถาปัตยกรรมของคณะราษฎรเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการแบ่งยุคทางการเมืองของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ที่แบ่งช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2500 ว่า “ยุคสมัยคณะราษฎร” เป็นการแบ่งช่วงเวลาโดยดูจากอิทธิพลของคณะราษฎร ที่สิ้นสุดลงจากเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2490 ทำให้บทบาทของคณะราษฎรสิ้นสุดลง ถึงแม้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เป็นส่วนหนึ่งในคณะราษฎรจะเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติและหัวหน้าของรัฐบาล แต่ไม่ได้มีอำนาจและอิทธิพลเหมือนช่วงก่อนหน้า ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อธิบายว่ากลุ่มที่มีอำนาจขึ้นมาใหม่เป็นกลุ่มทหารที่มีความอนุรักษนิยมมากกว่ากลุ่มทหารในคณะราษฎร เนื่องจากกลุ่มทหารเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนายทหารที่ได้รับการศึกษาในประเทศ เป็นผลผลิตของระบบการศึกษาแบบไทยของโรงเรียนนายทหารบก จปร. ทำให้นายทหารที่ขึ้นมาใหม่มีอำนาจขณะนั้นไม่มีความผูกพันกับประชาธิปไตยที่ถูกมองว่าเป็นของตะวันตก จึงส่งผลให้การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยไทยหยุดชะงักลง⁴⁴

การแบ่งยุคทางการเมืองดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการกลับมาของพลังทางการเมืองของสถาบันกษัตริย์ ของ สายชล สัตยานุรักษ์ ที่กล่าวถึงพลังของสถาบันกษัตริย์เริ่มกลับมาอีกครั้งในกลางทศวรรษ 2490 ในช่วงเวลาดังกล่าว การผลิตงานของปัญญาชนที่เรียกว่า “พวกนิยมกษัตริย์” ที่

⁴³ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, บรรณาธิการ, ความ(ไม่)เป็นสมัยใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและย้อนแย้งของไทย, (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2560), หน้า 220-221.

⁴⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2559), หน้า 459-470.

มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดและฟื้นฟูความคิดที่ปัญญาชนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์สร้างขึ้น โดยเฉพาะผลงานของ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช รวมถึงบทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ บทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) เอง⁴⁵

แนวคิดสถาปัตยกรรมคณะราษฎรเป็นการเรียกช่วงเวลาของสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นภายใต้ อุดมการณ์ทางการเมืองของคณะราษฎร ระหว่าง พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2490 โดย ชาตรี ประกิตนทการ ซึ่งเสนอความคิดดังกล่าวผ่านบทความและหนังสือทางวิชาการ การแบ่งช่วงเวลาของ สถาปัตยกรรมดังกล่าวมีการอ้างอิงถึงการแบ่งยุคสมัยของสถาปัตยกรรม ของ นารถ โภธิประสาท ใน หนังสือ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในประเทศไทยที่ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2487 ได้มีการ เขียนถึงหัวข้อ "ยุคไทยปัจจุบัน" เป็นหัวข้อที่อยู่ถัดจาก "สมัยรัตนโกสินทร์" มีเนื้อหาเกี่ยวกับงาน สถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ในยุคคณะราษฎร เป็นผลมาจากการที่คณะราษฎรพยายามที่จะสร้าง เส้นแบ่งทางประวัติศาสตร์ให้ชัดเจน โดยมีความพยายามที่จะสร้างรูปธรรมแห่งยุคสมัยใหม่ให้เกิดขึ้น ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมแบบไทยใหม่ ภาษาไทยแบบใหม่ สถาปัตยกรรมแบบใหม่ (สถาปัตยกรรมที่หยิบยืมรูปแบบสถาปัตยกรรม Modern Architecture) ทั้งหมดถูกสร้างขึ้นเพื่อ แสดงถึงเส้นแบ่งระหว่างสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับสมัยประชาธิปไตย แต่ภายหลัง พ.ศ. 2490 เราจะไม่พบการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มี "ยุคไทยปัจจุบัน" อีก⁴⁶

ผลการศึกษาศาปัตยกรรมของคณะราษฎรได้รับการอธิบายใน หนังสือ ศิลปะ - สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ (พ.ศ. 2552) กล่าวถึงงานศิลปะ และสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นในช่วง 15 ปีของยุคสมัยสถาปัตยกรรมของคณะราษฎร ว่าทำหน้าที่ เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมีความเชื่อมโยง กับแนวคิดและอุดมการณ์ของกลุ่มคณะราษฎร มีความสอดคล้องไปกับบรรยากาศทางสังคมและการ เมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งภายหลังจากปี พ.ศ. 2490 บรรยากาศทางการเมือง แบบอนุรักษนิยมและกษัตริย์นิยมที่สูงขึ้น ทำให้รูปแบบของงานสถาปัตยกรรมเปลี่ยนไป

สถาปัตยกรรมในช่วงเวลานี้เป็นการสะท้อนถึงความพยายามของคณะราษฎรในการทำลาย ระบบสัญลักษณ์ที่สะท้อนภาพความศักดิ์สิทธิ์และสูงส่งของสถาบันกษัตริย์ลง เช่น การเข้าไปทำลาย

⁴⁵ ธงชัย วินิจจะกูล, โฉมหน้าราชาชาตินิยม, (นนทบุรี: ฟาเคียวกัน, 2559), หน้า 166-171.

⁴⁶ ชาตรี ประกิตนทการ, ความทรงจำและอำนาจบนถนนราชดำเนิน, (กรุงเทพฯ :การประชุมนานาชาติเรื่อง ไทย ศึกษา ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), หน้า 44-45.

ความศักดิ์สิทธิ์ของทุ่งพระเมรุ (ท้องสนามหลวง) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกสงวนไว้ใช้ในงานพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์เท่านั้น แต่ในยุคของคณะราษฎร พื้นที่ท้องสนามหลวงถูกเปิดใช้กับประชาชนมากขึ้น โดยถูกใช้ในงานรัฐพิธี งานเฉลิมฉลองของประชาชน โดยเฉพาะการที่คณะราษฎรเลือกใช้สนามหลวงในการประกอบพิธีเผาศพทหารที่เสียชีวิตในการปราบกบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 ยิ่งเป็นการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่นี้ เพราะเดิมพื้นที่สนามหลวงจะเป็นทุ่งพระเมรุสำหรับจัดงานพระบรมศพของกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์องค์สำคัญเท่านั้น สัญลักษณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมคณะราษฎรจะแสดงออกในทางตรงข้ามกับสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยจะมีรูปแบบเรียบง่าย ไม่มีลวดลายแบบประเพณีประดับตกแต่ง เป็นสิ่งที่สะท้อนผ่านสัญลักษณ์ทางการเมืองในสถาปัตยกรรมที่เน้นอุดมคติเรื่อง ความเสมอภาค⁴⁷

แนวคิดเรื่องสถาปัตยกรรมคณะราษฎรของ ชาตรี ประกิตนันทการ ได้รับการขยายความมากขึ้นในหนังสือ คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ: ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรมอำนาจ กล่าวถึงงานฉลองรัฐธรรมนูญที่คณะราษฎรใช้ในการเผยแพร่แนวคิดเรื่องรัฐธรรมนูญ งานฉลองรัฐธรรมนูญเริ่มจัดขึ้นเมื่อ วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 และเริ่มชบเซาลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 เป็นเทศกาลงานรื่นเริงขนาดใหญ่ในสมัยประชาธิปไตยที่เข้ามาแทนที่งานฤดูหนาวที่จัดขึ้นที่บริเวณวัดเบญจมบพิตรในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป้าหมายของงานฉลองรัฐธรรมนูญคือการโฆษณาเพื่อให้ประชาชนรู้จักและเข้าใจความหมายของระบอบรัฐธรรมนูญและหลัก 6 ประการของคณะราษฎร ซึ่งกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นในงานก็เพื่อให้ผู้เข้าร่วมงานรู้สึกเทิดทูนและศรัทธาในระบอบการปกครองใหม่ อาคารและร้านที่ตั้งอยู่ในงานจะต้องถูกออกแบบภายใต้แนวคิดรัฐธรรมนูญ ซึ่งสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการตกแต่งคือสัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญ และการออกแบบของร้านที่ประกอบด้วย 6 อย่าง เช่น ธงชาติ 6 ผืน เพื่อสื่อถึง หลัก 6 ประการ⁴⁸ ในขณะที่ บทความ บางเหตุผลที่สังคมไม่ควรยอมให้ รื้อสร้าง อาคารศาลฎีกาใหม่ ของ ชาตรี ประกิตนันทการ ที่อธิบายถึงความพยายามในการรื้ออาคารศาลฎีกาที่ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนินว่า เป็นผลมาจากการผสานระหว่างมายาคติที่ว่าด้วยสถาปัตยกรรมที่เป็นไทย จะต้องใช้รูปทรงจั่วสามเหลี่ยม ผสานกับกระแสประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยมที่ต้องการลบความทรงจำเกี่ยวกับคณะราษฎร ทำให้อาคารศาลฎีกาที่ไม่มีหลังคาทรงไทย และถูกสร้างขึ้นโดย

⁴⁷ ชาตรี ประกิตนันทการ, ศิลปะ สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2552), หน้า 5-14.

⁴⁸ ชาตรี ประกิตนันทการ, คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม "อำนาจ", (กรุงเทพฯ: มติชน, 2548), หน้า 128-134.

กลุ่มผู้นำของคณะราษฎรจะต้องถูกรื้อทำลายทิ้ง เพื่อเป้าหมายของความเป็นไทย และลบเลือนความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎรให้หายไป⁴⁹

ถึงแม้ว่าแนวคิดสถาปัตยกรรมคณะราษฎรจะถูกเสนอผ่านงานการศึกษา โดย ชาตรี ประทีตนนทการ เป็นหลัก แต่การแบ่งยุคของสมัยดังกล่าวได้มีบทความบางชิ้นที่สนใจเข้าไปศึกษา และทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมในช่วงดังกล่าว บทความ สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญกับประติมากรรมวิทยาทางการเมืองในเขตวัฒนธรรมล้านนา พ.ศ. 2475-2490 ของ ชาญคณิต อารวรรณ์ ที่ทำการศึกษาสัญลักษณ์รัฐธรรมนูญในศิลปกรรมภายในวัดของจังหวัดในภาคเหนือสามแห่ง และที่ว่า การอำเภอกิ่งหนึ่งแห่ง ผลของการศึกษาได้สรุปว่า สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญในศิลปกรรมล้านนา เป็นภาพสะท้อนการสื่อสารวัฒนธรรมการเมืองระหว่างรัฐบาลกลางกับท้องถิ่น⁵⁰ บทความ ความหมายทางการเมืองและความล้มเหลวของการสื่อความงามในงานสถาปัตยกรรม ของ ไกรปกรณ์ และ ธนสิษฐ์ ขุนทองพันธ์ ศึกษาแนวคิดความเป็นไทยฝ่ายสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างใน 2 ช่วงเวลา ได้แก่ สถาปัตยกรรมสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. 2411 – พ.ศ. 2475 สถาปัตยกรรมคณะราษฎร พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2490 ผลของการศึกษาได้สรุปว่าคณะราษฎรสร้างสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่เพื่อแสดงออกถึงแนวคิดความเป็นไทยของคณะราษฎร และลดทอนคุณค่าความเป็นไทยของสถาปัตยกรรมสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การปะทะทางสถาปัตยกรรมจบลงด้วยความพ่ายแพ้ของสถาปัตยกรรมคณะราษฎร อันเป็นผลมาจากการลดคุณค่าของสถาปัตยกรรมคณะราษฎรผ่านวาทกรรมของปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยม⁵¹

ถึงแม้ว่าการสร้างอาคารรัฐสภาทั้ง 3 แห่ง ไม่ได้เกิดขึ้นภายในช่วงเวลาของสถาปัตยกรรมคณะราษฎร แต่อย่างน้อย แนวคิดดังกล่าวได้พยายามสร้างคำอธิบายของสถาปัตยกรรมบางประเภทที่ถูกยกขึ้นมาเพื่อสื่อสารความเป็นประชาธิปไตยภายใต้คำอธิบายของคณะราษฎร ซึ่งมีการสื่อสารแนวคิดทางการเมืองผ่านสถาปัตยกรรม

⁴⁹ ชาตรี ประทีตนนทการ, สถาปัตยกรรมไทย หลังรัฐประหาร 19 กันยา 49, (กรุงเทพฯ: อาน, 2558), หน้า 370.

⁵⁰ ชาญคณิต อารวรรณ์, สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญ กับประติมากรรมวิทยาทางการเมืองในเขตวัฒนธรรมล้านนา พ.ศ. 2475 - 2490, วารสารหน้าจั่ว 6(กันยายน 2552 - สิงหาคม 2553): หน้า 54-61.

⁵¹ โดม ไกรปกรณ์ และ ธนสิษฐ์ ขุนทองพันธ์, ความหมายทางการเมือง และความล้มเหลวของการสื่อความหมายในงานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร, วารสารหน้าจั่ว 13(มกราคม 2559 - ธันวาคม 2559): หน้า 136-144.

เมื่อทราบที่มาและแนวคิดของสถาปัตยกรรมทั้ง 3 แบบแล้ว จึงสามารถสรุปได้ว่าสถาปัตยกรรมในประเทศไทยมีความเกี่ยวข้องทั้งในแง่ของการสร้างอิทธิพลและได้รับผลกระทบต่อการเมืองไทยมาโดยตลอด สถาปัตยกรรมไทยจึงเต็มไปด้วยเรื่องราวที่แฝงนัยยะทางการเมืองผ่านแนวคิดที่ใช้ในการออกแบบซึ่งเห็นได้จากการที่สถาปัตยกรรมทั้ง 3 แบบที่ยกขึ้นมาในข้างต้นต่างมีแนวคิดที่ในการออกแบบที่อิงอยู่กับการเมืองและมุ่งสื่อสารนัยยะทางการเมืองออกไปต่อผู้พบเห็น การจะเข้าไปศึกษาอิทธิพลทางการเมืองที่มีต่อสถาปัตยกรรมสถาปัตยกรรมสภาสถานจึงจะต้องทำความเข้าใจผ่านแนวคิดที่ถูกใช้ในการออกแบบ ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้จะต้องทำความเข้าใจผ่านคดีไต่สวนคดีที่ถูกใช้เป็นแนวคิดในการออกแบบของทีมนสถาปนิก

2.3 แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์วิทยา

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ทำการศึกษา สถาปัตยกรรมที่ทำการอาคารรัฐสภาในฐานะการเป็นวัตถุหลักในการศึกษา การทำความเข้าใจจึงต้องอาศัยแนวคิดเรื่อง สัญลักษณ์ มาประกอบการศึกษา เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์การเมืองในสถาปัตยกรรมที่ทำการอาคารรัฐสภาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยการเข้าไปวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในอาคารรัฐสภา ดังนั้นในส่วนต่อไปผู้วิจัยจะขอเสนอแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์วิทยาในส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจในงานวิจัยนี้

สัญลักษณ์วิทยา คือศาสตร์ว่าด้วยการตีความสัญลักษณ์ (hermeneutics of the signs)⁵² เป็นสายธารความคิดหนึ่งในสกุลความคิดแบบโครงสร้างนิยม (Structuralism) ซึ่งเป็นสกุลความคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจาก แฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) นักภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างชาวสวิส

สกุลความคิดแบบโครงสร้างนิยม เป็นสกุลความคิดที่ปฏิเสธการเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ในฐานะองค์ประธาน สลายฐานะการเป็นผู้กระทำ การหยุดความหมาย หยุดการตีความ ไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องเจตนา เชื่อว่าทุกอย่างเป็นเรื่องของโครงสร้าง รหัส ระบบ และระเบียบในการจัดเรียงหรือการจัดวางของทุกสิ่งรอบตัว หากรู้ในสิ่งเหล่านี้ก็จะเข้าใจความหมายของสิ่งเหล่านี้ได้โดย

⁵² ไชยรัตน์ เจริญสินโอบาร, สัญลักษณ์วิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษาประวัติศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2555), หน้า 97.

ที่ไม่ต้องตีความ เชื่อว่าวัตถุเป็นสิ่งไร้เดียงสา⁵³ เรามักจะไม่รู้ตัวว่ามีโครงสร้างที่เป็นกฎเกณฑ์คอยกำกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ตั้งแต่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในบริษัทสังคมต่าง ๆ ตลอดจนถึงวิธีการเขียนหรือบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ⁵⁴ วิธีการหาความรู้แบบโครงสร้างนิยม คือการมองสิ่งที่ต้องการศึกษาในฐานะที่เป็นสัญญาณ (sign)

สัญวิทยา (semiology) หรือ สัญศาสตร์ (semiotics)⁵⁵ คือสาขาวิชาที่ทำการศึกษาระบบของสัญญาณ (a system of signs) ชีวิตความเป็นไปของสัญญาณในสังคม ต้องการสลาย สั่นคลอน ล้มล้าง และตั้งคำถามกับการแบ่งแยก โดยเฉพาะการตั้งคำถามกับสิ่งที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์ ความจริง ความรู้ เอกลักษณ์ เป็นการศึกษาคู่ประกอบของสัญญาณ รหัส กฎเกณฑ์ที่กำหนดความเป็นไปของสัญญาณที่พัฒนามาจากฐานของการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (structural linguistics)

แนวคิดแบบสัญวิทยาเป็นแนวคิดที่ถอดมนุษย์ออกจากศูนย์กลาง (decentre) มนุษย์ไม่ได้อยู่ในฐานะผู้กระทำอีกต่อไป มนุษย์เป็นเพียงร่างทรงของบรรดากฎเกณฑ์ในสังคม เป็นผลผลิตของระบบสังคมที่สร้างโดยการต่อยั้บรรดาระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ และจารีตปฏิบัติต่าง ๆ ของสังคมไว้ในระดับของจิตสำนึกของมนุษย์ ดังนั้น การจะทำความเข้าใจการกระทำของมนุษย์จึงต้องทำความเข้าใจระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติในสังคมนั้นที่เป็นตัวกำหนด สร้างความหมายให้กับพฤติกรรมและการกระทำนั้น ๆ มิใช่ดูที่ตัวพฤติกรรมหรือการกระทำตรง ๆ อย่างที่นิยมถือปฏิบัติ⁵⁶ โดยเสนอ ไวยากรณ์ ภาษา หรือวาทกรรมให้เข้ามามีบทบาทแทนที่มนุษย์ วิธีการศึกษาหาความรู้แนวที่เรียกว่าสัญวิทยาหรือสัญศาสตร์เป็นที่นิยมและใช้ศึกษากันในแวดวงวรรณคดีวิจารณ์ (literary

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁵³ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, บทแนะนำสู่ทศวรรษหลังโครงสร้างนิยม (Introducing Poststructuralism), พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2560), หน้า 23-29.

⁵⁴ เถกิง พัฒโนภาส, สัญศาสตร์ กับ ภาพแทนความ จากบทความ Semiotics and Visual Representation โดยอาจารย์ ดร. Brian Anthony Curtin, วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1(มกราคม 2551): หน้า 38.

⁵⁵ การเลือกใช้ คำว่า สัญวิทยา (semiology) หรือคำว่า สัญศาสตร์ (semiotics) เกิดจากความนิยมของผู้ศึกษาต่อนักทฤษฎีสองท่านที่มีชีวิตในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน โดยคำว่า semiology เป็นคำที่นิยมใช้ในหมู่นักวิชาการยุโรปเป็นการแสดงความเคารพต่อ แฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์ มีชีวิตระหว่าง ค.ศ. 1857 – ค.ศ. 1913 ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มศึกษาสัญวิทยา ส่วน semiotics เป็นคำที่นิยมใช้ในหมู่นักวิชาการที่ใช้ภาษาอังกฤษเพื่อแสดงการระลึกถึง ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ส นักปรัชญาชาวอเมริกันที่ทำการศึกษารื่องสัญญาณ มีชีวิตระหว่าง ค.ศ. 1839 – ค.ศ. 1914

⁵⁶ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษา รัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: วิภาษา, 2555), หน้า 7-28.

criticism) การอ่านสัญลักษณ์ในสังคมของนักสัญวิทยา เพื่อหารหัส กฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนด และสร้างความหมาย ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความสามารถเฉพาะตัวของนักสัญวิทยาแต่ละคนเป็นสำคัญ

คำอธิบายของโซซูร์ต่อสัญวิทยาจากการรวบรวมบันทึกของนักเรียนของเขา จึงอาจสรุปสัญวิทยาตามความหมายของโซซูร์จากข้อมูลในบันทึกได้ว่า “สัญวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงชีวิตของเครื่องหมาย (signs) ในสังคมที่เข้าใจได้ มันเป็นส่วนหนึ่งของจิตวิทยาสังคมและจิตวิทยาทั่วไป เรียกว่า สัญวิทยา (semiology) (จากภาษากรีก ที่เรียกว่า ‘signs’) สัญวิทยาจะแสดงสิ่งที่ถือว่าเป็นเครื่องหมายที่ยอมรับเป็นกฎเกณฑ์ร่วมกันของพวกเขา สัญวิทยายังคงเป็นศาสตร์ที่ไม่สามารถอธิบายเกี่ยวกับมันได้แต่มันมีอยู่พื้นที่อย่างแน่นอน ภาษาศาสตร์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของศาสตร์ทั่วไปของสัญศาสตร์ กฎเกณฑ์ที่ค้นพบโดยสัญวิทยาจะมีผลต่อภาษาศาสตร์ และภายหลังมันจะถูกจำกัดพื้นที่ที่ถูกกำหนดไว้ภายในข้อเท็จจริงทางมานุษยวิทยา”⁵⁷

ความหมายของสัญลักษณ์ ของโซซูร์ จึงเป็นเรื่องของระบบความสัมพันธ์ และระบบของความแตกต่าง หรือเขาเรียกว่า diacritics⁵⁸ ส่วนเพียร์ซ ที่ศึกษาสัญลักษณ์ในช่วงเวลาเดียวกันกับโซซูร์ได้อธิบายไว้ว่า “สัญลักษณ์ คือ สิ่งที่มีความหมายมากกว่าตัวของมันเอง”⁵⁹

⁵⁷ แปลจากเนื้อความ A science that studies the life of signs within society is conceivable; it would be a part of social psychology and consequently of general psychology; I shall call it semiology (from Greek semeion ‘sign’). Semiology would show what constitutes signs, what laws govern them. Since the science does not yet exist, no one can say what it would be; but it has a right to existence, a place staked out in advance. Linguistics is only a part of the general science of semiology; the laws discovered by semiology will be applicable to linguistics, and the latter will circumscribe a well-defined area within the mass of anthropological facts: Saussure, 1916/1969: 16 อ้างถึงใน Leeds-Hurwitz, *Semiotics and Communication: Signs, Codes, Cultures*, (New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1993.), p.4.

⁵⁸ ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, *บทแนะนำสู่ความคิดหลังโครงสร้างนิยม (Introducing Poststructuralism)*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2560), หน้า 31.

⁵⁹ แปลจากเนื้อความ Signs is something which stands to somebody for something in some respect : กาญจนา แก้วเทพ, *การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค*, (กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 81.

2.3.1 ความสำคัญของภาษาในสัตววิทยา

สำหรับโซซูร์แล้ว ภาษาคือระบบของสัญญาณ หน่วยพื้นฐานในการศึกษาภาษาคือสิ่งที่เรียกว่า สัญญาณ การศึกษาของสัตววิทยาจึงให้ความสำคัญกับภาษา เพื่อที่จะทำความเข้าใจสัญญาณแล้ว จึงจะต้องเข้าใจถึงความสำคัญของภาษาเสียก่อน

โซซูร์มองภาษาว่า "เป็นระบบของสัญญาณแบบหนึ่งซึ่งสื่อถึงความคิดต่าง ๆ ไม่แตกต่างกันไปจากระบบของงานเขียน ตัวหนังสือของคนหูหนวก พิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์แบบต่าง ๆ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับมารยาทในสังคม สัญญาณทางทหารและอื่น ๆ เพียงแต่ภาษาเป็นระบบสัญญาณที่มีความสำคัญสูงสุดเมื่อเทียบกับระบบสัญญาณแบบอื่น ๆ"⁶⁰ สัญญาณไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในรูปของเครื่องหมายในภาษาเท่านั้น ในทางการเมือง การจัดแสดง พิธีกรรม ต่างก็ถือว่าเป็นภาษาที่สื่อความหมายต่อประชาชน ทุกสังคมในช่วงเวลาหนึ่งจะมีภาษาชุดหนึ่งที่คอยสร้างความชอบธรรมให้กับคุณค่า ความเชื่อ ระบบศีลธรรมและระบบการเมืองเฉพาะแบบหนึ่ง ภาษาที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้การกระทำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม จะเรียกว่า ภาษาการเมือง (political language)

ในแนวความคิดของนักสัตววิทยาถือว่าอะไรที่สื่อหรือสร้างความหมายได้ถือว่าเป็นภาษาทั้งสิ้น สรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมล้วนอยู่ในฐานะที่เป็นสัญญาณที่สามารถสื่อหรือสร้างความหมายแบบต่าง ๆ⁶¹

ตามความคิดของโซซูร์ “ภาษาเป็นทั้งผลิตผลทางสังคมของความสามารถในการสื่อสาร และชุดของข้อตกลงที่สำคัญที่รับเอามาจากองค์กรทางสังคมที่อนุญาตบุคคลเพื่อการดำเนินการที่สำคัญ”⁶²

เขาเสนอให้แยกแยะระหว่างสิ่งที่เรียกว่า ‘ระบบภาษา’ (language) กับ ‘การพูดหรือการใช้ภาษา’ (speech) ออกจากกัน หน่วยพื้นฐานที่สุดในการศึกษาภาษาไม่ใช่ คำ (word) อย่างที่มักนิยมถือปฏิบัติกัน เพราะสิ่งที่เรียกว่า คำ ในภาษามีปัญหามากกว่าคืออะไรกันแน่ เช่น อาจหมายถึง เสียงภาพตัวแทนความคิด หรือการใช้ภาษาก็ได้ นอกจากนี้ ถ้าฟังเสียงเพียงอย่างเดียวก็ไม่อาจถือได้ว่าเป็นภาษาหรือคำพูด แต่ต้องอาศัยกฎเกณฑ์ ระบบ ระเบียบที่ทำให้เสียงที่เปล่งออกมามีความหมาย ขณะเดียวกันในการพูดหรือการใช้ภาษาก็มีเรื่องของปัจเจกบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้

⁶⁰ Saussure, 1959: 16 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัตววิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับ การศึกษารัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: วิภาษา, 2555), หน้า 16-17.

⁶¹ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัตววิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับ การศึกษารัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: วิภาษา, 2555), หน้า 15-21.

⁶² Hawkes, *Structuralism and Semiotics*, 2nd ed. (London: Routledge, 2003), p.10.

การใช้ภาษาจึงจำเป็นต้องมีสองด้านพร้อมกัน คือทั้งด้านสังคม ซึ่งเป็นเรื่องของระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ของภาษา ด้านส่วนตัวซึ่งหมายถึงผู้ใช้ภาษา ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เสียงจึงไม่ถือว่าเป็นภาษาจนกว่าเสียงที่ได้ยินนั้นจะสื่อความหมายบางอย่าง ส่วนความหมายเป็นเรื่องของระบบ ระเบียบที่ตกลงกันเพื่อใช้เป็นกรอบในการสื่อสารความเข้าใจกัน

โซซูร์ใช้ ระบบภาษา ในความหมายของ ระบบหรือองค์รวมที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองและมี กฎเกณฑ์ในการจัดประเภทแยกแยะแบบต่าง ๆ ส่วน การพูดหรือการใช้ภาษา โซซูร์หมายถึงการ กระทำทางสังคมอันเป็นผลมาจากความสามารถในการใช้ภาษาของบุคคลรวมกับชุดของกฎเกณฑ์ จารีตปฏิบัติที่จำเป็นที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับ เพื่อให้การติดต่อ สื่อสาร พูดคุยเป็นไปได้ ธรรมชาติของ มนุษย์เป็นเรื่องของความสามารถในการคิดค้นสร้างระบบภาษาขึ้นมามากกว่าเพื่อใช้ในการสื่อสาร จึง อาจกล่าวได้ว่า ภาษาคือระบบของสัญญาณ ซึ่งสื่อถึงความคิดและความหมาย⁶³

การจะใช้ภาษาจะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในระบบภาษา ระบบภาษาจึงทำ หน้าที่เป็น ‘โครงสร้าง’ (โครงสร้างในที่นี้คือ ระบบ รหัส กฎเกณฑ์ กติกา) ในการจัดระบบ ระเบียบ การใช้ภาษา การใช้ภาษาของเราจึงอยู่ภายใต้ ‘โครงสร้าง’ ของการใช้ภาษา แต่หากว่าเราใช้ภาษา โดยไม่คำนึงถึง ‘โครงสร้าง’ การสื่อสารของเราจึงอาจไม่สื่อความหมายต่อผู้อื่นได้ สำหรับโซซูร์ แล้ว ระบบภาษาจึงมีความสำคัญมากกว่าการใช้ภาษา⁶⁴ ตัวอย่างของภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้างของ โซซูร์ในภาษาไทย คือ ระบบของภาษาจะมีส่วนประกอบเป็นพยัญชนะ 44 ตัว สระ 33 ตัว วรรณยุกต์ 5 เสียง มีการเรียงลำดับประธาน กริยา กรรม เป็นต้น ส่วนการใช้ภาษาจะเป็นการที่บุคคล นำส่วนประกอบของภาษาไทยมาประกอบกัน การที่บุคคลนำภาษาไทยมาใช้ในรูปแบบของตนเอง ต่อ ให้แต่ละบุคคลมีรูปแบบการใช้ที่ต่างกัน แต่ก็ยังคงเป็นการใช้ภาษาไทยอยู่ดี ต่อให้การใช้ภาษา แตกต่างกันแค่นั้น แต่มันก็คงยังอยู่โครงสร้างของระบบภาษาไทยอยู่นั่นเอง⁶⁵

จากคำอธิบายภาษาของโซซูร์แล้ว จึงพบว่าภาษาไม่ได้เป็นเพียงภาพตัวแทนความคิดหรือ วัตถุ แต่ภาษามีความสำคัญในแง่ของการมีอำนาจในการจัดระบบระเบียบ การจัดประเภทแยกแยะ

⁶³ โซซูร์ตัน เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษา รัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2555), หน้า 11-13.

⁶⁴ โซซูร์ตัน เจริญสินโอฬาร, บทแนะนำสู่ทฤษฎีความคิดหลังโครงสร้างนิยม (Introducing Poststructuralism), พิมพ์ ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2560), หน้า 30.

⁶⁵ กาญจนนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค, (กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 87.

และการแบ่งแยกชนิดหนึ่ง ภาษาที่มีอำนาจในการผลิตหรือสร้างสิ่งต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับรับรู้ของเขา ถ้าไร้ซึ่งภาษาแล้ว เราก็ไม่อาจเข้าใจโลกรอบตัวของเราได้ การทำงานของภาษาคือการเข้าไปจัดระเบียบโลกรอบตัวนี้ในรูปของวาทกรรมชุดต่าง ๆ ภาษาตัวเลข (digital language) ที่มีการใช้คำว่า '9-11' เป็นคำแทนที่ลดทอนรายละเอียดและผลกระทบของเหตุการณ์การใช้เครื่องบินพุ่งเข้าชนตึกที่มีความสำคัญในสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 โดยแสดงผ่านตัวเลข 3 ตัว ภาษาจึงไม่ใช่เครื่องมือที่ไร้เดียงสาที่มนุษย์ใช้ในการติดต่อสื่อสาร หรือเป็นเพียงเครื่องมือในการระบุชื่อ สัตว์ สิ่งของและความคิดของมนุษย์ แต่ภาษามีอำนาจในการสร้างและผลิตเอกลักษณ์แบบต่าง ๆ ขึ้นมา

ภาษาสามารถที่จะเป็นอะไรก็ได้ เช่น รองเท้าบูต ภาพยนตร์ การเดินของคนในเมือง การไม่สวมรองเท้าในสังคมที่บูชาการใส่รองเท้า ความว่างเปล่า หรือแม้แต่เครื่องหมายคำพูด ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์เชิงวาทกรรม (discursive strategy) ชนิดหนึ่งที่ทำหน้าที่หลากหลาย เป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ที่อ้างคำนั้น ๆ หรือการสื่อถึงความมีรสนิยมน ฐานะทางสังคมของผู้อ้าง เช่น ตัวอย่างการนิยามการอ้างคำพูดที่มีชื่อเสียงของวอลแตร์ (Voltaire) ในหมู่นักการเมือง นักคิด นักเคลื่อนไหวที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย การเรียงลำดับของคำในประโยคที่สื่อให้เห็นความหมายในลักษณะของการเปรียบเทียบและความแตกต่าง เช่นประโยค ที่พูดว่า "John loves Mary" กับ "Mary loves John" จะมีความหมายที่แตกต่างกันในสังคมที่มีลักษณะของเพศชายเป็นใหญ่ เพราะการที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายที่กล่าวคำบอกรักก่อนจะเป็นประโยคที่ไม่เหมาะสม

ภาษาเป็นระบบของความสัมพันธ์ของสัญญาณต่าง ๆ ค่าของสัญญาณแต่ละตัวเกิดจากความแตกต่างระหว่างสัญญาณ ความหมายของสัญญาณเป็นเรื่องของความแตกต่าง การศึกษาภาษาจำเป็นที่จะต้องศึกษาระบบสังคม วัฒนธรรมควบคู่ไปพร้อม ๆ กัน และการที่จะเข้าใจมิติของสังคม วัฒนธรรมของภาษา จำเป็นจะต้องศึกษาภาษาในฐานะที่เป็นระบบสัญญาณแบบหนึ่ง สำหรับ โชซูร์ แล้ว สัญญาณจึงเป็นหน่วยพื้นฐานที่สุดของภาษา เป็นระบบของความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน

สิ่งที่ทำหน้าที่ในการกำหนดหรือกำกับความหมายจะเรียกว่า รหัส (code) โดยรหัส ของนักสัญวิทยาไม่แตกต่างไปจากรูปแบบของภาษาที่ทำให้การใช้ภาษาเป็นไปได้ สื่อสารกันรู้เรื่อง สัญญาณของสัญวิทยาจะต้องอาศัยรหัสในการสร้างหรือสื่อความหมาย ส่วนรหัสนั้นจะมีความเป็นอิสระและเอกเทศจากข้อความและตัวของผู้สื่อ สำหรับนักสัญวิทยา การกระทำ ปราบกฎการณ์ เหตุการณ์ หรือวัตถุสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไม่มีความหมายในตัวเอง แต่จะขึ้นอยู่กับระบบสังคมโดยรวมว่ามีกฎเกณฑ์กำหนดไว้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม นักสัญวิทยาจะพยายามชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ การกระทำ หรือวัตถุหนึ่ง ๆ นั้น จะมีความหมายก็เพราะมีตำแหน่งแห่งที่ มีบทบาทหน้าที่ภายใต้ระบบใหญ่อย่างไร ซึ่ง

โดยปกติจะถูกมองข้ามหรือมองไม่เห็น เพราะดำรงอยู่ในระดับของจิตไร้สำนึก สัญลักษณ์ที่แพร่หลายจนเป็นที่รู้จักและยอมรับในสังคม จะแปรเปลี่ยนไปเป็น สัญลักษณ์ (symbol) เช่น ไม้กางเขนที่เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์

2.3.2 องค์ประกอบสัญลักษณ์ของไซซูร์

สัญลักษณ์ของไซซูร์ประกอบขึ้นด้วยสองสิ่ง คือ รูปสัญลักษณ์ (signifier) กับ ความหมายสัญลักษณ์ (signified) การจะเป็นสัญลักษณ์ได้นั้นไม่สามารถขาดสิ่งใดได้ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์เป็นเรื่องของการถูกกำหนดให้เป็น (arbitrary) มากกว่าที่จะเป็นไปโดยธรรมชาติ รูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ถูกทำให้เกี่ยวข้องกันโดยระบบภาษาความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์เป็นเรื่องที่กำหนดภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่งที่กำหนดให้เป็นอยู่⁶⁶

รูปสัญลักษณ์ คือ รูปแบบอะไรก็ตามที่ถูกนำมาใช้เพื่อถ่ายทอดความหมาย ไม่ใช่เสียงและไม่ใช่วินิจฉัย แต่เป็นรอยประทับ (imprint) ของเสียงและภาพในสมองหรือจิตใจเรา ถึงแม้ว่าเราจะหลับตาหรือไม่พูด ไม่ได้ยินเสียงอะไร ก็สามารถนึกถึงคำศัพท์หนึ่ง ๆ และความคิดที่เกี่ยวข้อง หรือจะคิดเป็นประโยคย่อหน้าเลยก็ได้ สำหรับไซซูร์แล้วถือว่าสัญลักษณ์เป็นสิ่งหรือตัวตนทางจิตวิทยา ไม่ใช่สิ่งทางกายภาพ รูปสัญลักษณ์ที่ใช้จะต้องอยู่ภายใต้การยอมรับของชุมชนที่ใช้ภาษานั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶⁶ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษา รัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2555), หน้า 20-22.

ความหมายสัญลักษณ์ คือ แนวความคิด (concept) ที่ ภาพ หรือเสียงสื่อออกมา ความคิดหรือความหมายที่เกิดขึ้นเมื่อได้ยินเสียงข้างต้น ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการทำความเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์นั้น ๆ⁶⁷ เสียง-ภาพ ที่ไซซูร์หมายถึงไม่ใช่เสียงจริง ๆ ไม่ใช่หน่วยเสียงที่มีลักษณะทางกายภาพ แต่เป็นรอยประทับของเสียง เป็นความประทับใจซึ่งกระทำต่อสัมผัสของเรา⁶⁸

ภาพที่ 1 ภาพแสดงองค์ประกอบสัญลักษณ์ของไซซูร์

ความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากความหมายของภาษามีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การกำหนดให้เป็นของสัญลักษณ์จึงไม่ได้ถูกกำหนดโดยกฎเกณฑ์ใดเป็นการเฉพาะ แต่จะเปลี่ยนแปลงตามขนบธรรมเนียมประเพณี จารีตปฏิบัติของแต่ละสังคม เป็นเรื่องที่แต่ละสังคมจะตกลงร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงทางภาษาที่จะเกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์ เนื่องจากความสัมพันธ์ของทั้งสองสิ่งเป็นไปอย่างหลวม ๆ ทั้งสองสิ่งต่างมีอิสระต่อกัน ดังนั้น รูปสัญลักษณ์เดิมจึงอาจเกิดความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปได้

2.3.3 องค์ประกอบสัญลักษณ์ของเพียร์ซ

เพียร์ซ เสนอแบบจำลองการสร้างความหมาย (semiosis) การเกิดขึ้นของสัญลักษณ์ ว่ามีองค์ประกอบจาก 3 ปัจจัย ดังนี้

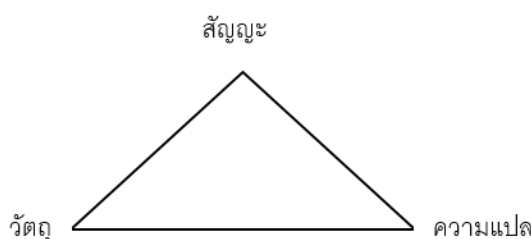
1. สัญลักษณ์ (sign) ซึ่งใช้แทนสิ่งอื่น เป็นสื่อกลางที่นำไปสู่ความคิดของผู้รับ เทียบได้กับรูปสัญลักษณ์ของไซซูร์

⁶⁷ ธีรยุทธ บุญมี, การปฏิบัติสัญลักษณ์ของไซซูร์ เส้นทางสู่โพสต์โมเดิร์นนิสึม, (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2551), หน้า 32.

⁶⁸ Saussure, 1981: 66 อ้างถึงใน ธีรยุทธ บุญมี, การปฏิบัติสัญลักษณ์ของไซซูร์ เส้นทางสู่โพสต์โมเดิร์นนิสึม, (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2551), หน้า 65.

2. ความแปล (interpretant) หรือ ความหมาย (meaning) ซึ่งเพียร์ชหมายถึง การแปล ความ (interpretation) หรือภาพในใจที่คนสร้างขึ้นจากปฏิสัมพันธ์กับสัญญาณเป็นตัวกลางที่เชื่อมต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างสัญญาณกับวัตถุ เทียบได้กับความหมายสัญญาณของโชเซอร์

3. วัตถุ (object หรือ referent) คือ สิ่งที่สัญญาณอ้างความถึง

ภาพที่ 2 ภาพแสดงปัจจัยการเกิดสัญญาณของเพียร์ช
(ที่มาภาพ: อรรถนัฐ ปิยะจารุวัฒน์)

ตัวอย่างของการสร้างความหมายที่จะต้องอาศัย 3 ปัจจัยของ เพียร์ช ข้างต้น ถูกยกตัวอย่าง โดย มิเค บาล (Mieke Bal) นักสัญวิทยาาร่วมสมัย ที่อธิบายถึง จิตรกรรมหุ่นนิ่ง (still-life painting) ของชามใส่ผลไม้ บาลอธิบายว่า จิตรกรรมเป็นสัญญาณสิ่งอื่น (ในที่นี้คือผลไม้) จากนั้นจะเกิด ความแปล เมื่อผู้ที่ดูจิตรกรรมสร้างภาพขึ้นในใจของตนเพื่อเชื่อมกับสิ่งอื่น (ที่ไม่ใช่จิตรกรรม ซึ่งมีเนื้อแท้ เป็นสีและผ้าใบ) ซึ่งจะเชื่อมโยงต่อไปยังวัตถุที่แตกต่างไปตามภาพในใจของผู้ดูแต่ละคน อาจเห็น ภาพในใจเป็นรูปผลไม้จริง ๆ บางคนอาจเห็นภาพในใจเป็นจิตรกรรมหุ่นนิ่งซึ่งมีสิ่งอื่นที่มีความ คล้ายคลึงกัน เป็นต้น บาลพยายามอธิบาย ความแปล ว่าได้กลายเป็นสัญญาณใหม่ที่ก่อให้เกิดความ แปลใหม่ กระบวนการที่ว่าจะเกิดขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ ไม่สิ้นสุด และทุกขั้นตอนที่เกิดในกระบวนการไม่ อาจเป็นอิสระจากกัน⁶⁹

⁶⁹ เถกิง พัฒโนภาษ, สัญศาสตร์ กับ ภาพแทนความ จากบทความ Semiotics and Visual Representation โดย อาจารย์ ดร. Brian Anthony Curtin, วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1 (มกราคม 2551): หน้า 39-41.

2.3.4 การศึกษาสัญญาของบาร์ตส์

เพื่อที่จะสามารถทำความเข้าใจกับงานวิจัยชิ้นนี้ให้ดีขึ้น จึงจะต้องทำความเข้าใจแนวความคิดด้านสัญวิทยาที่ลึกซึ้งขึ้นของ บาร์ตส์

โรล็องด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) นักวรรณคดีวิจารณ์ชาวฝรั่งเศส ให้ความหมายของสัญวิทยาว่าเป็นการศึกษาถึงกระบวนการสร้างความหมายที่ไม่รู้จบในสังคม⁷⁰

เขาเสนอว่า “เหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมด ความหมายคือชิ้นส่วนที่ถูกภาษาตัด แบ่ง ผ่า ออกเป็นรูปทรงต่าง ๆ” หน้าที่หลักของภาษาคือ การตัด แบ่ง ผ่า โลกแห่งความจริงหรือสิ่งที่ภาษาพูดถึง ออกเป็นส่วน ๆ เพื่อสร้างความแตกต่างและการขาดตอนให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความหมายขึ้นมา จึงส่งผลให้การพูดและการใช้ภาษาจะสร้างแตกแยกและขาดตอนให้เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความหมายใหม่⁷¹

บาร์ตส์เป็นคนแรกที่น่าสัญวิทยามาใช้ในการวิเคราะห์ภาพต่าง ๆ เช่น ภาพโฆษณาอาหารพยายามอธิบายว่า ความหมายที่เราให้กับภาพไม่ได้เป็นผลโดยธรรมชาติจากสิ่งที่เราเห็น หรืออาจสรุปได้ว่า ความเข้าใจของเราต่อภาพที่เราเห็นไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ เราไม่อาจกล่าวได้ว่าความหมายของสิ่งนั้นปรากฏให้เห็นตรงหน้าอย่างชัดเจน และความเข้าใจที่แต่ละคนได้รับจากภาพที่เห็นใด ๆ ไม่ได้เป็นสากล เพราะในภาพเดียวกัน แต่ละคนอาจเห็นภาพต่างกัน⁷²

สำหรับบาร์ตส์แล้ว ไม่มีงานเขียนหรือตัวบทใดที่เก่าแก่ล้ำสมัย มันจะมีความเป็นปัจจุบันเสมอ เนื่องจากผู้อ่านและผู้เขียนต้องนำประสบการณ์ส่วนตัวเข้าไปปะทะในการอ่านและการเขียนทุกครั้ง ดังนั้นงานเขียนหรือตัวบททุกชิ้นจึงชวนให้เราขบคิดใหม่ (rethought) ได้เสมอ ส่วนผู้แต่งหรือผู้ประพันธ์ได้ตายไปนานแล้ว

บาร์ตส์ศึกษาสัญญาแบบอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สัญญาของภาษา แต่ก็ยังเป็นสัญญาที่มีบทบาท หน้าที่ และสร้างความหมายในชีวิตประจำวัน ของคนในสังคมที่ไม่แตกต่างจากภาษา สัญญาของเขาจึงมี

⁷⁰ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษาวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: วิภาษา, 2555), หน้า 90.

⁷¹ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, บทแนะนำสู่ทุกความคิดหลังโครงสร้างนิยม (Introducing Poststructuralism), พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2560), หน้า 32-33.

⁷² เถกิง พัฒโนภาษ, สัญศาสตร์ กับ ภาพแทนความ จากบทความ Semiotics and Visual Representation โดย อาจารย์ ดร. Brian Anthony Curtin, วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1 (มกราคม 2551): หน้า 41.

ความหลากหลาย และแตกต่าง โดยจะพบสัญลักษณ์ในสิ่งต่าง ๆ ที่ห่อหุ้มเราภายในสังคม ความหมายสัญลักษณ์ก็จะขึ้นอยู่กับรหัส กฎเกณฑ์ หรือระบบวัฒนธรรมภายในสังคมนั้น

เขาศึกษาสิ่งที่คุณไม่มีความหมายในสังคมอย่างเอกสารนำเที่ยว ปกนิตยสาร โฆษณา เป็นต้น นำสิ่งนั้นมาศึกษาในกระบวนการสื่อหรือสร้างความหมายของสิ่งเหล่านี้ในสังคม ซึ่งให้เห็นว่าในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ ความหมายของสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นรหัสหรือกฎเกณฑ์ในการกำหนดความหมาย สิ่งเหล่านี้ไม่ได้มีความหมายในตัวเอง แต่ผู้เสพหรือผู้ใช้จะมีส่วนในการสร้างความหมายให้กับสิ่งเหล่านี้ด้วย โดยที่บาร์ตส์อธิบายความเห็นลงไปอีกว่า วัฒนธรรมเป็นตัวสร้างหรือตัวกำหนดความหมายที่ใหญ่ที่สุดในสังคม⁷³

บาร์ตส์ กล่าวว่า “ความเป็นธรรมชาติ” เป็นสิ่งที่ผู้คนสร้างขึ้นให้กับสิ่งรอบตัวในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นในหน้าหนังสือพิมพ์ ในงานศิลปะ หรือในสามัญสำนึกของคนทั่วไป สิ่งรอบตัวในสังคมที่แวดล้อมเราจนคุ้นชินล้วนมีที่มาที่ไปทางประวัติศาสตร์ เขารู้สึกว่าไม่ถูกต้องที่ผู้คนพูดถึงเหตุการณ์ปัจจุบันโดยเอาธรรมชาติกับวัฒนธรรมมาสับสนปนเปกันตลอดเวลา เขาจึงพยายามที่จะค้นหาเล่ห์กลในการสื่ออุดมการณ์ ที่เขาเชื่อว่ามันถูกอำพรางในรูปลักษณะที่ปรุงแต่งของสิ่งที่ดำเนินตามครรลองของธรรมชาติ และเปิดเผยความหมายในเชิงอุดมการณ์ที่แฝงตัวอยู่ในทุกสิ่งรอบตัว เป็นสิ่งที่ผู้อ่านส่วนใหญ่เห็นแต่ด้านปกติของมัน

ความหมายในเชิงอุดมการณ์นี้ นอกจากจะต้องอาศัยนักสัญวิทยาและแรงจูงใจของเขาเองแล้ว ยังจะต้องอาศัยปัจจัยอื่นมาใช้ในการทำความเข้าใจ ได้แก่ สิ่งรอบตัว (เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวิเคราะห์) ธรรมชาติ (เป็นภาพลวงที่มีผู้สร้างให้แก่สิ่งรอบตัว อันปราศจากการปรุงแต่ง) วัฒนธรรม (เป็นสถานะที่แท้จริงของสิ่งรอบตัว วิธีที่ถูกกำหนดด้วยแบบแผนทางสังคม) ปัจจัยตัวการที่แปลงโฉมวัฒนธรรมให้ดูเป็นธรรมชาติ (ได้แก่สื่อมวลชน ศิลปวัฒนธรรม และสามัญสำนึก)⁷⁴

⁷³ ไชยรัตน์ เจริญสินโอบาร, สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษา รัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2555), หน้า 47-96.

⁷⁴ วรณพิมล อังคศิริสรรพ, สรณิพนธ์จาก มายาคติ (Mythologies) ของโรลิ่งด์ บาร์ตส์ : บทแปล และบทวิเคราะห์เชิงวาทศาสตร์, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการแปลภาษาฝรั่งเศส-ไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2541, หน้า 117-125.

บาร์ตส์แบ่งการสื่อความหมายสัญญาในสิ่งที่เขาวิเคราะห์ออกเป็น 2 ระดับ

1. ความหมายตรง (denotation) คือความหมายในระดับที่หนึ่ง เป็นผลกระทบจากการมองวูปแรก ความหมายที่เป็นที่เข้าใจทั่วไป เป็นระดับความหมายตรง ถูกสร้างขึ้นมาจากความเป็นจริง (objective) เป็นความหมายที่ผู้ใช้เข้าใจตามตัวอักษร เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ตามข้อตกลงที่กำหนดกันขึ้นมา จะเหมือนกันไม่ว่าจะเรียงแบบไหน เช่น ภาพถ่ายของนักเขียนที่สื่อถึงตัวของนักเขียนเอง ตัวหนังสือ tree ที่สื่อถึงต้นไม้

2. ความหมายแฝง (connotation) คือความหมายในระดับที่สอง ความหมายที่ถูกเข้ารหัสทางวัฒนธรรม เป็นความหมายที่ผู้คนรับรู้และคุ้นชินอย่างลึก ๆ ในใจ โดยที่ผู้รับสารอาจไม่ทันสังเกต จะมีการเปลี่ยนแปลงทุกครั้งที่มีการเรียงใหม่ บาร์ตส์เรียกว่า ความหมายชุดที่สอง จะเป็นอุดมการณ์หลักในสังคม เป็นความหมายที่ถูกกำหนดขึ้นในสังคมขณะนั้น เช่น ตัวร้ายในภาพยนตร์มักต่อสู้ด้วยวิธีที่ไม่สื่อดี ตัวร้ายในภาพยนตร์เป็นรูปสัญญะที่สื่อถึงความอยุติธรรม การใช้ความรุนแรงกับตัวร้ายในภาพยนตร์จึงเป็นการปราบปรามความอยุติธรรม⁷⁵

ในการอธิบายการสื่อความหมายสัญญา บาร์ตส์ได้ขยายความเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความหมายตรงและความหมายแฝงมากยิ่งขึ้น ในบทความ โวหารของภาพ ได้ยกตัวอย่าง โยเกอร์ต ขึ้นมาอธิบายเรื่องนี้ โดยยกประโยคสนทนาระหว่างนักศึกษาในนวนิยายร่วมสมัย ดังนี้

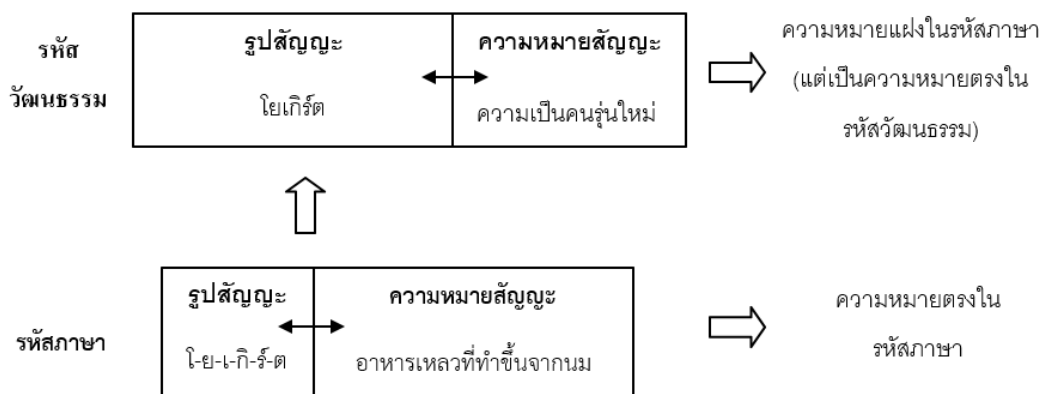
นักศึกษาคนที่ 1 “ยังไม่เข้านอนอีกหรือตัวเอง”

นักศึกษาคนที่ 2 “เดี๋ยวก่อน ต้องกินโยเกอร์ตก่อน”

จากบทสนทนาจะพบว่ารหัสภาษา คือ โยเกอร์ต มีฐานะเป็นสัญญา มีรูปสัญญะเป็นตัวเขียน ‘โย-เอ-กิ-ร์-ต’ และความหมายสัญญา เป็นอาหารเหลวชนิดหนึ่งที่ทำขึ้นจากนม รหัสวัฒนธรรมได้เข้ามาเปลี่ยนสัญญา โยเกอร์ต ให้กลายเป็นเพียงรูปสัญญะ ที่สื่อถึงความหมายสัญญาในเชิงวัฒนธรรม ที่สื่อออกมาได้ว่า ความเป็นคนรุ่นใหม่ที่ดูแลตัวเอง เราจึงสรุปได้ว่า ในรหัสภาษา เราจะถือว่าความหมายใหม่ในรหัสวัฒนธรรมเป็นความหมายแฝงของสัญญาในภาษา⁷⁶

⁷⁵ วันชนะ ทองคำเภา, ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550, หน้า 21.

⁷⁶ บาร์ตส์, โรลิ่งด์, โวหารของภาพ แปลโดย ประชา สุวีรานนท์, วรรณสารธรรมศาสตร์, 21 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2538) : หน้า 111-112.

ภาพที่ 3 ภาพแสดงผังความสัมพันธ์ระหว่างความหมายตรงและความหมายแฝง
(ที่มา บทความโภชนาการของภาพ โดย ประชา สุวีรานนท์)

สำหรับบาร์ตส์แล้ว ความหมายเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางการเมือง โดยชี้ให้เห็นว่าวิธีการต่อสู้ทางการเมืองในสังคมสมัยใหม่ว่า ถ้าแนวทางของกลุ่มมาร์กซิสต์ดั้งเดิมจะมีวิธีการต่อสู้โดยตรงไปตรงมาด้วยการกระทำ เช่น การเดินขบวนเพื่อเรียกร้องบางสิ่ง แต่ในมิติวัฒนธรรม การต่อสู้ด้านความหมายได้กลายมาเป็นหลักของการต่อสู้ทางการเมือง สำหรับกลยุทธ์การครอบงำทางวัฒนธรรม-การเมืองในปัจจุบัน ฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าในสังคมจะพยายามทำให้ความหมายแฝงกลายเป็นความหมายตรง และทำให้เห็นว่าความหมายแฝงนั้นมีความเป็นกลางและเป็นธรรมชาติ การต่อสู้ของผู้ที่มีอำนาจน้อยในสังคมจึงจะต้องต่อสู้ด้านความหมายเช่นกัน⁷⁷

2.3.5 ส่วนสำคัญในการศึกษาเชิงสัญลักษณ์

John Fiske ได้อธิบายการศึกษาเชิงสัญลักษณ์ว่าเป็นการศึกษาส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ

1. การศึกษาในเรื่องสัญลักษณ์ (Sign) ว่าสัญลักษณ์นั้นจะต้องมีลักษณะทางกายภาพ มีความหมายที่บ่งบอกได้ถึงบางสิ่งบางอย่างนอกจากตัวของมันเอง และสัญลักษณ์จะต้องถูกนำมาใช้และรับรู้ว่ามันคือสัญลักษณ์ ในส่วนของสัญลักษณ์นี้ เพียร์ซ ได้จัดแบ่งประเภทของสัญลักษณ์ที่มนุษย์รับรู้ได้ตามความสัมพันธ์และความจริงที่ถูกแทนที่ออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

⁷⁷ กาญจนา แก้วเทพ, ศาสตราจารย์หนังสือและวัฒนธรรมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2557), หน้า 97.

1.1 ภาพลักษณ์ (Icon หรือ Iconic) เป็นสัญลักษณ์ที่มีรูปร่างเหมือนหรือมีความคล้ายกับวัตถุที่มีจริงมากที่สุด รูปแบบของภาพลักษณ์ถูกกำหนดขึ้นโดยภาพของวัตถุ เป็นเรื่องของความเหมือนมากกว่าเรื่องของกฎเกณฑ์ทางสังคม ในการจะเข้าใจความหมายของภาพลักษณ์นั้นได้จะต้องอาศัยการมองเห็นวัตถุนั้น เช่น อนุสาวรีย์ ภาพถ่าย รูปปั้น เป็นต้น

1.2 ดัชนี (Index หรือ Indexical) เป็นสัญลักษณ์ที่มีความเชื่อมโยงโดยตรงหรือบางส่วนกับกับวัตถุที่มีจริง สัญลักษณ์จะมีฐานะเป็นสาเหตุ และความหมายของสัญลักษณ์จะอยู่ในฐานะของผลลัพธ์ การจะเข้าใจความหมายของดัชนีจะต้องอาศัยการคิดหาเหตุผลเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีกับวัตถุ (object) เช่น ควันไฟเป็นดัชนีของการจุดไฟ เมฆเป็นดัชนีของฝน หอไอเฟลเป็นดัชนีของปารีส

1.3 สัญลักษณ์ (Symbol หรือ Symbolic) เป็นสัญลักษณ์ที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับวัตถุจริง สัญลักษณ์จะต้องอาศัยการเชื่อมโยงจากข้อตกลงร่วมกัน ระหว่างผู้ใช้สัญลักษณ์นั้น แตกต่างจากสัญลักษณ์ที่จะต้องมีความเชื่อมโยงระหว่างตัวสัญลักษณ์กับวัตถุที่มีอยู่จริง เป็นความเชื่อมโยงที่ทุกคนเห็นพ้องร่วมกัน รูปสัญลักษณ์กับความหมายของสัญลักษณ์มีความสัมพันธ์กันแบบตัวแทน ลักษณะที่ปรากฏในสัญลักษณ์ไม่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์กับวัตถุ สัญลักษณ์เป็นสัญลักษณ์ที่สังคมยอมรับให้เป็นตัวแทนหรือมีความหมายบางอย่าง การถอดรหัสจะต้องอาศัยอาศัยการเรียนรู้ของผู้ใช้สัญลักษณ์ เช่น ตราซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความยุติธรรม⁷⁸ สัญลักษณ์ในป้ายจราจรต่าง ๆ

2. การศึกษาในเรื่องรหัส (Code) เป็นรหัสของพฤติกรรม (code of behavior) และรหัสการให้ความหมาย (signifying code) ซึ่งจะอยู่ในลักษณะของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สามารถพบได้ในสังคมและวัฒนธรรมนั้น รหัสจะสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

⁷⁸ กาญจนา แก้วเทพ, การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค, (กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 78-88.

2.1 รหัสทางวัตถุ (Product codes) คือรหัสที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ สิ่งของ เครื่องใช้ ที่แสดงความหมายแตกต่างกัน เช่น ลักษณะของภาชนะใส่อาหารของแต่ละบ้านจะบ่งบอกความหมายบางอย่างของบ้านหรือเจ้าของบ้านนั้นได้

2.2 รหัสทางสังคม (Social codes) คือรหัสที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่แสดงผ่านร่างกายหรือพฤติกรรม เช่น อาการตบหัวของคนอเมริกันเป็นรหัสแสดงความรัก

2.3 รหัสทางวัฒนธรรม (Cultural code) คือรหัสที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น การยกมือขึ้นไหว้ของคนไทยเป็นรหัสที่บ่งบอกความเคารพของผู้กระทำ

3. วัฒนธรรม (Culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มี สัญลักษณ์ และ รหัส เกี่ยวข้องกันภายในวัฒนธรรม ซึ่งจะมีความหมายก็ต่อเมื่ออยู่ในวัฒนธรรมนั้น⁷⁹

เรื่องของสัญลักษณ์จึงเป็นเรื่องของภาพจำและความหมายของภาพนั้นที่เป็นที่ยอมรับในสังคม แต่การมีความหมายของสัญลักษณ์ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เกิดจากการกำหนดให้เป็น ดังนั้นความหมายของสัญลักษณ์ในรูปเดิมจึงสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามการกำหนดหรือประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับรูปสัญลักษณ์นั้น ในส่วนของการทำความเข้าใจเรื่องสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในอาคารรัฐสภา ผู้วิจัยจะทำการเข้าไปค้นหารูปสัญลักษณ์ที่ถูกจัดวางไว้ภายในอาคาร และนำมาตีความผ่านประสบการณ์และข้อมูลที่มีอยู่ของผู้วิจัยเพื่อค้นหาความหมายตรงและความหมายแฝงเร้นที่ซ่อนอยู่ในรูปสัญลักษณ์

⁷⁹ อ่างถึงโน สุพัฒน์ศิริ แพงพันธ์, การประกอบสร้างและการสื่อความหมายของการ์ตูนการเมืองไทย ในช่วงรณรงค์การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544, หน้า 21-22.

2.4 การศึกษาเรื่องพื้นที่ (space)

พื้นที่ที่เราจะทำการศึกษาไม่ได้มีความหมายเพียงการเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือทางกายภาพที่สามารถจับต้องได้เพียงอย่างเดียว เพื่อที่จะทำความเข้าใจความสำคัญของ ‘พื้นที่’ จึงจะต้องทำความเข้าใจความหมายของพื้นที่ที่มีการให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

สุวรรณา สถาอานันท์ ให้ความหมายของพื้นที่ว่า เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยอุดมการณ์ของรัฐพลังประชาชน จิตนาการของคนออกแบบ และตรรกะแห่งประโยชน์ใช้สอย ที่จะแปรเปลี่ยนไปตามกระแสของวัฒนธรรม อำนาจ พลังทางเศรษฐกิจในยุคสมัยต่าง ๆ และค่านิยมของหนังสือ

อภิรติ เกษมสุข ให้ความหมายของพื้นที่ว่า พื้นที่ทั้งในทางกายภาพและก่อรูปนั้นเป็นผลมาจากการจัดสรรผลประโยชน์ ทั้งประโยชน์ในเชิงประสิทธิภาพของการใช้งานและการก่อสร้าง ยังมีความหมายด้านวัฒนธรรม สังคม การเมือง และเศรษฐกิจซ่อนอยู่

สันต์ สุวัจนราภินันท์ ให้ความหมายของพื้นที่ว่า เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ที่เราสามารถเข้าไปมีประสบการณ์ เกิดการปฏิสังสรรค์ ปรับเปลี่ยนและครอบครองได้ ช่วยให้เราอธิบายมิติอันซับซ้อนของพื้นที่ ในฐานะที่เป็นมากกว่าวัตถุที่ไร้เดียงสาที่สถาปนิกใช้ในการดัดแปลงปรับปรุงตกแต่ง แต่เป็นร่องรอยของการต่อรอง การเอาชีวิตรอดและการเมืองในระดับปัจเจกชน⁸⁰

นอกจากการให้ความหมายกับพื้นที่ในข้างต้นแล้ว การศึกษาเรื่องพื้นที่ยังมีความหมายที่เฉพาะลงไปอีก ดังนี้

พื้นที่ทางสังคม Castells Manuel ให้ความหมายของพื้นที่ว่าเป็นเวทีย หรืออาณาบริเวณแห่งหนึ่งที่อนุญาตให้มีปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้นมาบนตัวมัน(พื้นที่ทางสังคม)ได้ในเวลาเดียวกัน ปฏิบัติการเหล่านี้ก็คือการกระทำระหว่างกันที่เกิดขึ้น เพื่อประสานรวมหรือแลกเปลี่ยนกันทางวัตถุในสังคม ในความหมายของ Manuel การเกิดขึ้นของพื้นที่ทางสังคมจะต้องอาศัยวัตถุ และวัตถุ นั้นจะต้องถูกจัดระเบียบให้เป็นระบบความสัมพันธ์โดยการกระทำของมนุษย์ การจัดระเบียบจะทำให้

⁸⁰ สันต์ สุวัจนราภินันท์, บรรณาธิการ, ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรม: พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 2. (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558), หน้า ii-200.

เกิดพลวัตของวัตถุที่จะส่งผลต่อการกำหนดรูปร่าง หน้าที่ และความหมายทางสังคมของพื้นที่แห่งนั้น⁸¹

พื้นที่ทางสถาปัตยกรรม August Schmarsow เสนอว่าพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมเกิดมาเพื่อสนองสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ ในการแสวงหาตำแหน่งและจุดที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ตำแหน่งของผู้กระทำจะเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจเรื่องของตำแหน่งทิศทางและระยะของสิ่งต่าง ๆ ที่มองเห็นโดยอาศัยการสร้างความสัมพันธ์ของสิ่งนั้น ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงถูกกำหนดด้วยความรู้สึกและการมองเห็น ตัวผู้กระทำจะพบอยู่เสมอว่าพื้นที่เดียวกันจะให้ความรู้สึกประทับใจต่างกัน ตามความแตกต่างของอิทธิพลที่ต่างกัน เมื่อเกิดการเคลื่อนที่ จะส่งผลต่อความรู้สึกในความเป็นพื้นที่แห่งนั้น⁸²

พื้นที่สาธารณะ Jürgen Habermas ให้ความหมายว่า “พื้นที่สาธารณะ หมายถึงพื้นที่ที่คนใช้ร่วมกัน เป็นสมบัติร่วมของคนในสังคม เป็นพื้นที่ที่คนสามารถแสดงออกทางความคิดได้อย่างเสรี ภายใต้ขอบเขตที่สังคมกำหนดขึ้น พื้นที่สาธารณะไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่สื่อสารสัญญา ความหมายของสิทธิเสรีภาพและโอกาสในการมีชีวิตสาธารณะของคนในสังคม” การให้ความหมายของ Habermas ได้ทำให้พื้นที่สาธารณะกลายเป็นพื้นที่ทางการเมือง⁸³

พื้นที่ทางการเมือง ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้กล่าวถึงพื้นที่ พื้นที่ต่าง ๆ ที่ห้อมล้อมเราอยู่ในสังคมเป็นพื้นที่ทางการเมือง (political space) แบบหนึ่ง เป็นการเมืองของพื้นที่ (the politics of space) และเป็นพื้นที่ของการเมือง (the space of politics) ที่สังคมแต่ละแบบ แต่ละยุคสมัยผลิตหรือกำหนดขึ้น พื้นที่แต่ละแบบแต่ละยุคสมัยก็จะมีภาคปฏิบัติการหรือจารีตปฏิบัติด้านพื้นที่แตกต่างกันออกไป พื้นที่จึงไม่ใช่เรื่องของธรรมชาติ แต่พื้นที่เป็นเรื่องของการช่วงชิงการนำในการกำหนด

⁸¹ กรวิภา อรรถนิตย์, กระบวนการสร้างการรับรู้และเข้าใจในศิลปะของสังคมไทย กรณีศึกษา: หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร. รายงานการศึกษาส่วนบุคคลศิลปศาสตรบัณฑิต, ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2557, หน้า 9.

⁸² ศุภยาดา ประดิษฐ์ไวยทยากร, พื้นที่สาธารณะ. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2555, หน้า 6-7.

⁸³ รวิวรรณ โฬหารรัตน์มณี, “แนวคิดพื้นที่สาธารณะในมุมมองตะวันตกและตะวันออก,” ใน ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรม: พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคม, สันต์ สุวัจฉราภินันท์, บรรณาธิการ. (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558), หน้า 34.

กฎเกณฑ์ กติกา ในการสร้าง การควบคุม การตรวจตรา การระบุ การให้คุณค่า ความหมาย และการกำหนดความสูงต่ำของพื้นที่หรือสถานที่แบบต่าง ๆ ในสังคม⁸⁴

จากการให้ความหมายในข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า พื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่อยู่อาศัยหรือใช้สอยประโยชน์ในการดำเนินชีวิต แต่พื้นที่ที่มีการเกี่ยวโยงและสัมพันธ์กับมิติอื่นจากการเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่แห่งนั้นของมนุษย์

การศึกษา ‘พื้นที่’ เพื่อหาความหมายหรือการมีอยู่ของสิ่งอื่น ๆ ที่มีความหมายซ้อนทับอยู่บนพื้นที่ เป็นการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลมาจากงานของนักวิชาการ 3 คน

สองคนแรกคือ เฟรดริค เจมสัน (Fredric Jameson) และ เดวิด ฮาร์วี (David Harvey)⁸⁵ เสนอแนวคิดเรื่องการเมืองและอำนาจของพื้นที่ (politics of space) นิยามเรื่อง พื้นที่ (space) สถานที่ (place) ที่เกิด (locale) และที่ตั้ง (location) ประโยชน์เชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ (cultural functions) และการก่อรูปของพื้นที่ที่เน้นความงามจนส่งผลให้มิติด้านวัฒนธรรมและบริบทเลื่อนไป และคนที่สาม อองรี เลอแพบร์ เป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องพื้นที่ที่มีความสำคัญที่สุด เขาได้อธิบายว่าพื้นที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของเศรษฐศาสตร์การผลิต พื้นที่เป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้น และจะถูกผลิตซ้ำเพื่อตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ และพื้นที่ยังเป็นผลจากการจัดการของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจร่วมกัน⁸⁶

การศึกษาเรื่องพื้นที่ของ เลอแพบร์ เป็นการศึกษาพื้นที่ทางสังคม อันเป็นพื้นที่ ที่ถูกผลิตในแง่ของแนวคิดและเนื้อหา เขาพิจารณา พื้นที่ ในฐานะที่เป็นองค์ประฐาน พร้อมทั้งพิจารณา พื้นที่ ในระบบความคิดไปด้วย จึงทำให้เห็นว่า พื้นที่สามารถอยู่ในฐานะผู้กระทำและเป็นผลจากการกระทำคือมีบทบาทในการกำหนดและปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือเป็นผลผลิตจากความสัมพันธ์ของบุคคลเหล่านั้นเช่นกัน

⁸⁴ ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: วิชาฯ, 2554), หน้า 186.

⁸⁵ การค้นหาความหมายที่ซ้อนทับอยู่บนพื้นที่ของ เฟรดริค เจมสัน ปรากฏใน Postmodernism or the Cultural Logic of Late Capitalism และ เดวิด ฮาร์วี ปรากฏใน The Condition of Postmodernity

⁸⁶ อภิรดี เกษมสุข, “พื้นที่ อาคาร และบริบท: ที่เห็น และ/หรือ ที่เป็น?”, ใน ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรม: พื้นที่ สาธารณะและพื้นที่ทางสังคม, สันต์ สุวัจนราภินันท์, บรรณาธิการ. (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558), หน้า196.

เลอแพบ์ เน้นศึกษาไปที่กลุ่มความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ที่มาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ และเลือกอธิบายในกรอบทฤษฎีสายมาร์กซิสต์ อันเป็นทฤษฎีที่แสดงความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจ ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความแตกต่างในระบบการผลิต เพราะมันสามารถสื่อให้เห็นถึงมิติทางการเมืองในการควบคุมพื้นที่ รวมถึงการสื่อถึงอุดมการณ์บางอย่างที่ถูกกบปิด หรือการฝังตัวของอุดมคติบางอย่างในพื้นที่ทางกายภาพนั้น

การเลือกอธิบายพื้นที่ในรูปแบบของผลผลิตทางสังคมชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากกระบวนการผลิต และกระบวนการผลิตจะต้องอาศัยความสัมพันธ์เชิงการผลิต 2 แบบ หนึ่งคือความสัมพันธ์เชิงการแข่งขันและช่วงชิงของชนชั้นและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม (class fractions) เพื่อครอบครองพื้นที่นั้น และสองคือความสัมพันธ์เชิงการผลิตนั้นที่จะถูกผลิตซ้ำเสมอ ทั้งความสัมพันธ์ของคนที่ใช้พื้นที่และพื้นที่ด้านกายภาพ ความคิดนี้ของ เลอแพบ์ นี้ได้แสดงกรอบการสร้าง “กระบวนการในการเข้าถึงความรู้ว่าด้วยพื้นที่” แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่มีนัยเป็นของ พื้นที่ ไม่ใช่พื้นที่ที่อยู่ในฐานะของการสร้างขึ้นในสังคม เพราะพื้นที่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตสร้างสังคมด้วย เลอแพบ์

จากกระบวนการดังกล่าว จึงอาจสรุปได้ว่า เลอแพบ์ ไม่ได้มองพื้นที่เพียงแต่ในแง่ของความหมายตามลักษณะทางภูมิศาสตร์หรือในลักษณะความเป็นกลาง แต่มองพื้นที่ว่าเป็นพื้นที่แห่งการต่อสู้ของอำนาจต่าง ๆ ในสังคม พื้นที่จะถูกผลิตและผลิตซ้ำให้กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมแบบต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวตามกลุ่มอำนาจของผู้สร้าง พื้นที่ทุกแห่งจึงสามารถถูกสร้างขึ้นเป็นพื้นที่ทางสังคมได้ ถ้ามีการปฏิบัติการทางสังคมในบริเวณพื้นที่นั้น พื้นที่ในแง่นี้จึงเป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ของสังคม เพื่อใช้ในการต่อรองความต้องการที่จะสร้างพื้นที่ ทางสังคม อัตลักษณ์ และวัฒนธรรมของกลุ่ม⁸⁷

เลอแพบ์ ได้แบ่งความหมายของพื้นที่ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. พื้นที่ทางกายภาพ (Physical space) หมายถึงพื้นที่ที่มีอยู่ในธรรมชาติ เป็นพื้นที่เชิงกายภาพ
2. พื้นที่ที่เกิดในความคิด (Mental space) หมายถึงพื้นที่ที่อยู่ในจิตใจ เป็นพื้นที่ตามทัศนะของนักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ การเกิดของพื้นที่นี้เกิดจากการรับรู้ทางจิตใจ

⁸⁷ กรวิภา อรรถนิตย์, กระบวนการสร้างการรับรู้และเข้าใจในศิลปะของสังคมไทย กรณีศึกษา: หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร. รายงานการศึกษาส่วนบุคคลศิลปศาสตรบัณฑิต, ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2557, หน้า 10-11.

3. พื้นที่ทางสังคม (Social space & Social practice) หมายถึงพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้น เกิดจากการประกอบสร้างด้วยกิจกรรมต่าง ๆ⁸⁸

ใน The Production of Space ของ เลอเฟวร์ ได้อธิบายและวิเคราะห์เรื่องพื้นที่ ในฐานะที่พื้นที่เป็นผลผลิตของสังคม และสามารถเสนอลักษณะของพื้นที่ไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การปฏิบัติการเชิงพื้นที่ (spatial practices) เกิดจากการที่มนุษย์มีการผสมผสานสังคมเข้ากับพื้นที่ที่อยู่อาศัยจริง ผ่านการรับรู้และถูกครอบงำจากการสร้างภูมิทัศน์ เช่น การใช้พื้นที่ส่วนตัวกับการใช้พื้นที่สาธารณะ การบังคับใช้ผังเมืองเพื่อจำกัดกิจกรรมการใช้ที่ดินตามประเภทที่ได้กำหนดไว้หน้าที่ที่สำคัญของปฏิบัติการทางพื้นที่ คือ การผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตพื้นที่

2. ภาพตัวแทนของพื้นที่ (representations of space) เกิดจากการใช้ระบบสัญลักษณ์ เพื่อเป็นกลไก หรือการครอบงำสังคมให้เกิดความเชื่อ หรือความคิดต่อสิ่งนั้นไปในรูปแบบที่ต้องการ ในบางกรณีเราอาจเรียกการสร้างภาพตัวแทนของพื้นที่ว่าเป็นพื้นที่แบบมโนทัศน์ (conceptualized space) เช่น การสร้างวาทกรรมให้กับพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนต้องหวงแหนช่วยกันดูแล การสร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกร่วมถึงความเป็นมา (sense of history) เพื่อสร้างสำนึกของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

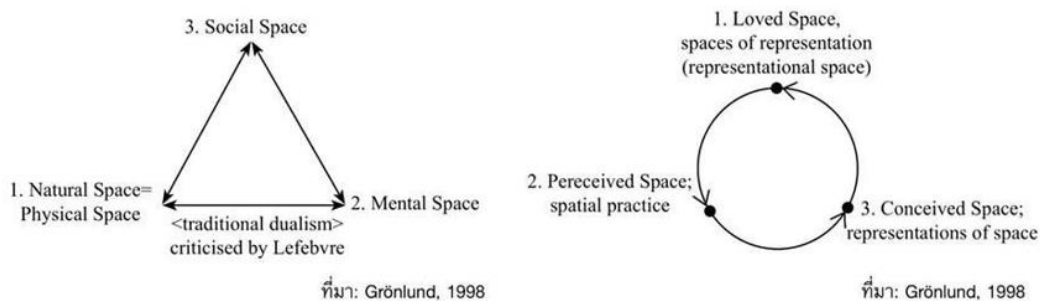
3. พื้นที่ที่เป็นตัวแทน (representational space) เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นนามธรรมสูง เกิดจากการแปลงรูปพื้นที่ในการดำรงชีวิตผ่านระบบสัญลักษณ์ พื้นที่นี้สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้นจริง ๆ พื้นที่ของความเป็นตัวแทนเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความหมายและการประกอบสร้างของประสบการณ์ โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม⁸⁹

พื้นที่ทั้ง 3 ลักษณะเกิดจากการมองความสัมพันธ์ของพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่เชิงจินตนาการในลักษณะที่หมุนเวียนกันเป็นวัฏจักร ของพื้นที่ทั้ง 3 รูปแบบในข้างต้น วัฏจักรนี้จะนำไปสู่การผลิตซ้ำให้เกิดความหมายใหม่ขึ้นเสมอ วัฏจักรนี้ได้รับการอธิบายเพิ่มใน Third Space ของ Edward Soja

⁸⁸ กาญจนา แก้วเทพ, ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2557), หน้า 546.

⁸⁹ Henri Lefebvre, The Production of Space, trans. Donald Nicholson-Smith. (Oxford: Blackwell, 1991), p.38-39.

Soja อธิบายความสัมพันธ์ของพื้นที่ 3 ลักษณะ ให้กลายเป็นมโนทัศน์เรื่องการผลิตซ้ำทางสังคมที่กระทำผ่านพื้นที่ทางกายภาพ มโนทัศน์นี้ได้แสดงภาพกระบวนการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ในความทรงจำของบุคคล โดยที่พื้นที่ทางกายภาพอยู่ในฐานะของตัวแสดง ที่ส่งผลให้เกิดความเข้าใจหรือความคิดต่อพื้นที่บางอย่างร่วมกันในสังคม อันเป็นผลมาจากการทำกิจกรรมผ่านพื้นที่ทางกายภาพนั้น ๆ จนสังคมผ่าน พื้นที่ที่เป็นตัวแทน และผลิต ภาพตัวแทนของพื้นที่ออกมา ภาพตัวแทนที่เกิดขึ้นจะตกผลึกเป็นผลผลิตทางสังคมที่จะได้รับการจดจำและคาดหวัง จากกระบวนการดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ทางกายภาพเป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตพื้นที่ทางกายภาพอันใหม่ต่อไป⁹⁰

ภาพที่ 4 ภาพแสดงกระบวนการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ของ อองรี เลอแพบวร์

(ที่มาภาพ: บทความภาพตัวแทน ความหมาย และความเป็นเมือง :
บทวิเคราะห์เชิง Lefebvrian สู่สถาปัตยกรรม ของ ณิชวุฒิ อัครโกวิทวงศ์)

จากเนื้อหาที่ยกมาในเบื้องต้น จึงสรุปได้ว่าเรื่องของพื้นที่ไม่ใช่มีพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือทางกายภาพที่จับต้องได้เท่านั้น แต่ยังมีพื้นที่ทางความคิดซึ่งเป็นพื้นที่ทางการเมืองแห่งการต่อสู้ของอำนาจต่าง ๆ ในสังคมผ่านปฏิบัติการทางสังคม ในงานวิจัยชิ้นนี้จะเข้าไปศึกษาในปฏิบัติการของพื้นที่ที่เป็นผลมาจากพื้นที่ทางกายภาพอย่างอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถานเพื่อค้นหาและทำความเข้าใจต่อพื้นที่ทางความคิดที่จะเกิดขึ้นจากพื้นที่ทางกายภาพแห่งนี้

⁹⁰ ณิชวุฒิ อัครโกวิทวงศ์, “ภาพตัวแทน ความหมาย และความเป็นเมือง : บทวิเคราะห์เชิง Lefebvrian สู่สถาปัตยกรรม”(Representation, Meanings, and the Political: A Lefebvrian Analysis of Architecture), วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (JARS) (Vol.8(2) 2011: p. 77-78.

2.5 งานศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาที่ผ่านมา

เนื่องจากการศึกษาที่ใช้สถาปัตยกรรมเป็นเรื่องใหม่และการใช้อาคารรัฐสภาเป็นพื้นที่ในการศึกษาได้รับความสนใจในทางรัฐศาสตร์น้อย (หรืออาจเป็นความผิดพลาดของผู้วิจัยที่ไม่พบงานดังกล่าว) ประกอบกับการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ที่เน้นศึกษาผ่านอนุสาวรีย์ทางการเมือง ดังนั้น การศึกษาอาคารรัฐสภาส่วนใหญ่จะเป็นงานศึกษาของผู้วิจัยด้านสถาปัตยกรรม

ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภาเท่าที่ผู้วิจัยค้นพบมีทั้งหมด 4 ชิ้นด้วยกัน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มการศึกษา ดังนี้

2.5.1 งานการศึกษาที่ใช้อาคารรัฐสภา อู่ทองใน เป็นพื้นที่ในงานศึกษา

ผู้ศึกษาพบว่า มี 1 ชิ้น คือ บทความ เรื่อง อาคารรัฐสภา กับสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยไทย โดย คุ่มพงศ์ หนูบรรจง เป็นงานวิจัยที่ศึกษาอาคารรัฐสภาปัจจุบันในแง่ทางการเมือง โดยงานวิจัยชิ้นนี้พบว่าลักษณะที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภา ไม่อาจบรรลุถึงการเป็นสัญลักษณ์แห่งอุดมการณ์ประชาธิปไตย เป็นการสะท้อนถึงปัญหาทางการเมืองที่ประชาธิปไตยเป็นเพียงวาทกรรมอันเต็มไปด้วยความซับซ้อนและขัดแย้งกันในตัวเองมากกว่าที่จะเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองตามความหมายที่แท้จริง ในขณะที่สถานที่ตั้งที่อยู่บริเวณอับสายตาจากถนนราชดำเนิน อันเป็นถนนที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และการเมืองของประเทศ การที่อยู่บริเวณที่ถูกบดบังจากถนนสายสำคัญ เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความอ่อนแอของระบบรัฐสภาและสถาบันนิติบัญญัติ ระบอบประชาธิปไตยของไทยเป็นเพียงเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจและการแก่งแย่งผลประโยชน์ทางการเมือง⁹¹

2.5.2 งานการศึกษาที่ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมและแนวคิดในการออกแบบของรัฐสภา สปปายะสภาสถานเป็นพื้นที่ในงานศึกษา

ผู้ศึกษาพบว่า มี 3 ชิ้น ดังนี้

2.5.2.1 วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา เป็นงานวิจัยที่ศึกษาอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ในเรื่องของการออกแบบสถาปัตยกรรมของตัวอาคารที่ใช้แนวคิดตามคติไตรภูมิมาเป็นแนวคิดหลักในการออกแบบ

⁹¹ คุ่มพงศ์ หนูบรรจง, “อาคารรัฐสภา กับสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยไทย,” วารสารเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม ปีที่ 7 (เมษายน - กันยายน 2551): หน้า 216-217.

อันนำไปสู่ข้อสรุปว่า สถาปนิกมีเจตนาารมณที่ที่จะสื่อสารถึงหลักปรัชญาสูงสุดในพุทธศาสนา สร้างพื้นที่รัฐสภาแห่งใหม่ให้กลายเป็นพื้นที่ที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ เป็นพื้นที่ของศาสนสถานในอดีตบอกเล่าเรื่องราวการอยู่ร่วมกันตามหลักการในพุทธศาสนา ซึ่งอาจมีผลให้ผู้คนเข้าใจผิดว่าเป็นเรื่องของศาสนามากกว่าเรื่องทางการปกครอง และคติไตรภูมิอาจไม่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและบริบททางความเชื่อของผู้คนในปัจจุบัน⁹²

2.5.2.2 บทความ “เขาพระสุเมรุ” กับ อาคารรัฐสภาใหม่ไทย: “สภาวะแห่งการยกเว้น” ในฐานะกระบวนการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม โดย วิญญู อาจารย์ภา การออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่เป็นอาคารรัฐสภาแห่งศีลธรรม คณะสถาปนิกผู้ออกแบบมีมุมมองต่อเหตุการณ์ความขัดแย้งในการเมืองว่ามีสาเหตุมาจากความเสื่อมถอยของศีลธรรม การออกแบบสัญลักษณ์ของความดีเป็นความจำเป็นของสังคมเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งทางการเมืองของประเทศถูกจัดให้เป็นสภาวะแห่งการยกเว้น เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่ประเทศกำลังประสบอยู่พื้นที่แห่งการยกเว้นได้ถูกแทนที่ด้วยแนวคิดทางศาสนา แทนที่จะเป็นประชาธิปไตยในสภาวะปกติ นอกจากนั้นผู้เขียนยังมีความเห็นต่อรัฐสภาแห่งใหม่ว่าล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงในการนำเสนอ

สถาปัตยกรรมรัฐสภาในฐานะสถาปัตยกรรมแห่งระบอบการปกครองประชาธิปไตย ซึ่งเป็นตัวแทนของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนชาวไทยทุกคน โดยจะต้องไม่คำนึงถึงความแตกต่างใด ๆ สัปปายะสภาสถานได้กลายเป็นวาทกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มอนุรักษ์นิยม⁹³

2.5.2.3 บทความ ประชาธิปไตยที่ตื่นเขา [พระสุเมรุ]: ว่าด้วยอำนาจของสถาปัตยกรรมในอาคารรัฐสภาใหม่ โดย ชาตรี ประกิตนันทการ เป็นบทความที่แสดงความคิดเห็นของผู้เขียนต่อรัฐสภาแห่งใหม่ 2 ประการ คือ 1. สถาปัตยกรรมของรัฐสภาแห่งใหม่ไม่ได้สะท้อนถึงหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย ไม่มีภาษาทางสถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในสังคม และยังสื่อถึงอาการกีดกันทางศาสนาและวัฒนธรรมด้วย 2. การออกแบบยังคงว่ายวนอยู่ในกรอบของภาษาความเป็นไทยทางสถาปัตยกรรมที่ตื่นเงินและไม่มีอยู่จริง ผู้เขียนได้อธิบายถึงหลัก

⁹² มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา, คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2556, หน้า 124-221.

⁹³ วิญญู อาจารย์ภา, “เขาพระสุเมรุ” กับ อาคารรัฐสภาใหม่ไทย: “สภาวะแห่งการยกเว้น” ในฐานะกระบวนการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม,” วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 10 (กันยายน 2556 - สิงหาคม 2557), หน้า 105-123.

ไตรภูมิว่าเป็นแนวคิดที่รองรับการแบ่งแยกมนุษย์ออกเป็นสูงต่ำ ไม่มีความเท่าเทียมทางสังคม ความแตกต่างทางชนชั้นจะถูกกำหนดโดยอาศัยข้ออ้างทางศีลธรรมและบุญญาบารมีที่แต่ละคนได้สะสมมาในอดีตชาติ การขึ้นเป็นผู้ปกครองโดยอ้างอิงว่าตนเป็นผู้มีบุญ เป็นผู้มีศีลธรรมสูง และเชื่อมโยงสถานะตนเองเป็นเสมือนพระอินทร์ เป็นการอ้างอิงเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและเป็นระเบียบปกติในการขึ้นสู่อำนาจของผู้ปกครองในรัฐจารีตทั่วไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่โดยใช้สัญลักษณ์เขาพระสุเมรุตามคติความเชื่อไตรภูมิ ซึ่งพ่วงความหมายระดับวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับระบอบการปกครองที่ตรงกันข้ามกับหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในการออกแบบรัฐสภา ทำให้เกิดความขัดแย้งในตัวเอง เป็นการใช้สัญลักษณ์ที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมที่เป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจอธิปไตยในระบอบประชาธิปไตย ปัจจัยที่ทำให้มีการใช้ภาษาสถาปัตยกรรมที่ขัดแย้งกับหลักการประชาธิปไตยที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมรัฐสภา ก็มีเหตุมาจากมายาคติที่ว่าด้วยการโหยหาพลังอำนาจทางศีลธรรมเพื่อมาถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นมายาคติที่แพร่กระจายในสังคมไทย ผู้เขียนเสนอว่าสถาปัตยกรรมรัฐสภาอันเป็นสัญลักษณ์อำนาจอธิปไตยของทุกคนในชาติที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องมียุคสมัยที่สามารถทำให้ทุกคนในชาติที่มีความแตกต่างกันดังกล่าว สามารถที่จะเชื่อมตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสัญลักษณ์ที่สำคัญของชาติแห่งนี้ได้ รูปสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมจะต้องมีลักษณะเป็นกลาง และไม่โน้มเอียงเข้าไปหากลุ่มวัฒนธรรมใดเพียงกลุ่มเดียวอย่างที่เป็นอยู่อย่างโจ่งแจ้งในสัปปายะสภาสถาน⁹⁴

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2.6 กรอบคิดในการศึกษาของวิทยานิพนธ์การเมืองในสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย

การศึกษาเรื่อง การเมืองในสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย เป็นการศึกษาผ่านกรอบแนวคิด (Conceptual framework) และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ประกอบด้วย แนวคิดเรื่องสถาปัตยกรรม แนวคิดเรื่องสัญวิทยา (semiology) แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space) และงานศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาคารรัฐสภา ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุป ดังนี้

⁹⁴ ชาตรี ประกิตนันทการ, สถาปัตยกรรมไทย หลังรัฐประหาร 19 กันยา 49, (กรุงเทพฯ: อ่าน, 2558), หน้า 33-69.

แนวคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมถูกให้ความหมายอย่างหลากหลาย โดยกรมศิลปากร ระบุว่า สถาปัตยกรรมคือ ผลงานศิลปะที่แสดงผ่านการก่อสร้างอาคาร ที่อยู่อาศัยต่าง ๆ การวางผังเมือง การจัดผังบริเวณ การตกแต่งอาคาร รวมถึงการออกแบบก่อสร้าง เช่นเดียวกับ Ernest Burden ได้ให้ความหมายของสถาปัตยกรรม ว่าเป็นการรวมศาสตร์และศิลปะเพื่อสร้างสรรค์อาคาร รวมไปถึงโครงสร้างขนาดใหญ่ (large structure) ซึ่งผสมผสานความสวยงาม และประโยชน์ในการใช้สอย สถาปัตยกรรมจึงเป็นเรื่องที่มากกว่าการก่อสร้างอาคารหรือการประดับตกแต่ง แต่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางความคิด ทั้งเรื่องของความงดงาม และเครื่องมือทางสังคม ทั้งนี้หากเชื่อมโยงสถาปัตยกรรมกับความเป็นชาติ (Nation) จะทำให้เห็นบทบาทในเชิงสัญลักษณ์ อาทิ อาคารหอไอเฟล (Tour Eiffel) ของประเทศฝรั่งเศส พีระมิดของประเทศอียิปต์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขด้านเวลาและวัฒนธรรม ยังได้สะท้อนความหมายแฝง (Hidden Agenda) ของสถาปัตยกรรม ซึ่งไม่ได้ผูกติดอยู่กับการก่อสร้าง แต่มีความหมายที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของวัตถุที่ก่อสร้าง ต่อเนื่องกันสถาปัตยกรรมยังสามารถถ่ายทอดได้ในฐานะของภาษา (Language) ซึ่งใช้แนวคิดสัญวิทยาในการศึกษาและออกแบบ ส่งผลให้สถาปัตยกรรมจึงมีฐานะเป็นภาษาที่ประกอบไปด้วยหน่วยย่อยพื้นฐาน ซึ่งรวมอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในการสร้างความหมาย งานศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นการทำความเข้าใจสถาปัตยกรรมของอาคารสัปปายะสภาสถาน ผ่านการตีความผ่านโครงสร้าง รูปทรง การตกแต่ง การจัดวางพื้นที่ในการใช้สอยประโยชน์

สำหรับอิทธิพลทางความคิดของสถาปัตยกรรมในประเทศไทย สามารถแบ่งได้ 3 แบบ ได้แก่

1. สถาปัตยกรรมไทยแบบฐานานุกัตต์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมือง ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมคนในสังคมให้ยอมรับขนานผ่าน การสร้างจิตสำนึกและการผลิตซ้ำความแตกต่างทางสังคม โดยอาศัยความแตกต่างของสิ่งปลูกสร้างเป็นเครื่องมือ ซึ่งรองรับการปกครองตามคติเทวราชาที่กษัตริย์มีฐานะเป็นสมมติเทพ อย่างไรก็ตาม รูปแบบของอาคารรัฐสภา ‘สัปปายะสภาสถาน’ อันเป็นการออกแบบที่ได้รับอิทธิพลจากคติไตรภูมิ ได้กลายเป็นสถาปัตยกรรมแบบฐานานุกัตต์ที่ได้รับคัดเลือกจากคณะกรรมการการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งที่ 3 ของประเทศ
2. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เกิดจากการปรับตัวของสถาบันกษัตริย์ เพื่อต่อสู้กับกระแสการล่าอาณานิคม โดยมองว่าการสร้างความสมัยใหม่ของประเทศผ่านสิ่งก่อสร้างจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประเทศรอดพ้นการตกเป็นอาณานิคม การเกิดขึ้นของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกจึงส่งผลให้เกิดความเสื่อมลงของสถาปัตยกรรมไทยแบบฐานานุกัตต์
3. สถาปัตยกรรมของคณะราษฎร สร้างขึ้นภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองของคณะราษฎร ระหว่าง พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2490 สอดคล้องกับการแบ่งยุคทาง

การเมือง “ยุคสมัยคณะราษฎร” สถาปัตยกรรมเป็นภาพสะท้อนความพยายามของคณะราษฎรในการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์ เช่น การทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของทุ่งพระเมรุ (ท้องสนามหลวง) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่จัดงานพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์เท่านั้น ทั้งนี้ สถาปัตยกรรมในประเทศไทยจึงมีความเกี่ยวข้องทั้งในแง่ของการสร้างอิทธิพลและได้รับผลกระทบทางการเมืองไทยมาโดยตลอด สถาปัตยกรรมไทยจึงเต็มไปด้วยเรื่องราวที่แฝงนัยยะทางการเมืองผ่านแนวคิดที่ใช้ในการออกแบบของสถาปนิก

แนวคิดเรื่องสัญวิทยา (semiology) คือ ศาสตร์ว่าด้วยการตีความสัญญา (hermeneutics of the signs) ที่ปฏิเสธการเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ในฐานะองค์ประธาน สลายฐานะการเป็นผู้กระทำ การหยุดความหมายและการตีความ โดยเชื่อว่าทุกอย่างเป็นเรื่องของโครงสร้าง รหัส (code) ระบบ และระเบียบในการจัดเรียงหรือการจัดวางของทุกสิ่งรอบตัว สัญวิทยาจึงเป็นแนวคิดที่ถอดมนุษย์ออกจากศูนย์กลาง (decentre) มนุษย์ไม่ได้อยู่ในฐานะผู้กระทำอีกต่อไป มนุษย์เป็นเพียงร่างทรงของบรรดากฎเกณฑ์ในสังคม ซึ่งเป็นผลผลิตของระบบที่สร้างผ่านการต่อยอดจากระบบระเบียบ กฎเกณฑ์ และจารีตปฏิบัติต่าง ๆ ของสังคมไว้ในระดับของจิตสำนึกของมนุษย์ ดังนั้น การทำความเข้าใจการกระทำของมนุษย์จึงต้องทำความเข้าใจระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติของสังคมที่เป็นตัวกำหนด สร้างความหมายให้กับพฤติกรรมและการกระทำ สำหรับบาร์ตส์ ได้แบ่งการสื่อความหมายของสัญญาคือเป็น 2 ระดับ ประกอบด้วย ความหมายตรง ซึ่งถูกสร้างขึ้นจากความ เป็นจริง (objective) ที่เข้าใจตามตัวอักษร และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และความหมายแฝง ที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการเข้ารหัสทางวัฒนธรรม ผ่านการรับรู้ และความคุ้นชินอย่างลึก ๆ ในใจ ทั้งนี้ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทุกครั้งหากมีการเรียบเรียงขึ้นใหม่ การทำความเข้าใจ เรื่องสัญวิทยาที่ปรากฏอยู่ใน อาคารรัฐสภา จึงเป็นการศึกษารูปสัญญาคือผ่านการตีความหลักฐาน เอกสารที่ต้นคั่ว และ ประสบการณ์ของผู้วิจัย

แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space) มีการให้ความหมายหลายประการที่เกี่ยวข้อง อาทิ สุวรรณ สถา อานันท์ ให้ความหมายว่า “พื้นที่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยอุดมการณ์ของรัฐ พลังประชาชน จิตนาการของคนออกแบบ และตรรกะแห่งประโยชน์ใช้สอย ที่จะแปรเปลี่ยนไปตามกระแสของวัฒนธรรม อำนาจ พลังทางเศรษฐกิจในยุคสมัยต่าง ๆ ” หรือ สันต์ สุวัจฉรภินันท์ ที่ระบุว่า พื้นที่ คือ ส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ที่เราสามารถเข้าไปมีประสบการณ์ ปฏิสังสรรค์ ปรับเปลี่ยนและครอบครองได้ ซึ่งจะช่วยให้เราอธิบายมิติอันซับซ้อนของพื้นที่ นอกจากนี้ August Schmarsow ยังได้ศึกษา เรื่อง พื้นที่ทางสถาปัตยกรรม ซึ่งมองว่าเป็นพื้นที่ของการสนองสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ ในการแสวงหา

ตำแหน่งและจุดที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ตำแหน่งของตัวผู้กระทำจะเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจเรื่อง
ของทิศทางและระยะของสิ่งต่าง ๆ ที่มองเห็น โดยอาศัยการสร้างความสัมพันธ์ของสิ่งนั้น
ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงถูกกำหนดด้วยความรู้สึกลงและการมองเห็น ทั้งนี้ตัวผู้กระทำจะพบอยู่เสมอว่า
พื้นที่เดียวกันจะให้ความรู้สึกต่างกัน ตามความแตกต่างของอิทธิพลและประสบการณ์ที่ต่างกันของผู้
พบเห็น

สุดท้าย งานศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาคารรัฐสภาของไทย แบ่งออกเป็น 2
กลุ่ม ได้แก่ 1. การศึกษาอาคารรัฐสภาอุทองใน เรื่อง อาคารรัฐสภากับสัญลักษณ์ของระบอบ
ประชาธิปไตยไทยของ คุ่มพงค์ หนูบรรจง ซึ่งสะท้อนปัญหาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยจาก
วาทกรรมอันเต็มไปด้วยความซับซ้อนและขัดแย้งกันในตัวเอง 2. การศึกษา รัฐสภาสปปายะสภาสถาน
3 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสปปายะสภาสถาน ของ
มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา บทความเรื่อง เขาพระสุเมรุ กับ อาคารรัฐสภาใหม่ไทย: “สภาวะแห่งการ
ยกเว้น” ในฐานะกระบวนการสร้างงานสถาปัตยกรรม ของ วิญญู อัจฉริกา และบทความเรื่อง
ประชาธิปไตยที่ตื่นเขา [พระสุเมรุ]: ว่าด้วยอำนาจของสถาปัตยกรรมในอาคารรัฐสภาใหม่ ของชาติรี
ประภิตนันทการ

บทที่ 3

ความเป็นมาและพัฒนาการของรัฐสภาไทย

ก่อนที่อาคารรัฐสภาจะเป็นสถานที่ประชุมของผู้แทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองนั้น ที่พักของผู้ปกครองหรือในที่นี้คือพระราชวังที่ประทับของกษัตริย์ได้เคยเป็นศูนย์กลางอำนาจในการปกครองหรือสถานที่ประชุมในการกำหนดนโยบายการปกครองของประเทศมาก่อน เนื่องจากอำนาจในการการบริหารและปกครองประเทศอยู่ภายใต้กษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว ในบทนี้จึงจะขอเริ่มจากนำเสนอสถานที่ทำงานของกษัตริย์ราชวงศ์จักรีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ผู้ที่มีอำนาจในการปกครองประเทศก่อนเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475⁹⁵

3.1 สถาปัตยกรรมของศูนย์กลางอำนาจ

ก่อนที่สยามจะมีเขตแดนที่แน่นอนจากการเขียนแผนที่สยาม ภายหลังจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436)⁹⁶ อาณาเขตด้านภูมิศาสตร์ที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองโดยตรงของกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ใช่พื้นที่ของประเทศในปัจจุบัน พระราชอำนาจของกษัตริย์มีอาณาเขตครอบคลุมเพียงทางเหนือไปถึงลพบุรี ทางตะวันออกไปถึงนครนายก ทางตะวันตกไปถึงสุพรรณบุรี และด้านทิศใต้สิ้นสุดที่พระประแดง จากข้อมูลในบันทึกการประชุมเสนาบดี วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2434 ระบุว่า มีอำนาจปกครองโดยตรงแค่ปทุมธานีและนนทบุรีทางด้านทิศเหนือ กับพระประแดงและสมุทรปราการทางทิศใต้เท่านั้น⁹⁷ หรือจากพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้มีส่วนสำคัญในการปฏิรูปการปกครอง ที่อธิบายการปกครองก่อนที่รัชกาลที่ 5 จะปฏิรูปการปกครองว่า “...สมัยเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครองพระราชอาณาเขตตั้งแต่ พ.ศ. 2435 เป็นต้นมา ด้วยทรงพระราชปรารภว่า ลักษณะการปกครองแบบเดิมนิยมให้เป็นอย่างประเทศราชาธิราช (Empire) อันมีคนต่างชาติต่างภาษาเป็นเมืองขึ้นอยู่ในพระราช

⁹⁵ เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาสถานที่ประชุมของผู้ถือครองอำนาจในการปกครองและบริหารประเทศย้อนไปเพียงภายหลังการสถาปนารัฐรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 เนื่องจากการศึกษาย้อนไปถึงช่วงกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงธนบุรีนั้น จะห่างไกลจากสัปปายะสถาน ที่เป็นรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศ และการศึกษาเพียงในช่วงเริ่มต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้ให้ความเข้าใจพื้นฐานของสถานที่ประชุมของประเทศเพียงพอที่จะใช้ในการทำความเข้าใจรัฐสภาอันเป็นสถานที่ประชุมของผู้แทนประชาชนที่ถือว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจในการปกครองและบริหารประเทศหลัง พ.ศ. 2475

⁹⁶ ดูเพิ่มเติมในหนังสือ กำเนิดสยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายของชาติ ของ ธงชัย วินิจกุล

⁹⁷ บทความ รัฐสมบูรณาญาสิทธิในสยาม 2435-2475 หน้า 28.

อาณาจักร...แต่ลักษณะการปกครองอย่างนั้นพันเวลาอันสมควรเสียแล้ว ถ้าคงไว้จะให้โทษแก่บ้านเมือง จึงทรงพระราชดำริให้แก้ลักษณะการปกครอง เปลี่ยนเป็นอย่างพระราชอาณาจักร (Kingdom) ประเทศไทยรวมกัน เลิกประเพณีที่มีเมืองประเทศราชวางตัวต้นไม้ทองเงิน...”⁹⁸ จากข้อมูลที่ยกมา อาณาเขตด้านภูมิศาสตร์ของสยามจึงอธิบายได้ว่า เป็นที่ยอมรับว่าเดิมอาณาจักรด้านภูมิศาสตร์ของสยามไม่ได้ครอบคลุมพื้นที่ของประเทศในปัจจุบัน แต่นั่นไม่ใช่สิ่งที่บ่งบอกว่าพระราชอำนาจของกษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์ไม่ได้อยู่เหนือหัวเมืองประเทศราชต่าง ๆ ที่ถูกผนวกรวมเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าการปกครองของกษัตริย์รัตนโกสินทร์ต่อหัวเมืองประเทศราชเป็นไปอย่างหลวม ๆ แต่ก็ถือว่าอยู่ภายใต้พระราชอำนาจของกษัตริย์ หรือถ้าใช้คำอธิบายจากระบบการปกครองเก่าอย่างระบบศักดินาที่ถือว่าทุกสิ่งในพระราชอาณาจักรเป็นของกษัตริย์ ซึ่งงานของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวถึงพระราชอำนาจของกษัตริย์ในศตวรรษที่ 19 หรือในช่วงเวลาเดียวกับต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ว่ามีอำนาจเหนือไพร่โดยตรงและเป็นเช่นนี้ในทุกท้องถิ่น⁹⁹ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การจะทำความเข้าใจกับสถานที่ประชุมของประเทศก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น จึงจะต้องทำการศึกษาไปที่สถานที่ประชุมของกษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์ที่ถือครองอำนาจการปกครองของสยาม ก่อนเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เคลื่อนย้ายตามสถานที่ประทับของกษัตริย์ ซึ่งเป็นผลมาจากทั้งอิทธิพลของคติความเชื่อเดิม การเมืองภายนอกและภายในประเทศ รวมถึงพระราชนิยมส่วนพระองค์

3.1.1 สถานที่ประชุมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่ประชุมของกษัตริย์ที่เก่าแก่และสำคัญที่สุด กษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เกือบทุกพระองค์ใช้สถานที่แห่งนี้ในการประกอบพิธีบรมราชาภิเษก เพื่อเปลี่ยนสถานะเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์¹⁰⁰ โดยเฉพาะกษัตริย์ 3 พระองค์แรก คือ รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 ที่มีเพียง

⁹⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ราชานุภาพ, นิทานโบราณคดี, พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2543), หน้า 256-257.

⁹⁹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2424), หน้า 145.

¹⁰⁰ กษัตริย์ทุกพระองค์แห่งราชวงศ์จักรีได้ประกอบพิธีราชาภิเษกที่พระบรมมหาราช ยกเว้นรัชกาลที่ 8 ที่สวรรคตก่อนจะมีการประกอบพิธีบรมราชาภิเษก

พระบรมมหาราชวังเป็นที่ประทับ ยังไม่มีการสร้างพระราชวังแห่งอื่น¹⁰¹ สถานที่ประชุมในช่วงเวลาดันรัตนโกสินทร์จึงปรากฏเพียงในพระบรมมหาราชวัง

การเข้าที่ประชุมเพื่อปกครองและบริหารประเทศของกษัตริย์มีการกำหนดเวลาที่แน่นอนผ่านสิ่งที่เรียกว่า พระราชานุกิจ ที่กำหนดการปฏิบัติของกษัตริย์ในแต่ละช่วงเวลาของวัน โดยพระราชานุกิจนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์จากอินเดียที่เริ่มมีการปฏิบัติสืบต่อมาจากกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา โดยมีการเรียกการประชุมของกษัตริย์กับขุนนางว่า ‘เสด็จออกขุนนางว่าราชการแผ่นดิน’ หรือในที่นี้จะกล่าวสั้น ๆ ว่า ‘ออกขุนนาง’ ตามธรรมเนียมที่ปรากฏในพระราชานุกิจ กษัตริย์จะเสด็จออกขุนนางวันละ 3 ครั้ง แบ่งออกเป็น การเสด็จออกพิพากษาคดี เวลา 10 นาฬิกา เสด็จออกที่รโหฐาน เวลา 14 นาฬิกา และเสด็จออกว่าราชการแผ่นดิน เวลา 20 นาฬิกา¹⁰² โดยธรรมเนียมการออกขุนนางแบบนี้กษัตริย์จะปฏิบัติเมื่อประทับอยู่ในราชธานี แต่เมื่อเสด็จออกไปต่างเมือง พระราชานุกิจจะปรับเปลี่ยนไปตามพระราชอัธยาศัยส่วนพระองค์¹⁰³ แต่ในขณะเดียวกันสถานที่ในการออกขุนนางของกษัตริย์จึงถูกสร้างและกำหนดขึ้นตามพระราชนิยมของกษัตริย์แต่ละพระองค์

สถานที่ออกขุนนางในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ภายใต้กษัตริย์ทั้ง 3 พระองค์นั้น เป็นพื้นที่ของการแสดงศติความเชื่อและการเมืองภายในของสยาม ในแง่ของการเมืองนั้น พระที่นั่งที่ถูกสร้างขึ้นล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพระราชวังในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งส่งผลถึงศติความเชื่อที่ยังสืบทอดแนวคิดเรื่องที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นร่างอวตารของพระนารายณ์ สถานที่อยู่และที่ทำงานของกษัตริย์จึงเป็นเสมือนที่อยู่ของเทวดา การประดับตกแต่งด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องล่ายองอันเป็นสถาปัตยกรรมที่ถูกใช้ในวังหรือวัดเท่านั้นนั้น สะท้อนสถานะที่อยู่เหนือบุคคลอื่น รวมถึงการรับ

CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁰¹ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ให้เหตุผลของการไม่มีพระราชวังอื่นเป็นที่ประทับว่า “...ในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีการทำศึกต้องเสด็จไปทำสงครามเนืองๆ เวลาว่างการสงครามก็ทรงสร้างพระนคร ถึงรัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ แม้ไม่มีการสงครามที่ต้องเสด็จพระราชดำเนิน การสร้างพระนครก็ยังมีต่อมา...” ส่วนการเสด็จประพาสของกษัตริย์ช่วงต้นรัตนโกสินทร์จะเป็นสถานที่ที่สามารถไปกลับได้ในวันเดียว : สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๖ เรื่องตำนานวังเก่า, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2474), หน้า 62-63.

¹⁰² สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องพระราชานุกิจ, (พระนคร: กรมศิลปากร, 2489), หน้า 1-4.

¹⁰³ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546), หน้า 92-93.

สืบทอดพระราชานุกิจ อันเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มาปฏิบัติต่อ ในขณะที่การออกกฎหมายยังคงยึดคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นแม่บทในการตรากฎหมายต่าง ๆ¹⁰⁴

พระที่นั่งองค์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการออกขุนนางในพระบรมมหาราชวังเริ่มทยอยสร้างภายหลังการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2325 ในช่วงแรกของการประทับในพระบรมมหาราชวังได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชมณเฑียรเป็นอันดับแรก สร้างด้วยโครงสร้างไม้เป็นการชั่วคราว เพื่อให้ทันในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. 2325 ก่อนที่ที่ประทับทั้ง 2 หมู่พระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังจะสร้างแล้วเสร็จ จึงสันนิษฐานได้ว่าในช่วงแรกของรัชกาล ได้เสด็จออกขุนนางที่พระราชมณเฑียรไม้นั้นก่อนหมู่พระที่นั่งจะก่อสร้างแล้วเสร็จ

ภายในพระบรมมหาราชวังมีหมู่พระที่นั่งที่เป็นสถานที่ประทับของกษัตริย์ 2 แห่ง คือหมู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และหมู่พระมಹามณเฑียร ซึ่งหมู่พระที่นั่งจะประกอบไปด้วยพระที่นั่งองค์ต่าง ๆ ภายในสำหรับเป็นสถานที่บรรทมและทรงงานของกษัตริย์ โดยจะใช้พระที่นั่งองค์ต่าง ๆ ตามพระราชอัธยาศัย สถานที่ที่ใช้การออกขุนนางจึงปรากฏข้อมูลที่แตกต่างกันตามแต่รัชสมัย โดยมีข้อมูลเรื่องสถานที่ในการออกขุนนางแต่ละสมัย ดังนี้

สมัยรัชกาลที่ 1 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในหมู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบิณฑุรพระที่นั่งไพศาลทักษิณ¹⁰⁵ ในหมู่พระมಹามณเฑียร¹⁰⁶

สมัยรัชกาลที่ 2 พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในหมู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ พระที่นั่งสนามจันทร์¹⁰⁷ ในหมู่พระมಹามณเฑียร

สมัยรัชกาลที่ 3 ทรงใช้พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ในหมู่พระมಹามณเฑียร เป็นสถานที่ในการออกขุนนางเพียงแห่งเดียว

¹⁰⁴ กรมหมื่นพิทยาลาภฤทธิยากร, ชุมนุมนิพนธ์, (พระนคร: สมาคมสังคมาศสตร์แห่งประเทศไทย, 2507), หน้า 269.

¹⁰⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องพระราชานุกิจ, (พระนคร: กรมศิลปากร, 2489), หน้า 5.

¹⁰⁶ หม่อมราชวงศ์เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ: สำนักกราชเลขาธิการ, 2537), หน้า 22-27.

¹⁰⁷ ในหนังสือ เรื่องพระราชานุกิจไม่ได้ปรากฏรายชื่อพระที่นั่งอย่างชัดเจนว่าใช้พระที่นั่ง 2 องค์นี้ในการออกขุนนาง แต่ปรากฏใน พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพฯ

ภาพที่ 5 ภาพพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
(ที่มาภาพ: หนังสือประมวลองค์ความรู้พระราชพิธีบรมราชาภิเษก)

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทสร้างขึ้นในบริเวณที่ตั้งเดิมของพระที่นั่งอินทราภิเษกมหาปราสาท ซึ่งเป็นพระที่นั่งองค์แรกที่สร้างในพระบรมมหาราชวัง พ.ศ. 2326 และเป็นพระที่นั่งที่ใช้ในพิธีบรมราชาภิเษกอย่างเป็นทางการตามธรรมเนียมอีกครั้งใน พ.ศ. 2328 ชื่อของพระที่นั่งสะท้อนคติความเชื่อเรื่องการมีสถานะเป็นเทพของกษัตริย์ หมู่พระที่นั่งตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของพระราชฐานชั้นกลาง มีสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี สร้างตามแบบพระมหาปราสาทของกรุงศรีอยุธยา ภายหลังเกิดเหตุการณ์ฟ้าผ่าที่ทำให้พระที่นั่งอินทราภิเษกมหาปราสาทใน พ.ศ. 2332 จึงมีการก่อสร้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทขึ้นแทนที่ในบริเวณเดิม พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นพระที่นั่งองค์ประธานของหมู่พระมหาปราสาท หรือหมู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ขนาดของพระที่นั่งเท่ากับพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ภายในพระราชวังของกรุงศรีอยุธยา โครงสร้างภายนอกก่ออิฐฉาบปูน หน้าบันที่มุงทั้ง 4 ด้านเป็นไม้จำหลักลายลงรักปิดทองรูปพระนารายณ์ทรงสุบรรณ พื้นหลังของหน้าบันเป็นกระจกสีน้ำเงินล้อมรอบด้วยลายกระหนกก้านขดเทพนม ซึ่งเป็นลักษณะที่สืบเนื่องมาจากศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย

หมู่พระที่นั่งราชมณเฑียรนั้น สร้างขึ้นบนตำแหน่งเดิมของพระราชมณเฑียรชั่วคราวที่ใช้ประทับในช่วงต้นรัชกาล สถานที่ออกขุนนางหลักของหมู่พระที่นั่งนี้อยู่ที่ท้องพระโรงพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬรายพิมาน ซึ่งก่อนที่รัชกาลที่ 3 จะพระราชทานชื่อแยกเป็นองค์ ๆ ให้พระที่นั่งนั้น ส่วนที่เป็นพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยจะถูกเรียกว่า ท้องพระโรง ซึ่งแสดงถึงหน้าที่ของพระที่นั่งแห่งนี้ หรือพระที่นั่งบุษบกมาลาที่ถูกประดิษฐานอยู่ภายใน

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารสุรายพิมาน ตั้งอยู่ในเขตฝ่ายหน้าต่อเนื่องกับพระที่นั่งไพศาลทักษิณทางเหนือ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2328 ภายหลังจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี โครงสร้างของพระที่นั่งแห่งนี้ในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นพระที่นั่งโถงไม่มีฝาผนังกันเช่นเดียวกับท้องพระโรงของพระราชวังเดิมของกรุงธนบุรี ท้องพระโรงโถงยกพื้นสูงสร้างตามสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี หน้าบันตรงกลางจำหลักรูปพระอินทร์ประทับเหนือวิมานปราสาทสามยอด ล้อมรอบด้วยลายกระหนก้านขดปลายลายเป็นหัวนาค ซึ่งเป็นลายที่สืบเนื่องจากศิลปะของอยุธยาตอนปลาย ด้านปลายสุดของท้องพระโรงเป็นที่ประดิษฐาน¹⁰⁸ พระราชบัลลังก์ประจำองค์พระที่นั่ง เนื่องจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เป็นท้องพระโรงสำหรับเสด็จออกขุนนาง ออกมหาสมาคม รวมถึงเป็นสถานที่ในการบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการประดิษฐานบัลลังก์สำหรับให้กษัตริย์ประทับตั้งอยู่เป็นประจำด้วย มี 2 องค์ 1. คือพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน เป็นพระราชบัลลังก์บุษบก ประดิษฐานอยู่เหนือฐานปูนปั้นทองแกมแก้ว องค์บุษบกเดิมสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นบุษบกแบบมีเกรินประกอบหัวท้าย ทำด้วยไม้จำหลักลายปิดทองประดับกระจกเป็นบางแห่ง แต่ละชั้นขององค์บุษบกจะมีการจำหลักลาย หน้ากระดานเชิงฐานเรียบไม่มีลายฐานชั้นสิงห์ จำหลักลายเฉพาะกาบเท้า ปาก และจุกสิงห์ บนฐานหลังสิงห์ประดับกระจังเจิม¹⁰⁹

ภาพที่ 6 ภาพพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารสุรายพิมาน
(ที่มาภาพ: หนังสือประมวลองค์ความรู้พระราชพิธีบรมราชาภิเษก)

พระที่นั่งไพศาลทักษิณที่ถูกใช้เป็นที่ปริกษาราชการแผ่นดินกับพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่และขุนนาง ตั้งอยู่ระหว่างพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานและพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มีสถาปัตยกรรมไทยประเพณี

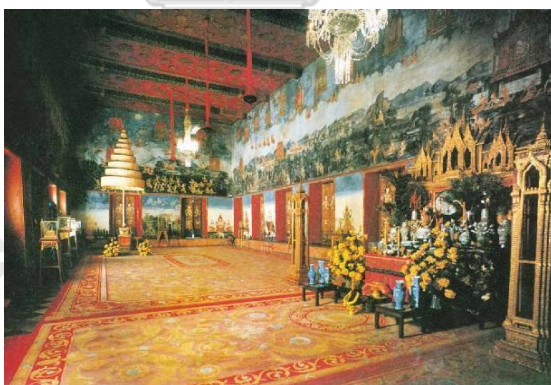
¹⁰⁸ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไขแสง ศุขะวัฒน์ และ ผุสดี ทิพทัส, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2531), หน้า 46-70.

¹⁰⁹ หม่อมราชวงศ์แสงสุรย์ ลดาวัลย์, พระมหาปราสาทและพระราชมณเฑียรสถานในพระบรมมหาราชวัง, (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2514), หน้า 19.

เช่นเดียวกับพระที่นั่งอื่น ๆ เป็นพระที่นั่งโถงยาว ผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หน้าบันประดับด้วยไม้จำหลักลายพระอินทร์ประทับเหนือวิมานปราสาทสามยอดบนพื้นกระจกสีน้ำเงินมีลายกระหนก้านขดหัวนาคล้อมรอบ ช่วงบนของผนังด้านทิศตะวันออกเขียนภาพสีเกี่ยวกับเทพเจ้า 32 พระองค์ ผนังระหว่างช่องพระทวารเขียนภาพพระนารายณ์ปางต่าง ๆ ผนังภายในปูด้วยแผ่นหินอ่อนสีขาวและดำสลับกัน ภายในประดิษฐานพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้พระนพปฎลเศวตฉัตร¹¹⁰

พระบัญชาพระที่นั่งไพศาลทักษิณที่ใช้ในการเสด็จออกขุนนางช่วงปลายรัชกาลนั้น เป็นสีหบัญชร ผนังภายในमुखกระสัน หรือที่เรียกว่าพระเฉลียงหน้าหอนั้น ตอนบนเขียนเป็นภาพลวดลายเครื่องมงคัลแบบจีน เขิงผนังตอนล่างเป็นภาพกระบวนเรือพายในท้องน้ำ และภาพโรงช่างตีเหล็กตี ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นภาพเขียนฝีมือพระหัตถ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ผนังด้านเหนือเป็นช่องพระบัญชาเปิดออกสู่ลานข้างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯด้านตะวันตก¹¹¹

พระที่นั่งสนามจันทร์ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ถูกสร้างขึ้นจากพระราชดำริของรัชกาลที่ 2 มีลักษณะเป็นพลับพลาไม้ขนาดเล็ก หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาเคลือบสีประดับด้วยช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ลงรักปิดทองประดับกระจก องค์ประธานของพระที่นั่งทำจากไม้ยกพื้นสูงล้อมรอบด้วยชานไม้ เพดานเป็นลายดอกพุดตานก้านแย่งแบบต่าง ๆ¹¹²

ภาพที่ 7 ภาพภายในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ
(ที่มาภาพ: หนังสือพระราชพิธีบรมราชาภิเษก)

¹¹⁰ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไชแสง สุชะวัฒน์ และผู้สืบทอด, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2531), หน้า 63-64.

¹¹¹ หม่อมราชวงศ์แสงสุริย์ ลดาวัลย์, พระมหาปราสาทและพระราชมณเฑียรสถานในพระบรมมหาราชวัง, (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2514), หน้า 26.

¹¹² สำนักพระราชวัง, พระบรมมหาราชวัง, (กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวัง, 2547), หน้า 76.

สถานที่ประชุมของรัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 3 ทั้งหมดล้วนอยู่ในพระบรมมหาราชวัง โดยสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการก่อสร้างอาคารเหล่านี้ล้วนเป็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ถูกออกแบบให้มีฐานานุกิตติ์ตามคติความเชื่อเรื่องเทวราชา โดยเฉพาะมีการสืบทอดลวดลายที่เคยใช้ในกรุงศรีอยุธยา การก่อสร้างองค์พระที่นั่งต่าง ๆ ให้มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลาย เป็นการแสดงสถานะภาพการเป็นร่วงอวตารของเทพ จึงส่งผลให้สถานที่ประทับของกษัตริย์เป็นการสร้างที่อ้างอิงมาจากวิมานของเทวดา

3.1.2 สถานที่ประชุมในสมัยรัชกาลที่ 4

ก่อนที่รัชกาลที่ 4 จะทรงทำพิธีพระบรมราชาภิเษก ได้มีการสร้างพลับพลาในพระบรมมหาราชวัง บริเวณโรงแสงต้นสำหรับเป็นที่ออกขุนนาง¹¹³ สถานที่ดังกล่าวอยู่ตรงพระที่นั่งบรมพิมาน ในสวนศิवालย์ ภายหลังการบรมราชาภิเษกแล้ว จึงเสด็จเข้าไปประทับในหมู่พระราชมณเฑียร สถานที่ออกขุนนางภายในพระบรมมหาราชวังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 สมัย สมัยแรกคือเมื่อประทับที่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ในหมู่พระราชมณเฑียร ระหว่าง พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2402 สมัยหลังคือ เมื่อประทับที่พระอภิเนาวนิเวศน์ ระหว่าง พ.ศ. 2402 – พ.ศ. 2411

สมัยแรกจะเสด็จออกขุนนางที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ เหมือนรัชกาลก่อน ๆ¹¹⁴ และสี่หับัญชรที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ที่เริ่มมีความแตกต่างคือ พระที่นั่งราชฤดี ที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใหม่สำหรับเป็นที่ประทับเวลาออกขุนนาง¹¹⁵ และต้อนรับคณะทูตและแขกจากต่างประเทศ รวมถึงเป็นสถานที่ในการเก็บของของที่ประเทศอื่น ๆ ส่งเข้ามาถวายเป็นพระราชไมตรี พระที่นั่งราชฤดีมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เป็นอาคาร 2 ชั้น พื้นกลางห้องโถงจะยกสูง มีพระแท่นองค์ประธานอยู่ระหว่างเสา¹¹⁶ ถึงแม้ว่าพระที่นั่งราชฤดีจะไม่ใช่อาคารที่สร้างด้วยสถาปัตยกรรมตะวันตกองค์แรกในพระบรมมหาราชวัง เนื่องจากใน

¹¹³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4, (กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดี, 2547), หน้า 5.

¹¹⁴ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องพระราชนุกิจ, (พระนคร: กรมศิลปากร, 2489), หน้า 14-15.

¹¹⁵ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕ เรื่องสถานที่แล้วตฤซึ่งสร้างในรัชกาลที่ 4, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465), หน้า 4.

¹¹⁶ สำนักพระราชวัง, พระบรมมหาราชวัง, (กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวัง, 2547), หน้า 75.

สมัยรัชกาลที่ 2 ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างสิ่งปลูกสร้างในสวนขวาด้วยรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลแบบตะวันตก แต่พระที่นั่งราชฤดีเป็นพระที่นั่งที่มีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกองค์แรกที่ถูกใช้เป็นที่ออกขุนนาง

สมัยหลังได้เสด็จออกขุนนางที่พระที่นั่งอนันตสมาคมในพระอภิเนาว์นิเวศน์ ที่เริ่มทำการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2396 โดยโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นพระราชมณเฑียรแห่งใหม่เพื่อเป็นที่ประทับในบริเวณสวนขวา¹¹⁷ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของพระราชมณเฑียร โดยมีสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เป็นแม่กองในการก่อสร้าง แต่สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติถึงแก่พิราลัยก่อนที่การก่อสร้างจะแล้วเสร็จ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นแม่กองในการก่อสร้างพระอภิเนาว์นิเวศน์จนแล้วเสร็จ มีพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2402 ภายในพระอภิเนาว์นิเวศน์ประกอบไปด้วยพระที่นั่งและหอต่าง ๆ แต่สถานที่ออกขุนนางในพระราชมณเฑียรแห่งใหม่นี้อยู่ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม¹¹⁸ เป็นพระที่นั่งองค์ประธานตั้งอยู่ด้านหน้าของพระราชมณเฑียร

ภาพที่ 8 ภาพภายในพระที่นั่งอนันตสมาคม
(ที่มาภาพ: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

¹¹⁷ สวนขวา เป็นสวนสำหรับพระราชวังที่สร้างขึ้นโดยรัชกาลที่ 1 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการขยายพื้นที่ของสวนให้กว้างขึ้น พร้อมทั้งสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆขึ้นภายในสวนขวาแห่งนี้ เพื่อเป็นสถานที่ทรงพระสำราญพระราชอิริยาบถของพระองค์และพระบรมวงศานุวงศ์รวมถึงข้าราชการสำนักฝ่ายใน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 จะทรงสร้างที่ประทับแห่งใหม่ จึงทรงแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นเสมือนพระอารามอีกแห่งในพระบรมมหาราชวัง ชื่อว่าพระพุทธรินิเวศน์ และอีกส่วนหนึ่งจึงก่อสร้างเป็นพระมณเฑียรแห่งใหม่ ชื่อว่า พระอภิเนาว์นิเวศน์

¹¹⁸ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไชยแสง ศุขะวัฒน์ และผู้สืบทอด, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2531), หน้า 141-150.

นอกจากพระที่นั่งอนันตสมาคมจะเป็นสถานที่ในการออกขุนนางแล้ว พระที่นั่งแห่งนี้ยังเป็นท้องพระโรงใหญ่สำหรับต้อนรับแขกเมืองและประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ เหมือนกับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ในหมู่พระมหามณเฑียร ส่วนใหญ่ของพระที่นั่งสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมวิคตอเรียน ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับความนิยมในขณะนั้น¹¹⁹ แต่มีบางส่วนที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยและจีน ส่วนที่เป็นสถาปัตยกรรมตะวันตกจะอยู่ที่โครงสร้างของพระที่นั่ง หลังคาของพระที่นั่งไม่มีการยื่นชายคาสำหรับบังแดดและฝนให้กับพระบัญชาตอนล่าง หลังคาเหนือพระที่นั่งล้อมรอบด้วยลูกกรงตามแบบตะวันตก มีการตั้งโคมไฟที่หัวเสากระเบียดโดยรอบ จุดเด่นของพระที่นั่งอยู่ที่เสาคอรินเธียนด้านหน้าท้องพระโรงของพระที่นั่ง เป็นเสาคู่ที่มีหัวเสาคลายกับใบผักกาด ใ้รองรับคานโครงสร้างหลังคา พื้นที่พระที่นั่งยกสูง เจาะชั้นล่างเป็นช่องโคงค์และเจาะร่องให้คล้ายกับก่อด้วยหิน ภายในท้องพระโรงของพระที่นั่งเป็นห้องโถงกว้าง เสาภายในเป็นทรงกลม เรียง 2 แถวรับหลังคา ส่วนหัวและฐานของเสาเป็นรูปใบไม้แบบตะวันตก ส่วนที่ตั้งราชบัลลังก์ที่ประทับเป็นซุ้มโคงค์ขนาดเท่ากัน 3 ซุ้ม ระหว่างซุ้มติดไม้จำหลักลายโปร่ง ซุ้มโคงค์กลางเป็นที่ตั้งพระแท่นราชบัลลังก์ มีฉัตร 7 ชั้นประดับอยู่ที่ซุ้มโคงค์ด้านข้าง เพดานจำหลักลายลายคล้ายดาวเพดาน กลางเพดานของห้องแขวนโคมระย้าแบบตะวันตก ส่วนที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยจะอยู่ที่การตกแต่งซุ้มพระทวารและพระบัญชา แต่ลายยังเป็นแบบตะวันตก และส่วนของสถาปัตยกรรมแบบจีนจะอยู่ที่การมุงหลังคา ซึ่งใช้กระเบื้องแบบจีน และใช้วิธีก่อสร้างแบบจีน โดยการปั้นปูนเป็นทางยาวเพื่อเชื่อมกระเบื้องแต่ละแผ่น และเขียนลายบนส่วนหลังคาคลายกับลายจีน¹²⁰

นอกจากสถานที่ออกขุนนางที่เปลี่ยนแปลงภายในพระบรมมหาราชวังแล้ว ยังเกิดสถานที่ออกขุนนางภายนอกพระบรมมหาราชวัง โดยในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการสร้างพระราชวังทั้งในพระนครและต่างจังหวัดขึ้น เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาการที่เกิดเรือกลไฟ ทำให้การเดินทางสะดวกรวดเร็วมากขึ้น จึงเกิดประเพณีการเสด็จแปรพระราชสำนักไปประทับแรม ณ ภายนอกพระบรมมหาราชวัง การเสด็จไปประทับพระราชวังในต่างจังหวัดทำให้สถานที่ออกขุนนางได้เคลื่อนย้ายตามสถานที่ประทับของกษัตริย์ พระราชวังที่สร้างขึ้นในพระนคร ได้แก่ พระราชวังนันท

¹¹⁹ ไชแสง ศุขะวัฒน์, การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2206-2475. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, แผนกวิชาสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2520, หน้า 59.

¹²⁰ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, พระอภิเนาว์นิเวศน์ พระราชนิเวศน์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), หน้า 110-11.

อุทยาน พระราชวังสราญรมย์ และ พระราชวังปทุมวัน พระราชวังที่สร้างขึ้นในต่างจังหวัด ได้แก่ พระราชวังบางปะอิน และพระราชวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี พระราชวังสมุทราปราการ จังหวัดสมุทรปราการ พระราชวังท้ายพิบูล จังหวัดสระบุรี และพระนครปฐม จังหวัดนครปฐม แต่ที่ปรากฏว่ามีการสร้างพระที่นั่งเพื่อใช้เป็นที่นั่งเสด็จออกขุนนางมีเพียง 3 แห่ง คือ พระราชวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี และพระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี

พระราชวังจันทร์เกษมและพระนารายณ์ราชนิเวศน์ เป็นพระราชวังเก่าในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ถูกสร้างขึ้นสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี พระราชวังจันทร์เกษมเป็นพระราชวังที่ถูกสร้างขึ้นในบริเวณเดิมของวังจันทร์ เป็นวังที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระราชโอรสขณะที่ยังดำรงตำแหน่งพระยุพราชครองเมืองพิษณุโลก ต่อมาวังจันทร์ได้กลายเป็นที่ประทับของกษัตริย์และพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา 8 พระองค์ด้วยกัน ภายหลักรัชกาลที่ 4 ได้ทรงบูรณะขึ้นเพื่อใช้เป็นที่นั่งประทับในเวลาเสด็จประพาสจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และโปรดพระราชทานนามว่า พระราชวังจันทร์เกษม สถานที่ออกขุนนางในพระราชวังแห่งนี้อยู่ที่พลับพลาจัตุรมุข เป็นพลับพลาที่สร้างมาจากวัสดุไม้¹²¹ ส่วนพระนารายณ์ราชนิเวศน์เป็นพระราชวังเดิมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ใช้เป็นที่ประทับ ณ เมืองลพบุรี ใน พ.ศ. 2399 รัชกาลที่ 4 โปรดให้ซ่อมแซมพระที่นั่งเดิมที่หลงเหลืออยู่และสร้างพระที่นั่งและตึกขึ้นใหม่เพื่อใช้เป็นที่นั่งประทับ เหตุผลในการสร้างพระราชวังแห่งนี้เนื่องจากมีพระราชดำริว่า กรุงเทพฯ ตั้งอยู่ใกล้ทะเล ถ้าเกิดสงครามกับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับชาติตะวันตก ข้าศึกอาจใช้เรือรบบุกเข้ามาถึงกรุงเทพฯที่เป็นราชธานีได้ เมืองลพบุรีจึงเหมาะเป็นราชธานีแห่งที่ 2 ที่จะใช้ในการต่อสู้กับข้าศึกที่เข้ามาทางทะเลได้ สถานที่ออกขุนนางของพระราชวังแห่งนี้อยู่ที่พระที่นั่งวิสุทธิวินิจฉัย หนึ่งในหมู่พระที่นั่งใหญ่ หมู่พระที่นั่งเป็นอาคารหลังใหญ่ที่ประกอบด้วยห้องโถงใหญ่หลายห้อง แต่ละห้องเรียกว่าพระที่นั่ง ลักษณะของสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งใหญ่องค์นี้ โครงสร้างอาคารเป็นแบบก่ออิฐฉาบปูน พระที่นั่งมีความสูง 2 และ 3 ชั้น หลังคาพระที่นั่งแต่เดิมมุงด้วยกระเบื้องรางแบบจีน รูปแบบ

¹²¹ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2539), หน้า 56-58.

ของตึกเป็นแบบตะวันตก ที่หน้าบันของพระที่นั่งสุทธีวชิราวุฒยทั้ง 2 ด้าน มีลวดลายปูนปั้นเป็นรูปพระแท่นราชบัลลังก์ภายใต้ันพปลุกลมหาเศวตฉัตร มีรูปคนหมอบถวายบังคมอยู่เบื้องล่าง¹²²

ภาพที่ 9 (ภาพซ้าย) หมู่พระที่นั่งด้านพระที่นั่งสุทธีวชิราวุฒย (ภาพขวา) พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์
(ที่มาภาพ: กรมศิลปากร)

พระนครคีรี เป็นพระราชวังที่สร้างขึ้นใหม่ ใน พ.ศ. 2401 สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับเมื่อเสด็จฯ ประพาสเมืองเพชรบุรี โดยมีพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ เป็นท้องพระโรงสำหรับออกขุนนาง สถาปัตยกรรมของพระที่นั่งและหอในพระราชวังแห่งนี้สร้างตามสถาปัตยกรรมตะวันตกตามแนวคิดของช่างไทยที่คิดขึ้นเองจากการดูรูปถ่ายจากหนังสือพิมพ์ต่างประเทศที่เข้ามาในสยามขณะนั้น โดยที่ช่างได้นำรูปแบบตามที่เขาได้เห็นมาดัดแปลงให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่แบบไทย พระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์จึงเป็นพระที่นั่งที่มีสองชั้น ก่อสร้างด้วยเครื่องก่ออิฐฉาบปูนล้วน สถานที่ออกขุนนางจะอยู่ในท้องพระโรงด้านหน้าของพระที่นั่ง¹²³

ในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงของสถานที่ออกขุนนาง การสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระอภิเนาวนิเวศน์ให้มีสถาปัตยกรรมที่โน้มเอียงไปทางตะวันตกเป็นการสร้างที่ตอบสนองการเมืองภายนอกประเทศ มากกว่าการสร้างสถาปัตยกรรมไทยประเพณีเพื่อคงสถานะการเป็นสมมติเทพของกษัตริย์ต่อไป นอกจากนี้ การสร้างพระราชวังที่ประทับภายนอกพระนครส่งผลให้ศูนย์กลางการปกครองมีการเคลื่อนย้ายไปตามสถานที่แปรพระราชฐาน

¹²² สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, 2539), หน้า 76-77.

¹²³ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สำนักพระราชเลขาธิการ, 2537), หน้า 200-204.

3.1.3 สถานที่ประชุมของผู้สำเร็จราชการ

ภายหลังการเสด็จสวรรคตของรัชกาลที่ 4 เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์¹²⁴ (ช่วง บุนนาค) ได้เรียกประชุมพระราชวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ในพระที่นั่งอนันตสมาคม เพื่อเลือกกษัตริย์ที่จะสืบต่อราชวงศ์จักรี โดยในที่ประชุมนั้นได้ถวายราชสมบัติให้กับ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนพิณิตประชานาถ เป็นกษัตริย์องค์ใหม่ แต่ในขณะรัชกาลที่ 5 ยังทรงพระเยาว์ ในที่ประชุมจึงเสนอให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทน ทำหน้าที่ “...ว่าราชการแทนแผ่นดินไปกว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอฯ จะทรงผนวช...” ในช่วงเวลานั้นการกำหนดนโยบายและบังคับราชการแผ่นดินจะเป็นหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน โดยเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จะกราบทูลงานราชการที่ได้ปฏิบัติออกไปเพื่อให้รัชกาลที่ 5 ทรงทราบด้วย¹²⁵

อำนาจการปกครองประเทศตั้งแต่ภายหลังการประชุมในชั้นต้นจนก่อนการบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของรัชกาลที่ 5¹²⁶ จึงอยู่ในมือของผู้สำเร็จราชการทำให้สถานที่ในการบริหารประเทศเปลี่ยนไปด้วย จากเดิมที่จะเคลื่อนย้ายตามสถานที่ประทับของกษัตริย์ได้ถูกกำหนดขึ้นใหม่ สถานที่ว่าราชการของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในขณะนั้นปรากฏออกเป็น 2 แห่ง สถานที่แรกอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ภายในแก่งสกุณวัน¹²⁷ ที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 4 อันเป็นสถานที่ตั้งของกรงนกขนาดใหญ่และแก่งจันทน์ 4 หลังโดยรอบ เดิมเป็นสระสำหรับปลูกบัว ตั้งอยู่บริเวณนอกกำแพงแก้วพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ทางด้านทิศตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่เสด็จออกว่าราชการและให้ขุนนางเฝ้าฯ¹²⁸ แก่งที่ถูกใช้เป็นสถานที่ประชุมของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเดิมใช้แก่งสมมุติเทพสถาน¹²⁹ แก่งนี้ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกและมีขนาดใหญ่ที่สุดในแก่งสกุณวัน สร้างไว้

CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹²⁴ บรรดาศักดิ์ของ ช่วง บุนนาค ในขณะนั้น ก่อนที่จะได้เป็น สมเด็จพระเจ้าบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ในปี พ.ศ. 2416 หลังจากสิ้นสุดหน้าที่การเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

¹²⁵ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, (กรุงเทพฯ: ไทย

ควอลิตี้บุ๊คส์ (2006), 2559), หน้า 29-119.

¹²⁶ รัชกาลที่ 4 เสด็จสวรรคตในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2411 เจ้าพระยาสุริยวงศ์จึงดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเป็นระยะเวลากว่า 5 ปี ที่หน้าที่ผู้สำเร็จราชการสิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2416 วันบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของรัชกาลที่ 5

¹²⁷ แก่ง คือ อาคารที่ก่อสร้างด้วยวัสดุอิฐและปูน มีหลังคาแบบศิลปะจีน

¹²⁸ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไชแสง ศุขะวัฒน์ และมุสตี ทิพทัส, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2531), หน้า 129.

¹²⁹ เดิมแก่งหลังนี้ชื่อว่าแก่งวรเทพสถาน แต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น แก่งสมมุติเทพสถาน

เพื่อใช้เป็นทีเก็บเทวรูปและชำระความฎีกาเป็นสถานที่ประชุม แต่ขนาดยังไม่เพียงพอต่อการเป็นที่ประชุมขุนนาง จึงสร้างแก่งขนาดใหญ่ขึ้นมาแทนที่สฤณวณ ชื่อว่า เก่งวรสภาภิรมย์ ส่วนสถานที่สองคือที่บ้านของเจ้าพระยาเอง โดยจะใช้เป็นสถานที่สำหรับรับแขกที่เป็นคนสำคัญในเรื่องราชการ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเจ้านาย ข้าราชการผู้ใหญ่ และกงสุลต่างประเทศ¹³⁰

3.1.4 สถานที่ประชุมในสมัยรัชกาลที่ 5

ในรัชสมัยของพระองค์ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงของสถานที่ออกขุนนางมากกว่าในรัชสมัยของพระราชาบิดาของพระองค์ การเมืองภายในและภายนอกประเทศ พระราชนิยมต่างมีอิทธิต่อสถานที่ออกขุนนางสมัยนี้ให้เกิดความแตกต่างหลากหลาย

ในขณะที่ยังทรงมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน รัชกาลที่ 5 ยังทรงปฏิบัติตามพระราชานุกิจอย่างกษัตริย์ในรัชกาลก่อน ในช่วงต้นรัชกาลได้ย้ายกลับมาประทับในหมู่พระราชมณเฑียร พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ถูกใช้เป็นสถานที่ออกขุนนางอีกครั้ง ส่วนการเข้าเฝ้าของผู้สำเร็จราชการเพื่อกราบทูลเรื่องงานราชการที่ปฏิบัติไปนั้นจะอยู่ที่ห้องพระฉากในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ¹³¹ ภายหลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของพระองค์ อำนาจการปกครองประเทศจึงกลับมาอยู่ที่พระองค์อีกครั้ง สถานที่ประชุมว่าราชการแผ่นดินจึงเคลื่อนย้ายกลับมาที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ

ช่วงต้นของการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 5 ไม่เพียงแต่จะต้องเผชิญกับอดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มีอำนาจในการบริหารประเทศแทนพระองค์ในช่วงเวลาหนึ่งแล้ว พระองค์ยังต้องเผชิญกับปัญหาที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ในสมัยพระราชาบิดาของพระองค์ คือการที่รัชกาลที่ 4 ไม่ได้ทรงเป็นศูนย์กลางทางอำนาจทั้งในเชิงสัญลักษณ์และอำนาจในการบริหารราชการ โดยพระองค์เองทรงยอมรับอย่างเปิดเผยถึงการที่พระองค์เป็นฝ่ายที่ได้รับการอุปถัมภ์จากขุนนางที่สนับสนุนให้พระองค์ขึ้นครองราชย์ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นการสลับบทบาทกันตามบริบทของรัฐศักดินาที่กษัตริย์

¹³⁰ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, (กรุงเทพฯ: ไทยควอลิตี้บุ๊คส์ (2006), 2559), หน้า 214-215.

¹³¹ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5, (กรุงเทพฯ: ไทยควอลิตี้บุ๊คส์ (2006), 2559), หน้า 120-121.

สมควรจะเป็นผู้อุปถัมภ์ และขุนนางเป็นกลุ่มคนในสังคมที่ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์¹³² ปัญหาแรกที่พระองค์พยายามจะแก้ไขจึงเป็นเรื่องของการดึงอำนาจกลับมาที่พระองค์ด้วยการจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ ใน พ.ศ. 2416 พร้อมประกาศพระราชบัญญัติสำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์ จ.ศ. 1235 (พ.ศ. 2416) เพื่อใช้ในการจัดเก็บภาษีเข้าสู่รัฐกลางอย่างกรุงเทพฯ โดยตรง ภายหลังจากการตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ภายในพระบรมมหาราชวังเพียง 1 ปี พระองค์ได้ตั้งเคาน์ซิลออฟสเตต (Council of State) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการดำเนินการสอบสวนและลงโทษกับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่ในการจัดเก็บภาษีแต่เดิม ทำให้การทำงานของหอรัษฎากรพิพัฒน์เป็นไปอย่างประสิทธิภาพมากขึ้น หอรัษฎากรพิพัฒน์ทำให้พระคลังฯมีรายได้เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม¹³³ นอกจากก่อตั้งเคาน์ซิลออฟสเตตหรือที่ปลุกษาราชการแผ่นดิน¹³⁴ ในปี พ.ศ. 2417 แล้ว ภายในปีเดียวกันพระองค์ยังก่อตั้งปรีวี เคาน์ซิล (Privy Council) หรือสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ขึ้น การนำองค์กรทางการเมืองที่ถูกจัดตั้งขึ้นใหม่มากล่าวถึงในงานวิจัยเรื่องนี้นั้น เนื่องจากองค์กรทั้ง 2 ต่างก็มีการทำงานที่ขึ้นตรงต่อกษัตริย์โดยตรง มีการจัดการประชุมที่กษัตริย์เสด็จออกเป็นองค์ประธานในการประชุมซึ่งมีสภาพไม่ต่างจากการเสด็จออกขุนนางของกษัตริย์ในรูปแบบเดิม เพียงแต่สมาชิกขององค์ประชุมจะมีจำนวนน้อยลง และอยู่ภายใต้พระราชอำนาจของกษัตริย์มากกว่า จากการที่สมาชิกจะถูกคัดเลือกและแต่งตั้งโดยตรงจากกษัตริย์

เงื่อนไขทางการเมืองส่งผลให้การเสด็จออกขุนนางถูกลดบทบาทในการเป็นที่ประชุมระหว่างกษัตริย์และขุนนางลง แต่การประชุมระหว่างกษัตริย์และขุนนางมีการจัดตั้งเพิ่มขึ้นเป็นองค์กรทางการเมืองแห่งใหม่ สถานที่ประชุมขององค์กรแห่งใหม่ที่ตั้งขึ้นโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก โดยเฉพาะภายหลังจากการเสด็จการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 ที่ทรงมีพระราชดำริในการสร้างพระราชวังดุสิตให้เป็นพระราชฐานแห่งใหม่ ส่งผลให้สถานที่ประชุมได้เคลื่อนย้ายตามไปยังพระราชวังแห่งนี้ด้วย

¹³² กุลลดา เกษบุญชู มีต, ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์: วิวัฒนาการรัฐไทย, แปลโดย อาทิตย์ เจียมรัตติคุณ, (นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, 2562), หน้า 48-49.

¹³³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2411-2475, (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2523), หน้า 8-9.

¹³⁴ การก่อตั้งเคาน์ซิลออฟสเตตของรัชกาลที่ 5 น่าจะทรงได้รับอิทธิพลจากการเสด็จทอดพระเนตรและเยี่ยมชมการดำเนินงานของเคาน์ซิลออฟสเตตของฮอลันดาที่เมืองเบตาเวีย หรือเมืองจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบัน

3.1.4.1 สถานที่ประชุมเคาน์ซิลออฟสเตต (Council of State)

จุดมุ่งหมายในการตั้งเคาน์ซิลออฟสเตตมี 2 ประการ คือการเป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์ในการบริหารราชการแผ่นดินและการร่างกฎหมาย กับพิจารณาเรื่องที่ราษฎรได้รับความเดือดร้อน มีการประกาศพระราชบัญญัติเคาน์ซิลออฟสเตตคือที่ปลุกราชการแผ่นดิน เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2417 โดยกำหนดสมาชิกให้มีจำนวน ตั้งแต่ 10 คนขึ้นไปแต่ไม่ให้เกิน 20 คน ทรงแต่งตั้งขึ้นจากพระบรมวงศานุวงศ์ ราชตระกูล และข้าราชการ ซึ่งมีพระองค์เป็นองค์ประธาน โดยจะเสด็จมาเข้าร่วมในการประชุมหรือไม่ก็ได้ หรือในกรณีที่ไม่ได้เสด็จ รองประธานที่ได้รับเลือกจากสมาชิกจะเป็นผู้มีสิทธิระงับและชี้ขาดในที่ประชุม ส่วนสถานที่ประชุมของเคาน์ซิลออฟสเตต ไม่มีการกำหนดสถานที่ตายตัว โดยใน ประกาศว่าด้วยตั้งเคาน์ซิลแลพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2417 ว่า “...จะเสด็จออกในพระที่นั่งแห่งใดแห่งหนึ่งนั้น ให้เป็นที่ปลุกราชการใหญ่มาประชุมเฝ้าในที่นั้นให้พร้อมกันในวันตามที่กำหนด...” ซึ่งปรากฏหลักฐานในบันทึกการประชุมว่ามีการใช้สถานที่ประชุมหลายแห่ง ได้แก่ พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เป็นสถานที่ประชุมครั้งแรกที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2417 เป็นพระที่นั่งในหมู่พระที่นั่งจักรมหาปราสาท ตั้งอยู่บริเวณเดิมของพระตำหนักที่เสด็จพระราชสมภพ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นภายหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ไม่นาน ตัวพระที่นั่งสร้างด้วยสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก¹³⁵ พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติถูกใช้ในการประชุมบ่อยที่สุด ส่วนสถานที่อื่นที่ใช้ในการประชุมเช่นกันคือ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ และโรงสำหรับปรีการาชการหน้าวัดพระแก้ว¹³⁶ ถึงแม้เคาน์ซิลออฟสเตตจะมีส่วนสำคัญในการตั้งอำนาจกลับมาอยู่ที่องค์กษัตริย์และออกกฎหมายต่าง ๆ แต่การดำเนินงานของเคาน์ซิลออฟสเตตไม่เป็นไปตามพระราชประสงค์ เพราะสมาชิกยังไม่เข้าใจและรู้สึกว่าตนอยู่ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเสนาบดี ทำให้พระองค์เปลี่ยนวิธีทำงานมาทำงานด้วยพระองค์เอง และเมื่อมีข้อราชการใดจะทรงมีพระราชดำริหรือพระราชหัตถเลขาไปยังเสนาบดีนั้นโดยตรง ประกอบกับเกิดวิกฤตการณ์วังหน้าภายหลังจากที่เคาน์ซิลออฟสเตตดำเนินการได้เพียง 9 เดือน การประชุมของเคาน์ซิลของสเตตจึงลดจำนวนลงจนไม่มีการจัดการประชุมเลยในปี พ.ศ. 2421 การพิราลัยของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ในปี พ.ศ. 2425 และการสวรรคตของกรมพระราชวังบวรวิไชย

¹³⁵ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2537), หน้า 13-20.

¹³⁶ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 120 ปี เคาน์ซิลออฟสเตต: จากสถาบันที่ปรึกษาข้าราชการแผ่นดินมาเป็นคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ.2417-พ.ศ.2537, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2537), หน้า 6-(37).

ชาญ ในปี พ.ศ. 2428 ทำให้หน้าที่สำคัญอย่างการตั้งอำนาจจากกลุ่มขุนนางหมดลง¹³⁷ ในปี พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติเคาน์ซิลออฟสเตต

ภาพที่ 10 พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาทในอดีต
(ที่มาภาพ: จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์)

รัฐมนตรีสภา หรือสภาที่ปรึกษากฎหมาย (Legislative Council) จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2437 เกิดขึ้นแทนเคาน์ซิลออฟสเตต ภายหลังวิกฤตการณ์วังหน้า เคาน์ซิลออฟสเตตได้ระงับลง สมาชิกในที่ประชุม พ.ศ. 2421 เหลือเพียง 4 ท่านในการประชุม พ.ศ. 2421 และหลังจากนั้นไม่ได้จัดการประชุมขึ้นอีกเลย ภายหลังจึงมีการประกาศ พระราชบัญญัติรัฐมนตรี ร.ศ. 113 ในพ.ศ. 2437 ขึ้นมาแทนที่ รัฐมนตรีสภานี้เกิดขึ้นจากแนวคิดของ โรลิ่ง ยัคมินส์ (Rolin Jaquemyns) ที่ปรึกษาชาวเบลเยียมมีส่วนสำคัญ โดย โรลิ่ง ยัคมินส์ ได้เป็นผู้ร่างประกาศตั้ง รัฐมนตรีสภา หรือเลิฮสเลดึฟ เคาน์ซิล ที่เขียนร่างพระราชบัญญัติสำหรับตั้งที่ประชุมปรึกษากฎหมาย ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 5 ให้ทรงพิจารณา ภายหลังจึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติรัฐมนตรี ร.ศ. 113 ในวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2437 และทำการยกเลิกพระราชบัญญัติเคาน์ซิลออฟสเตตคือที่ปลุกราชาการแผ่นดิน จ.ศ. 1236 พระราชบัญญัติรัฐมนตรีสภามีสาระสำคัญคือ ให้มีรัฐมนตรีสำหรับเป็นที่ปรึกษากฎหมายสำหรับการปกครองแผ่นดิน โดยสมาชิกของรัฐมนตรีสภาจะประกอบไปด้วยเสนาบดีหรือผู้แทนเสนาบดีในเวลา นั้น และผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นอีกไม่น้อยกว่า 12 ท่าน¹³⁸ หน้าที่ของรัฐมนตรีสภาปรากฏใน

¹³⁷ ศาลปกครองและสำนักงานศาลปกครอง, จากเคาน์ซิลออฟสเตต คือ ที่ปลุกราชาการแผ่นดินสู่ศาลปกครอง, (กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลปกครอง, 2553), หน้า 158-159.

¹³⁸ วิมลพรรณ ปิศรวัชชัย, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984) จำกัด, 2547), หน้า 250-257.

พระราชบัญญัติ มาตรา 5 ความว่า “...เพื่อที่จะตระเตรียมการก็ดี เพื่อที่จะปลูกษาหาฤาไต้เถียงกันก็ดี แลเพื่อที่จะให้เป็นการตกลงด้วยในการตั้งกฎหมายข้อบังคับ แลข้อความตามที่เห็นเป็นการสมควรแก่ การที่จะให้มีความสงบเรียบร้อย...”¹³⁹ สถานที่ประชุมของรัฐมนตรีสภาตั้งอยู่ที่ศาลารัฐมนตรีสภา¹⁴⁰ เป็นอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เดิมเป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร แต่เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2437 อาคารหลังนี้จึงถูกใช้เป็นศาลารัฐมนตรีสภา¹⁴¹ อาคารตั้งอยู่ด้านในประตูพินาไนไชยศรีด้านทิศตะวันตก สถาปัตยกรรมของอาคารเป็นแบบตะวันตก สูง 2 ชั้น ผังอาคารเป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า โครงสร้างของอาคารเป็นแบบกออิฐฉาบปูน หลังคาเป็นทรงจั่วมนิลามุงด้วยกระเบื้องงั่วว ภายหลังจึงเปลี่ยนเป็นกระเบื้องซีเมนต์โมเนียสีขาว เฉลียงด้านบนล้อมรอบด้วยลูกกรงลูกแก้วจากปูนปั้น เหนือซุ้มประตูทางเข้าเป็นปูนปั้นรูปมงกุฎมีรัศมีรอบ¹⁴²

การประชุมของรัฐมนตรีสภาดำเนินการอยู่ได้เพียงไม่นานก็เกิดปัญหาเช่นเดียวกับเคาน์ซิล-ออฟสเตต เนื่องจากสมาชิกส่วนหนึ่งในการประชุมคือคณะเสนาบดี ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนกันในการประชุม ในภายหลังรัฐมนตรีสภาจึงหมดบทบาทลง

ภาพที่ 11 ภาพศาลารัฐมนตรีสภา
(ที่มาภาพ: คนรักบ้านรักวัง)

¹³⁹ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 11 แผ่นที่ 42 วันที่ 13 มกราคม ร.ศ. 113 พระราชบัญญัติรัฐมนตรี ร.ศ. 113 หน้า 330-333.

¹⁴⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ มร. อ./3 0.5 รัฐมนตรีสภา

¹⁴¹ ในสมัยรัชกาลที่ 6 อาคารรัฐมนตรีสภาได้กลายเป็นอาคารที่ทำการของกรมพระตำรวจหลวง และภายหลังการซ่อมใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2525 กลายเป็นห้องสมุดเฉพาะของสำนักพระราชเลขาธิการ

¹⁴² สำนักพระราชวัง, พระบรมมหาราชวัง, (กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวัง, 2547), หน้า 115.

3.1.4.2 สถานที่ประชุมปรีวีเคาน์ซิล (Privy Council)

เหตุผลของการตั้ง ปรีวีเคาน์ซิล ปรากฏเหตุผล 4 ข้อ จาก ประกาศว่าด้วยการปรีวีเคาน์ซิล

1. มีพระราชประสงค์ว่า จะให้เหล่าบุคคลที่ทรงตั้งขึ้นช่วยเหลือราชกรูที่เดือดร้อน เนื่องจากพระองค์อาจจะไม่ได้ทราบถึงความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นกับราชกรู
2. ให้บุคคลที่ตั้งขึ้นไปค้นหาความจริงและจัดการเมื่อมีการฎีกาเกิดขึ้น
3. เป็นการทดสอบหาคนที่มีความรู้ความสามารถ
4. บุคคลที่ถูกตั้งขึ้นต้องให้สัตย์สาบานซึ่งเป็นการฝึกหัดให้บุคคลเหล่านั้นรักษาความซื่อสัตย์ จากบุคคลในข้างต้น จะคัดเลือกบุคคลจากพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ โดยมีพระบรมราโชวาทในวันที่ปรีวีเคาน์ซิลประชุมถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาว่า “...ยอมให้ท่านทั้งหลายทูลทานทัดขัดขวาง ในการซึ่งทรงพระราชดำริซึ่งยังไม่ต้องด้วยยุติธรรม แลให้กราบทูลการซึ่งตัวได้คิดเห็นว่าเปนคุณ ตามความคิดของตนเพื่อจะให้เปนคุณประโยชน์แก่ราชกรูไปภายหน้า...” ส่วนสมาชิกนั้น ทรงคัดเลือกจากความเต็มใจ “...ไม่ได้กะเกณฑ์ให้มาเปน เหมือนอย่างเช่นเคาน์ซิลลอร์ดออฟสเตต จึงได้มีพระราชหัตถเลขา แลส่งกฎหมายถึงท่านทั้งปวง ให้ไตร่ตรองดูความเต็มใจที่จะรับได้ เพราะเหตุซึ่งปรีวีเคาน์ซิลนี้เปนสำคัญ ถ้าวรับแล้วต้องเปนตลอดไปจนสิ้นแผ่นดิน...” ทรงตั้ง ปรีวี เคาน์ซิล เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2417 มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์ และช่วยปฏิบัติราชการอื่น ๆ ตามที่พระองค์มอบหมาย โดยสมาชิกชุดแรกมีจำนวน 49 ท่าน และจะขึ้นอยู่กับการแต่งตั้งส่วนพระองค์ ไม่จำกัดจำนวน โดยมีการแต่งตั้งเพิ่มตลอดรัชกาล การทำงานของปรีวีเคาน์ซิลจะเป็นงานที่ได้รับมอบหมายจากพระองค์โดยตรง เมื่อโปรดจะปรึกษาหารือกับที่ปรึกษาส่วนพระองค์จะมีหมายรับสั่งเรียกเป็นการส่วนพระองค์ การประชุมของปรีวีเคาน์ซิลจึงปรากฏขึ้นน้อย เท่าที่มีหลักฐานจะมีเพียงการประชุมจัดขึ้นที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ¹⁴³ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท¹⁴⁴ ศาลารัฐมนตรีสภา และพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท¹⁴⁵ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เป็นพระที่นั่งที่สร้างขึ้นจากพระราชประสงค์ที่จะสร้างท้องพระโรงสำหรับเป็นที่เสด็จออกว่าราชการและประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ เช่นเดียวกับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ในหมู่พระมหามณเฑียรเดิม ที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จึงโปรดเกล้าฯ ให้จ้างช่างชาว

¹⁴³ เรื่องสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (พระนคร: กรมศิลปากร, 2514), หน้า 12-66.

¹⁴⁴ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 9 ตอนที่ 38 วันที่ประกาศ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2435 หน้า 319

¹⁴⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ มร 50/2 อ.4 องคมนตรี

อังกฤษจากสิงคโปร์ชื่อ นายจอห์น คลูนิช (John Clunis) เป็นนายช่างใหญ่ และนายเฮนรี คลูนิช โรส เป็นนายช่างผู้ช่วย ทำการออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง การที่จ้างช่าง 2 คนนี้เนื่องด้วยเป็นผู้ที่ออกแบบทำเนียบข้าหลวงใหญ่ของผู้สำเร็จราชการเมืองสิงคโปร์จนมีชื่อเสียง จึงเรียกเข้ามาเป็นนายช่างออกแบบพระที่นั่งองค์ใหม่นี้ เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จจึงพระราชทานนามว่า พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีการเฉลิมพระราชภรณ์ใน พ.ศ. 2425 ปีเดียวกับการฉลองกรุงเทพมหานครครบ 100 ปี แต่เดิมมีพระราชประสงค์ที่จะสร้างองค์พระที่นั่งให้มีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกทั้งองค์ เช่นเดียวกับพระที่นั่งองค์อื่น ๆ ในหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แต่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้กราบบังคมทูลขอให้เปลี่ยนจากหลังคาทรงโดมเป็นหลังคาทรงยอดปราสาท ภายหลังจากที่เริ่มทำการก่อสร้างแล้ว โดยให้เหตุผล 2 ประการ ประการแรกคือพระราชวังที่สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีมีปราสาทเรียงกัน 3 องค์ ส่วนที่กรุงเทพมหานครมีหมู่พระมหามณเฑียรและพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทอยู่แล้ว เมื่อสร้างพระที่นั่งระหว่างกลาง จึงควรสร้างปราสาทเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ประการที่สอง เมื่อพุทธศักราชมีปราสาทเฉลิมพระเกียรติด้วยกันทุกพระองค์ ในรัชกาลนี้ก็ควรสร้างปราสาทเฉลิมพระเกียรติด้วย พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทซึ่งมีแบบการก่อสร้างเดิมเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกทั้งองค์จึงมีหลังคาเป็นยอดปราสาทแทน แต่รูปแบบหลังคาทรงปราสาทของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทไม่ได้เป็นไปตามแบบแผนโบราณเช่นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทหรือพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาท¹⁴⁶ การที่หลังคาพระที่นั่งไม่ได้มีรูปแบบตามแบบแผนโบราณอาจเนื่องมาจากการที่องค์พระที่นั่งเป็นแบบตะวันตกเต็มตัวแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องทำตามแบบโบราณด้วย¹⁴⁷ ปรีวีเคาน์ซิลได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น องคมนตรี ในพระราชพิธีศรีสัจปานกาล¹⁴⁸ องคมนตรีมีการแต่งตั้งอย่างต่อเนื่องในรัชกาลต่อมา

¹⁴⁶ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ปัจจุบันมีรูปแบบบางอย่างที่ต่างไปจากเดิมจากเมื่อแรกสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 7 โดยมีสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเป็นผู้ดำเนินการซ่อม และมีหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร ทรงเป็นผู้ควบคุม การบูรณะครั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างบางส่วน และวัสดุก่อสร้าง ทั้งเครื่องบนและเครื่องยอด รวมทั้งเปลี่ยนทรวดทรงและลวดลายของซุ้มพระทวารและพระบัลลังก์ทั้งภายในและภายนอกเป็นอันมาก

¹⁴⁷ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพระราชเลขาธิการ, 2537), หน้า 13-17.

¹⁴⁸ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 9 ตอนที่ 26 วันที่ประกาศ 18 กันยายน พ.ศ. 2435 หน้า 199

ภาพที่ 12 ภาพพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในอดีต
(ที่มาภาพ: สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

3.1.4.3 สถานที่ประชุมเสนาบดีสภาในสมัยรัชกาลที่ 5

การเพิ่มจำนวนกระทรวงจากเดิมที่มีอยู่เพียง 6 กระทรวง¹⁴⁹ เป็น 12 กระทรวง เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการปกครองส่วนกลางใน พ.ศ. 2435 โดยมีต้นแบบมาจากประเทศอังกฤษ เนื่องจากทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าคณะเสนาบดีที่มีอยู่เดิมไม่เพียงพอต่องานที่มีอยู่ในปัจจุบัน ในคราวที่รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ เสด็จแทนพระองค์ไปในงานฉลองครองราชสมบัติครบ 50 ปี ของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักร จึงให้ถวายรายงานเรื่องหลักการกำหนดตำแหน่งเสนาบดีในยุโรป ในภายหลังจึงทรงยกเลิกตำแหน่งสมุหนายก และสมุหพระกลาโหม แต่ให้กระทรวงทั้ง 6 ที่มีมาแต่เดิมยังคงอยู่ และตั้งเพิ่มอีก 6 กระทรวง¹⁵⁰ ให้เสนาบดีเจ้ากระทรวงทั้งหมดมีศักดิ์เสมอกัน โดยก่อนที่จะมีการแต่งตั้งเสนาบดีเป็น 12 ตำแหน่งอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2531 ได้โปรดให้มีจัดการประชุมเพื่อเริ่มทดลองระเบียบและฝึกหัดผู้ที่จะขึ้นเป็นเสนาบดี ในองค์ประชุมจะมีทั้งเสนาบดีเดิมและเสนาบดีที่จะได้รับการแต่งตั้งขึ้นใหม่ โดยรัชกาลที่ 5 จะเสด็จมาเป็นองค์ประธานในการประชุมเสมอ เรียกการประชุมนั้นว่า การชุมนุมเสนาบดี สถานที่

¹⁴⁹ 6 กระทรวงที่มีอยู่เดิม ประกอบด้วย 1. เสนาบดีกรมมหาดไทย ที่สมุหนายก มีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือ 2. เสนาบดีกรมพระกลาโหม ที่สมุหพระกลาโหม มีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายใต้ 3. เสนาบดีที่พระคลัง มีหน้าที่บังคับบัญชาการต่างประเทศและกรมพระคลัง 4. เสนาบดีกรมเมือง มีหน้าที่บังคับบัญชาการศึกษาพระนคร 5. เสนาบดีกรมวัง มีหน้าที่บังคับบัญชาการรักษาพระนคร 6. เสนาบดีกรมนา มีหน้าที่บังคับบัญชาการไร่นา

¹⁵⁰ กระทรวงทั้ง 6 ที่ตั้งเพิ่มขึ้นมา ได้แก่ กระทรวงพระคลัง กระทรวงยุติธรรม กระทรวงธรรมการ กระทรวงโยธาธิการ กระทรวงมรุธาธาร

ประชุมเสนาบดีจะถูกจัดขึ้นที่มุขกระสันพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท¹⁵¹ เมื่อการทดลองการประชุมเสนาบดีดังกล่าวดำเนินมาตลอด 4 ปี จึงมีการแต่งตั้งเสนาบดีทั้ง 12 กระทรวงขึ้น เสนาบดีสภาเริ่มประชุมครั้งแรกในเดือนเมษายน พ.ศ. 2435 ในการทำงานของเสนาบดีสภานั้น จะมีลักษณะเป็นการประชุมปรึกษาหารือเพื่อหามติร่วมกันในงานราชการต่าง ๆ ทั้งการแก้ไขปรับปรุงหรือยกเลิกกฎหมาย พิจารณางบประมาณประจำปีของกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น การประชุมเสนาบดีสภาจะต้องมีเสนาบดีและประธานในที่ประชุมรวมกันมากกว่า 8 ท่านจึงจะถือว่าครบองค์ประชุม ในการประชุมจะถือว่าพระบรมราชวินิจฉัยเป็นมติในที่ประชุม แต่ในกรณีที่รัชกาลที่ 5 ไม่ได้เสด็จมาเป็นองค์ประธานจะให้ถือตามเสียงข้างมาก ถ้าเท่ากันจะให้ประธานในที่ประชุมชี้ขาด¹⁵²

การจัดประชุมเสนาบดีมีติดต่อกันอย่างต่อเนื่องตลอดรัชกาล ซึ่งสถานที่ประชุมเสนาบดีไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในพระบรมมหาราชวัง โดยในกรณีที่ไม่ได้ประทับอยู่ในพระนคร “...จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หาเสนาบดี ตามเสด็จพระราชดำเนินออกไปประชุม ณ ที่ประทับประพาสหัวเมือง...”¹⁵³

ขณะที่รัชกาลที่ 5 ประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง สถานที่ประชุมจะจัดขึ้นในหลายสถานที่ ได้แก่ ออฟฟิศหลวง¹⁵⁴ ห้องชมพูภายในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มุขใต้พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ห้องเวรชาววังชั้นบน มุขกระสันพระที่นั่งวิมานรักษิต¹⁵⁵ พระที่นั่งที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 สำหรับเป็นพระวิมานที่บรรทมของกษัตริย์ในหมู่พระมหาปราสาท ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี โครงสร้างของพระที่นั่งเป็นแบบก่ออิฐฉาบปูนยกพื้นสูง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁵¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และงานทางปกครองของพระองค์, (พระนคร: กรมมหาดไทย, 2505), หน้า 126-127.

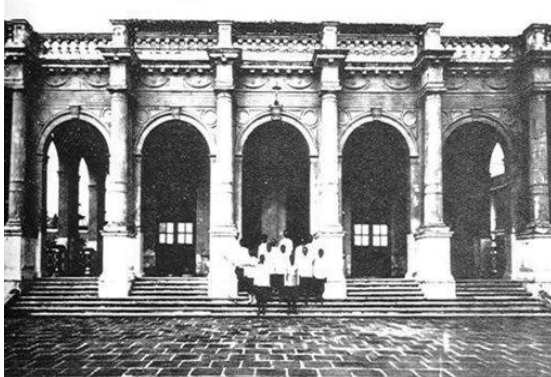
¹⁵² วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984) จำกัด, 2547), หน้า 241-245.

¹⁵³ พระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 5 ว่าด้วยเสนาบดีสภาถูกลง ๓ ศาลา มาตรา 12 ชุมนุมเสนาบดี

¹⁵⁴ ออฟฟิศหลวงตั้งอยู่ ณ พระที่นั่งดำรงสวัสดิ์อันถาวรซึ่งเป็นพระราชมณเฑียรสถานใกล้ที่ประทับในพระบรมมหาราชวัง และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จลงตรวจบัญชีพระคลังด้วยพระองค์เอง ที่ออฟฟิศทุกวัน โดยทรงรับหน้าที่ส่วนการตรวจบัญชีต่างกระทรวงมาทรง ทำเอง (ที่มา: หนังสือประวัติสำนักพระราชเลขานุการ)

¹⁵⁵ วุฒิชัย มูลศิลป์, รายงานการประชุมเสนาบดีสภา รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ 2 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา ร.ศ. 112 ตอน 2, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร, 2552)

ผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยม หลังคาทรงไทยลด 3 ชั้น¹⁵⁶ นอกจากนี้ยังจัดการประชุมเสนาบดีสภาขึ้นที่ หอพระสมุทวชิรญาณ ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ภายหลังจากการเสด็จประพาสกลับ ทหารที่เรียกว่า คลับคองคอดีย เมืองปัตตาเวีย หรือกรุงจาการ์ตา เมืองหลวงของประเทศอินโดนีเซีย ในปัจจุบัน เมื่อกลับมาถึงพระนครจึงมีรับสั่งให้สร้างอาคารโดยมีคลับคองคอดียเป็นแบบในการ ก่อสร้าง และให้เรียกว่า หอคองคอดีย เพื่อใช้เป็นที่ตั้งกรมทหารมหาดเล็ก¹⁵⁷ สถาปัตยกรรมของหอคองคอดียเป็นรูปแบบตะวันตก อาคารมีชั้นเดียว ผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทอดแนวไปตามทิศ ตะวันออก-ตะวันตก โครงสร้างเป็นแบบก่ออิฐฉาบปูน หลังคาเป็นทรงปั้นหยายู่ตรงกลางของอาคาร มุมอาคารมีเสาคู่แบบตะวันตกที่เรียกว่า เสาดอริก (Doric)¹⁵⁸

ภาพที่ 13 ภาพหอพระสมุทวชิรญาณ
(ที่มาภาพ: มิวเซียมสยาม)

ในกรณีที่อยู่ในระหว่างแปรพระราชฐานเสด็จไปประทับในพระราชวังต่างจังหวัด จะทรงจัดให้มีการประชุมเสนาบดีขึ้น อย่างเช่นในช่วงที่แปรพระราชฐานไปยังพระจุฑาธุชราชฐาน ในเดือน มีนาคม ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435)¹⁵⁹

¹⁵⁶ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไชแสง ศุขะวัฒน์ และมุสตี ทิพทัส, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2531), หน้า 35-36.

¹⁵⁷ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงถูกใช้เป็นสถานที่รับแขกเมือง และราชพิพิธภัณฑสถานในเวลาต่อมา ส่วนชื่อของอาคารแห่งนี้ได้เปลี่ยนจากหอคองคอดียเป็นมิวเซียม เมื่อ พ.ศ. 2418 เนื่องจากถูกจัดให้เป็นพิพิธภัณฑสถาน ต่อมาจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น หอศิลปลักษณะสถานและหอพระสมุทวชิรญาณ ส่วนชื่อศาลาสหทัยสมาคมนั้นเป็นชื่อสุดท้าย ภายหลังจากที่อาคารแห่งนี้ถูกใช้ในกิจการของพระราชวัง

¹⁵⁸ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไชแสง ศุขะวัฒน์ และมุสตี ทิพทัส, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2531), หน้า 195-196.

¹⁵⁹ สำนักราชเลขาธิการ, รายงานการประชุมเสนาบดีสภา รศ. ๑๑๑, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2550)

3.1.4.4 สถานที่ออกขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 5

ถึงแม้การประชุมขององค์กรทางการเมืองใหม่ที่ถูกตั้งขึ้นจะเข้ามามีบทบาทเป็นสถานที่ประชุมระหว่างกษัตริย์และขุนนางแทนที่การเสด็จออกขุนนางที่เป็นสถานที่ประชุมเดิม แต่การเสด็จออกขุนนางเป็นประเพณีที่ยังคงได้รับการปฏิบัติตลอดรัชกาล โดยทรงใช้พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเป็นสถานที่ในการออกขุนนาง¹⁶⁰

ส่วนการเสด็จออกขุนนางในขณะที่ประทับในพระราชฐานนอกพระนคร ปรากฏว่ามีที่พระราชวังบางปะอินถึง 2 แห่ง คือ พระที่นั่งวโรภาษพิมานและพระที่นั่งเวหาศจำรูญ เดิมพระราชวังบางปะอิน เป็นพระราชวังที่ถูกสร้างขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง กษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในการเสด็จประพาสจังหวัดพระนครศรีอยุธยาของรัชกาลที่ 4 จึงทำให้พบพระราชวังแห่งนี้ จึงโปรดให้ทำการบูรณะพระราชวังขึ้น สร้างพระตำหนักเรือนไม้ 2 ชั้น สำหรับเป็นที่ประทับ¹⁶¹ แต่ในขณะนั้นยังไม่ถือว่าเป็นพระราชวัง เป็นแต่เพียงสถานที่ในการเสด็จประพาส จนต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังบางปะอินขึ้น

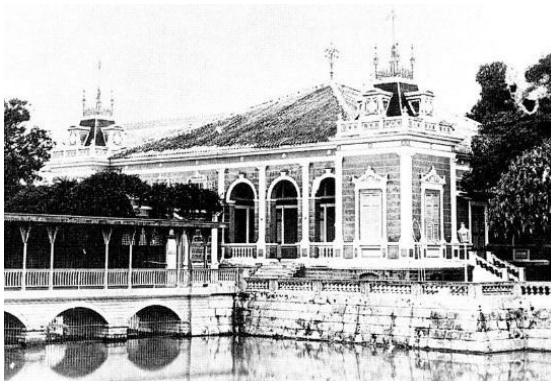
พระที่นั่งวโรภาษพิมาน เดิมเป็นอาคารไม้ 2 ชั้นที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อมาพระที่นั่งองค์นี้ชำรุดจึงโปรดให้รื้อเพื่อสร้างใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2415 ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของสะพานเสด็จ เป็นสถาปัตยกรรมแบบกรีก คอรินเทียนออร์เดอร์ (Corinthian Order)¹⁶² องค์พระที่นั่งแบ่งออกเป็น 2 ตอน ส่วนตอนหน้ามีลักษณะคล้ายกับวิหารกรีก ภายในพระที่นั่งตกแต่งเป็นรูปแบบตะวันตกทั้งเพดานและผนัง พื้นปูด้วยกระเบื้องเคลือบสีสลัปลาย ห้องโถงกลางเป็นห้องพระโรงสำหรับเสด็จออกว่าราชการ ภายในห้องพระโรงประดิษฐานพระแท่นที่ประทับภายในเบญจาและพระมหาเศวตฉัตร มีฉัตร 7 ชั้นประดับอยู่ 2 ข้าง ส่วนอื่น ๆ เป็นที่ประทับ¹⁶³

¹⁶⁰ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 13 แผ่นที่ 21 วันที่ 23 สิงหาคม ร.ศ. 115 หน้า 209-210.

¹⁶¹ วิวัฒนา โรจนราธา, ปกิณกคดีประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2550), หน้า 326-327.

¹⁶² มูลนิธิสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพและหม่อมเจ้าจางจิตรถนอม ดิศกุล พระธิดา, จดหมายเหตุพระราชวังบางปะอิน และวัดนิเวศธรรมประวัติ, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพและหม่อมเจ้าจางจิตรถนอม ดิศกุล พระธิดาร่วมกับกองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2537), หน้า 2-51.

¹⁶³ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2537), หน้า 46.

ภาพที่ 14 พระที่นั่งวโรราชพิมาน
(ที่มาของ: ศิลปวัฒนธรรม)

ภาพที่ 15 พระที่นั่งเวหาศจำรูญ
(ที่มาภาพ: ศิลปกรรมในประเทศไทย)

ส่วนพระที่นั่งเวหาศจำรูญ เป็นพระที่นั่งสองชั้น สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2432 กล่าวได้ว่าเป็นพระที่นั่งองค์สุดท้ายในพระราชวังบางปะอินที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 มีสถาปัตยกรรมแบบจีน มีชื่อในภาษาจีนว่า เทียน เหมง เต๋ย แปลว่า พระที่นั่งฟ้าสว่าง มีพระราชพิธีเฉลิมพระที่นั่งเมื่อวันที่ 27-31 ธันวาคม พ.ศ. 2432¹⁶⁴

¹⁶⁴ พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง, พระราชวังบางปะอิน, (กรุงเทพฯ: พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง, 2546), หน้า 123-127.

3.1.4.5 สถานที่ประชุมของสมเด็จพระเจี๊ยะยนต์

การเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440 จะต้องมียุติสำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงมีการประกาศพระราชกำหนดผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) ประกาศให้สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ หรือที่ในขณะนั้นเรียกว่า สมเด็จพระเจี๊ยะยนต์ (The Queen Regent) มีพระราชอำนาจเต็มของกษัตริย์ และปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์ พร้อมกันนั้นได้ตั้งที่ประชุมที่ปรึกษาราชการแผ่นดินขึ้น อันประกอบไปด้วย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงษ์ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ และเจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจ (โวลังยีคิมินส์)¹⁶⁵ การประชุมที่ปรึกษาราชการแผ่นดินมีสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เสด็จมาเป็นประธานในที่ประชุม นอกจากการเป็นประธานในการประชุมที่ปรึกษาราชการแผ่นดินที่ตั้งขึ้นใหม่แล้ว สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถยังเสด็จเป็นประธานในการประชุมที่เดิมมีรัชกาลที่ 5 เสด็จเป็นประธานในการประชุม อันได้แก่ การประชุมรัฐมนตรีสภา การประชุมเสนาบดีสภา รวมถึงการเสด็จออกขุนนางอีกด้วย¹⁶⁶ สถานที่การประชุมรัฐมนตรีสภายังคงเกิดขึ้นที่ศาลารัฐมนตรีสภา¹⁶⁷ ส่วนสถานที่ในการประชุมปรึกษาราชการแผ่นดินปรากฏว่าเกิดขึ้นที่พระที่นั่งราชกรัณยสภา¹⁶⁸

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁶⁵ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 13 แผ่นที่ 51 วันที่ 21 มีนาคม ร.ศ. 115 พระราชกำหนดผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439)

¹⁶⁶ วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984) จำกัด, 2547), หน้า 296.

¹⁶⁷ ในรายงานการประชุมที่ปรึกษาราชการแผ่นดินได้ระบุสถานที่ประชุมว่า หอประชุมในพระบรมมหาราชวัง เนื่องจากสถานที่ประชุมดังกล่าวยังไม่มีชื่อ แต่จากเอกสารด้านสถาปัตยกรรมได้ระบุว่า พระที่นั่งราชกรัณยสภา เป็นพระที่นั่งที่ก่อสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสถานที่ประชุมของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ในขณะที่เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานได้ว่าเป็นสถานที่เดียวกัน

¹⁶⁸ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองวันพระราชสมภพ 150 ปี ร่วมกับมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์, เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีในรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2557), หน้า 76-158.

พระที่นั่งราชกรัณยสภาเป็นพระที่นั่งที่รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นสถานที่ประชุมปรึกษาราชการแผ่นดินในระหว่างที่พระองค์เสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. 2440 ตั้งอยู่ที่กำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และทิศใต้ของพระที่นั่งอภรณ์พิโมกข์ปราสาท โดยเป็นสถานที่ที่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ใช้พระที่นั่งองค์นี้ในการประชุมที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ในฐานะองค์ประธาน ภายนอกพระที่นั่งองค์นี้มีสถาปัตยกรรมแบบไทย ภายในทั้งหมดตกแต่งแบบตะวันตก¹⁶⁹

3.1.4.6 สถานที่ประชุมแห่งใหม่ในพระราชวังแห่งใหม่

ภายหลังจากการเสด็จประพาสยุโรปของรัชกาลที่ 5 ได้มีพระราชประสงค์ที่จะสร้างพระราชวังแห่งใหม่ขึ้น ด้วยเหตุผลที่ว่าพระบรมมหาราชวังมีความแออัด สิ่งปลูกสร้างบังทิศทางลม ทำให้อากาศร้อนอบอ้าว นอกจากนี้ยังทรงปรารถนาที่จะมีสวนกว้างในพระราชวังอย่างที่เสด็จไปทอดพระเนตรมาจากยุโรป จึงมีพระราชดำริในการสร้างพระราชวังดุสิตขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2442 ภายหลังจากการสร้างพระราชวังสวนดุสิต จึงย้ายสถานที่ประชุมเสนาบดีตามที่ประทับของพระองค์ ไปที่พระที่นั่งวิมานเมฆ¹⁷⁰และพระที่นั่งอัมพรสถาน¹⁷¹ ตามลำดับ

พระที่นั่งวิมานเมฆ เป็นพระที่นั่งในพระราชวังดุสิต ตัวองค์พระที่นั่งเป็นพระที่นั่งมณฑลอุดรรัตนโรจน์ พระที่นั่งที่เดิมการสร้างยังคงค้างอยู่ที่พระราชวังจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง เมื่อ ร.ศ. 111 การก่อสร้างค้างอยู่จากการเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง ร.ศ. 112 ขึ้น พระราชวังจุฑาธุชราชฐานซึ่งอยู่ในพื้นที่เกาะสีชังจึงไม่เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่จะเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานอีก เมื่อมีพระราชดำริที่จะให้สร้างพระที่นั่งขึ้นภายในพระราชวังดุสิตอันเป็นพระราชวังแห่งใหม่ จึงโปรดเกล้าฯให้หรือพระที่นั่งมณฑลอุดรรัตนโรจน์มาสร้างเป็นพระที่นั่งแห่งใหม่ โดยมี พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ พระยศในขณะนั้นเป็นผู้ออกแบบการก่อสร้างพระที่นั่ง มีพิธีวางศิลาฤกษ์ในปลาย

¹⁶⁹ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไชแสง ศุขะวัฒน์ และมุสดี ทิพทัส, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2531), หน้า 43-44.

¹⁷⁰ วันจันทร์เป็นวันประชุมเสนาบดีที่พระที่นั่งวิมานเมฆ ก่อนประชุมบางที่มีออกขุนนางที่พระที่นั่งอภิเชษฐดุสิต (ที่มา: หนังสือ พระที่นั่งวิมานเมฆ)

¹⁷¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์รายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ. ๑๒๖๙ (พ.ศ. 2450), (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2519), หน้า 25.

เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2443 สถาปัตยกรรมของพระที่นั่งเป็นแบบวิกตอเรีย (Victorian) อาคารวางผังเป็นรูปตัวแอล¹⁷² วัสดุในการก่อสร้างตัวองค์พระที่นั่งเป็นไม้สักทองทั้งหลัง ยกเว้นบริเวณของชั้นที่ติดดินเป็นการก่ออิฐฉาบปูน ด้านทิศตะวันออกติดกับคลองร่องไม้หอม ด้านทิศใต้ติดกับอ่างหยก ขนาดของอาคารแต่ละด้านยาว 60 เมตร อาคารสูง 3 ชั้น ส่วนบริเวณแปดเหลี่ยมที่เป็นที่ประทับจะมีความสูง 4 ชั้น อาคารประดับด้วยไม้ฉลุลายที่เรียกว่า ลายขนมปังขิง (Ginger-Bread) และเมื่อมีพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรพระที่นั่งเมื่อวันที่ 27 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2444 แล้วรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จมาประทับที่พระที่นั่งวิมานเมฆเป็นการถาวรแทนการประทับในพระบรมมหาราชวัง ส่วนห้องประชุมเสนาบดีอยู่ที่ชั้น 3 ของบริเวณแปดเหลี่ยม หรือที่เรียกว่าห้องโป่ง เป็นห้องพระโรงของพระที่นั่ง¹⁷³

ภาพที่ 16 ภาพการประชุมเสนาบดีสภาในพระที่นั่งวิมานเมฆ
(ที่มาภาพ: ศิลปวัฒนธรรม)

พระที่นั่งอัมพรสถาน เป็นพระที่นั่งอีกองค์ภายในพระราชวังดุสิต โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในบริเวณสวนแง่เต่ง เมื่อ พ.ศ. 2445 เมื่อสร้างแล้วเสร็จได้เสด็จมาประทับแทนพระที่นั่งวิมานเมฆ การประชุมเสนาบดีจึงย้ายสถานที่มาประชุมในพระที่นั่งแห่งนี้ แบบของพระที่นั่งออกแบบโดยบริษัทสัญชาติเยอรมันของนายออตโต ลัสเน (Otto Lasne) ก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมในรูปแบบนีโอคลาสสิก มีมุขโค้งแบบสถาปัตยกรรมบารอกของเยอรมัน ผสมกับสถาปัตยกรรมแบบอาร์ตนูโว (Art nouveau) สูง 3 ชั้น มีขนาดรองจากพระที่นั่งอนันตสมาคมเท่านั้น ผังอาคารครั้งแรกเป็นรูปตัว H แบ่งอาคารออกเป็น 2 ภายในพระที่นั่งตกแต่งด้วยการเขียนภาพพระบายสีแทนการใช้ปูนปั้น โดมมีนาย

¹⁷² วัฒนะ จุฑะวิภาต, สถาปัตยกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 62.

¹⁷³ สำนักพระราชวัง, พระราชวังดุสิต เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง, 2545), หน้า 22-44.

เซซาเร แฟร์โร (Cesare Ferro) ศิลปินชาวอิตาลี เป็นผู้เขียนภาพส่วนใหญ่ บางส่วนเป็นภาพที่วาดจากเรื่องย่อของวรรณคดีไทยที่รัชกาลที่ 5 พระราชนิพนธ์เพื่อใช้ในการวาดภาพขึ้นโดยเฉพาะ ภายในห้องโถงบันไดใหญ่เป็นภาพจากเรื่องพระสุธน-มโนห์รา เป็นภาพขณะที่นางกนิรี 7 นางกำลังเล่นน้ำที่สระอโนดาต และมีกนิรีนางหนึ่งถูกพรานขว้างบ่วงงูเข้าใส่¹⁷⁴

ภาพที่ 17 ภาพพระที่นั่งอภิเชกดูสิต
(ที่มาภาพ: คนรักวัง บ้านโบราณ)

ส่วนสถานที่ออกขุนนางของพระราชวังแห่งใหม่นี้จะอยู่ที่พระที่นั่งอภิเชกดูสิต ที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นท้องพระโรงของพระราชวังดุสิตนี้ เนื่องจากมีพระราชดำริที่จะให้พระราชวังแห่งใหม่มีสถานที่ในการออกว่าราชการและประกอบพิธีได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งอภิเชกดูสิตพร้อมพระที่นั่งวิมานเมฆเพื่อเป็นท้องพระโรง และประดิษฐานพระมหาเศวตฉัตรที่พระที่นั่งองค์นี้¹⁷⁵ บริเวณของที่ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของพระที่นั่งวิมานเมฆ สถาปนิกผู้ออกแบบคือ พระสถิตินิมมานการ (หม่อมราชวงศ์ชิต อิศรศักดิ์) เป็นพระที่นั่งก่ออิฐฉาบปูนชั้นเดียว ผนังอาคารเป็นแนวยาว มีลวดลายฉลุอย่างที่เราเรียกว่า ขนมปังชิง ลวดลายปั้นหน้าบันเป็นตราแผ่นดินที่मुखหน้าและमुखหลังพระที่นั่ง คอสองของพระที่นั่งประดับด้วยกระจกสีลวดลายต่าง ๆ ก่อสร้างแล้วเสด็จเมื่อปลายปี พ.ศ. 2446 การออกขุนนางที่พระที่นั่งองค์นี้จะเสด็จก่อนประชุมขุนนางที่พระที่นั่งวิมานเมฆ¹⁷⁶

¹⁷⁴ บัณฑิต จุลาสัย, พีรศรี โปวาทอง และรัชดา โชติพาณิชย์, วังสวนดุสิต, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), หน้า 172-226.

¹⁷⁵ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพระราชเลขานุการ, 2537), หน้า 34.

¹⁷⁶ สำนักพระราชวัง, พระราชวังดุสิต เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง, 2545), หน้า 32-42.

3.1.4.7 สถานที่ประชุมระหว่างการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2

ก่อนการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 ของรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2450 ได้ออกประกาศการ รักษาพระนคร ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 23 ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449) ทรงโปรดเกล้าฯ “... พระราชทานอำนาจในราชกิจ ที่จะรักษาพระนคร ในระหว่างเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป ครั้งนี้ไว้แต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ มกุฎราชกุมาร และให้ทรงเปน ประธานในที่ประชุมทั้ง ๒ อย่าง ที่กล่าวต่อไปและทรงให้บังคับบัญชาการทั้งปวงสิทธิ์ขาดทั่วไป...” การเป็นประธานในที่ประชุมทั้ง 2 แห่งในประกาศนั้นคือ ที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร กรุงเทพฯ¹⁷⁷ และที่ประชุมเสนาบดี¹⁷⁸ โดยระหว่างที่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินรักษาพระนคร ได้ทรงชักชวนให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี และข้าราชการ ให้มาชุมนุมกันที่หน้าพระที่นั่งอภิเชษฐสถิตทุก ๆ วัน เหมือนที่เคยชุมนุมกัน ในขณะที่รัชกาลที่ 5 ประทับอยู่ในพระนคร ส่วนการประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครกรุงเทพฯ ที่จัดขึ้นในวันอังคาร วันพุธ วันศุกร์ และวันเสาร์ การประชุมเสนาบดีสภา จัดขึ้นในวันจันทร์และวัน พฤหัสบดี ได้ใช้พระที่นั่งอภิเชษฐสถิตเป็นสถานที่ในการประชุม¹⁷⁹

3.1.5 สถานที่ประชุมในสมัยรัชกาลที่ 6

การจัดการประชุมในรัชกาลนี้ลดลงกว่ารัชกาลก่อนอย่างเห็นได้ชัด อันเป็นผลมาจากเงื่อนไข แวดล้อมทางการเมืองที่ทำให้รัชกาลที่ 6 มีพระราชประสงค์ที่จะรวบรวมอำนาจกลับมาอยู่ที่พระองค์มากขึ้น โดยทรงจำกัดอำนาจหน้าที่ของเสนาบดีและข้าราชการ ทรงแต่งตั้งข้าราชการที่มีความใกล้ชิด กับพระองค์เข้าไปดำรงตำแหน่งแทนพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางที่อยู่ในตำแหน่งตั้งแต่รัชกาล

¹⁷⁷ ในที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครกรุงเทพฯ มีที่ปรึกษาในการประชุม 5 พระองค์ ประกอบด้วย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์ดิวิวงศ์ และพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครชัยศรีสุรเดช

¹⁷⁸ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 23 วันที่ 17 มีนาคม ร.ศ. 125 หน้า 1283 เรื่อง ประกาศการรักษาพระนคร

¹⁷⁹ ประพัฒน์ ตริณรงค์, พระประวัติและผลงานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ พินัยครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สามลดา, 2555), หน้า 245-249.

ก่อน¹⁸⁰ รวมถึงองค์กรที่มีส่วนช่วยในการบริหารราชการแผ่นดินที่ถูกตั้งขึ้นในรัชกาลก่อนมีบทบาทลดลงอย่างชัดเจนจากในรายงานการประชุมพิเศษ วันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ. 2458 ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ความว่า “...กรมการมณฑล กรมการเมือง แลกรมการอำเภอ ควรรู้สึกว่าได้รับแบ่งพระราชอำนาจไปจากพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง ไม่ใช่แบ่งอำนาจไปจากกระทรวงใดกระทรวงหนึ่งกระทรวงเดียว เช่น ไม่ใช่แบ่งอำนาจไปจากกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น เสนาบดีทุกกระทรวงเป็นผู้รับใช้ของพระเจ้าแผ่นดิน...”¹⁸¹

เงื่อนไขทางการเมืองดังกล่าวมาจากการความไม่ปรองดองกันในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ และความรู้สึกส่วนพระองค์ว่ามีพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ที่พยายามจะมีอิทธิพลเหนือพระองค์ รวมถึงการที่มีพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ได้รับความจงรักภักดีอย่างสูงจากผู้ใต้บังคับบัญชา เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระดำรงราชานุภาพ และพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ในขณะที่ข้าราชการมีความจงรักภักดีต่อพระองค์น้อยลง โดยเฉพาะเหตุการณ์ กบฏ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2455)¹⁸² ที่ถึงแม้ว่ากลุ่มผู้คิดก่อการจะถูกจับก่อนได้ดำเนินการ แต่รายชื่อของผู้ที่ถูกเสนอพระนามให้เป็นผู้นำเมื่อก่อการสำเร็จนั้นล้วนเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีพระราชอำนาจ อันได้แก่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต และพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงรู้สึกขาดความมั่นใจพระทัยในเสถียรภาพและความปลอดภัยของพระองค์เอง เห็นได้ชัดจากการที่ทรงย้ายพระราชฐานจากเดิมที่ทรงประทับอยู่ที่พระราชวังดุสิต กลับมาประทับในพระบรมมหาราชวัง จากคำราบังคมทูลฯ ของพระยาอนุรักษราชมณฑลเชียร สมุหราชองครักษ์ จากเหตุผลว่าพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่มั่นที่ติกว่า ภายหลังเหตุการณ์ กบฏ ร.ศ. 130 และทำให้ทรงให้ความไว้วางพระราชหฤทัยเพียงกลุ่มคนวงในที่ใกล้ชิดพระองค์และทรงจำกัดพระองค์อยู่กับหมู่ข้าราชการบริพารของพระองค์มากขึ้น¹⁸³

¹⁸⁰ จันทรรัตน์ ประวาลปัทม์, การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521, หน้า 163.

¹⁸¹ กรมศิลปากร, พระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, 2514), หน้า 9

¹⁸² สายชล สัตตยานุรักษ์, สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ: การสร้างอัตลักษณ์เมืองไทยและชนของชาวสยาม, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546), หน้า 222.

¹⁸³ อัจฉราพร กมุทพิสมัย, กบฏ ร.ศ. 130, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิซาคาร, 2540), หน้า 134 – 228.

การดำเนินการจำกัดอำนาจของเสนาบดีและขุนนางให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ ได้ทรงจัดตั้งคณะกรรมการตรวจการรับและจ่ายเงินแผ่นดินขึ้นใน พ.ศ. 2454 โดยคณะกรรมการดังกล่าวจะมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบการรับและการจ่ายเงินของแต่ละกระทรวง จึงทำให้พระองค์สามารถควบคุมการใช้อำนาจของเสนาบดีแต่ละกระทรวงผ่านงบประมาณของแต่ละกระทรวงได้ สังเกตได้จากพระราชดำรัสในที่ประชุมเสนาบดีสภาเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2455 ความว่า “...ที่จริงก็คืออยากจะตรวจเอง แต่จะทำไปไม่ไหว จึงตั้งคณะกรรมการให้เป็นผู้ตรวจแทน...”

นอกจากการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อควบคุมการใช้อำนาจของเสนาบดีแล้ว ยังทรงมีพระราชวินิจฉัยถึงการประชุมเสนาบดีสภาว่าเป็นพื้นที่ที่พระองค์ไม่สามารที่จะเป็นผู้นำในที่ประชุมได้อย่างแท้จริง เนื่องจากในการประชุมเสนาบดีสภา เป็นพื้นที่ที่ให้เสนาบดีแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแต่ในกระทรวงที่ตนเป็นเสนาบดี ทำให้มีผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีที่มีประสบการณ์ในการบริหารราชการมากกว่าพระองค์ การจัดการประชุมเสนาบดีสภาจึงลดน้อยลงโดยเมื่อจะทรงปรึกษาราชการและสั่งการราชการกับกระทรวงใด จะทรงเรียกให้เสนาบดีเจ้ากระทรวงนั้นเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ซึ่งจะทำให้พระองค์ทรงทราบงานราชการของทุกกระทรวง แต่เสนาบดีจะทราบเพียงงานในกระทรวงของตนเท่านั้น¹⁸⁴ โดยการรับสั่งเรียกเสนาบดีเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นหลังจากการเสด็จออกขุนนางแล้ว¹⁸⁵ ซึ่งการเรียนเสนาบดีเพื่อเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์เพื่อปรึกษางานราชการมีไปตลอดรัชกาล

ถึงแม้การประชุมร่วมกันระหว่างกษัตริย์และขุนนางจะน้อยลง แต่สถานที่ประชุมที่ปรากฏขึ้นในรัชกาลนี้มีจุดเด่นที่แตกต่างจากในสมัยรัชกาลก่อน พระที่นั่งหรืออาคารที่ใช้ในการประชุมในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นเกือบทั้งหมดจะมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกทั้งอาคาร แต่พระที่นั่งสำหรับเป็นที่ประทับที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 6 เพื่อใช้เป็นสถานที่ประชุมในรัชกาลนี้มีเพียงแห่งเดียวคือ พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ มีความแตกต่างและโดดเด่นจากอาคารสถานที่ประชุมอื่น ๆ เนื่องจากว่าเป็นพระที่นั่งที่ก่อสร้างและตกแต่งด้วยสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีทั้งหมด ซึ่งเป็นสถานที่ประชุมเพียงแห่งเดียวที่สะท้อนการเมืองในสมัยพระองค์ที่ไม่จำเป็นต้องสร้างความทันสมัยแบบตะวันตกเพื่อแสดงถึงความมีอารยะของประเทศอีกต่อไป

¹⁸⁴ สายชล สัตยานุรักษ์, สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ: การสร้างอัตลักษณ์เมืองไทยและชนของชาวสยาม, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546), หน้า 224.

¹⁸⁵ ทอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ค.ศ. ๑๙๑๓ (พ.ศ. 2455-2456)”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

3.1.5.1 สถานประชุมเสนาบดีในสมัยรัชกาลที่ 6

ถึงแม้ว่าการประชุมเสนาบดีในสมัยรัชกาลที่ 6 จะเกิดขึ้นน้อยลง แต่ก็ยังมีอยู่ตลอดรัชกาล สถานที่ประชุมเสนาบดีสภาถูกจัดขึ้นในพระที่นั่งของพระราชวังต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวัง ถูกจัดขึ้นที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระที่นั่งไพศาลทักษิณ¹⁸⁶ ในพระราชวังดุสิตถูกจัดขึ้นที่พระที่นั่งอัมพรสถาน¹⁸⁷ พระที่นั่งอภิเศกดุสิต¹⁸⁸ และพระที่นั่งอนันตสมาคม¹⁸⁹ ในพระราชวังพญาไท ถูกจัดขึ้นที่พระที่นั่งเทวราชสภารมย์¹⁹⁰

พระที่นั่งอนันตสมาคมภายในพระราชวังดุสิตเป็นพระที่นั่งที่เริ่มก่อสร้างจากพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 ที่จะทรงสร้างห้องพระโรงใหม่ในบริเวณพระราชวังดุสิต จากนามที่โปรดให้ใช้ว่า “พระที่นั่งอนันตสมาคม” เป็นสิ่งที่แสดงความตั้งใจให้พระที่นั่งองค์นี้เป็นที่ประชุมสำคัญของแผ่นดินต่อไป การสร้างพระที่นั่งองค์ใหม่นี้กำหนดให้สร้างอยู่ทางส่วนปลายสุดของถนนราชดำเนินนอก ก่อสร้างบริเวณทิศใต้ของพระราชวังดุสิตอันเป็นพระราชวังที่สร้างใหม่บนพื้นที่ขยายของเมือง ตั้งอยู่ด้านตะวันออกของพระที่นั่งอัมพรสถานที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอาร์ตนูโว (Art Nouveau) เป็นที่ประทับของรัชกาลที่ 5¹⁹¹ การก่อสร้างพระที่นั่งองค์นี้ได้ใช้ช่างชาวต่างประเทศและชาวไทย ร่วมกันในการสร้าง มีเจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) เป็นแม่กองจัดการก่อสร้าง พระยาประชากรกิจ วิจารณ์ (ไอ อมาตยกุล) เป็นผู้ช่วย มีสเตอร์มาริโอ ตมานโย (MR. Mario Tamagno) ชาวอิตาลี เป็น

¹⁸⁶ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ. 2465-2466”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁸⁷ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ. 2454-2455”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁸⁸ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2455-2456”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁸⁹ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453-2454”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁹⁰ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ. 2465-2466”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

¹⁹¹ สุทธิธ ฌ ลำพูน, การศึกษาแนวพระราชดำริสถาปัตยกรรมทรงสร้างของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5: กรณีศึกษาพระราชวังดุสิต พ.ศ. 2440-2453. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2556, หน้า 101-105.

นายช่างออกแบบ¹⁹² นายมิสเตอร์อันนิบาเล ริโกติ (Mr. Annibale Rigotti) เป็นนายช่างผู้ช่วย มิสเตอร์ซี. อัลเลกรี (Mr. C. Allegri) เป็นวิศวกร มิสเตอร์อี. ยี. กอลโล (Mr. E. G. Gallo) เป็นผู้ช่วย มิสเตอร์ ซี. ริโกลี (Mr. C. Riguli) และศาสตราจารย์ จี. กินี (Prof. G. Chini) เป็นช่างเขียนแบบ พิธีวางศิลาพระฤกษ์พระที่นั่งอนันตสมาคมจัดขึ้นในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2451 พระราชพิธีจัดขึ้นในระหว่างวันที่มีการสมโภชการครองราชย์ครบ 40 ปีของพระองค์ การก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมแล้วเสร็จใน ปลายปี พ.ศ. 2458 รัชสมัยรัชกาลที่ 6 รวมเวลาในการก่อสร้าง 8 ปี ค่าก่อสร้าง 15 ล้านบาท¹⁹³

พระที่นั่งก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมแบบอิตาเลียนเรอเนสซอง (Italian Renaissance) ลักษณะการก่อสร้างเป็นโดมคลาสสิกของโรม ตัวอาคารทำด้วยหินอ่อนสีขาวจากเมืองคารารา (Carara) ในประเทศอิตาลี รูปทรงของพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นรูปแบบเดียวกับวิหารเซนต์ปีเตอร์แห่งกรุงโรม ซึ่งถือว่าเก่าแก่และมีความงามที่สุด พระที่นั่งยังเป็นแบบเดียวกับโบสถ์เซ็นต์ปอลที่ลอนดอน และอนุสาวรีย์พระนางเจ้าวิคตอเรีย ณ เมืองกลักตตาในประเทศอินเดียด้วย

ภาพที่ 18 ภาพพระที่นั่งอนันตสมาคมเมื่อก่อสร้างเสร็จ พ.ศ. 2459

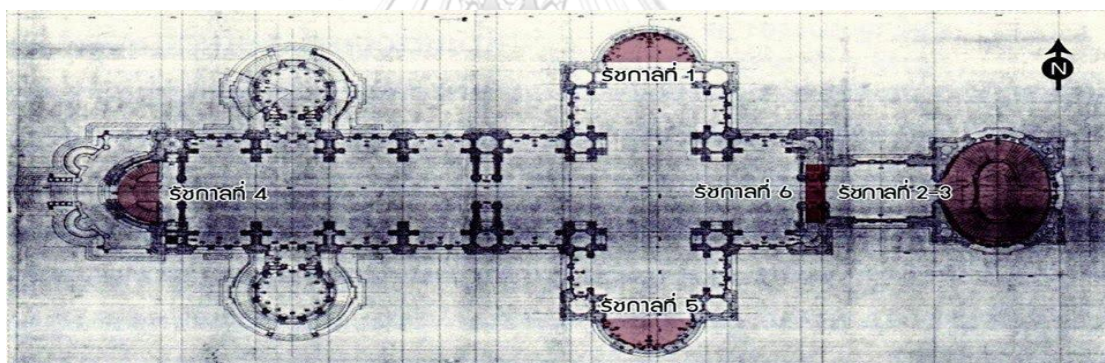
แม้ว่าการก่อสร้างจะเลียนแบบมาจากสถาปัตยกรรมของสมัยเรอเนสซอง แต่ก็มีบางสิ่งบางอย่างที่เป็นแบบสมัยหลังปนอยู่มาก เช่น ชุ่มประตู่ มีการตกแต่งมากขึ้น เป็นการทำให้ได้รับความนิยมในสมัยต่อมา ซึ่งเรียกกันว่า สมัยบารอก (Baroque) นอกจากนี้เครื่องตกแต่งอื่น ๆ ที่ประดับ

¹⁹² ก่อนที่มิสเตอร์มาริโอ ตมานโย จะเป็นนายช่างออกแบบพระที่นั่งอนันตสมาคม ได้ออกแบบพระที่นั่งอัมพรสถาน และสะพานม้ฆวานรังสรรค์

¹⁹³ ธงทอง จันทรางศุ, พระที่นั่งอนันตสมาคม,(กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์,2530), หน้า 21-43.

ทั่วไปยังเป็นแบบที่เรียกว่า รอคโคโค (Rococo) เพราะว่าการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมทำหลังจากสมัยเรอเนสซองส์ที่แท้จริงมาช้านาน ศิลปินที่ทำเป็นคนรุ่นหลัง ดังนั้นศิลปกรรมที่ปรากฏออกมาจึงเป็นแบบหลายสมัยรวมกัน

พระที่นั่งเป็นอาคารหินอ่อนสองชั้น มีโดมสูงใหญ่อยู่ตรงกลาง และมีโดมเล็ก ๆ อีก 6 ยอดรวมมีโดม 7 ยอด¹⁹⁴ ด้านทิศตะวันตกเป็นบันไดส่วนพระองค์ เพื่อลงไปประตูทางออกเสด็จกลับไปยังพระที่นั่งอัมพรสถาน รูปแบบการวางผังอาคารเป็นรูปแบบยุคเรอเนสซองส์ แต่ผังของพระที่นั่งกำหนดให้ด้านหน้าอยู่ทางด้านทิศตะวันออก เป็นการวางผังที่มีลักษณะแบบไทย คล้ายกับรูปแบบการวางผังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทอันเป็นพระที่นั่งประธานในพระบรมมหาราชวัง¹⁹⁵ ในสิ่งปลูกสร้างอันเป็นพื้นที่แสดงความทันสมัยใหม่นี้ บนเพดานโดมของพระที่นั่งมีภาพจิตรกรรมฝีมือของนายริโกลี นายช่างชาวอิตาลี ซึ่งภาพที่ปรากฏอยู่ได้โดมได้ถูกทดลองร่างขึ้นก่อนเพื่อให้ได้ทรงคัดเลือกพระราชมณเฑียรที่ทรงวินิจฉัยว่าเหมาะสมให้อยู่ในพระที่นั่งองค์ใหม่ของพระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 ในราชวงศ์จักรี รวม 6 ภาพ

ภาพที่ 19 ภาพผังแสดงตำแหน่งของภาพเขียนได้โดมภายในพระที่นั่งอนันตสมาคม
(ที่มาภาพ: ภาพจำลองการเลิกทาส จิตรกรรมฝาผนังที่พระที่นั่งอนันตสมาคม)

ภาพเขียนบนเพดานโดมด้านทิศเหนือ เป็นภาพเหตุการณ์เมื่อครั้งรัชกาลที่ 1 ยังทรงพระยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เสด็จกลับจากราชการทัพเมืองเขมร ขณะทางกรุงธนบุรีเกิดเหตุยุ่งเหยิง มีเหล่าขุนนาง ข้าราชการ และประชาชนทั้งหลายออกไปรับเสด็จ และทูลเชิญขึ้นเสวยราช

¹⁹⁴ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, พระที่นั่งอนันตสมาคม, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2528), หน้า 6-11.

¹⁹⁵ สุทธิธ ฌ ลำพูน, การศึกษาแนวพระราชดำริสถาปัตยกรรมทรงสร้างของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5: กรณีศึกษาพระราชวังดุสิต พ.ศ. 2440-2453. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2556, หน้า 132.

สมบัติในทันทีที่เสด็จเหยียบย่างเข้ามาถึงเขตพระนคร ในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ดังความจากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ฝ่ายพวกชาวพระนครก็ชื่นชมยินดี มีพวกราษฎรไปคอยรับเป็นอันมาก ต่างขอร้องให้ช่วยปราบยุคเข็ญให้บ้านเมืองเป็นสุขสำราญดังแต่ก่อน ตลอดทางที่เข้ามา ครั้นถึงพระราชวัง ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงก็อ่อนน้อมพร้อมกันหาว่ามีผู้หนึ่งผู้ใดกระด้างกระเดื่องไม่” ในตอนแรกพระองค์ทรงโบกพระหัตถ์บอกปิดไม่ยอมรับราชบัลลังก์ ในที่สุดเพื่อเห็นแก่ประเทศชาติพระองค์จึงได้ทรงรับ

ภาพเขียนบนเพดานด้านใต้ของโดมทิศตะวันออก เป็นภาพเหตุการณ์ รัชกาลที่ 2 เสด็จเลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค เนื่องจากพระองค์ทรงชำนาญในศิลปะการก่อสร้างและทรงฟื้นฟูศิลปะในทางวรรณกรรม การก่อสร้างที่เห็นในภาพ คือการก่อสร้างพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ซึ่งพระองค์ทรงพระราชปรารภจะทรงสร้างพระปรางค์วัดอรุณฯ ซึ่งเดิมสร้างไว้สูงเพียง 16 เมตร ให้สูงขึ้นอีก เพื่อเป็นศรีสง่าแก่พระนคร

ภาพที่ 20 ภาพจิตรกรรมรัชกาลที่ 1 และ รัชกาลที่ 2 ใต้โดมพระที่นั่งอนันตสมาคม

ภาพเขียนบนเพดานด้านเหนือของโดมทิศตะวันออก เป็นภาพเหตุการณ์ของรัชกาลที่ 3 เสด็จเลียบพระนครโดยสถลมารค ฉากหลังที่เห็นในภาพคือ ป้อมเผด็จดัสกร พระมหาเจดีย์พระเชตุพนฯ และพระมหาปราสาทราชมณเฑียรในพระมหाराชวัง เนื่องจากในรัชสมัยของพระองค์ได้ทรงซ่อมแซมและก่อสร้างเพิ่มเติมวัดวาอารามต่าง ๆ ต่อจากพระราชกรณียกิจในรัชกาลที่ 2 ที่ได้ทรงไว้หลายประการ มีการสร้างป้อมและกำแพงพระนครเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู โดยเฉพาะอย่างยิ่งโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่งพิมานรัตยาและแก้ไขเปลี่ยนแปลงหมู่พระมหามณเฑียรจากเครื่องไม้เป็นตึก

ภาพเขียนบนเพดานโดมด้านทิศตะวันตก เป็นภาพของรัชกาลที่ 4 ประทับภายใต้พระพุทธรูปชินสีห์จำลอง แวดล้อมด้วยนักบวชชนชาติต่าง ๆ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แสดงว่าพระองค์ทรงประกาศเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ทั้งที่พระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่ก็มิได้ทรงกีดกันลัทธิศาสนาอื่น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเสรีภาพในการเคารพนับถือศาสนาต่าง ๆ ที่จะมาเผยแพร่และประกาศศาสนาของตนได้ ทั้งยังพระราชทานเสรีภาพในการเคารพนับถือและประกอบพิธีกรรมในทางศาสนานั้น ๆ ได้โดยเสรีภายในขอบเขตของกฎหมาย นอกจากนี้ภาพนี้ยังแสดงถึงว่า พระองค์ทรงมีสัมพันธไมตรีอันดีกับนานาประเทศ

ภาพที่ 21 ภาพจิตรกรรมรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ใต้โดมพระที่นั่งอนันตสมาคม

ภาพเขียนบนเพดานโดมด้านทิศใต้ของท้องพระโรงกลาง เป็นภาพ รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยทานและปลดปล่อยทาสในประเทศไทยโดยสิ้นเชิง ฉากหลังมีภาพเรือเดินทะเล และการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม เพราะพระองค์ได้เสด็จประพาสต่างประเทศหลายคราว ในรัชสมัยของพระองค์จึงได้ทรงเปิดให้มีการติดต่อและค้าขายกับต่างประเทศอย่างเสรี รวมทั้งทรงมีพระราชดำริให้สร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมและได้เริ่มก่อสร้างในรัชสมัยของพระองค์ด้วย

ภาพเขียนบนเพดานโดมด้านทิศตะวันออกของท้องพระโรงกลาง เป็นภาพของรัชกาลที่ 6 เสด็จออกประทับ ณ พระที่นั่งบุษบกมาลาที่มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เพื่อพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนที่มีได้มีตำแหน่งเฝ้าฯ บนมหาปราสาท ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทและถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาถวายเฉพาะพระพักตร์ ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อปี พ.ศ. 2454

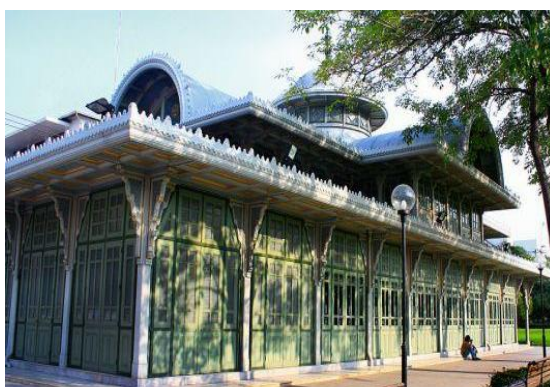
ภาพที่ 22 ภาพจิตรกรรมรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ใต้โดมพระที่นั่งอนันตสมาคม

ถึงแม้ว่าสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในพระที่นั่งอนันตสมาคมนี้จะเป็นแบบตะวันตกทั้งหมด แต่ยังมีสถาปัตยกรรมแบบไทยอยู่ที่ส่วนกึ่งกลางพระที่นั่ง คือ พระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ สำหรับใช้เป็นที่พักของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร ด้านหลังของพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์จะมีนพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตร 9 ชั้น) เป็นฉัตรสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงรับพระบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณีแล้ว และเรียกย่อ ๆ ว่า พระมหาเศวตฉัตร ห้องโถงหรือห้องพระโรง ตั้งแต่พระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ ถึงโดมสุททิศตะวันตกใช้เป็นที่พักของพระราชพิธี เช่น พระราชพิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 10 ธันวาคม ของทุก ๆ ปี แต่เดิมใช้เป็นห้องโถงพระราชทานเลี้ยงแขกเมืองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทางด้านหน้าของพระที่นั่งมีมุขยื่นออกมาเช่นเดียวกับวิหารเซ็นต์ปีเตอร์แห่งกรุงโรม

ส่วนพระที่นั่งเทวราชสภารมย์ ตั้งอยู่ในพระราชวังพญาไท ที่แต่เดิมในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่เดิมใช้พื้นที่ในบริเวณนี้เพื่อทรงทดลองปลูกผัก เลี้ยงไก่พันธุ์ต่างประเทศและทำนา อย่างที่เคยทอดพระเนตรในต่างประเทศเมื่อเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 พ.ศ. 2450 ต่อมา รัชกาลที่ 6 จึงสร้างพระตำหนักและห้องพระโรง สำหรับเป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนี พระพันปีหลวง เมื่อพระพันปีหลวงสวรรคตแล้ว รัชกาลที่ 6 ได้เสด็จมาประทับที่วังพญาไท¹⁹⁶ และสร้างพระที่นั่งและตำหนักอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยพระที่นั่งเทวราชสภารมย์เป็นพระที่นั่งที่ถูกใช้เป็นห้องพระโรงตั้งแต่ครั้งที่พระราชวังแห่งนี้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระที่นั่งถูกสร้างขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ 6 ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าของพระที่นั่งพิมานจักรีซึ่งเป็นพระที่นั่งประธานของพระราชวัง ได้รับอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมจากศิลปะ

¹⁹⁶ งาม วชิราวุธ, ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2555), หน้า 175.

แบบไบเซนไทน์และเปอร์เซีย แผนผังอาคารเป็นแบบละตินหรือไม้กางเขน เป็นพระที่นั่งชั้นเดียว โครงสร้างด้านบนทำจากไม้รูปโดมโค้งตรงกลาง และล้อมทั้ง 4 ด้านด้วยรูปโค้งแบบประทุนเรือ (Vault) มีประตูทางเข้า 4 ด้าน เป็นวงโค้งที่ประดับภาพเขียนสีปูนเปียก ตกแต่งภายในด้วยลายขนมปังขิงคล้ายลูกไม้ประดับโดยรอบ และลายปูนประดับที่คล้ายกับศิลปะของอิสลาม โดยรอบของอาคาร ภายในมีระเบียงที่ยกพื้นสูงสามารถเดินรอบได้¹⁹⁷

ภาพที่ 23 ภาพพระที่นั่งเทวราชสภารมย์
(ที่มาภาพ: มิวเซียมไทยแลนด์)

ภาพที่ 24 ภาพพระที่นั่งพิमानปฐม
(ที่มาภาพ: สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน)

¹⁹⁷ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพระราชเลขาธิการ, 2537), หน้า 120-127.

การประชุมเสนาบดีสภาครั้งแรกในรัชกาลที่ 6 เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2453 เวลาค่ำ ณ พระที่นั่งอัฐรองสวัสดีนันทวงศ์ (ห้องทอง) ในหมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท¹⁹⁸ ภายในพระบรมมหาราชวัง ส่วนในพระราชวังต่างจังหวัดนั้น เนื่องจากพระองค์มีพระราชานิยมที่จะแปรพระราชฐานเสด็จไปประทับที่พระราชวังสนามจันทร์บ่อยครั้ง จึงมีการจัดการประชุมเสนาบดีสภาขึ้นที่พระที่นั่งพินาณปฐม¹⁹⁹ พระที่นั่งองค์แรกที่สร้างขึ้นที่พระราชวังสนามจันทร์ โดยโปรดให้ทำการก่อสร้างขึ้นเพื่อเป็นตำหนักสำหรับประทับเมื่อเสด็จมาที่นครปฐมตั้งแต่ขณะที่ดำรงพระราชอิสริยยศสยามมกุฎราชกุมาร สถาปัตยกรรมของพระที่นั่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก แต่มีการดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศของไทย โครงสร้างอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก มุงหลังคาด้วยกระเบื้องซีเมนต์ อาคารมีลักษณะโปร่ง ไข่มุน้อยกลายเป็นช่องระบายลมและระบายลูกกรงโดยรอบเป็นลายไทย บันไดทางขึ้นเป็นการแกะสลักไม้ ซึ่งเป็นศิลปะแบบอาร์ตนูโว

ส่วนการแปรพระราชฐานเพื่อพักผ่อนพระวรกายหรือการเสด็จประพาสในตลอดรัชกาลนั้น จะโปรดมอบหมายการส่งหนังสือราชการไว้กับผู้แทนพระองค์รวมถึงการเป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดีสภา หรือมอบพระราชอำนาจในการเรียกประชุมเสนาบดีในคราวที่จำเป็น²⁰⁰ โดยสถานที่ประชุมเสนาบดีสภาที่จัดขึ้นในขณะรัชกาลที่ 6 ไม่ได้เสด็จมาเป็นองค์ประธานนั้นอยู่ที่พระที่นั่งราชกรัณยสภา²⁰¹ ภายในพระบรมมหาราชวัง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁹⁸ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2539), หน้า 206-209.

¹⁹⁹ หอวิชาฐานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ. 2454-2455”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁰⁰ หม่อมเจ้าดำรงดาร์รงค์ เทวกุล, พระประวัติสมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาวดาร เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชฯ, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2472), หน้า 55-81.

²⁰¹ หอวิชาฐานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453-2454”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

3.1.5.2 สถานที่เสด็จออกขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 6

ส่วนการเสด็จออกขุนนางนั้นยังคงมีอยู่ตลอดรัชกาล โดยในช่วงต้นรัชกาลที่ใช้พระที่นั่งอัมพรสถานและสวนจิตรลดาเป็นที่ประทับนั้น จะเสด็จออกขุนนางที่พระที่นั่งอภิเศกดุสิต²⁰² และพระที่นั่งอนันตสมาคม²⁰³ เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จ ส่วนการเสด็จมาประทับภายในพระบรมมหาราชวัง จะเสด็จออกขุนนางที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท²⁰⁴ และพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย²⁰⁵ ภายหลังจากเสด็จมาประทับที่พระราชวังพญาไท จึงใช้พระที่นั่งเทวราชสภารมย์²⁰⁶

ภาพที่ 25 ภาพพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์
(ที่มาภาพ: <http://1ab.in/z50>)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

²⁰² หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ. 2454-2455”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁰³ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2463-2464”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁰⁴ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ.2457-2458”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁰⁵ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ.2465-2466”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁰⁶ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ.2453-2454”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ส่วนที่พระราชวังสนามจันทร์จะทรงใช้พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์เป็นท้องพระโรงในการเสด็จออกขุนนาง²⁰⁷ ซึ่งเป็นพระที่นั่งที่โปรดให้สร้างขึ้นสำหรับเป็นท้องพระโรงของพระราชวังสนามจันทร์ ภายหลังจากที่เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว²⁰⁸ เป็นท้องพระโรงที่เชื่อมต่อกับพระที่นั่งวัชรวิมยา พระที่นั่งองค์นี้แต่เดิมเป็นโรงละคร ต่อมาแก้ไขเป็นพระที่นั่ง ใช้เป็นที่ประชุมเสื่อป่า ประกอบพิธีกรรม ซ้อมและเล่นโขนละครที่ทรงโปรด²⁰⁹ เป็นพระที่นั่งที่มีสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี เป็นพระที่นั่งชั้นเดียว ผังอาคารเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะอาคารเป็นแบบโถงยกพื้น บริเวณพื้นโถงพระที่นั่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ตรงกลางหน้าบันจำหลักเป็นเทวรูปท้าวอมรินทร์ราชประทานพร พระหัตถ์ขวาทรงวชิระ พระหัตถ์ซ้ายประทานพร ประทับอยู่ในพิมานปราสาทสามยอดแวดล้อมด้วยบริวารประกอบด้วยเทวดาและมนุษย์ 5 หมู่ ภายใตพระที่นั่งมีทวารที่เปิดถึงกัน 2 ด้านเพื่อเชื่อมต่อกับพระที่นั่งวัชรวิมยา²¹⁰ ต่อมาเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2466 ภายใตพระที่นั่งมีการประดิษฐานพระมหาเศวตฉัตรเหนือพระแท่นรัตนสิงหาสน์

3.1.5.3 องคมนตรีสภาและรัฐมนตรีสภาในสมัยรัชกาลที่ 6

นอกจากการประชุมเสนาบดีจะเกิดขึ้นน้อยครั้งลงแล้ว อีก 2 องค์กรทางการเมืองที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 5 อย่างองคมนตรีสภาและรัฐมนตรีสภาที่ถูกกลดบทบาทลง ถึงแม้องคมนตรีสภาจะมีการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งองคมนตรีเพิ่มทุกปีในวันที่ 4 เมษายน ที่จะจัดพระราชพิธีศรีสังฆทานกาล โดยตลอดรัชสมัยของพระองค์มีจำนวนองคมนตรีมากถึง 233 คนที่อยู่ในตำแหน่งองคมนตรีไปตลอดรัชกาล²¹¹

²⁰⁷ หอวชิราวุธานุสรณ์, “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ.2456-2457”. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁰⁸ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28 วันที่ 27 สิงหาคม ร.ศ. 130 ชื่อพระที่นั่งแลสถานต่างๆ พระราชวังสนามจันทร์ พระนครปฐม หน้า 1064-1065.

²⁰⁹ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: สำนักพระราชเลขานุการ, 2537), หน้า 134.

²¹⁰ มหาวิทยาลัยศิลปากร, พระราชวังสนามจันทร์ และเสื่อป่ากับการรักษาความมั่นคงของชาติ, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), หน้า 29-165.

²¹¹ สำนักพระราชเลขานุการ, คณะองคมนตรี, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2548), หน้า 24.

รัฐมนตรีสภาหรือสภาที่ปรึกษาภุมมา ที่หมตบพาทหลงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จากปัญหาความซ้ำซ้อนของผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีสภาที่อยู่ในตำแหน่งเสนาบดีด้วยยังคงมีอยู่รัชกาลที่ 6 แต่ “...ไม่มีการประชุมนักรัฐมนตรีมาชุมนุมที่ศาลารัฐมนตรีสภา เพราะไม่มีระเบียบวาระที่จะปรึกษา...”²¹² ซึ่งเรื่องรัฐมนตรีสภานี้ได้ถูกเสนอโดย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถฯ ให้มีการดำเนินการอย่างจริงจังอีกครั้งต่อรัชกาลที่ 6 แต่พระองค์ไม่ได้ให้ความสนพระทัยในเรื่องนี้ โดยมีความเห็นต่อเรื่องนี้ว่า “...เรื่องตั้งรัฐมนตรีสภา อันที่จริงใช้คำว่า “ตั้ง” ไม่สู้จะตรงนัก, เพราะว่าแท้จริงนั้นได้ตั้งขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๕ แล้วเลือนหายไปเอง, หาได้เลิกไม่...แต่ไม่ปรากฏว่าได้ทำอะไรเป็นขึ้นเป็นอัน,...ลงท้ายก็เลยโร ๆ เร ๆ ไป...”²¹³

3.1.6 สถานที่ประชุมในสมัยรัชกาลที่ 7

ภายหลังจากการเสด็จสวรรคตของรัชกาลที่ 6 โดยที่ไม่มีพระราชโอรส จึงทำให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ได้สืบต่อพระราชสมบัติขึ้นเป็นกษัตริย์รัชกาลที่ 7 ที่จะต้องเผชิญกับปัญหาทางการคลังและการเมืองที่สะสมมาแต่รัชกาลก่อน

ปัญหาด้านเศรษฐกิจนั้น ทั่วโลกกำลังเผชิญกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ประกอบกับปัญหาเรื่องระบบการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานเงินกับทองคำที่ในระยะยังไม่มีการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนที่แน่นอน จึงส่งผลต่อราคาข้าวที่เป็นสินค้าส่งออกหลักของประเทศตกต่ำลง ประกอบกับการปริมาณข้าวในประเทศที่ลดน้อยลงจากปัญหาของฝนที่แล้งติดต่อกัน จึงทำให้สภาพการเงินในช่วงปลายรัชกาลที่ 6 มีสภาพขาดดุลสะสมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2465 จนส่งผลกระทบต่ออย่างมากในช่วงที่พระองค์ครองราชย์

ส่วนปัญหาทางการเมืองที่พระองค์จะต้องเผชิญนั้นเป็นปัญหาทางการเมืองภายใน ที่มีการตื่นตัวทางการเมืองของผู้มีการศึกษา การขยายตัวของหนังสือพิมพ์ที่มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่ความคิดทางการเมือง โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องความชอบธรรมของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยังไม่รวมถึงปัญหาภายในพระราชวงศ์ ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นระหว่างรัชกาลที่ 6 กับพระ

²¹² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ มร. 6 ร ล/53 ร ล รัฐมนตรีสภา

²¹³ งาม วชิราวุธ, ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2555), หน้า 66-67.

บรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่เคยเป็นกำลังสำคัญของระบบราชการในสมัยรัชกาลที่ 5²¹⁴ ซึ่งปัญหาแรกที่ทรงพยายามแก้ไขภายหลังการเสด็จขึ้นครองราชย์คือปัญหาภายในพระราชวงศ์

เพื่อแก้ปัญหาทางการเมือง พระองค์จึงฟื้นฟูองค์การทางการเมืองเพื่อแก้ปัญหาการเมืองภายในประเทศ จึงทำให้สถานที่เกิดการประชุมร่วมกันมากกว่าในรัชกาลก่อน แต่สถานที่ประชุมที่ปรากฏการใช้ยังคงเป็นสถานที่เดิมที่เคยใช้มาแล้ว ยกเว้นแต่เพียงพระตำหนักแสนสำราญ ที่ทรงใช้เป็นที่พักขณะประทับหัวหินในช่วงแรกก่อนที่จะก่อสร้างวังไกลกังวลแล้วเสร็จ และศาลาเรียง วังไกลกังวล วังที่ประทับแห่งใหม่แห่งเดียวที่โปรดให้สร้างขึ้น ซึ่งสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในวังแห่งนี้มีรูปแบบเรียบง่าย มีสถาปนิกผู้เขียนแบบเป็นชาวไทย ไม่ได้จ้างชาวต่างชาติเหมือนกับพระราชานิยมในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ซึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากพระราชอุปนิสัยส่วนพระองค์และปัญหาด้านเศรษฐกิจ

3.1.6.1 การตั้งอภิรัฐมนตรีในสมัยรัชกาลที่ 7

ภายหลังการขึ้นครองราชย์สมบัติเพียงวันเดียว รัชกาลที่ 7 ทรงตั้งอภิรัฐมนตรีขึ้น สำหรับเป็นที่ปรึกษาราชการ เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 ทรงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นที่ปรึกษาราชการส่วนพระองค์ โดยจะทรงแต่งตั้งจากผู้ที่มีความคุ้นเคยและมีความชำนาญในงานราชการมาแต่เดิมนอกจากนี้ยังจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระองค์ตลอดจนคนทั่วไป ได้ทรงแต่งตั้งอภิรัฐมนตรี²¹⁵ จากพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ 5 พระองค์²¹⁶ ที่มีประสบการณ์ในงานราชการ และได้รับความเชื่อถือจากประชาชน ผลของการตั้งอภิรัฐมนตรีสภาทำให้ปัญหาภายในพระราชวงศ์ลดลง และสามารถเรียกความเชื่อมั่นจากประชาชนได้

²¹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2411-2475, (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2523), หน้า 82-86.

²¹⁵ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 42 วันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 พระราชดำรัสตั้งอภิรัฐมนตรีสภา หน้า 2618-2620.

²¹⁶ อภิรัฐมนตรีทั้ง 5 พระองค์ มีรายพระนามดังนี้ 1. สมเด็จเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวรเดช 2. สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิจ 3. สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ 4. กรมพระดำรงราชานุภาพ 5. กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

การประชุมอภิรัฐมนตรีเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2268 ณ พระที่นั่งบรมพิมาน²¹⁷ พระที่นั่งตั้งอยู่บริเวณด้านเหนือของสวนศิลาแลง ก่อสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวาราวดี ขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร องค์พระที่นั่งก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมแบบนีโอคลาสสิก ยุคเรอเนซองซ์ เป็นอาคาร 2 ชั้น ตกแต่งด้วยเสาอิงประกอบกับผนังอาคาร ผนังลูกกรงผนังส่วนอื่นแต่งปูนให้คล้ายกับการก่อด้วยหิน หลังคามุงด้วยกระเบื้องหินชนวน ชุ่มพระทวารและช่องพระบัญชาทางด้านหน้าตกแต่งด้วยปูนปั้นเป็นซุ้มโค้งและจั่วสามเหลี่ยม หลังคาเป็นศิลปะแบบมังซาร์ด (Mansard roof) มุงด้วยกระเบื้องหินชนวน ด้านหน้าของพระที่นั่งมีการตกแต่งด้วยปูนปั้นเป็นตราของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ²¹⁸

เมื่อเสด็จออกมาประทับภายนอกพระบรมมหาราชวัง ได้ใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมและพระที่นั่งอัมพรสถาน ส่วนในขณะที่แปรพระราชฐานไปประทับที่หัวหินในระยะแรกที่ยังไม่ได้ทรงสร้างวังไกลกังวล ได้ใช้พระตำหนักแสนสำราญ²¹⁹ สถานที่ประทับที่หัวหินของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ และใช้ศาลาเรียงเมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จ

ส่วนการเสด็จแปรพระราชฐานไปยังวังไกลกังวล²²⁰ จะทรงใช้ศาลาเรียง²²¹ ท้องพระโรงของวังแห่งนี้เป็นที่ประชุม วังไกลกังวล เป็นวังแห่งเดียวที่รัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่ประทับส่วนพระองค์สำหรับแปรพระราชฐานในฤดูร้อน และเพื่อพระราชทานให้กับสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เริ่มวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2470 มีหม่อมเจ้าอิทธิ

²¹⁷ เดิมพระที่นั่งแห่งนี้ชื่อว่า พระที่นั่งภาสุมาศจักรูญ แต่ได้รับการเปลี่ยนชื่อโดยรัชกาลที่ 6 เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2467

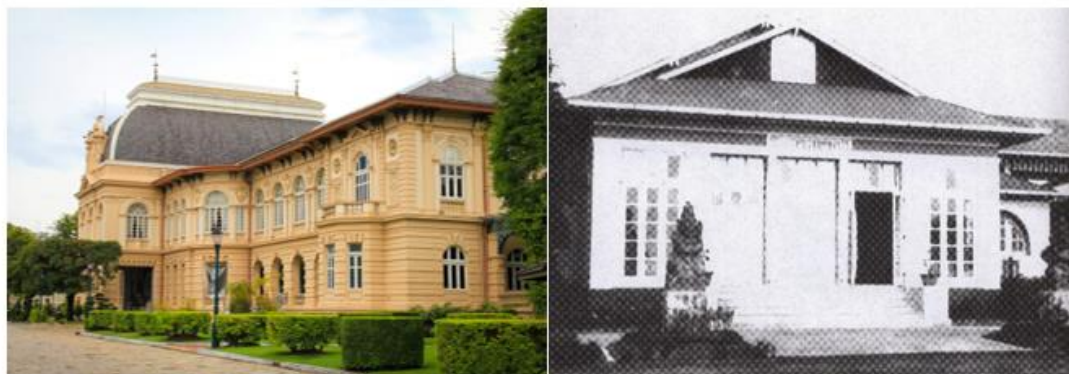
²¹⁸ หม่อมราชวงศ์แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไชแสง ศุขะวัฒน์ และมุสตี ทิพทัส, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2531), หน้า 170-172.

²¹⁹ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ภาคต้น วันที่ 26 พฤศจิกายน 2468-วันที่ 31 ธันวาคม 2471, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2537), หน้า 349.

²²⁰ การเรียกวังไกลกังวลว่า วัง แทนพระราชวัง เพราะเป็นการเรียกตามพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 7 และไม่เคยมีพระบรมราชโองการประกาศยกเป็นพระราชวัง

²²¹ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ภาคต้น วันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 - วันที่ 31 ธันวาคม 2471, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2537), หน้า 110-436.

เทพสรรค กฤดากร เป็นสถาปนิกผู้ออกแบบ โดยมีศาลาเรียง หรือโรงกีฬาเป็นท้องพระโรง รวมถึงเป็นสถานที่ในการประชุมเสนาบดีและอภิรัฐมนตรีในขณะที่ยังทรงดำรงตำแหน่งที่ 7 ประมวลพระราชฐานมาประทับ ณ วังไกลกังวลใน เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2471 และในปี พ.ศ. 2473 ศาลาเรียงเป็นอาคารชั้นเดียวริมทะเล อยู่บริเวณทิศเหนือของพระตำหนักเปี่ยมสุข เป็นอาคารโถงใหญ่ หลังคาทรงโค้ง²²²

ภาพที่ 26 (ภาพซ้าย) พระที่นั่งบรมพิมาน (ภาพขวา) ศาลาเรียงในอดีต
(ที่มาภาพ: <http://1ab.in/z5G>)

3.1.6.2 การตั้งสภากรรมการองคมนตรีในสมัยรัชกาลที่ 7

ถึงแม้องคมนตรีจะมีการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งพร้อมกับการตั้งอภิรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 พร้อมกับการตั้งอภิรัฐมนตรี แต่การแต่งตั้งตำแหน่งองคมนตรีเป็นเพียงการแต่งตั้งตามประเพณีที่ปฏิบัติมาเช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่องคมนตรีเริ่มมีบทบาทขึ้นจากการใช้พระราชบัญญัติองคมนตรี พ.ศ. 2470 ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2470 และยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยองคมนตรี จ.ศ. ๑๒๓๖ ซึ่งเรียกว่าพระราชบัญญัติปริวีเคานซิล คือที่ปรึกษาในพระองค์ เนื่องจากเป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติและระเบียบที่ล้าสมัยไม่เหมาะสมกับปัจจุบัน พระราชบัญญัติองคมนตรีฉบับใหม่นี้ได้กำหนดคุณสมบัติขององคมนตรีว่าจะทรงเลือกจากบุคคลซึ่งมีสัญชาติไทย และทรงเห็นว่าเป็นผู้มีคุณวุฒิคุณธรรม และเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย (มาตรา 4) โดยที่องคมนตรีสามารถกราบทูลความเห็นของตนต่อพระองค์ได้โดยตรง (มาตรา 6) ส่วนสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้คือการบัญญัติให้ตั้งสภากรรมการองคมนตรีขึ้น เพื่อเป็นที่ประชุมปรึกษาหารือ

²²² วรรณิการ์ ต้นประเสริฐ, จดหมายเหตุวังไกลกังวล สมัยรัชกาลที่ 7, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546), หน้า 7-162.

ข้อราชการตามแต่จะโปรดเกล้าฯ พระราชทานลงมาให้ประชุม (มาตรา 11) และกำหนดให้สภากรรมการองคมนตรีมีสมาชิก 40 คน จากองคมนตรีที่ทรงแต่งตั้ง (มาตรา 12) โดยสภากรรมการองคมนตรีจะมีอำนาจหน้าที่ในการประชุมปรึกษาและแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องที่พระราชทานลงมาให้ประชุม และในกรณีที่มีกรรมการองคมนตรีไม่น้อยกว่า 5 คน พร้อมกันทำหนังสือและยื่นเรื่องต่อนายกแห่งสภากรรมการองคมนตรีให้จัดการประชุมเพื่อจะถวายเป็นความคิดเห็นที่มีความสำคัญต่อบ้านเมืองต่อพระองค์ได้ สภากรรมการองคมนตรีมีอำนาจในการเชิญเจ้ากระทรวง ทบวงหรือผู้หนึ่งผู้ใดให้มาแสดงความคิดเห็นเพื่อประกอบการประชุมก็ได้ (มาตรา 13) กรรมการองคมนตรีมีวาระ 3 ปี แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสามารถทรงตั้งขึ้นเป็นต่อไปได้ (มาตรา 15) ส่วนกำหนดการและสถานที่ในการประชุมจะมีสภานายกเป็นผู้กำหนด (มาตรา 22)²²³ การประชุมกรรมการองคมนตรีสภาเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2470 ณ ศาลาสหทัยสมาคม²²⁴

พระราชบัญญัติองคมนตรี พ.ศ. 2470 ได้สิ้นสุดลงจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 มีผลให้สภากรรมการองคมนตรีและองคมนตรีหมดหน้าที่ลงด้วย²²⁵

3.1.6.3 สถานที่ออกขุนนางและประชุมเสนาบดีสภาในสมัยรัชกาลที่ 7

การเสด็จออกขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 7 ยังคงมีอยู่ โดยจะทรงใช้พระที่นั่งอภิเชษฐคดีและพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นสถานที่ออกขุนนาง²²⁶ ส่วนการประชุมเสนาบดีสภาครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 7 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2468 ณ พระที่นั่งราชกรัณยสภา²²⁷ ภายหลังจากที่เสด็จมา

²²³ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 44 วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2470 พระราชบัญญัติองคมนตรี หน้า 205-216.

²²⁴ พระราชวรรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, พระประวัติและพระนิพนธ์ของพระราชวรรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, (2491), หน้า 62.

²²⁵ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติองคมนตรี พ.ศ. 2470 หน้า 200-201.

²²⁶ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ภาคต้น วันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 - วันที่ 31 ธันวาคม 2471. (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2537), หน้า 106-110.

²²⁷ หม่อมเจ้าดำรงดาร์รงค์ เทวกุล, พระประวัติสมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาวดาร เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชฯ, (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2472), หน้า 105.

ประทับที่วังสุโขทัยและพระที่นั่งอัมพรสถาน จึงใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นสถานที่ประชุมเสนาบดีสภา

ในกรณีที่ทรงไม่ประทับอยู่ในพระนครจะทรงแต่งตั้งผู้แทนพระองค์ให้ส่งหนังสือราชการและเสด็จเป็นประธานในการประชุมเสนาบดีแทน²²⁸ โดยสถานที่ประชุมเสนาบดีสภาในกรณีที่มีผู้แทนพระองค์เสด็จมาเป็นองค์ประธานจะจัดขึ้นที่พระที่นั่งราชกรัณยสภาและพระที่นั่งอภิเชษฐาลัย²²⁹

3.1.7 สรุปลงสถาปัตยกรรมของศูนย์กลางอำนาจ

ศูนย์กลางอำนาจในการปกครองประเทศก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองคือสถานที่ประชุมของกษัตริย์ที่ถือครองอำนาจในการปกครองและบริหารประเทศแต่เพียงผู้เดียว สถานที่ประชุมที่เกิดขึ้นจึงถูกกำหนดและยึดโยงกับกษัตริย์ตลอดทั้ง 7 พระองค์ ยกเว้นเพียงระยะเวลา 5 ปีในช่วงต้นรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ก่อนที่จะจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ที่สถานที่ประชุมถูกกำหนดโดยสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการที่มีอำนาจเต็มในการสั่งราชการแทนองค์กษัตริย์ จึงเป็นครั้งแรกที่ศูนย์กลางอำนาจในการปกครองประเทศไม่ได้ตั้งอยู่ในพระที่นั่ง หรือสิ่งปลูกสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ประทับของกษัตริย์ ในขณะที่ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 เป็นจุดเปลี่ยนของสถานที่ประชุมที่สำคัญ จากเดิมที่สถานที่ประชุมจะเกิดขึ้นเฉพาะในพระที่นั่งองค์ต่าง ๆ ภายในพระบรมมหาราชวัง พระราชดำริที่จะปรับปรุงประเทศให้เป็นตะวันตกส่งผลต่อการสร้างพระที่นั่งภายในพระบรมมหาราชวังและพระราชวังที่สร้างขึ้นครั้งแรกภายนอกพระนคร สถานที่ประชุมจึงเกิดขึ้นในสิ่งปลูกสร้างแบบตะวันตกและภายในพระบรมมหาราชวังขึ้นครั้งแรก ซึ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นในรัชสมัยของกษัตริย์องค์อื่น ๆ ที่ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์

²²⁸ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และเสด็จเป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดีสภาในสมัยรัชกาลที่ 7 มี 2 พระองค์ คือ สมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ พระอิสริยยศในขณะนั้น

²²⁹ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ภาคลาย วันที่ 1 มกราคม 2471 - วันที่ 21 ตุลาคม 2475, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2537), หน้า 484.

3.2 รัฐสภาแห่งแรกในระบอบการปกครองใหม่ของประเทศ

เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎรในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้เลือกพื้นที่ลานหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นพื้นที่ทำการประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครอง ภายหลังจากที่พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) อ่านคำประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครอง จบ ทหารที่อยู่ในลานพระบรมรูปทรงม้าทั้งหมดถูกสั่งให้เข้าไปในบริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม พระที่นั่งอนันตสมาคมถูกใช้เป็นศูนย์บัญชาการของคณะราษฎร²³⁰ ในช่วงบ่ายของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้เรียกเสนาบดีและปลัดทูลฉลองให้เข้าร่วมประชุมที่พระที่นั่ง ระหว่างเวลา 16.00 ถึง 18.00 นาฬิกา เพื่อให้เหล่าเสนาบดีที่เข้าประชุมให้สัญญาว่าจะทำหน้าที่ตามที่รับผิดชอบเหมือนเดิมภายใต้การควบคุมของคณะราษฎร ต่อมาคณะราษฎรได้ใช้บริเวณชั้นล่างของพระที่นั่งประกาศตั้งรัฐบาลใหม่²³¹ คำสั่งการต่าง ๆ ในระหว่างปฏิบัติการล้วนออกมาจากกระที่นั่ง รวมถึงเป็นที่ควบคุมเชื้อพระวงศ์และบุคคลสำคัญเอาไว้ด้วย นอกจากนี้คณะราษฎรยังได้เข้ายึดวังปารุสกวันเป็นกองบัญชาการอีกแห่ง และยังเข้ายึดพระที่นั่งราชอุทิศ กองรักษาการด้านหน้า และกองรักษาการด้านหลังอีกด้วย²³² ในช่วงที่เหตุการณ์ยังคงไม่แน่นอน พระที่นั่งมีนายทหารรักษาการ 100 นาย ที่ผลัดเปลี่ยนทุกวัน ตามคำสั่งของพระยาพหลฯ รวมถึงมีการนำปืนมาติดตั้งไว้ที่พระที่นั่ง ตามพระราชบันทึกของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี (พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7) ว่า “...บนพระที่นั่งอนันตฯ เขาตั้งปืนไว้เต็มหมด...”²³³ ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ลงพระนามพร้อมกำกับคำว่า “ชั่วคราว” ไว้ในร่างรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินที่คณะราษฎรได้ทูลเกล้าฯ แล้ว การประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกในประเทศได้เกิดขึ้นที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เวลาบ่ายของวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในภายหลัง รัชกาลที่ 7 จึงมีหนังสือโปรดเกล้าให้คณะราษฎรได้ใช้พระที่นั่งอนันตสมาคม วังปารุสกวัน และสวนสราญรมย์อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.

²³⁰ ดูรายละเอียดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้ใน สมาคมนักข่าวแห่ง ประเทศไทย, เบื้องแรกประชาธิปไตย บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500 เรื่อง การปฏิวัติ 24 มิ.ย. 2475 บันทึกความทรงจำพระยาทรงสุรเดช, (กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, 2516), หน้า 112-116.

²³¹ ยาสุกิ ยาดาเบ, บันทึกของทูตญี่ปุ่น ผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475 การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย, แปลโดย เออิจิ มูราชิม่าและ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), หน้า 30-38.

²³² หจข., สร.0201.16/16 เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475

²³³ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี, เบื้องแรกประชาธิปไตย บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500 เรื่อง พระราชบันทึกทรงเล่า สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี, (กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, 2516) หน้า 4.

2475²³⁴ ซึ่งแต่งตั้งได้พระราชทานให้คณะราษฎร อาศัยตึก 2 หลัง ในวังปารุสกวัน กับที่ภายในบริเวณกำแพงนั้น เป็นสถานที่อยู่และที่ทำการของคณะกรรมการราษฎร²³⁵ พระที่นั่งอนันตสมาคมถูกใช้เป็นทีประชุมสภา และสภาร่างรัฐธรรมนูญเรื่อยมาจนมีการสร้างรัฐสภาแห่งที่ 2 ของประเทศ การประชุมครั้งสุดท้ายที่จัดขึ้นที่พระที่นั่ง คือ วันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2517 แต่พิธีเปิดประชุมสภาและพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญยังคงจัดที่พระที่นั่งอนันตสมาคมเรื่อยมา

3.2.1 ความสำคัญของลานพระราชวังดุสิตและพระที่นั่งอนันตสมาคม

ลานพระราชวังดุสิตซึ่งถูกใช้เป็นสถานที่ในการอ่านประกาศของคณะราษฎรเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างมากในระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือการเป็นที่ตั้งของพระบรมรูปทรงม้า และมีพระที่นั่งอนันตสมาคมตั้งอยู่ด้านหลังลานพระราชวังดุสิต

ภาพที่ 27 ภาพหมุดคณะราษฎร สัญลักษณ์ใหม่ที่สร้างความหมายใหม่
(ที่มาภาพ: เว็บไซต์ประชาไทย)

พระบรมรูปทรงม้าเป็นพระบรมราชานุสาวรีย์ของรัชกาลที่ 5 ในพระอิริยาบถทรงประทับอยู่บนม้า โดยอนุสาวรีย์นี้หันหน้าเผชิญกับถนนราชดำเนินนอก และในภายหลังมีพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นพื้นหลังของพระบรมรูปทรงม้าแห่งนี้ การก่อสร้างพระบรมรูปทรงม้าซึ่งเป็นอนุสาวรีย์แห่งแรกของประเทศเกิดจากมีการจะจัดงานสมโภชเนื่องในการที่รัชกาลที่ 5 จะทรงครองราชย์สมบัติครบ 42 ปี ในปี พ.ศ. 2451 ซึ่งจะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์สมบัติยาวนานที่สุดในขณะนั้น รัชกาลที่ 6 ซึ่งในขณะนั้นดำรงพระยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชและอยู่ในฐานะการเป็นผู้สำเร็จราชการ

²³⁴ หจข., สร.0201.16/16 เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2475

²³⁵ หจข., สร.0201.16/16 เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 วันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2475

แทนพระองค์ในขณะที่รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 จึงได้ทรงนำเรื่องเข้าในที่ประชุมเสนาบดีสภาในเรื่องของการจัดงานสมโภชที่ยิ่งใหญ่และแตกต่างจากที่แล้มา ซึ่งในที่ประชุมได้ข้อสรุปว่าเนื่องจากรัชกาลที่ 5 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ “...ทรงปกครองทำนุบำรุงประเทศและประชาชนชาวสยามให้เจริญรุ่งเรืองและไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นสุขสำราญ...ข้อนี้เป็นหลัก ชักชวนชาวสยามทุกชาติทุกภาษาทั่วพระราชอาณาเขตให้บริจาคทรัพย์ตามกำลัง....ทุกเกล้าฯ ถวาย...แล้วแต่จะทรงใช้สอยเงินนั้นตามพระราชหฤทัย...” สอดคล้องกับที่รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดที่จะให้มีพระบรมรูปของพระองค์ตั้งอยู่ที่บริเวณลานหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งทรงได้รับแรงบันดาลใจจากการทอดพระเนตรอนุสาวรีย์พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสอยู่ในอิริยาบถทรงม้า เงินที่ได้รับบริจาคจากประชาชนจึงได้นำไปเป็นค่าก่อสร้างพระบรมรูปทรงม้าในราคา 200,000 บาท และมีเงินเหลืออีกกว่า 1,000,000 บาท²³⁶ นอกจากพระบรมรูปทรงม้าซึ่งก่อสร้างจากเงินบริจาคของประชาชนซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงความจงรักภักดีของประชาชนต่อรัชกาลที่ 5 เป็นการสะท้อนถึงความนิยมของประชาชนต่อระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีอย่างสูงในช่วงเวลานั้น

นอกจากพระบรมรูปทรงม้าแล้ว พระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นจะท้องพระโรงแห่งใหม่ที่มีความใหญ่โต สวยงาม ก่อสร้างด้วยวัสดุหินอ่อนที่จะต้องนำเข้ามาจากประเทศอิตาลี ซึ่งตั้งอยู่ด้านหลังของลานพระราชวังดุสิตก็เป็นสิ่งที่แสดงความเจริญสูงสุดในด้านการปกครองของราชวงศ์จักรีตามมุมมองของสถาบันกษัตริย์ โดยเราจะสังเกตได้จากคำถวายไชยมงคลฯ ในการเฉลิมพระที่นั่งอนันตสมาคมว่า “...พระราชอิธิคุณใหญ่ใหญ่ในประเทศรุ่งเรือง ย่อมถือเปนพระราชกิจอันหนึ่ง ถึงเวลามีโอกาสแล้วจึงทรงสร้างมโหฬารวตถุ มพระมหาปราสาทราชมณเฑียรแผ่นดิน...ให้ปรากฏแก่ตาผลลกว่าพระราชอาณาจักรของพระองค์มีกำลังบริบูรณ์ทุกอย่าง จึงสามารถจะก่อสร้างขอใหญ่โตให้งามวิจิตรได้ปานนั้น...”²³⁷

จากการเป็นที่ตั้งของพระบรมรูปทรงม้าที่แสดงถึงความจงรักภักดีจากประชาชน และพระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่แสดงความเจริญสูงสุดของสถาบันกษัตริย์ ลานพระบรมรูปทรงม้า และพระที่นั่งอนันตสมาคมจึงเป็นพื้นที่ที่แสดงจุดสูงสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

²³⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ชุมนุมพระนิพนธ์บางเรื่อง ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2503), หน้า 9-10.

²³⁷ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐสภาไทย จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (กรุงเทพฯ: 2539), หน้า 216.

3.2.2 ลานพระราชวังดุสิตและพระที่นั่งอนันตสมาคมหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การเลือกลานพระราชวังดุสิตซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของพระบรมรูปทรงม้าและพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นสถานที่ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นกับพื้นที่แห่งนี้ โดยเป็นการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของระบอบสมบูรณา สิทธิราชย์ลง

พระที่นั่งอนันตสมาคมที่แต่เดิมเป็นสถานที่ในการประกอบรัฐพิธีของกษัตริย์ และเป็นอาคาร ที่แสดงความยิ่งใหญ่ของสถาบันกษัตริย์ต่อสายตาประชาชนในชาติได้ถูกเปลี่ยนความหมายให้ กลายเป็นสถานที่ก่อการของคณะราษฎร เป็นสถานที่ที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้สิ้นสุดลง และ เป็นจุดเริ่มต้นของการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศ

พระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเคยเป็นสถานที่ทำงานของกษัตริย์ ได้กลายเป็นที่ทำงานของ ‘ราษฎร’ การติดตั้งหมุดคณะราษฎรโดย พระยาพหลพลพยุหเสนา ในปี พ.ศ. 2479 ณ จุดที่ตัวของ พระยาพหลฯเองได้อ่านประกาศการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นเพียงการนำวัตถุชิ้นเล็ก ๆ ไปวาง บนพื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงความหมายเดิม หมุดนี้เป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ พื้นที่ทางกายภาพของลานพระราชวังดุสิตที่ปลายถนนราชดำเนินนอกเปลี่ยนไป วัตถุชิ้นเล็ก ๆ นี้ได้ สลักว่า “ณ ที่นี้ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เวลายุ่งรุ่ง คณะราษฎรได้ก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญเพื่อความเจริญ ของชาติ”²³⁸ เมื่อผู้คนมองมาจากถนนราชดำเนินนอก จะพบเห็นลานที่คณะราษฎรทำการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง และด้านหลังของลานนั้นเป็นที่ทำงานของตัวแทนประชาชนที่มาจาก การ เลือกของประชาชน

²³⁸ ในวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2560 ได้ปรากฏข่าวออกมาว่าหมุดคณะราษฎรได้หายไปจากจุดเดิม และถูกแทนที่ ด้วยหมุด ที่จารึกว่า “ขอประเทศสยามจงเจริญยั่งยืนตลอดไป ประชาชนสุขสันต์หน้าใสเพื่อเป็นพลังของแผ่นดิน ความ นับถือรักใคร่ในพระรัตนตรัยก็ดี ในรัฐของตนก็ดี ในวงศ์ตระกูลของตนก็ดี มีจิตซื่อตรงในพระราชาของตนก็ดี ย่อม เป็นเครื่องทำให้รัฐของตนเจริญยิ่ง”

3.3 อาคารรัฐสภาแห่งที่ 2 ของประเทศ

แนวคิดในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่แทนพระที่นั่งอนันตสมาคมเริ่มมีครั้งแรกในช่วงที่ พระยาพหลพลฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ครั้งนั้นหยุดอยู่เพียงการจะตั้งกรรมการดำเนินการจัดสร้างเท่านั้น²³⁹ ต่อมาในสมัยที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งรักษาการแทนนายกรัฐมนตรี วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2481 การสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ได้ดำเนินการจัดตั้งกรรมการจัดสร้างสถานที่สภาผู้แทนราษฎร มีพระยาไชยยศสมบัติเป็นประธาน มีกรรมการรวม 9 คน แต่กรรมการคณะนี้ไม่ได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ เนื่องจากคณะรัฐมนตรีที่แต่งตั้งกรรมการได้พ้นออกจากตำแหน่ง²⁴⁰ ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศถูกโจมตีทางอากาศ ทำให้สิ่งปลูกสร้างในพระนครเสียหายหลายแห่ง รวมทั้งพระที่นั่งอนันตสมาคมและสิ่งก่อสร้างบริเวณใกล้เคียงได้รับความเสียหายจากการทิ้งระเบิดเมื่อ วันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2485²⁴¹ รวมถึงการที่รัฐบาลมีนโยบายในการย้ายเมืองหลวงไปที่จังหวัดเพชรบูรณ์²⁴² จึงมีโครงการที่จะก่อสร้างสถานที่ราชการขึ้นใหม่ในจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อรองรับการสร้างเมืองหลวงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งในโครงการ

²³⁹ กล่าวถึงใน หจข., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2489

²⁴⁰ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (๒๔๗๕-๒๕๑๗). (กรุงเทพฯ: กลุ่ม "รัฐกิจเสรี", 2517), หน้า 269.

²⁴¹ หจข.,ม - (2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485

²⁴² โครงการย้ายเมืองหลวงไปที่จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นโครงการที่เกิดจากความพยายามในการวางแผนที่จะต่อต้านประเทศญี่ปุ่น โดยจะใช้จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นฐานทัพ อันเป็นผลมาจากที่ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เล็งเห็นว่า ฝ่ายอักษะ ที่ญี่ปุ่นเป็นสมาชิกหลักได้เริ่มแสดงท่าทีว่าจะพ่ายแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ถ้าประเทศไทยยังคงเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นต่อไป ประเทศไทยจะต้องตกอยู่ในฐานะผู้แพ้สงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเริ่มดำเนินการติดต่อและแสดงให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นถึงความพยายามที่จะเป็นมิตรด้วย โดยเริ่มจากการส่งนายทหารไปเจรจากับกองทัพจีนที่เชียงตุง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะแสดงให้ฝ่ายพันธมิตรเห็นว่าประเทศไทยไม่ได้ตั้งใจที่จะเป็นศัตรูกับฝ่ายสัมพันธมิตร และได้เริ่มวางโครงการที่จะต่อต้านญี่ปุ่น โดยเลือกจังหวัดเพชรบูรณ์ที่มีชัยภูมิที่เหมาะสมในการปฏิบัติการต่อต้านญี่ปุ่น รัฐบาลจึงได้ใช้คำอธิบายในการก่อสร้างที่เกิดขึ้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ว่าเป็นการย้ายเมืองหลวง กล่าวถึงใน พรเลิศ พันธุ์วัฒนา.โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2521, หน้า 1-4.

ดังกล่าวมีแผนที่จะสร้างรัฐสภาขึ้นด้วย²⁴³ แต่โครงการย้ายเมืองหลวงไปที่จังหวัดเพชรบูรณ์นั้นไม่สำเร็จ เพราะร่างพระราชบัญญัติโอนมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487 ไม่ผ่านการลงมติ เป็นผลให้การย้ายเมืองหลวงไปจังหวัดเพชรบูรณ์ไม่ประสบความสำเร็จ การสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์จึงไม่เกิดขึ้น และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตัดสินใจลาออกตามมารยาททางการเมืองไปในที่สุด²⁴⁴

ต่อมา นายเจริญ ปณิตโร เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ในขณะนั้นได้ส่งหนังสือไปยัง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องการที่จะขอสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ โดยระบุถึงความไม่สะดวกในการใช้ พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นรัฐสภา เพราะวัตถุประสงค์ในการสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมนั้นก็เพื่อใช้ รับแขกเมือง นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงปัญหาของที่ตั้งสำนักงานเลขาธิการสภาที่ถูกย้ายอยู่บ่อยครั้ง โดยในช่วงแรกสำนักงานเลขาธิการตั้งอยู่ที่วังปารุสกวัน ต่อมาจึงย้ายมาที่ตึกกราชเลขานุการใน พระองค์สวนดุสิต พระที่นั่งอภิเศกดุสิต และอาศัยชั้นล่างของพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นสำนักงานอยู่ ในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ นายเจริญ ยังได้แสดงความคิดเห็นว่าสถานที่ในการสร้างรัฐสภาแห่ง ใหม่ควรตั้งบริเวณท่าवासกรี ซึ่งขณะนั้นเป็นพื้นที่ว่างเปล่า อยู่ริมแม่น้ำ และนับว่าตั้งอยู่ย่านกลาง คมนาคม โดยเสนอแบบแปลนของการก่อสร้างว่าควรยึดถือแบบสภาของต่างประเทศเป็นหลัก แล้ว นำมาดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของประเทศ ส่วนรูปแบบของการก่อสร้างและตกแต่งควรจะใช้ เป็นแบบไทย²⁴⁵ ต่อมาการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2489 ที่ถูกประกาศใช้ในวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 เป็นรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้ประเทศมีสองสภา คือ สภาผู้แทน และ พฤษสภา จึงทำให้ต้องหาสถานที่สำหรับการประชุมของพฤษสภา พระที่นั่งอภิเศกดุสิตเป็นสถานที่ที่ถูกเลือกใน การเป็นที่ประชุมสภา และที่ทำการเลขาธิการพฤษสภา²⁴⁶ เริ่มเปิดใช้ในวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.

²⁴³ หจข., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487

²⁴⁴ พรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม . วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร .2521, หน้า 111-112.

²⁴⁵ หจข., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2489

²⁴⁶ หจข., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง ซ่อมพระที่นั่งอภิเศกดุสิตเพื่อเป็นที่ประชุมพฤษสภา วันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2489

2489 แต่เนื่องจากความไม่เหมาะสมของพื้นที่ที่จะใช้ในการประชุม จึงได้ย้ายสถานที่ประชุมมาอยู่ที่ พระที่นั่งอนันตสมาคม²⁴⁷

ภาพที่ 28 ภาพการประชุมสภาภายในพระที่นั่งอนันตสมาคม ขณะเป็นที่ทำการรัฐสภา
(ที่มาภาพ: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

แนวคิดในการสร้างรัฐสภาครั้งที่ 4 เกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2493 ครั้งนี้ได้ดำเนินการไปจนถึงการตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อดำเนินการในการจัดสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ โดยมี เจ้าพระยาธรรมมาธิบดี เป็นประธาน และ กรรมการอีก 10 ท่าน²⁴⁸ คณะกรรมการชุดนี้ได้มีมติที่จะเลือกที่ดินบริเวณท่าวาสุกรีในการเป็นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่ เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2494²⁴⁹ แต่การจะสร้างในที่ดินบริเวณดังกล่าวมีปัญหาในการขอใช้ที่ดิน โดยที่ดินผืนแรกเป็นกรรมสิทธิ์ของกระทรวงศึกษาธิการที่ทางกระทรวงที่จะใช้ในการสร้างโรงเรียนฝึกหัดครู แต่ที่ดินบริเวณดังกล่าวได้ข้อสรุปโดยการที่คณะรัฐมนตรีได้ออนกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้กับรัฐสภา และทางรัฐสภาตั้งงบประมาณขอใช้กับที่ดินดังกล่าว ส่วนที่ดินอีกแห่งเป็นที่ดินในกรรมสิทธิ์ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งอยู่ในความดูแลของสำนักพระราชวัง คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติให้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานที่ดินดังกล่าวเพื่อจัดสร้างรัฐสภา ในวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2494²⁵⁰ แต่ พระวรวงค์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แจ้งว่าได้นำเรื่องนี้ประชุมกับองคมนตรี และคณะองคมนตรีมีความเห็นว่าที่ดินที่ขอพระราชทานไม่เหมาะในการเป็นที่ตั้งของรัฐสภาซึ่งเป็น

²⁴⁷ หจข., ม(2) สร 0201/225 เรื่อง สถานที่ประชุมสภา วันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2489

²⁴⁸ หจข., ม(2) สร0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2493

²⁴⁹ หจข., ม(2) สร0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2494

²⁵⁰ หจข., ม(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2494

สถานที่สำคัญของประเทศ²⁵¹ ต่อมาที่ดินที่จะใช้ในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ถูกคณะรัฐมนตรีลงความเห็นว่าคุณควรใช้สำหรับสร้างพระตำหนักใหม่ เนื่องจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐานไม่เหมาะสมเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช²⁵²

ต่อมา จอมพล ป. นายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการในการเลือกที่ดิน ออกแบบ และก่อสร้างรัฐสภา โดยกำหนดให้ พลเอก ผิน ชุณหะวัณ รองนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และกำหนดให้มีคณะกรรมการรวม 29 ท่าน²⁵³ แต่ไม่ปรากฏผลการดำเนินงานของคณะกรรมการชุดนี้ ความคิดในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่หายไปนับสิบปี จนเริ่มมีอีกครั้งเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2505 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาการสร้างรัฐสภาและสำนักงานเลขาธิการ โดยให้เหตุผลถึงปัญหาของรัฐสภาแห่งใหม่ 3 เรื่อง เรื่องแรกคือปัญหาของการใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมที่ถูกดัดแปลงใช้เป็นที่ประชุมมีความจุน้อย ไม่สามารถที่จะขยายจำนวนที่นั่งเพิ่มขึ้นได้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาในเรื่องของระบบแสงเสียง และการติดตั้งเครื่องปรับอากาศ เนื่องจากปัญหาของพระที่นั่งที่เป็นห้องโถงที่มีโดมสูงและวัสดุจากหินอ่อนที่ทำให้เกิดเสียงสะท้อนฟังไม่ชัด เรื่องที่สอง คือ ห้องที่ควรมีต่าง ๆ อันได้แก่ ห้องทำงานของประธานและรองประธานสภา ห้องพักของคณะรัฐมนตรี ห้องให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ ห้องทำงานส่วนบุคคลของสมาชิกสภา ห้องสมุดสำหรับค้นคว้าเตรียมการของสมาชิกและกรรมาธิการ ห้องประชุมกรรมาธิการ เป็นต้น แต่ด้วยลักษณะของห้องโถงยาวของพระที่นั่งทำให้เมื่อกั้นห้องแล้วทำให้มีขนาดเล็ก และไม่เพียงพอต่อความต้องการ ปัญหาที่สามคือ การที่สำนักงานเลขาธิการของสภายังไม่มีสถานที่ของตนเอง โดยปัจจุบันได้ตั้งกระจายอยู่ในอาคาร 5 หลังที่ยืมจากสำนักพระราชวัง คณะกรรมการที่ถูกตั้งครั้งนี้มีจำนวน 28 ท่าน โดยมี พลเอก หลวงสุทธินสารณกร (สุทธิ สุชะวาที) ประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญเป็นประธานกรรมการ²⁵⁴

ในการประชุมครั้งแรกของคณะกรรมการสร้างรัฐสภาชุดนี้เริ่มครั้งแรกเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2505 พลเอก หลวงสุทธินสารณกร ได้แสดงความคิดเห็นเห็นในเรื่องของการสร้างว่าควรจะทำให้มีลักษณะ ศิลปกรรม และวัฒนธรรมแบบไทย-ไทย ถึงแม้จะมีความจำเป็นในการใช้แบบจากต่างประเทศ แต่ขอให้ยึดแบบไทยเป็นหลัก นอกจากนั้น การประชุมครั้งนี้ยังมีการตั้ง

²⁵¹ หจข., ม(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา ธันวาคม พ.ศ. 2494

²⁵² หจข., ม(2) สร 0201/332 เรื่อง สร้างพระตำหนักบริเวณท่าวาสุกร วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2494

²⁵³ หจข., ม(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2494

²⁵⁴ หจข., ข1/สผ36/1 (3412) วันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2505

คณะอนุกรรมการขึ้นมามากหนึ่งเพื่อหาที่สร้างรัฐสภาโดยเฉพาะ มีหม่อมทวิวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวิวงศ์) เป็นประธานอนุกรรมการ²⁵⁵ ในที่ประชุมมีคณะกรรมการเสนอเรื่องที่ดินที่จะใช้สร้างรัฐสภาแห่งใหม่ นายสิริ ปกาสิต หนึ่งในคณะกรรมการก่อสร้างตึกรัฐสภา เสนอที่ดินบริเวณหน้ากรมทางหลวงแผ่นดิน และคณะกรรมการท่านอื่นได้เสนอ ที่ดินสวนมิสกวัน ที่ดินสวนอัมพร ที่ดินทหารที่ทุ่งพญาไท สนามเสือป่า และสวนลุมพินี เป็นต้น²⁵⁶ ซึ่งในเดือนตุลาคมของปีดังกล่าวได้ส่งคณะผู้แทน มีนายพล จุลเสวก เป็นหัวหน้า ไปดูงานเกี่ยวกับการจัดสร้างตึกรัฐสภาที่ประเทศเบลเยียม และประเทศอาร์เจนตินา²⁵⁷

ในการประชุมเลือกสถานที่สร้างรัฐสภา เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2505 คณะกรรมการสร้างรัฐสภาเห็นชอบกับที่ดินเชิงสะพานธนบุรี ฝั่งธนบุรี ที่คณะอนุกรรมการเสนอ คณะกรรมการเห็นชอบในที่ดินบริเวณเชิงสะพานกรุงธนบุรี เนื่องจากที่ดินเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านหน้าติดถนนจรัลสนิทวงศ์ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบกับที่ดินดังกล่าวไปแล้ว แต่นายกรัฐมนตรีเห็นว่าควรใช้ที่ดินสวนมิสกวันเป็นที่ตั้งรัฐสภาใหม่ อันเป็นที่ตั้งของกรมสารวัตรทหาร พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ของทางการ จึงไม่เสียค่าที่ดิน จะมีเพียงค่ารื้อถอนเท่านั้น²⁵⁸ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2506 พลเอก หลวงสุทธินทรธรรณกร ได้แถลงว่าเลือกที่ดินสวนมิสกวันเป็นที่สร้างรัฐสภาแห่งใหม่ และได้ส่งนายช่างกรมโยธาเทศบาล เดินทางไปดูตึกรัฐสภาในประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศบราซิล สหรัฐอเมริกา ประเทศเยอรมัน ประเทศญี่ปุ่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอังกฤษ เพื่อนำศิลปะเหล่านั้นมาผสมเข้ากับศิลปะไทย โดยกำหนดให้นายช่างกรมโยธาเทศบาลเป็นผู้ออกแบบ ศิลปะของรัฐสภาใหม่นี้จะพยายามให้เป็นแบบไทย ๆ มากที่สุด²⁵⁹ แต่การดำเนินงานของคณะกรรมการสร้างรัฐสภาชุดนี้หยุดลงเนื่องจากการเสียชีวิตของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506 นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น มีผลให้คณะรัฐมนตรีที่แต่งตั้งคณะกรรมการมหตวาระ การทำงานของคณะกรรมการชุดนี้จึงสิ้นสุดลงด้วย

ในช่วงเวลาไม่นานหลังจากคณะกรรมการที่ถูกตั้งขึ้นในสมัย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ หมุดอำนาจในการทำงานลง เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2507 คณะรัฐมนตรีจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการ

²⁵⁵ หจข., ข1/สผ36/2 (3464) วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2505

²⁵⁶ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, “การสร้างรัฐสภาของชาติไทย,” วารสารรัฐสภาสาร 11 (ตุลาคม 2505): 54-55.

²⁵⁷ หจข., ก/ป7/2505/ทก2 หนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์ วันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2505

²⁵⁸ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, “การสร้างรัฐสภาของชาติไทย,” วารสารรัฐสภาสาร 7 (มิถุนายน 2507): 49-54.

²⁵⁹ หจข., ก/ป7/2506/ทก 2.2 หนังสือพิมพ์สยามนิกร วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2506

สร้างที่ทำการรัฐสภาใหม่ขึ้น จำนวนคณะกรรมการ 20 ท่าน มี พลเอก หลวงสุทธิสารณกร ประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ เป็นประธานกรรมการ

ในปี พ.ศ. 2508 เกิดความไม่แน่นอนในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ โดยในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2508 นายประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ เลขาธิการสภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้แถลงแก่ผู้สื่อข่าวถึงเรื่องการเตรียมการสร้างตึกที่ประชุมรวมสำหรับสมาชิกสภาสูงและสภาสามัญ เพื่อรองรับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่จะกำหนดให้มีระบบสองสภา²⁶⁰ โดยเป็นการก่อสร้างตึกที่ทำการสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา ไม่ใช่การสร้างตึกรัฐสภาใหม่ ที่ดินที่จะใช้ก่อสร้างตึกสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาน่าจะเป็นที่ดินด้านเหนือของพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกองตำรวจสื่อสาร²⁶¹

ต่อมาคณะรัฐมนตรีลงมติให้ใช้ที่ดินด้านเหนือพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นที่สร้างสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา พร้อมทั้งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินงาน โดยมี พลเอก หลวงสุทธิสารณกร เป็นประธานกรรมการ และกรรมการอีก 10 ท่าน²⁶² วันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2508 นายสิริ ปกาสิต ได้ตอบคำถามนักข่าวถึงเรื่องการสร้างตึกรัฐสภาใหม่ว่า จะทำการสร้างตึกรัฐสภาในบริเวณที่ดินหลังพระที่นั่งอนันตสมาคม จากโรงช่างเดิมไปจดถนนราชวิถี กำหนดแบบก่อสร้างเป็นตึก 3 ชั้น รูปแบบสากล มีผู้ดูแลร่วมกัน 3 ท่าน คือ นายพล จุลเสวก นายช่างกรมโยธาเทศบาล หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ คนบดีคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และ หม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร ช่างกรมศิลปากร²⁶³ วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2508 นายประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ กรรมการและเลขานุการในคณะกรรมการสร้างรัฐสภาที่ได้รับแต่งตั้งเมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2507 ได้ตอบนักข่าวว่าโครงการที่กำลังก่อสร้างอยู่ไม่ใช่การสร้างรัฐสภาใหม่ เป็นเพียงการก่อสร้างสำนักงานเลขาธิการสภาพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ พิธีเปิดประชุมรัฐสภา และการประชุมสภายังคงกระทำที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ส่วนที่ดินที่จะก่อสร้างตึกสำนักงานเลขาธิการสภาจะตั้งอยู่บริเวณที่ดินด้านเหนือของพระที่นั่งอนันตสมาคมติดถนนราชวิถีตามที่คณะรัฐมนตรีลงมติอนุมัติ ตึกที่จะก่อสร้างเป็นตึกสามชั้น

²⁶⁰ รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวจะเป็นรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 8 แห่งราชอาณาจักรไทย รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กำหนดให้ประเทศไทยเป็นระบบสองสภา คือ วุฒิสภาหรือสภาสูง และสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาล่าง

²⁶¹ หจข., ก/ป7/2508/สพ5 (297) หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2508

²⁶² หจข., ข/สพ 26/1 (2618) วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2508

²⁶³ หจข., ข1/สพ 21/6 (3126) วันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2508

นอกจากนี้ภายในบริเวณสำนักงานที่กำลังสร้างจะมีโรงพิมพ์รัฐสภา สโมสรรัฐสภา ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ของรัฐสภา ตลอดจนลานจอดรถอย่างเพียงพอ²⁶⁴

ความไม่แน่นอนของโครงการก่อสร้างที่กำลังดำเนินการได้ข้อสรุปในวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2508 ว่าเป็นโครงการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่และสำนักงานเลขาธิการสภา โดยจะตั้งอยู่ด้านหลังพระที่นั่งอนันตสมาคม อันเป็นที่ตั้งของสถานีวิทยุกองบัญชาการตำรวจนครบาล พระที่นั่งอนันตสมาคมยังคงเป็นที่ประชุมสภาต่อไป ส่วนห้องประชุมของตึกที่รัฐสภาแห่งใหม่ที่กำลังก่อสร้างจะใช้เมื่อประชุมพร้อมกันทั้งสองสภา รูปแบบของการก่อสร้างจะรักษาสถาปัตยกรรมไทยให้มากที่สุด²⁶⁵ ตกแต่งด้วยวัสดุแบบไทย มีการนำหินอ่อนจากจังหวัดสระบุรีมาประกอบตกแต่ง ห้องประชุมถูกออกแบบให้มีที่สำหรับประชาชนเข้าฟังการประชุม สมาชิกสภาสามารถนั่งรถเข้าไปได้ถึงชั้นล่าง และเดินเข้าห้องประชุมได้โดยตรง²⁶⁶

สถานที่สร้างรัฐสภาใหม่ได้ถูกกำหนดใหม่อีกครั้ง ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2509 สถานที่ที่จะก่อสร้างถูกกำหนดเป็นที่ดินของที่ทำการยานพาหนะตำรวจ อยู่ติดกับด้านตะวันออกของพระที่นั่งอนันตสมาคม²⁶⁷ ปัญหาความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการที่กำลังก่อสร้างเริ่มเกิดขึ้นอีกครั้งตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2509 จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2510 เพราะโครงการที่กำลังดำเนินการอยู่กลับกลายเป็นการสร้างตึกที่ประชุมร่วมกันของสองสภา หรือตึกสำนักงานเลขาธิการสภาอีกครั้ง จึงมีความแน่นอนอีกครั้งเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2510 จากการที่คณะรัฐมนตรีลงมติให้ระงับการก่อสร้างตึกที่ทำกรรัฐสภาจากการก่อสร้างลงบนที่ดินบริเวณตอนเหนือของพระที่นั่งอนันตสมาคม จากเหตุผลของการที่ตั้งอยู่ในเขตพระราชฐาน การหาที่ดินที่สร้างรัฐสภาใหม่นั้น คณะรัฐมนตรีมีมติว่าควรสร้างขึ้นในที่ดินของกรมการสัตว์ทหารบก พญาไท เพราะอยู่นอกเขตพระราชฐาน²⁶⁸ วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2510 คณะรัฐมนตรีมีมติให้แต่งตั้งกรรมการการสร้างรัฐสภาจำนวน 13 ท่าน มีพลเอก หลวงสุทธีสารณกร เป็นประธานกรรมการ

เนื่องด้วยรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 8 แห่งราชอาณาจักรไทย กำลังจะถูกประกาศใช้ภายในปี พ.ศ. 2511 จึงมีการปรับปรุงพระที่นั่งอนันตสมาคมเพื่อเพิ่มจำนวนเก้าอี้เพื่อรองรับจำนวนของวุฒิสภาและ

²⁶⁴ หจข., ข1/สผ 21/ 7 (3339) วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2508

²⁶⁵ หจข., ข1/สผ21/ 8 (3874) วันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2508

²⁶⁶ หจข., ก/ป7/2508/สผ5 (297) วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2508

²⁶⁷ หจข., ก/ป7/2509/สผ หนังสือพิมพ์หลักเมือง วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2509

²⁶⁸ หจข., ข1/สผ22/11 (2455) วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2510

สภาผู้แทนราษฎรตามจำนวนที่เพิ่มขึ้นตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ส่วนการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อพิจารณาที่กรมการสัตว์ทหารบก พญาไท ว่ามีความเหมาะสมจะเป็นที่สร้างรัฐสภาแห่งใหม่หรือไม่ มีหม่อมราชวงศ์ทิววงศ์ ถวัลย์ศักดิ์ เป็นประธานคณะกรรมการ²⁶⁹ การเสียชีวิตของ พลเอก หลวงสุทธีสารธรรณกร เป็นประธานกรรมการสร้างรัฐสภา เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2511 ทำให้การหาสถานที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่หยุดชะงักลงชั่วคราว

การดำเนินการสร้างรัฐสภาเริ่มคืบหน้าอีกครั้งจากการลงมติแต่งตั้ง พันเอก นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์) ประธานรัฐสภาเป็นประธานกรรมการสร้างรัฐสภาแทน นายทวี บุญยเกตุ ที่พ้นจากตำแหน่งประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2511 พันเอก นายวรการบัญชา ได้เสนอสนามเสือป่าเป็นรัฐสภาแห่งชาติใหม่ เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2511 จากเหตุผลของสถานที่ตั้งที่อยู่ใกล้กับพระที่นั่งอนันตสมาคม พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน และวัดเบญจมบพิตร อันเป็นสถานที่สำคัญของชาติ ติดกับพระบรมรูปทรงม้าที่เป็นสถานที่ในการสวนสนาม นอกจากนี้ยังมีดีกของกระทรวงวัฒนธรรมเดิมที่ตั้งอยู่ในสนามเสือป่าอันมีความเหมาะสมที่จะใช้ในการรับรองแขกเมือง การต่อเติมอาคารในบางส่วนจะทำให้สามารถใช้เป็นที่ประชุมสภาได้²⁷⁰

การหาสถานที่สร้างรัฐสภาแห่งที่สองของประเทศได้ข้อยุติในวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2512 จากมติคณะรัฐมนตรีของจอมพลถนอม กิตติขจร ได้อนุมัติการก่อสร้างอาคารรัฐสภาบนที่ดินบริเวณด้านเหนือของพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของหน่วยรถถัง กรมตำรวจ กำหนดระยะเวลาการก่อสร้าง 3 ปี ภายในวงเงิน 78,112,428 บาท มีพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารรัฐสภาเมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2513 เวลา 12.59 น. มีประธานรัฐสภาเป็นประธานในพิธี²⁷¹ การยื่นซองประมูลสร้างรัฐสภาแห่งใหม่มีขึ้นในวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2513²⁷² มี 11 บริษัทที่เข้าร่วมการยื่นซองประมูล บริษัทที่เสนอประมูลราคาต่ำที่สุด คือ บริษัทพระนครก่อสร้าง เสนอราคา 47,984,000 บาท²⁷³ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2513 พันเอก นายวรการบัญชา ได้อนุมัติให้ นายประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ เลขาธิการรัฐสภา นายพล จุลเสวก ประธานอนุกรรมการเขียนแบบ (นายช่างผู้ออกแบบ) และนายภราดร

²⁶⁹ หจข., ก/ป1/2511/23 หนังสือพิมพ์สยามรัฐ วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2511

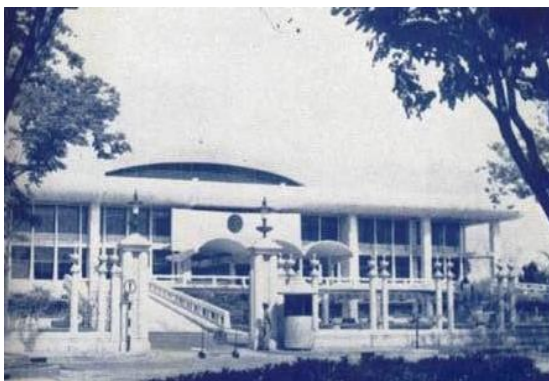
²⁷⁰ หจข., ข1/ 18 ก.ย. 11 (3342) วันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2511

²⁷¹ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (๒๔๗๕-๒๕๑๗). (กรุงเทพฯ: กลุ่ม "รัฐกิจเสรี", 2517), หน้า 1025-1037.

²⁷² หจข., ก/ป1/2513/1 หนังสือพิมพ์ข่าวไทย วันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2513

²⁷³ หจข., ก/ป1/2513/1 หนังสือพิมพ์สยามรัฐ วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2513

บุรณะศิริ เดินทางไปดูงานในประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศอิตาลี ประเทศเยอรมัน ประเทศสวีเดน ประเทศนอร์เวย์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ประเทศอิหร่าน และประเทศอินเดีย เพื่อนำมาปรับปรุงในอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ที่กำลังจะก่อสร้าง การก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่เริ่มดำเนินการในก่อสร้างในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2513²⁷⁴ การก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2517 รัฐสภาแห่งนี้ถูกใช้ประชุมสภาครั้งแรกในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2517

ภาพที่ 29 ภาพรัฐสภาเมื่อสร้างเสร็จ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2517
(ที่มาภาพ: วารสารรัฐสภาสาร ฉบับเดือนกันยายน พ.ศ. 2517)

3.3.1 สถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภา อุทองใน

สถาปัตยกรรมของรัฐสภา อุทองใน ในขั้นการก่อสร้าง คณะรัฐมนตรีได้มีโอกาสพิจารณารูปแบบของอาคารในหุ่นจำลอง ตามที่นายช่างออกแบบได้จัดทำขึ้น การเขียนแบบอาคารกระทำโดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งทางวิศวกรรมและสถาปัตยกรรมเป็นคณะกรรมการเขียนแบบ เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสภา ในการก่อสร้างครั้งแรก สร้างอาคาร 3 หลัง อาคารที่โดดเด่นด้านหน้าคืออาคารหลังที่ 1 เป็นทั้งห้องประชุมสภา สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา มี 4 ชั้น อาคารหลังที่ 2 เป็นอาคาร 7 ชั้น อาคารหลังที่ 3 เป็นสโมสรรัฐสภา สูง 2 ชั้น (ในภายหลังสร้างอาคารเพิ่มอีก 3 หลัง)²⁷⁵ แนวคิดในการออกแบบอาคารรัฐสภาได้รับอิทธิพลมาจากรัฐสภาของประเทศบราซิล ในกรุงบราซิลเลีย ซึ่งออกแบบโดย ออสการ์ นีเอไมเยร์ (Oscar Ribeiro de Almeida Niemeyer Soares Filho) สถาปนิกชาวบราซิล เป็นหนึ่งในทีมผู้ออกแบบอาคารสำนักงานใหญ่สหประชาชาติ

²⁷⁴ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (๒๕๗๕-๒๕๑๓), (กรุงเทพฯ: กลุ่ม "รัฐกิจเสรี", 2517), หน้า 1026-1027.

²⁷⁵ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, "สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา," วารสารรัฐสภาสาร 7 (กรกฎาคม 2524): หน้า 11-12.

ในนครนิวยอร์ก เปลือกหุ้มอาคาร (Façade) ได้รับแนวคิดจากมุขที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพบประชาชน²⁷⁶

ภาพที่ 30 ภาพอาคารรัฐสภา ที่มีเปลือกหุ้มอาคาร
ที่สถาปนิกได้รับแรงบันดาลใจจากมุขที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพบประชาชน
(ที่มาภาพ: อรรถวิทย์ ปิยะจารุวัฒน์)

รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาแห่งนี้จัดว่าเป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ประกอบขึ้นด้วยรูปทรงเลขาคณิตที่ซับซ้อนอันเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ถูกใช้ในการก่อสร้างอาคารราชการหลายแห่งในช่วงเวลาเดียวกัน²⁷⁷ แต่การเลือกใช้หินอ่อนเป็นโครงสร้างภายนอกของอาคารรัฐสภา เป็นการแสดงความเชื่อมต่อของอาคารรัฐสภาแห่งนี้กับพระที่นั่งอนันตสมาคม คำว่า ‘รัฐสภาหินอ่อน’ จึงเป็นสัญลักษณ์ที่แฝงความนัยถึงพระที่นั่งอนันตสมาคมที่เป็นรัฐสภาแห่งเดิม

ภาพที่ 31 ภาพแรกๆ ที่เห็นเมื่อเดินเข้าทางประตูของชั้น 2
(ที่มาภาพ: อรรถวิทย์ ปิยะจารุวัฒน์)

²⁷⁶ อรรถวิทย์ ปิยะจารุวัฒน์, รัฐสภา= The National Parliament of Thailand. วิทยานิพนธ์ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540, หน้า 57.

²⁷⁷ คุ่มพงศ์ หนูบรรจง, “อาคารรัฐสภา กับสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยไทย,” วารสารเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม 2 (เมษายน-กันยายน 2552): 217-218.

ภายในอาคารมีการประดับด้วยรูปและภาพจิตรกรรม ภาพแรกที่เห็นเมื่อเดินเข้าทางประตูของชั้น 2 ที่ถูกออกแบบมาให้สะดวกต่อผู้แทนมาประชุมหรือเยี่ยมชม จะพบภาพวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 พร้อมข้อความบางส่วนของพระราชหัตถเลขาพระราชสมมติในรัชกาลที่ 7 ว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร” ด้านซ้ายขวาของภาพถูกประดับด้วยภาพอดีตประธานรัฐสภา 24 ภาพ เมื่อขึ้นไปชั้น 3 ของอาคารจะพบภาพจิตรกรรมพระราชกรณียกิจที่สำคัญของกษัตริย์ไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 9 จำนวน 39 ภาพ ที่ติดอยู่รอบผนัง เป็นภาพสีน้ำมันโดยฝีมือจิตรกรที่มีชื่อเสียงภายใต้การดูแลของคณะกรรมการด้านพระมหากษัตริย์ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2524 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่เกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี แบ่งเป็นภาพรัชกาลที่ 1 จำนวน 4 ภาพ, ภาพรัชกาลที่ 2 จำนวน 3 ภาพ, ภาพรัชกาลที่ 3 จำนวน 2 ภาพ, ภาพรัชกาลที่ 4 จำนวน 4 ภาพ, ภาพรัชกาลที่ 5 จำนวน 8 ภาพ, ภาพรัชกาลที่ 6 จำนวน 7 ภาพ, ภาพรัชกาลที่ 7 จำนวน 3 ภาพ, ภาพรัชกาลที่ 8 จำนวน 3 ภาพ, ภาพรัชกาลที่ 9 จำนวน 5 ภาพ

ภาพที่ 32 ภาพตัวอย่างภาพพระราชกรณียกิจที่ติดไว้ที่ผนังอาคารรัฐสภา
(ที่มาภาพ: อรณัฐ ปิยะจารุวัฒน์)

นอกจากภาพจิตรกรรมพระราชกรณียกิจแล้ว รอบผนังของชั้น 3 ยังประดับด้วยภาพจิตรกรรม 10 ภาพ โดยแบ่งออกเป็น 2 จุด จุดแรก แบ่งออกเป็น 9 ภาพที่เรียงต่อกัน แต่ละภาพจะเป็นสี่เหลี่ยมแบบต่าง ๆ มีสีตัดกันในภาพของตนเอง มีความเงาที่ทำให้ภาพดึงดูดสายตา ภาพแรกคือ ภาพบ้านเมือง ภายในภาพแยกออกเป็น 3 ชั้นที่ประกบกัน มีพื้นสีแดง สื่อถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นก่อนที่จะมีการใช้อาคารหลังนี้เป็นที่ประชุม ถ้าดูจากปีที่ใช้อาคารหลังนี้เป็นอาคารรัฐสภา ที่เปิดใช้ในปี พ.ศ. 2517 จะตรงกับเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 ภาพที่สองคือ ภาพยารักษาโรคมะเร็งลวกปากบนหม้อตามคติไทยแต่โบราณ สื่อถึงความสงบและการระงับกรณีพิพาท ภาพที่สามคือ ภาพวงล้อธรรมจักรและสัญลักษณ์ของศาสนาอื่น แสดงด้วยรูปกางเขนและเรือเกา สื่อถึงธรรมประจำใจของคนในชาติ ภาพที่สี่คือ ภาพสัญลักษณ์ของการค้าและเศรษฐกิจ เป็นภาพของรูปที่วางไว้บนแกนสมดุลแบบตาชั่งตุลาการ สื่อถึงความเสมอภาคและความเป็นธรรม ภาพที่ห้าคือ ภาพใบไม้งอกจากกิ่ง สื่อถึงการเริ่มต้นใหม่ของความเจริญของประเทศ ภาพที่หกคือ ภาพรัฐธรรมนูญ มีรัฐธรรมนูญวางอยู่เหนือมัดธัญพืช สื่อถึงกฎหมายสูงสุดของประเทศที่ปกครองสังคมแบบกสิกรรมของเรา ภาพที่หกคือ ภาพพระอาทิตย์ส่องแสงเต็มดวง สื่อถึงความสามัคคีที่จะนำความเจริญรุ่งเรืองมา ภาพสุดท้ายคือ ภาพอักษรศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ที่ตัดคำว่า 'พ่อขุนฯ ขั้บข้างเข้ากระทำยุทธหัตถีกับขุนสามชน' สื่อถึงอธิปไตยความเป็นไทย ความมั่นคง และการเตรียมการป้องกันประเทศของชาวไทย

ภาพที่ 33 ภาพจิตรกรรม 9 ภาพที่เรียงต่อกันบริเวณผนังชั้น 3 ของอาคารรัฐสภา อุ้ทองใน
(ที่มาภาพ: อรณัฐ ปิยะจารุวัฒน์)

จุดที่สองของภาพจิตรกรรมติดอยู่บนผนังบันไดทางขึ้นชั้น 3 ของอาคารรัฐสภา บริเวณทางเชื่อมไปอาคาร 7 ชั้น ที่อยู่ด้านหลัง ภาพในรูปมีหลายสัญลักษณ์แทนความหมาย ประกอบด้วย รูปเด็กงอตัวอยู่ภายในไขทองคำ หมายถึงประชาชนรุ่นใหม่ของประเทศ รูปของเด็กล้อมรอบด้วยพันธุ์พืชสี่สันสดใสที่แตกออกรับแสงพระอาทิตย์สีทอง รูปรั้งฝั่งแสดงความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

แผนนี้ยะถึงการที่จะต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้ถูกต้อง ไม่เช่นนั้นจะหมดไป สุดท้ายคือรูปปลาใหญ่ที่กำลังอ้าปากให้เห็นเขี้ยวอันแหลมคมกำลังจะกินอัญมณี หมายถึงสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติที่กำลังถูกคุกคามจากภายนอก หรือภัยจากความหลงผิดของเราที่เห็นว่าวัฒนธรรมของเราไร้ค่า²⁷⁸

นอกจากที่อาคารรัฐสภา มีการประดับตกแต่งด้วยภาพจิตรกรรมและประติมากรรมแล้ว อาคารสโมสรรัฐสภาเป็นอีกอาคารที่ถูกตกแต่งด้วยประติมากรรมติดผนัง ภายในอาคารสโมสรรเป็นจิตรกรรมที่เขียนบนกระเบื้องดินเผา ภายในภาพประกอบด้วย 3 รูป รูปแรกจากด้านซ้ายเป็นรูปครึ่งวงกลมต่างขนาดสองชิ้นที่แยกออกจากกัน หมายถึงรูปการแบ่งแยกอันเกิดจากการยุบต่าง ๆ ที่กำลังรอจังหวะที่จะทำลายความสามัคคีของสมาชิก รูปตรงกลางเป็นรูปมัดรวมของมวลพืชพันธุ์ต่าง ๆ หมายถึงความสามัคคีของสมาชิก รูปปูด้านขวาของรูป หมายถึงศัตรูที่รอคอยจะทำลาย ภาพรวมของภาพเป็นการสื่อถึงความสามัคคีอันจะเป็นพลังและเกราะป้องกันภัยจากการรุกรานของศัตรู ภายนอกอาคารมีภาพประติมากรรม สื่อถึงความสนุกสนาน รื่นเริงหลังจากประสบความสำเร็จในการทำตามวัตถุประสงค์²⁷⁹ ทั้งสองภาพที่ถูกเลือกมาประดับอาคารสโมสรรัฐสภา มีความหมายในแง่ของการทำงานที่จะต้องอาศัยความสามัคคีเพื่อให้งานที่ทำประสบความสำเร็จ

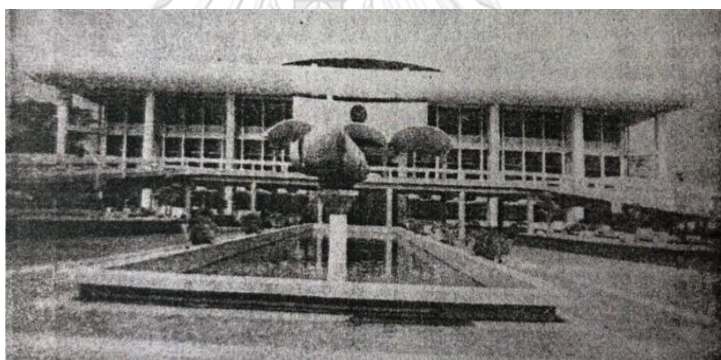

ภาพที่ 34 ภาพประติมากรรมบริเวณผนังภายนอกอาคารสโมสรรัฐสภา สื่อถึงความสนุกสนาน รื่นเริงหลังจากประสบความสำเร็จในการทำตามวัตถุประสงค์
(ที่มาภาพ: อรรถวิทย์ ปิยะจารุวัฒน์)

²⁷⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐสภาไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2539), หน้า 274-279.

²⁷⁹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, คู่มือนำชมรัฐสภา, (กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2549), หน้า 43.

สวนและประติมากรรมลอยตัวรอบอาคารรัฐสภา ได้รับการออกแบบจาก แสงอรุณ รัตกสิกร ประติมากรรมรอบอาคารรัฐสภา มี 5 ชิ้น และประติมากรรมประดับกำแพงสโมสรรัฐสภา 2 ชิ้น ประติมากรรมที่โดดเด่นที่สุดคือ ดอกไม้ทอง เป็นประติมากรรมโลหะเชื่อมสีทอง ผลิตขึ้นในโรงงานอุตสาหกรรมของจังหวัดนครราชสีมา ได้รับคำแนะนำทางเทคนิคและอุปกรณ์จาก ดิเรก มานะพงศ์ ป้ายหน้าประติมากรรมระบุว่า “...เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งพัฒนาขึ้นโดยอาศัยผลผลิตจากอุตสาหกรรมมาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสังคมของเรา ดอกไม้ทองนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญเติบโตของระบอบการปกครองอันคาดว่าจะบรรลุเป้าหมายสูงสุด โดยการแสดงออกด้วยกลีบสุดท้ายที่สมบูรณ์และชูยอดสูงเด่น กลีบอื่น ๆ นั้นเตี้ยกว่าและไม่สมบูรณ์เท่า หมายถึง อุปสรรคของการพัฒนาระบอบการปกครองของเราในปัจจุบันและอดีต...” แต่เดิมดอกไม้ทองถูกตั้งเหนือบ่อน้ำด้านหน้าของอาคารรัฐสภา แต่ภายหลังที่มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีการย้ายไปตั้งที่สนามหญ้าหลังพระที่นั่งอนันตสมาคม ต่อมาจึงย้ายกลับมาตั้งบริเวณสระน้ำด้านขวาของอาคารรัฐสภา

ภาพที่ 35 ภาพดอกไม้ทองหน้าอาคารรัฐสภา
(ที่มาภาพ: หนังสือสารที่นำรู้เกี่ยวกับการประชุมสภา)

ภาพที่ 36 ภาพดอกไม้ทองที่สวนในพระที่นั่งอนันตสมาคม
(ที่มาภาพ: หนังสือพระที่นั่งอนันตสมาคม)

ภาพที่ 37 ภาพดอกไม้ทองกลางสระน้ำหน้าอาคารรัฐสภา อุทงใน
(ที่มาภาพ: อรรถรัฐ ปิยะจารุวัฒน์)

ประติมากรรมอีก 4 ชิ้น สร้างขึ้นจากหินขัดสีขาว ตั้งอยู่รอบอาคารรัฐสภา ด้านหน้าของอาคารเหนือบ่อน้ำมีรูปปั้น 2 ชิ้น ชิ้นแรกเป็นประติมากรรมผู้หญิงยืนแบกหม้อน้ำบนไหล่ขวา ตั้งอยู่ฝั่งขวาของอาคารรัฐสภา มีความหมายถึง น้ำ ชิ้นต่อมาเป็นประติมากรรมผู้หญิงยืนแบกท่อนไม้บนไหล่ขวา ตั้งฝั่งซ้ายของอาคารรัฐสภา มีความหมายถึง ดิน ประติมากรรมอีก 2 ชิ้นตั้งอยู่ด้านหลังของอาคารรัฐสภา ทางฝั่งขวาเป็นประติมากรรมลอยตัวรูปไฟ ผลิตจากหินขัด หมายถึงพลังงานอุตสาหกรรม ส่วนทางฝั่งซ้ายเป็นประติมากรรมลอยตัวรูปนก หมายถึงลม ความสงบ และสันติสุข²⁸⁰ ประติมากรรมที่รายล้อมรอบอาคารรัฐสภาทั้ง 4 สื่อความหมายถึง ความแข็งแกร่ง ความเจริญรุ่งเรือง ความสงบสุข และความมั่นคงของรัฐสภา²⁸¹

ภาพที่ 38 ภาพประติมากรรมผู้หญิงกลางสระน้ำหน้าอาคารรัฐสภา ที่ชั้น 1
(ที่มาภาพ: อรรถรัฐ ปิยะจารุวัฒน์)

²⁸⁰ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, คู่มือเข้าชมรัฐสภา, (กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2549), หน้า 42-44.

²⁸¹ สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “จิตรกรรมและประติมากรรมรอบอาคารรัฐสภา,” กุมภาพันธ์ 2561

ภาพที่ 39 ภาพประติมากรรมไฟและนภบริเวณหลังอาคารรัฐสภา
(ที่มาภาพ: อรรถรัฐ ปิยะจารุวัฒน์)

ภายหลังการก่อสร้างอาคารรัฐสภา อุทองใน ด้วยรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ใช้ในการออกแบบ ไม่ได้สื่อความเป็น ‘อาคารรัฐสภา’ หรือตามที่ เวนทรี เรียกว่า ‘เปิด’ จึงทำให้พลังในการสื่อสารต่อผู้พบเห็นไม่ชัดเจน ด้วยความเป็นนามธรรมของการออกแบบ ประติมากรรม และจิตรกรรมที่ตกแต่งในอาคารรัฐสภาผู้พบเห็นจึงไม่อาจเข้าใจได้ถึงความตั้งใจของผู้ออกแบบ อาคารรัฐสภาแห่งนี้จึงได้หลุดพ้นจากผู้ออกแบบอย่างแท้จริง การมีอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 หน้าอาคารรัฐสภา ยิ่งเป็นการบดบังสายตาของผู้มองเข้าไปที่อาคารรัฐสภาแห่งนี้

3.3.2 พระบรมราชานุสาวรีย์หน้าอาคารรัฐสภา อุทองใน

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ดำเนินการก่อสร้างโดยกรมศิลปากรตามคำสั่งของคณะกรรมการอำนวยการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ รวมถึงการถือถอนสิ่งก่อสร้างที่หน้าอาคารรัฐสภา คือสระน้ำและดอกไม้ทอง พระบรมราชานุสาวรีย์ฯ ออกแบบโดย นายสาโรช จารักษ์ ประติมากรกองหัตถศิลป์ เป็นพระบรมรูปประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ มีขนาดหนึ่งเท่าครึ่งของพระองค์จริง พระหัตถ์วางเหนือพระเพลาทั้งสองข้าง ทรงเครื่องบรมราชูปถัมภ์ สวมชฎามหากฐินปักขนนกการเวก พระบรมรูปประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์เหมือนกับที่ทรงประทับในพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ²⁸² หลังพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ มีอาคารรัฐสภาเป็นฉากหลัง ตรงกลางฐานด้านหน้ามีแผ่นโลหะที่จารึกพระราชหัตถเลขาบางส่วน

²⁸² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 60 ปี รัฐสภาไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2535), หน้า 156-157.

เป็นประโยชน์เกี่ยวกับที่ใต้รูปของพระองค์ที่ประดับไว้ที่ตรงกลางทางเดินชั้น 2 ของอาคารรัฐสภา ด้านหลังมีแผ่นหินอ่อนจารึก ด้านขวากล่าวถึงพระราชประวัติโดยย่อของรัชกาลที่ 7 ด้านซ้ายกล่าวยุทธเสริญถึงการปกครองของพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ โดยมีข้อความบางตอนระบุว่า “...ทรงสละพระราชอำนาจแห่งพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช พระราชทานอำนาจอธิปไตยในการปกครองแก่มวลชน เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕...”

การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ฯ ต่อจากนี้จะขอเรียกโดยย่อว่า อนุสาวรีย์ ได้ผ่านการเสนอสร้างหลายครั้งจึงจะได้ตั้งอยู่ที่หน้าอาคารรัฐสภา ในบทความ ‘การเมืองว่าด้วยอนุสาวรีย์พระปกเกล้าฯ กับแนวคิดกษัตริย์นักประชาธิปไตย หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2494’ ของ ศรัญญู เทพสังเคราะห์ เสนอถึงการเมืองในช่วงเวลานั้นที่ส่งผลต่อการสร้าง ครั้งแรกของแผนการสร้างอนุสาวรีย์ตรงกับช่วงเวลาของกลุ่มนิยมเจ้าที่มีบทบาททางการเมืองและมีการฟื้นฟูสถาบันกษัตริย์ เหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ภายใต้การนำของ พลโทผิน ชุณหะวัณ พันเอกกวางสงคราม พันเอกเผ่า ศรียานนท์ พันเอกสุฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ได้รับชักชวนให้มีส่วนร่วมโดยตรงในตอนหลัง การรัฐประหารนำไปสู่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2492 ที่ร่างขึ้นโดยฝ่ายอนุรักษ์นิยม รัฐธรรมนูญฉบับนี้กำหนดให้กษัตริย์มีอำนาจมากกว่าฉบับเดิม เกิดประโยคที่ว่าประเทศไทยปกครองด้วย ‘ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข’ ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก กษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งวุฒิสมาชิกและ ‘ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้’²⁸³

นอกจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญจะเพิ่มพระราชอำนาจให้กับพระมหากษัตริย์เพิ่มขึ้นแล้ว ราชสำนักได้เริ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น ได้ปรารภกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องการจัดพระราชพิธีอัญเชิญพระบรมอัฐิรัชกาลที่ 7 และเชิญเสด็จสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีจากประเทศอังกฤษกลับประเทศไทย คณะรัฐมนตรีได้ลงมติอนุมัติให้อัญเชิญพระบรมอัฐิกลับประเทศ ซึ่งการจัดพระราชพิธีอัญเชิญพระบรมอัฐิของรัชกาลที่ 7 กลับประเทศส่งผลให้เกิดงานเขียนเกี่ยวกับพระองค์ในฐานะกษัตริย์นักประชาธิปไตย รวมถึงโครงการสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ครั้งแรกที่หน้าวังสุโขทัย บริเวณแยกถนนสามเสน ที่จอมพล ป. ได้มอบหมายให้กรมโยธาเทศบาลเป็นผู้

²⁸³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2559), หน้า 455-469.

ดำเนินงาน แต่โครงการดังกล่าวเจียบหายไป จนกลับมาปรากฏอีกครั้งในการประชุมของคณะรัฐมนตรี วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2494 ภายหลังเหตุการณ์ รัฐประหาร พ.ศ. 2494 เพียง 4 วัน ซึ่งงานของ ศรัญญู เทพสงเคราะห์ เสนอว่าเป็นผลมาจากความต้องการในการลดกระแสต่อต้านจากราชสำนัก ที่มี การนำรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2475 กลับมาใช้แทนรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2492

โครงการก่อสร้างอนุสาวรีย์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2495 ในตอนแรกได้เลือกบริเวณสนามหญ้าหน้า พระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งในช่วงเวลานั้นเป็นที่ทำการรัฐสภาของประเทศ ในภายหลังจึงได้เลือกพื้นที่ตั้งอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยจากคำตัดสินของคณะกรรมการดำเนินการสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 แบบของอนุสาวรีย์จะเป็นรูปหล่อขนาดสามเท่าครึ่งของพระองค์จริง ประทับบนพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ในท่าพระราชทานรัฐธรรมนูญ ส่วนอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยจะทำการรื้อพานรัฐธรรมนูญ ปีกทั้งสองที่ล้อมรอบอนุสาวรีย์ แต่การดำเนินการสร้างประสบปัญหาเรื่องงบประมาณก่อสร้าง สุดท้ายแล้วเรื่องการก่อสร้างจึงยุติลง²⁸⁴

ในช่วงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ภายหลังจากที่ได้ข้อสรุปของการสร้างรัฐสภาแห่งที่สอง ของประเทศที่บริเวณด้านเหนือของพระที่นั่งอนันตสมาคม การเสนอสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 เกิดขึ้นจาก นายเผด็จ จิราภรณ์ วุฒิสมาชิก ได้เสนอต่อนายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2512 ว่าควรที่จะสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 หน้ารัฐสภาแห่งใหม่ ในฐานะที่เป็นผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญ²⁸⁵ ต่อมาจอมพลถนอมได้นำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีซึ่งมีมติให้สร้างอนุสาวรีย์ขึ้นที่อนุสาวรีย์ ประชาธิปไตยในอริยาบถพระราชทานรัฐธรรมนูญ โดยมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการ ออกแบบและก่อสร้าง²⁸⁶ การที่พื้นที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยได้รับเลือกให้เป็นสถานที่ในการสร้าง อนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ได้สะท้อนแนวคิดทางการเมืองในขณะนั้นต่อสัญลักษณ์รัฐธรรมนูญที่ถูกสร้าง โดยคณะราษฎร หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ได้สะท้อนความคิดทางการเมืองต่ออนุสาวรีย์ประชาธิปไตยว่า “...อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยที่แยกถนนราชดำเนิน ซึ่งคณะราษฎรหรือนัยหนึ่งคณะผู้ก่อการ พ.ศ. 2475 ได้สร้างเอาไว้ นั่นไม่สู้จะมีความหมายนัก เพราะรัฐธรรมนูญนั้นไม่ใช่สิ่งที่ประชาชนควรจะ เคารพ สักการะหรือเป็นอนุสรณ์...”²⁸⁷ ต่อมาวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2512 นายประเสริฐ ปัทมะ

²⁸⁴ ศรัญญู เทพสงเคราะห์, “การเมืองว่าด้วยอนุสาวรีย์พระปกเกล้าฯ กับแนวคิดกษัตริย์นักประชาธิปไตย หลังการ รัฐประหาร พ.ศ. 2494,” วารสารศิลปวัฒนธรรม 2 (ธันวาคม 2556): หน้า 108-119.

²⁸⁵ หจข., ก/ป7/2512/12 อนุสาวรีย์ หนังสือพิมพ์ข่าวไทย วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2512

²⁸⁶ หจข., ก/ป7/2512/12 อนุสาวรีย์ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2512

²⁸⁷ หจข., ก/ป7/2512/12 อนุสาวรีย์ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2512

สุคนธ์ เลขาธิการรัฐสภาในขณะนั้นได้ส่งหนังสือ เรื่อง อนุสาวรีย์พระราชทานรัฐธรรมนูญ ถึง พันเอก นายวรการบัญชา ประธานรัฐสภา เนื่องจากว่าในขณะนั้นเลขาธิการสภามีอำนาจและหน้าที่ในการ กำหนดสิ่งใช้สอยและสิ่งทีควรจะมีในรัฐสภาให้กับคณะอนุกรรมการเขียนแบบซึ่งมีนายพล จุลเสวก ประธานคณะอนุกรรมการไปพิจารณาในการออกแบบ ซึ่งได้ปรึกษากับนายพล จุลเสวก ถ้าสามารถ ทำได้ จะให้สร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ที่หน้าอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ แทนรองอนุสาวรีย์คล้ายกับ อนุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ที่เชิงสะพานพุทธยอดฟ้า ประทับยืนยืนพระหัตถ์พระราชทานรัฐธรรมนูญ ส่วน ผนังด้านหลังเป็นคอนกรีตแสดงภาพ ‘...เป็นรูปปวงชนชาวไทยแสดงกิริยาอาการปิติยินดีในการได้รับ พระราชทานรัฐธรรมนูญ’ ซึ่งช่างเขียนแบบได้สร้างแบบจำลองรัฐสภาที่มีแท่นประดิษฐานอนุสาวรีย์ แนบไปกับหนังสือฉบับนี้ ซึ่ง พันเอก นายวรการบัญชา ประธานรัฐสภา ก็ได้เสนอเรื่องไปยัง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2513 แต่เรื่องได้เงียบไปอีกครั้ง²⁸⁸

แนวความคิดการสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 เกิดขึ้นอีกครั้งใน เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517 นาย ประมวล กุลมาตย์ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ รวมตัวกับสมาชิกอีก 10 ท่าน ยื่นเรื่องต่อ สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรีให้จัดสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ขึ้นที่พระที่นั่งอนันตสมาคม²⁸⁹ เรื่อง ดังกล่าวได้เข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีและได้รับการลงมติเห็นชอบกับการสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ในบริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2517 และมอบหมายให้สำนักงาน เลขาธิการรัฐสภาเป็นผู้ดำเนินการ มีการดำเนินการโดยตั้งคณะกรรมการขึ้น 3 ชุด คือ คณะกรรมการ จัดสร้างอนุสาวรีย์พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการหาทุนสร้างอนุสาวรีย์พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และคณะอนุกรรมการออกแบบอนุสาวรีย์ มีนาวาเอกสมภพ ภิรมย์ เป็นประธานอนุกรรมการ คณะกรรมการจัดสร้างอนุสาวรีย์พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เลือกที่ตั้งอนุสาวรีย์บริเวณด้านทิศ ตะวันออกของพระที่นั่งอนันตสมาคม โดยกำหนดจะสร้างขนาดสองเท่าหรือเท่าครึ่งของพระองค์จริง มีฉากหลังเป็นสถาปัตยกรรมแบบเรอเนสซองส์เพื่อให้เข้ากับพระที่นั่งอนันตสมาคม รอบบริเวณเนิน อนุสาวรีย์จะสร้างเป็นรั้วรอบเตี้ย ๆ กั้นบุคคลภายนอกเข้าไปในเขตพระราชฐาน มีพิพิธภัณฑ์ ประชาธิปไตยอยู่ใต้อนุสาวรีย์ แต่รัฐประหาร วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ทำให้ประธานสภาปฏิ รูปการปกครองแผ่นดินมีคำสั่งยกเลิกคณะกรรมการชุดเดิม ยกเว้นคณะอนุกรรมการการออกแบบ และแต่งตั้งคณะกรรมการในการดำเนินการสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นมาใหม่ 4 ชุด คือ คณะกรรมการ

²⁸⁸ สมภพ ภิรมย์, “เนื่องจากพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว,” วารสารรัฐสภาสาร 1 (มกราคม 2524): หน้า 64-68.

²⁸⁹ หจข., ก/ป1/2517/1 หนังสือพิมพ์ข่าวไทย วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517

อำนวยการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการหาทุนสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการดำเนินการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และคณะกรรมการประชาสัมพันธ์การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว²⁹⁰ การดำเนินการจัดสร้างอนุสาวรีย์ของคณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งครั้งหลังสุดได้มีมติให้ย้ายสถานที่ตั้งมาอยู่ที่หน้าสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาและนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ซึ่งพระราชทานพระบรมราชานุญาต วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2522 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้เสด็จมาเททองหล่อพระบรมรูป และเสด็จพระราชดำเนินมาทรงอนุสาวรีย์ วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2523²⁹¹

การเลือกสถาปัตยกรรมอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ให้มีรูปแบบเดียวกับวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ที่ทรงพลังในการสื่อสารมากที่สุดของสิ่งก่อสร้างในรัฐสภาแห่งนี้ที่ตั้งของอนุสาวรีย์ที่อยู่หน้าอาคาร ผนวกกับขนาดของอนุสาวรีย์ จึงส่งผลให้ผู้ที่แม้ว่าจะเพียงผ่านหน้ารัฐสภาแห่งนี้จะมองเห็นได้ถึงสัญลักษณ์นี้ วิธีการสื่อสารเป็นรูปแบบที่ชื่อตรงเช่นเดียวกับ ‘เปิด’ ของ เวนทูรี เป็นการแสดงออกถึงกษัตริย์ผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญ ทำให้มีพลังในการสื่อสารที่ตรงไปตรงมา สัญลักษณ์เชิงรูปลักษณ์นี้มีพลังยิ่งขึ้นเมื่อมีความเป็นสัญลักษณ์เชิงพิธีการ เนื่องจากอนุสาวรีย์นี้มีการประกอบพิธีกรรมทั้งในขั้นตอนของการเททองหล่ออนุสาวรีย์และการเปิดอนุสาวรีย์ที่มีกษัตริย์เสด็จมาเป็นประธานในพิธี ในขณะที่อาคารรัฐสภาแห่งใหม่นี้ไม่มีแม้แต่พิธีเปิด มีการจัดพิธีกรรมวางพวงมาลาหน้าอนุสาวรีย์ในวันที่ 10 ธันวาคม ของทุกปี สัญลักษณ์นี้ได้เป็น ‘พื้นที่การสร้างภาพแสดงแทน’ ที่สมบูรณ์ในการสื่อถึงวาทกรรม กษัตริย์ผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญ

²⁹⁰ สมภพ ภิรมย์, “เนื่องจากพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว,” วารสารรัฐสภาสาร 1 (มกราคม 2524): หน้า 69-100.

²⁹¹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 60 ปี รัฐสภาไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2535), หน้า 256-257.

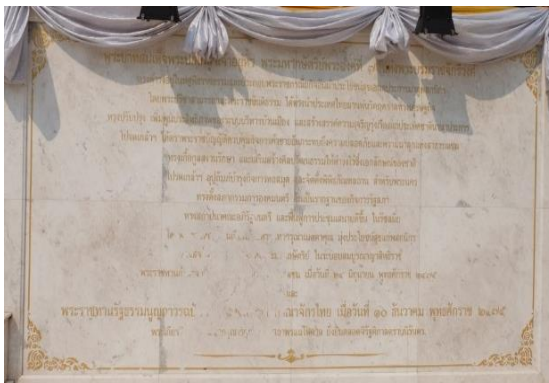

ภาพที่ 40 ภาพสัญลักษณ์ของกษัตริย์ผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญ
(ที่มาภาพ: อรรถรัฐ ปิยะจารุวัฒน์)

3.3.3 รัฐสภา อุทงใน ภาพสะท้อนการต่อสู้ระหว่างพระราชอำนาจกับความเป็น ประชาธิปไตย

เมื่อวิเคราะห์ทางด้านสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภา อุทงใน เมื่อแรกสร้างเราจะพบ
การเมืองในสถาปัตยกรรมของอาคารแห่งนี้คือการเลือกนำสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มา
เป็นสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาเป็นการอำพรางระบอบการปกครองของประเทศซึ่งอยู่ภายใต้
รัฐบาลเผด็จการมาอย่างยาวนาน แต่การที่อาคารรัฐสภา อุทงในได้ถูกใช้เป็นอาคารรัฐสภาของ
ประเทศมายาวนานกว่า 44 ปี ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอาคารรัฐสภาแห่งนี้จึงได้สร้าง
ความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นกับอาคารที่มีสถาปัตยกรรมเหมือนเมื่อแรกสร้าง แต่มีความหมายทาง
การเมืองที่เปลี่ยนไป

เมื่อมองงานสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาและงานจิตรกรรมและประติมากรรมของ
อาคารรัฐสภาตั้งแต่ครั้งเมื่อแรกสร้าง เราจะพบว่างานเหล่านั้นล้วนเป็นงานที่สื่อสารออกมาแบบ
นามธรรม จะต้องอาศัยการตีความจากผู้พบเห็น งานศิลปะเหล่านี้ที่อยู่ภายในอาคารรัฐสภาตั้งแต่เมื่อ
แรกสร้างจึงไม่มีพลังในการอธิบายเรื่องความหมายของประชาธิปไตยที่แฝงอยู่ แตกต่างจากงานการ
สร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ที่หน้าอาคารรัฐสภา และการนำภาพพระราชกรณียกิจของกษัตริย์ราชวงศ์
จักรี 9 พระองค์มาติดโดยรอบภายนอกของห้องประชุมรัฐสภา ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงความหมายได้อย่าง
ชัดเจน

ภาพที่ 41 ภาพแผ่นหินอ่อนจารึกด้วยซ้ำของพระบรมราชาอนุสาวรีย์ฯ
(ที่มาภาพ: อรรถรัฐ ปิยะจารุวัฒน์)

เราจะพบว่าในสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภา อุทองในได้สะท้อน การรื้อฟื้นให้กลับมา มีความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์ภายหลังจากความพ่ายแพ้ในการเข้าไปสร้างความหมายใหม่ให้กับ พระที่นั่งอนันตสมาคมของคณะราษฎร ผ่านการสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ที่หน้าอาคารรัฐสภา นอกจากนี้จะเป็นการแสดงภาพจำต่อประชาชนให้รัชกาลที่ 7 เป็นบิดาแห่งประชาธิปไตยแล้ว ยังเป็นการแสดงการกลับมาของอำนาจของสถาบันกษัตริย์ในพื้นที่ของการปกครองระบอบประชาธิปไตย จากการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ต่ออนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 เป็นการลบภาพจำของการพ่ายแพ้ของสถาบัน กษัตริย์ที่ถูกช่วงชิงพระราชอำนาจในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ให้กลายเป็นกษัตริย์ผู้ที่ยอมสละ พระราชอำนาจที่แต่เดิมอยู่กับพระองค์ให้กับประชาชนทุกคนผ่านการนำเสนอประโยคที่ว่า “ข้าพเจ้า มีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของ ข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดย สิทธิ ชาติ และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร” ซึ่งประโยคในข้างต้นเป็นทั้งการแสดงต่อผู้อ่านว่า พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจ และทรงเต็มใจที่จะให้อำนาจนั้นต่อราษฎร ซึ่งเป็นการลบภาพการที่ ทรงถูกช่วงชิงพระราชอำนาจไปโดยคณะราษฎร แต่พระองค์มีความเต็มใจเองที่จะพระราชทาน เสมือนกับไม่มีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองที่กลุ่มคณะราษฎรได้ยึดพระที่นั่งที่สำคัญอย่างพระ ที่นั่งอนันตสมาคมและมีการกักตัวพระบรมวงศานุวงศ์ ระบอบประชาธิปไตยของประเทศนั้นได้เกิดขึ้น จากพระเมตตาส่วนพระองค์ และสถาบันกษัตริย์ยังคงมีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนเมื่อครั้งอยู่ในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์

3.4. สถานที่ทำการรัฐสภาชั่วคราว

3.4.1 ปัญหาความล่าช้าในการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่

การก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ถูกดำเนินการโดย บริษัทซิโน-ไทย เอ็นจีเนียริ่ง แอนด์ คอนสตรัคชั่น จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นบริษัทที่ชนะในการประกวดราคาจ้างก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ พร้อมอาคารประกอบ ตามสัญญาในการก่อสร้างมีการกำหนดระยะเวลาในการก่อสร้างทั้งหมดจำนวน 900 วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2556 และสิ้นสุดในวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 แต่การก่อสร้างเกิดความล่าช้า สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรจึงได้ต่อสัญญาในการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ พร้อมอาคารประกอบ จำนวน 4 ครั้ง เพื่อขยายระยะเวลาการก่อสร้างมีรายละเอียดดังนี้

ครั้งที่ 1 ขยายระยะเวลาจำนวน 387 วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 - 15 ธันวาคม พ.ศ. 2559 มีเหตุผลจากการที่สำนักงานเลขาธิการรัฐสภาส่งมอบพื้นที่ให้กับบริษัทที่ทำการก่อสร้างล่าช้า และปัญหาในการขนย้ายดินออกจากพื้นที่

ครั้งที่ 2 ขยายระยะเวลาจำนวน 421 วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2559 - 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 มีเหตุผลจากความล่าช้าในการขนย้ายดินที่ขุดขึ้นเพื่อทำการก่อสร้างชั้นใต้ดินของอาคารหลักออกจากพื้นที่

ครั้งที่ 3 ขยายระยะเวลาจำนวน 674 วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 - 15 ธันวาคม พ.ศ. 2562 มีเหตุผลจากการที่สำนักงานเลขาธิการรัฐสภาส่งมอบพื้นที่ที่เหลือให้กับบริษัทที่ทำการก่อสร้างล่าช้า

ครั้งที่ 4 ขยายระยะเวลาจำนวน 382 วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2562 - 31 ธันวาคม พ.ศ. 2563 มีเหตุผลจากบริษัทผู้รับเหมาถึงปัญหาในการจัดหาผู้รับจ้างรายอื่นที่จะเป็นผู้ดูแลเรื่อง งานเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร งานสาธารณูปการ งานประกอบอาคาร และภายนอกอาคาร

3.4.2 อาคารรัฐสภาชั่วคราว

ถึงแม้ว่าบริษัทผู้รับเหมาก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่จะได้รับการขยายเวลาในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ แต่มีการกำหนดเวลาในการคืนพื้นที่ของอาคารรัฐสภา อุทกของใน ให้กับสำนัก

พระราชวังไวกวายนปี พ.ศ. 2562 โดยสำนักพระราชวังจะอนุญาตให้ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ใช้ห้องประชุมรัฐสภาเป็นสถานที่ประชุมต่อไปได้ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562

ความล่าช้าในการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ทำให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการที่ทำการอาคารรัฐสภาชั่วคราว ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2560²⁹² เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายไปยังรัฐสภาแห่งใหม่และการค้นหาที่ทำการอาคารรัฐสภาชั่วคราวภายหลังการคืนพื้นที่ให้สำนักพระราชวังและอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ยังก่อสร้างไม่แล้วเสร็จ โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น 4 ชุด เพื่อดำเนินการ ได้แก่

1. คณะอนุกรรมการจัดหาสถานที่ในการประชุมของสมาชิกรัฐสภา และสถานที่ในการปฏิบัติราชการของบุคลากรในสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร และสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา

2. คณะอนุกรรมการดำเนินการเคลื่อนย้ายบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และครุภัณฑ์ จากอาคารรัฐสภาไปยังที่ทำการอาคารรัฐสภาชั่วคราว

3. คณะอนุกรรมการบริหารงบประมาณ และกฎหมายในการดำเนินการจัดหาที่ทำการอาคารรัฐสภาชั่วคราว และเคลื่อนย้ายไปยังที่ทำการอาคารรัฐสภาชั่วคราว

4. คณะอนุกรรมการจัดหาสถานที่ตั้ง และดำเนินการของสถานีวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์รัฐสภา สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักการพิมพ์ และระบบ ICT ของหน่วยงานสังกัดรัฐสภา²⁹³

อาคารรัฐสภา อุทองใน สิ้นสุดการเป็นรัฐสภาของประเทศในวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2561 จากการคืนพื้นที่ให้กับสำนักพระราชวัง แต่การประชุมครั้งสุดท้ายที่เกิดขึ้นในอาคารรัฐสภาแห่งนี้ คือ วันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นการประชุมของ สนช. ส่วนพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ที่บริเวณหน้าอาคารรัฐสภาได้มีการจัดพิธีบวงสรวงก่อนทำการเคลื่อนย้ายไปบูรณะซ่อมแซมที่ สำนัก

²⁹² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "ประชุมคณะกรรมการจัดหาที่ทำการอาคารรัฐสภาชั่วคราว [Online]. 21 พฤศจิกายน 2560. แหล่งที่มา: https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_news.php?nid=43961&filename=The_Secretariat [1 พฤษภาคม 2563]

²⁹³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "ประชุมคณะกรรมการจัดหาที่ทำการอาคารรัฐสภาชั่วคราว ครั้งที่ ๑/๒๕๖๑ [Online]. 23 มกราคม 2561. แหล่งที่มา: https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_news.php?nid=45602&filename=index [1 พฤษภาคม 2563]

ช่างสิบหมู่ พุทธมณฑล อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม เมื่อ วันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2562²⁹⁴ ก่อนที่จะอัญเชิญไปประดิษฐานที่อาคารรัฐสภาแห่งใหม่

ภายหลังการประชุมครั้งสุดท้ายที่จัดขึ้นที่อาคารรัฐสภาอุทองโน แล้ว สนช. ยังมีการประชุมขึ้นอีก 3 ครั้ง รวมถึงการประชุมครั้งสุดท้ายของ สนช. เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 จัดขึ้นที่ห้องประชุมชิปก อาคารรัฐประศาสนภักดี สถาบันพระปกเกล้า²⁹⁵

การจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทย เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2562 ทำให้ต้องมีสถานที่จัดพิธีเปิดประชุมรัฐสภาและรัฐสภาชั่วคราว ซึ่งเดิมสถานที่ในการจัดพิธีเปิดประชุมรัฐสภาจะจัดขึ้นที่พระที่นั่งอนันตสมาคมมาโดยตลอด แต่พระที่นั่งอนันตสมาคมถูกปิดตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2560 โดยไม่มีกำหนดที่จะเปิดอีกครั้ง²⁹⁶ จึงทำให้พิธีเปิดประชุมรัฐสภาในวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 ถูกจัดขึ้นที่ ห้องประชุมวิเทศสโมสร กระทรวงการต่างประเทศ

ส่วนสถานที่ที่จะใช้เป็นห้องประชุมของสมาชิกรัฐสภามีผู้เสนอสถานที่ 5 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ หอประชุมกองทัพภาคที่ 1 และ ห้องประชุมใหญ่ของบริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) แจ้งวัฒนะ ซึ่งภายหลังการพิจารณาความเหมาะสมของสถานที่ได้เลือก ห้องประชุมใหญ่ของบริษัท ทีโอที เป็นที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเป็นการชั่วคราว²⁹⁷ หรือ ‘รัฐสภาชั่วคราว’ เนื่องจากเป็นสถานที่ที่มีความพร้อมมากที่สุด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

²⁹⁴ ผู้จัดการออนไลน์. "รัฐสภาจัดพิธีบวงสรวงอัญเชิญพระบรมรูป ร.7 ซ่อมแซม ก่อนประดิษฐานที่รัฐสภาแห่งใหม่ [Online]. 5 มกราคม 2562. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/uptodate/detail/962000001433> [15 พฤษภาคม 2563]

²⁹⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "การประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติ [Online]. แหล่งที่มา: <https://library2.parliament.go.th/giventake/nla2557.html> [17 พฤษภาคม 2563]

²⁹⁶ พระที่นั่งอนันตสมาคมถูกใช้เป็นสถานที่ในการเปิดประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2557 นอกจากพระที่นั่งอนันตสมาคมที่ถูกปิดโดยไม่มีกำหนดเปิดแล้ว สวนสัตว์ดุสิต หรือ เขาดินวนา ที่มีพื้นที่ในบริเวณเดียวกับรัฐสภา อุทองโน ได้ปิดทำการไปเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2561 โดยมีแผนการย้ายสวนสัตว์ไปเปิดในจังหวัดปทุมธานี บนที่ดินที่ได้รับพระราชทานจาก รัชกาลที่ 10

²⁹⁷ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนพิเศษ 130 ง วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 หน้า 12 เรื่อง กำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเป็นการชั่วคราว

ห้องประชุมใหญ่ของบริษัท ทีโอที ถูกใช้ในการประชุมรัฐสภาครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นการประชุมเลือกผู้ดำรงตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร ต่อมาในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2562 จึงได้จัดการประชุมเพื่อเลือกผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ภาพที่ 42 ภาพห้องประชุมใหญ่ของบริษัท ทีโอที อาคารรัฐสภาชั่วคราว
(ที่มาภาพ: <https://www.springnews.co.th/481009>)

การใช้ห้องประชุมใหญ่ของบริษัท ทีโอที เป็นรัฐสภาชั่วคราวสิ้นสุดลงในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2562 สรุปรวมระยะเวลา 2 เดือนที่สถานที่แห่งนี้ถูกใช้เป็นที่ประชุมรัฐสภาชั่วคราว มีการจัดการประชุม ส.ส. จำนวน 12 ครั้ง และจัดการประชุม ส.ว. จำนวน 8 ครั้ง เนื่องจากห้องประชุมจันทรา ซึ่งเป็นห้องประชุมสำหรับ ส.ว. ที่อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ เกียกกาย พร้อมทั้งจะใช้ในการประชุม

อาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน เกียกกาย ถูกใช้เป็นที่ประชุมครั้งแรกในการจัดการประชุมของ ส.ว. เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2562

3.5 บทสรุปของการเมืองในสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภา 2 แห่งแรกของประเทศ

การเป็นรัฐสภาแห่งแรกของประเทศอย่างพระที่นั่งอนันตสมาคมภายหลังจากการถูกใช้เป็นกองบัญชาการของคณะราษฎรในเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่คณะราษฎรได้ยึดพระราชอำนาจในการปกครองของรัชกาลที่ 7 และทำการใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมที่เคยเป็นท้องพระโรงของสถาบันกษัตริย์มาเป็นสถานที่ประชุมของตัวแทนประชาชน ได้สร้างความหมายและความทรงจำใหม่ให้เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งอาคารรัฐสภาแห่งแรกของประเทศได้สะท้อนภาพความฟ่ายแพ้ของระบอบสมบูรณาสิทธิราชย์ต่อคณะราษฎร ต่อมาในการเข้าใช้อาคาร

รัฐสภาแห่งที่สองของประเทศ คือ รัฐสภา อุ่ทองใน เราจะพบว่าสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาแห่งนี้ไม่ปรากฏสัญลักษณ์ที่แสดงอุดมการณ์ของคณะราษฎร สถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาเป็นสถาปัตยกรรมแบบทันสมัย เป็นงานสถาปัตยกรรมของอาคารเพื่อที่มีจุดมุ่งหมายเพื่ออำพรางระบอบการปกครองของประเทศที่ถูกปกครองด้วยเผด็จการทหารมาอย่างยาวนาน ความไร้พลังในการสื่อสารของงานจิตรกรรมและประติมากรรมที่สื่อถึงระบอบประชาธิปไตยที่ปรากฏภายในอาคารรัฐสภาแห่งนี้ได้พ่ายแพ้ต่องานประติมากรรมและจิตรกรรมของสถาบันกษัตริย์อย่างชัดเจน ผ่านการสร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ที่จำลองมาจากภาพวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ที่ถูกทำให้กลายเป็น “วันพระราชทานรัฐธรรมนูญ” ซึ่งเป็นงานประติมากรรมที่สอดคล้องไปกับการผลิตซ้ำวาทกรรม การเป็น “บิดาแห่งประชาธิปไตย” ของฝ่ายอนุรักษนิยม

3.6 สืบปายะสภาสถานรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศ

แนวคิดในการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2535 ภายหลังจากการใช้งานอาคารรัฐสภาแห่งที่ 2 ของประเทศเพียง 18 ปีเท่านั้น จากปัญหาความแออัดของพื้นที่ ที่ไม่เพียงพอของอาคารรัฐสภา อุ่ทองใน ในการรองรับจำนวนผู้ใช้งานที่เพิ่มมากขึ้น ความพยายามในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่จึงปรากฏอยู่ในทุกรัฐบาล จนปรากฏเป็นผลสำเร็จภายใต้การดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาของ นายชัย ชิดชอบ และได้เลือกแบบ สืบปายะสภาสถานของ ทีม สงบ ๑๐๕๑ เป็นแบบในการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2552

3.6.1 สาเหตุของการสร้างรัฐสภาแห่งที่ 3 ของประเทศ

ในช่วงเวลาที่เริ่มทำการก่อสร้างอาคารรัฐสภาในบริเวณถนนอุ่ทองในนั้น เป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยกำลังใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2511 ซึ่งในช่วงเวลานั้น มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เพียง 219 คน และสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) เพียง 120 คน ในขณะที่ต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 ในระหว่าง พ.ศ. 2522 – พ.ศ. 2534 ส.ส.มีจำนวนสมาชิกจำนวน 301 คน จนถึงในปี พ.ศ. 2531 ที่มีจำนวน 357 คน ซึ่งเป็นจำนวน ส.ส. ที่มากกว่าเมื่อมีการออกแบบรัฐสภาเกินกว่าร้อยละ หนึ่งร้อยยังไม่รวมถึงจำนวน ส.ว. ที่ได้รับการแต่งตั้งเพิ่มขึ้นอีกจำนวน 225 คน มากกว่าเดิมถึงเท่าตัว จำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้นมานี้ทำให้เกิดปัญหาด้านพื้นที่การใช้งานภายในอาคารรัฐสภา ทั้งจำนวนภาระงานของ ส.ส. และ

ส.ว.²⁹⁸ ข้าราชการประจำรัฐสภา รวมถึงจำนวนคณะกรรมการที่มีเพิ่มมากขึ้น โดย ปี พ.ศ. 2516 มีคณะกรรมการสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 11 คณะ ในปี พ.ศ. 2535 มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 23 คณะ และในปี พ.ศ. 2551 มีจำนวน 35 คณะ ส่วนคณะกรรมการวิสามัญกิจการวุฒิสภา ใน พ.ศ. 2535 มีจำนวน 16 คณะ และเพิ่มขึ้นเป็น 22 คณะ ในปี พ.ศ. 2551 เป็นต้น แต่พื้นที่ของอาคารรัฐสภามีเพียงจำกัด ทั้งส่วนของที่ทำการของสมาชิกและห้องประชุมคณะกรรมการ และส่วนของขอบเขตงานสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรและสำนักงานวุฒิสภาที่เป็นหน่วยงานราชการที่สังกัดรัฐสภาที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับการทำงานของสมาชิกรัฐสภา การจัดการประชุมของ ส.ว. ที่จะต้องรอการจัดประชุมของ ส.ส. ที่จอตลอดไม่เพียงพอกับจำนวนผู้ใช้งาน การเข้าถึงพื้นที่ของรัฐสภาไม่มีความสะดวก ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติงานและการดำเนินงานของรัฐสภาให้เกิดความไม่คล่องตัวและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร²⁹⁹

ปัญหาของความแออัดของพื้นที่ในรัฐสภานี้ได้มีความพยายามการแก้ไขในเบื้องต้นโดยมีโครงการในการสร้างอาคารสำนักงานขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2526³⁰⁰ แต่เริ่มทำการก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2535 เป็นอาคาร 3 ชั้น ตั้งอยู่ด้านข้างของอาคารรัฐสภา ภายในอาคารเป็นห้องทำงานของข้าราชการสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ห้องประชุมกรรมการสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา เป็นต้น³⁰¹ ส่วนห้องประชุมรัฐสภานั้นได้รับมือกับการเพิ่มของจำนวนผู้เข้าประชุมโดยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่นั่งภายในห้องประชุม ซึ่งรูปแบบที่นั่งเดิมภายในห้องประชุมที่ออกแบบโดย นายพล จุลเสวก นั้นเป็นแบบเธียเตอร์ จึงทำการปรับปรุงที่นั่งในห้องประชุมเป็นแบบโค้งครึ่งวงกลม ซึ่งนำรูปแบบนี้มาจาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

²⁹⁸ พ.ศ. 2554 มีการออก ระเบียบรัฐสภา ว่าด้วยการแต่งตั้งบุคคลเพื่อปฏิบัติหน้าที่อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของรัฐสภา สภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา และกรรมการของสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา พ.ศ. 2554 ให้ ส.ส. และ ส.ว. มีบุคคลผู้ช่วยปฏิบัติงานหรือผู้ติดตามจำนวน 8 คน แบ่งออกเป็น ผู้เชี่ยวชาญ 1 คน ผู้ชำนาญการ 2 คน และ ผู้ช่วยดำเนินการ 5 คน ทำให้เพิ่มความจำเป็นของพื้นที่ภายในอาคารรัฐสภาเพื่อรองรับจำนวนผู้ใช้งานที่เพิ่มมากขึ้น

²⁹⁹ รายละเอียดการประกวดแบบโครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่, (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ,2552), หน้า 1.

³⁰⁰ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “เร่งรัดปรับปรุงระบบรัฐสภาให้ดีขึ้น,” วารสารรัฐสภาสาร 38 (เมษายน 2533): 75.

³⁰¹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, คู่มือนำชมรัฐสภา, (กรุงเทพฯ:สำนักงานการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร,2555), หน้า 23.

รัฐสภาของประเทศฝรั่งเศส ภายใต้การดำเนินการของกรมโยธาธิการในปี พ.ศ. 2539³⁰² และปรับปรุงที่นั้งเป็นแบบแถวหน้ากระดานโดยหันหน้าไปทางที่นั้งประธานสภาทั้งหมดใน พ.ศ. 2542 เพื่อรองรับจำนวนสมาชิกสภา 700 คน ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540³⁰³ ต่อมาจึงมีการหาสถานที่ประชุมของ ส.ว. ภายนอกอาคารรัฐสภา³⁰⁴ เพิ่มเติม

นอกจากการปรับปรุงภายในรัฐสภาเพื่อแก้ไขปัญหาความแออัดของพื้นที่แล้ว ยังมีการย้ายส่วนงานบางส่วนของรัฐสภาไปอยู่ภายนอก โดยการปรับปรุงโรงกษาปณ์ ถนนประดิพัทธ์ เพื่อเป็นสถานที่ทำงานของข้าราชการฝ่ายรัฐสภา³⁰⁵ และการเช่าอาคารสำนักงานภายนอกก็เป็นอีกวิธีที่ถูกนำมาใช้ โดยรัฐสภาได้ทำการเช่าอาคารภายนอก เช่น อาคารกษาปณ์ (เดิม) อาคารทิปโก้ อาคารธนาคารทหารไทย อาคารสุขประพฤติ และอาคารดีพร้อม เพื่อเป็นสำนักงานสำหรับงานในส่วนที่สามารถแยกออกจากการประชุมสภาได้ แต่การแยกอาคารของสำนักงานต่าง ๆ นี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาในการติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประชาชนที่มาติดต่อ

3.6.2 ความพยายามของแต่ละรัฐบาลในการหาพื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่

การแก้ไขปัญหาความแออัดของรัฐสภาโดยการก่อสร้าง ปรับปรุงและเช่าอาคารสำนักงานภายนอกเป็นเพียงการแก้ไขปัญหามันเบื้องต้นเท่านั้น โดยความพยายามที่จะก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่เป็นโครงการที่เกิดขึ้นในทุกๆ รัฐบาล

แนวคิดในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ได้เผยแพร่สู่สาธารณะชนครั้งแรกในยุคที่ นายมารุต บุณนาค (พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2538) ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภา เมื่อ พ.ศ. 2535 เนื่องจากปัญหาของการที่ ส.ส. และผู้ช่วยที่ในขณะกำหนดให้มีได้ถึง 3 คน ไม่มีห้องทำงาน ห้องสมุดรัฐสภามีขนาดเล็กและจำนวนหนังสือน้อยทำให้เกิดปัญหาในการค้นข้อมูลของ ส.ส. ส.ว. และผู้ใช้งาน ในขณะที่พื้นที่ตั้งของ

³⁰² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1 วันที่ 6 มีนาคม 2539, หน้า 16-18.

³⁰³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “รัฐสภาปรับปรุงห้องประชุมเพื่อรองรับสมาชิกรัฐสภาจำนวน 700 คน,” วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 24 (1 พฤศจิกายน 2542): หน้า 19-20.

³⁰⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “แบ่งโซนสีการจัดระเบียบจราจรสำหรับรถของสมาชิกฯ ในวันประชุม,” วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 27 (16 กุมภาพันธ์ 2545): หน้า 29.

³⁰⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “สถานที่ทำงานแห่งใหม่ของข้าราชการฝ่ายรัฐสภา,” วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 28 (16 มีนาคม 2546): หน้า 29.

รัฐสภาในขณะนั้นไม่สามารถที่จะทำการขยายพื้นที่ออกไปได้อีก จึงมีการตั้งคณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาขึ้นภายใต้การดูแลของ นายถวิล ไพรสณฑ์ ผู้ดำรงตำแหน่งรองประธานสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้น มีการกำหนดเป้าหมายของพื้นที่ในการตั้งรัฐสภาแห่งใหม่นั้น ต้องการที่จะให้ตั้งอยู่ภายในกรุงเทพฯ แต่คณะกรรมการวิสามัญมีความเห็นต่างว่ายังไม่สมควรที่จะย้ายรัฐสภา แต่เสนอว่าควรจะทำอาคารที่อยู่ใกล้เคียงเป็นสถานที่ทำงานของ ส.ส. และสถานที่ประชุมของคณะกรรมการ³⁰⁶

คณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาในชุดนี้ได้ทำการศึกษาพื้นที่จำนวน 13 แห่ง เพื่อพิจารณาความเหมาะสมในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่ภายในกรุงเทพฯ ตามความต้องการของ นายมารุต บุณนาค จำนวน 9 แห่ง ได้แก่ พื้นที่ของการรถไฟบริเวณสวนจตุจักร พื้นที่ของการรถไฟ บริเวณบางกอกน้อย พื้นที่ของการรถไฟ บริเวณมักกะสัน พื้นที่ของกองทัพบก สนามเป้า พื้นที่ของโรงงานยาสูบ คลองเตย พื้นที่สนามม้าราชตฤณมัย พื้นที่ราชพัสดุ บริเวณถนนแจ้งวัฒนะ พื้นที่เขตบางบอน บริเวณวิทยาลัยเทคนิคราชสีหราชาราม พื้นที่เขตหนองจอก ส่วนพื้นที่ในต่างจังหวัดที่ได้รับการพิจารณามีจำนวน 4 แห่ง ได้แก่ พื้นที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม พื้นที่บางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่บริเวณลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี และพื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งผลการพิจารณาของคณะกรรมการได้ข้อสรุปว่าพื้นที่ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดคือ พื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากระยะห่างของพื้นที่ที่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ รวมถึงสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างศูนย์ราชการที่อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งข้อสรุปนี้ได้ถูกดำเนินการไปจนถึงการที่ประธานรัฐสภาได้มีหนังสือขอการสนับสนุนเรื่องพื้นที่ในการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ต่อ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น

ผลของการยื่นหนังสือต่อนายกรัฐมนตรีในการเสนอให้สร้างรัฐสภาแห่งใหม่ที่พื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยวนั้น สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรีเห็นควรที่จะให้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาอีกครั้ง และเสนอรายละเอียดของพื้นที่เพื่อให้คณะกรรมการทำการพิจารณา โดยมีหลักเกณฑ์เบื้องต้นในการพิจารณา 4 ข้อ คือ

³⁰⁶ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สัมภาษณ์อดีตประธานสภาฯ, (สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2537), หน้า 47-48.

1. พื้นที่ในบริเวณที่พิจารณาจะต้องมีขนาด 500 ไร่ขึ้นไป หรือมากกว่า และเป็นที่ดินผืนเดียวกัน
2. พื้นที่แห่งนั้นมีระยะห่างจากกรุงเทพฯไม่เกิน 50 กิโลเมตร
3. พื้นที่ที่จะพิจารณาควรเลือกที่ดินที่มีรัฐเป็นเจ้าของก่อนที่ดินของเอกชน
4. พื้นที่แห่งนั้นสามารถเดินทางจากกรุงเทพฯโดยรถยนต์ได้โดยสะดวก

ตามหลักเกณฑ์เบื้องต้นที่ได้กำหนดขึ้นมาี้ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรจึงได้เสนอพื้นที่ในการพิจารณาการสร้ารัฐสภาแห่งใหม่จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ พื้นที่ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บริเวณอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พื้นที่ราชพัสดุ กรมธนารักษ์ บริเวณอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พื้นที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ บริเวณริมทะเล เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ พื้นที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ บริเวณตำบลพันท้ายนรสิงห์ จังหวัดสมุทรสาคร และอีก 2 พื้นที่ที่เคยผ่านการพิจารณาในครั้งก่อนคือ พื้นที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม และพื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลของการพิจารณาของคณะกรรมการจัดทำที่ดินของรัฐบาลได้พิจารณาว่าพื้นที่ 3 แห่งที่มีความเป็นไปได้ในการสร้างอาคารรัฐ คือ พื้นที่ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บริเวณอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พื้นที่ราชพัสดุ กรมธนารักษ์ บริเวณอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี และพื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา แต่เกิดการยุบสภาเสียก่อนจึงยังไม่มีข้อสรุป

การขึ้นดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาของ นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา (พ.ศ. 2539 –พ.ศ. 2543) ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำที่ดินในการก่อสร้างอาคารรัฐสภา ซึ่งคณะกรรมการคณะนี้ได้เลือกพิจารณาพื้นที่ต่าง ๆ จำนวน 5 แห่ง โดยมีพื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรายังคงได้รับการพิจารณา ส่วนพื้นที่แห่งอื่นนั้นเป็นพื้นที่ใหม่ที่เพิ่งได้รับการพิจารณา ได้แก่ พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุฒทหารบก จังหวัดนนทบุรี พื้นที่เรือนจำคลองเปรม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ พื้นที่การรถไฟ ย่านพหลโยธิน กรุงเทพฯ และพื้นที่โครงการเมืองทองธานี ถนนแจ้งวัฒนะ จังหวัดนนทบุรี ของบริษัทบางกอกแลนด์ จำกัด (มหาชน) แต่จากการที่รัฐบาลมีนโยบายในการสร้างศูนย์ราชการและเมืองใหม่ คณะกรรมการชุดนี้จึงมีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการฯ ขึ้นอีก 2 คณะ โดยชุดหนึ่งจะทำการพิจารณาจัดหาพื้นที่ในการก่อสร้างอาคารรัฐสภาในระยะยาว และอีกชุดจะทำการพิจารณาจัดหาพื้นที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาในระยะสั้น การตั้งคณะอนุกรรมการฯ ค้นหาพื้นที่ก่อสร้างอาคารรัฐบาลในระยะยาว เกิดขึ้นจากการที่รัฐบาล พลเอก

ชวลิต ยงใจยุทธ มีนโยบายที่จะจัดสร้างศูนย์ราชการในเมืองใหม่ ซึ่งคณะอนุกรรมการฯ ชุดนี้ได้เลือกพื้นที่ 2 แห่ง คือ พื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา และพื้นที่เขาชะง็อก จังหวัดนครนายก เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสม ต่อมาคณะอนุกรรมการฯ จึงได้ทำหนังสือเสนอต่อรัฐบาลเพื่อสอบถามถึงความประสงค์ของรัฐบาลว่าจะเลือกพื้นที่ใดเป็นศูนย์ราชการและเมืองใหม่ เพื่อที่จะได้ทำการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ในที่แห่งนั้นด้วย

นโยบายการสร้างศูนย์ราชการของรัฐบาลเริ่มเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีโครงการย้ายเมืองหลวงไปที่จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยได้ดำเนินการไปจนถึงการเวนคืนที่ดินและการวางผังเมืองใหม่ แต่นโยบายดังกล่าวดำเนินการไม่สำเร็จ เป็นผลจากการลงมติไม่ผ่านพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487 แต่โครงการการสร้างศูนย์ราชการได้ถูกดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องในรัฐบาลอื่น สมัยรัฐบาล นายธานินทร์ กรัยวิเชียร มีการโครงการวางผังศูนย์ราชการใหม่ที่เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ สมัยรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีโครงการสร้างศูนย์ราชการที่ อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี สมัยรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีโครงการย้ายส่วนราชการไปรวมกันที่ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ซึ่งในขณะที่ยังคณะอนุกรรมการฯ ที่ถูกแต่งตั้งขึ้นโดยประธานรัฐสภาดำเนินการค้นหาพื้นที่สร้างรัฐสภาแห่งใหม่ รัฐบาล พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้มีนโยบายในการสร้างศูนย์ราชการขึ้น โดยการมอบหมายให้กรมการผังเมือง³⁰⁷ ดำเนินการในการค้นหาสถานที่สร้างศูนย์ราชการแห่งใหม่ ซึ่งผลการศึกษาของกรมการผังเมืองได้ข้อสรุปว่า พื้นที่บริเวณกิ่งอำเภอท่าตะเกียบและบางส่วนของอำเภอสนามชัยเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา มีความเหมาะสมในการสร้างศูนย์ราชการเมืองใหม่ ซึ่งในการศึกษาดังกล่าวมีการสรุปถึง พื้นที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ว่ามีความเหมาะสมที่จะใช้ในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่³⁰⁸ แต่การศึกษาของกรมผังเมืองยังไม่ได้รับไปดำเนินการ เนื่องจากการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ และปัญหาด้านเศรษฐกิจของประเทศที่เผชิญกับวิกฤตต้มยำกุ้ง ในปี พ.ศ. 2540

³⁰⁷ กรมการผังเมือง มีชื่อเมื่อแรกตั้งว่า สำนักผังเมือง ต่อมาถูกเปลี่ยนชื่อเป็น กรมการผังเมือง ในปี พ.ศ. 2538 และมีการรวมกรมการผังเมืองกับกรมโยธาธิการ เป็นกรมโยธาธิการและผังเมือง พ.ศ. 2545

³⁰⁸ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย เรื่อง การสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่ เสนอต่อสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (2552).

ส่วนคณะอนุกรรมการฯ อีกชุดที่ทำการศึกษหาพื้นที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาในระยะสั้น ได้เลือกพิจารณาพื้นที่ที่มีความเหมาะสม 5 แห่ง ได้แก่ พื้นที่บริเวณสี่แยกสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พื้นที่บริเวณแยกต่างระดับเชียงรากน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่บริเวณถนนวงแหวนตะวันออก ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่บริเวณถนนวงแหวนรอบนอก ทางด่วนรามอินทรา อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี และพื้นที่โครงการเมืองทองธานี ถนนแจ้งวัฒนะ จังหวัดนนทบุรี ของบริษัทบางกอกแลนด์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งคณะอนุกรรมการฯ มีความคิดเห็นว่าเหมาะสมที่สุด

ต่อมาจึงมีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการดำเนินการจัดหาบริษัทเอกชนฯ เพื่อทำการวิเคราะห์สถานที่ก่อสร้าง การออกแบบก่อสร้าง ฯลฯ โดยคณะอนุกรรมการฯ ได้ทำการเดินทางไปศึกษาดูงานที่ประเทศออสเตรเลีย รวมถึงทำการจ้างคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2542 มีการกำหนดระยะเวลาในการทำการศึกษา 3 เดือน โดยให้มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งมีอิสระในการศึกษา แต่ได้กำหนดจำนวนพื้นที่ในการศึกษาว่าจะต้องทำการศึกษาอย่างน้อย 2 แห่ง คือ พื้นที่การรถไฟ บริเวณสวนจตุจักร และพื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

งานวิจัยในการหาพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ของ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ทำการเลือกพื้นที่ในการศึกษาจำนวน 4 แห่ง นอกจากพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้ทำการศึกษาแล้ว พื้นที่อีก 2 แห่งที่ทำการศึกษา คือ พื้นที่ราชพัสดุทหาร อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก และพื้นที่บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผลของการศึกษานั้น ได้พิจารณาว่า พื้นที่การรถไฟ บริเวณสวนจตุจักรมีความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมาคือพื้นที่ราชพัสดุทหาร อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ในขณะที่พื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทราอยู่ในลำดับที่ 3 และพื้นที่ที่มีความเหมาะสมน้อยที่สุดคือ พื้นที่บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา³⁰⁹

ส่วนงานวิจัยในการหาพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาพื้นที่ทั้งหมด 9 แห่ง โดยนอกจากพื้นที่ที่ถูกกำหนดแล้ว ยังได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ในด้านต่าง ๆ ของพื้นที่อีก 7 แห่ง โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 5 แห่ง

³⁰⁹ คณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภา, สรุปความเป็นมาของการจัดหาพื้นที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 – 2551, (คณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภา รัฐสภา, 2551),

ได้แก่ พื้นที่บริเวณสนามเป้า เขตพญาไท กรุงเทพฯ พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ พื้นที่การรถไฟมักกะสัน เขตราชเทวี กรุงเทพฯ พื้นที่เรือนจำกลางคลองเปรม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ พื้นที่บริเวณถนนเชื้อเพลิง เขตคลองเตย กรุงเทพฯ และพื้นที่ในต่างจังหวัดอีก 2 แห่ง คือ พื้นที่กรมชลประทาน อำเภอบางบาล จังหวัดนนทบุรี และ พื้นที่เขาชะโงก จังหวัดนครนายก

ในแนวทางการศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นได้มีการกำหนดแนวคิดในเรื่องที่ตั้งของรัฐสภาแห่งใหม่ ในข้อที่หนึ่งไว้อย่างน่าสนใจว่า เป็นที่ตั้งที่มีความสง่า มีความสัมพันธ์ในเชิงสัญลักษณ์กับวิวัฒนาการของระบอบรัฐสภาและสถาบันหลักอื่น ๆ รวมถึงเสนอความคิดเห็นในการศึกษาว่า การสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ควรจะยึดโยงกับพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 7 ที่ได้พระราชทานอนุญาตให้ใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นรัฐสภาแห่งแรกของประเทศ ที่ตั้งของรัฐสภาแห่งใหม่จึงควรจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับพระที่นั่งอนันตสมาคมทั้งในด้านผังเมืองและองค์ประกอบเมือง และหากเลือกสถานที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่ในพื้นที่เมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ พื้นที่ที่ได้รับเลือกควรจะต้องสามารถสื่อความหมายถึงโครงสร้างและวิวัฒนาการของกรุงเทพฯ ซึ่งผลของการศึกษาได้ข้อสรุปว่าพื้นที่ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดเขตเมือง คือ พื้นที่ราชพัสดุทหาร เขตดุสิต สถานที่ที่มีความเหมาะสมรองลงมาคือ พื้นที่บริเวณสนามเป้า พื้นที่เรือนจำกลางคลองเปรม พื้นที่สวนจตุจักร พื้นที่กรมชลประทาน ตามลำดับ ส่วนพื้นที่ที่เหมาะสมภายนอกกรุงเทพฯและปริมณฑล คือ พื้นที่บริเวณเขาชะโงก และพื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว³¹⁰

จากผลของการศึกษาของมหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่ง คณะกรรมการฯจึงได้ข้อสรุปว่า พื้นที่ตั้งของรัฐสภาแห่งใหม่มีความเป็นไปได้ 2 แห่ง คือ พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต และพื้นที่บริเวณสวนจตุจักร เนื่องจากมีความคิดเห็นต่อสถานที่สร้างรัฐสภาแห่งใหม่ว่าจะอยู่ในเมืองหลวง ในท้ายที่สุด นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา ได้เสนอว่า พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต มีความเหมาะสม และสามารถสร้างขึ้นเป็นรัฐสภาได้เร็วกว่าพื้นที่อื่น ๆ

ในระหว่างขั้นตอนการดำเนินการ นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา ได้ลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2543 นายพิชัย รัตตกุล (พ.ศ. 2543) ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาต่อ ได้นำพื้นที่ของโรงเรียนเตรียมทหาร เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ กลับมาพิจารณาอีกครั้งเพื่อ

³¹⁰ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย เรื่อง การสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่ เสนอต่อสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (2552). หน้า (1-2)-(4-16).

เปรียบเทียบกับพื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต³¹¹ ในท้ายที่สุดจึงได้เลือก พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ ว่ามีความเหมาะสมที่สุดเช่นเดียวกับประธานรัฐสภาคนก่อน โดยพื้นที่นี้สามารถสร้างรัฐสภาและเหมาะสมที่จะสร้างศูนย์รวมราชการขึ้นในอนาคต

พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ ยังคงเป็นตัวเลือกหลักภายหลังการขึ้นดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาของ นายอุทัย พิมพ์ใจชน (พ.ศ. 2544 - พ.ศ. 2548) แต่ได้นำพื้นที่ เรือนจำกลางคลองเปรม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ มาร่วมในการพิจารณาอีกครั้ง ซึ่งในระหว่างการดำเนินการพิจารณา นโยบายการสร้างศูนย์ราชการเมืองใหม่ได้รับความสนใจอีกครั้ง โดยศูนย์ราชการแห่งนี้เป็นที่รวมกันของรัฐสภา ทำเนียบรัฐบาล สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และศาลรัฐธรรมนูญ เป็นต้น³¹² ซึ่งได้แนวคิดจากรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศมาเลเซีย ที่มีการสร้างศูนย์ราชการในเมืองปุตราจายา (Putrajaya)³¹³ ห่างจากเมืองหลวงของประเทศอย่าง กัวลาลัมเปอร์ไป 25 กิโลเมตร เพื่อแก้ปัญหาเรื่องความแออัดและการจราจรภายในเมืองหลวง และรัฐสภาของประเทศออสเตรเลีย ที่สร้างขึ้นในกรุงแคนเบอร์รา (Canberra) ซึ่งรวมรัฐสภาและทำเนียบรัฐบาลอยู่ด้วยกัน

ในการศึกษาพื้นที่สร้างศูนย์ราชการและเมืองใหม่ พื้นที่บริเวณเขาถ้ำพระ ริมอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี เป็นตัวเลือกที่ได้รับการสนับสนุนจากประธานรัฐสภาและ นายชาญชัย ชัยรุ่งเรือง ประธานกรรมการกิจการสภาผู้แทนราษฎร เพราะเป็นพื้นที่ที่มีการคมนาคมที่สะดวก สามารถเชื่อมต่อกับภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศได้ และถึงแม้จะไม่มีการสร้างศูนย์ราชการขึ้น พื้นที่นี้ยังคงได้รับการสนับสนุนจากประธานรัฐสภาให้เป็นพื้นที่ในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ เนื่องจากความกังวลว่า ถ้าสร้างรัฐสภาหรือศูนย์ราชการใหม่ขึ้นในกรุงเทพฯ จะเกิดความแออัด³¹⁴

³¹¹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “เตรียมจัดหาสถานที่ก่อสร้างรัฐสภา,” วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 25 (1 กันยายน 2543), หน้า 37-38.

³¹² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “ประธานรัฐสภาปฏิเสธผลักดันที่เมืองชลสร้างรัฐสภาใหม่,” วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 26 (16 เมษายน 2544), หน้า 13.

³¹³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “ประธานรัฐสภาระบุการนำรถไปจอดสนามเสือป่า เพื่อความสะดวกและประหยัดเวลา,” วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 27 (16 กุมภาพันธ์ 2545), หน้า 24-25.

³¹⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “การก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่,” วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 27 (1 กรกฎาคม 2545), หน้า 16-18.

นอกจากพื้นที่บริเวณเขาถ้ำพระ ริมอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรีแล้ว การพิจารณาหาพื้นที่สร้างรัฐสภาแห่งใหม่ของคณะทำงานเตรียมการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ (พ.ศ. 2545) ตามคำสั่งประธานรัฐสภา ได้เลือกอีก 2 พื้นที่ในการพิจารณา คือ พื้นที่บริเวณอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา และพื้นที่การรถไฟ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ต่อมาสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรได้ว่าจ้างคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ให้เป็นผู้ดำเนินการศึกษาเพื่อค้นหาสถานที่ที่เหมาะสม โดยเริ่มปฏิบัติงานเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2546

ในการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดลได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาจำนวน 5 แห่ง แบ่งออกเป็นพื้นที่ในต่างจังหวัด 3 แห่ง ได้แก่ พื้นที่บริเวณเขาถ้ำพระ ริมอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี พื้นที่ราชพัสดุในเขตตำบลบึงน้ำรักษ์ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุธทหารบก จังหวัดนนทบุรี และพื้นที่ในกรุงเทพฯ อีก 2 แห่ง คือ พื้นที่การรถไฟ เขตจตุจักร และพื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต โดยที่ผลของการศึกษาได้ข้อสรุปว่าพื้นที่บริเวณเขาถ้ำพระ เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี มีความเหมาะสมมากที่สุด เนื่องจากมีภูมิประเทศที่สวยงาม โดดเด่น และไม่มีปัญหาในการพัฒนาพื้นที่ รองลงมาคือพื้นที่การรถไฟ เขตจตุจักร ส่วนพื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิตนั้น ถ้าทำการก่อสร้างรัฐสภาอาจจะเกิดปัญหาในด้านการจราจรติดขัดและมีค่าใช้จ่ายสูง³¹⁵

ผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดลได้รับการสนับสนุนจากประธานรัฐสภา แต่ถูกคัดค้านจาก พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร³¹⁶ นายกรัฐมนตรี เนื่องจากสถานที่ตั้งของพื้นที่ตั้งอยู่ไกลเกินไป³¹⁷ ความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างฝ่ายรัฐสภาและฝ่ายรัฐบาลจึงนำไปสู่การแต่งตั้งคณะกรรมการเลือกสถานที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ เพื่อร่วมกันพิจารณาพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ โดยคณะกรรมการฯ จะทำการพิจารณาจากรายงานการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดล พร้อมทั้งเดินทางไปสำรวจพื้นที่จริง และนำรายงานการศึกษาของมหาวิทยาลัยศิลปากร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มี

³¹⁵ คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, โครงการศึกษาความเหมาะสมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่ (รายงานฉบับสุดท้าย), 2546. หน้า 12-18.

³¹⁶ ในปี พ.ศ. 2558 พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ถูกถอดยศทางตำรวจ ถูกประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 132 ตามประกาศคำสั่งหัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 26/2558

³¹⁷ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “เดินทางดูพื้นที่สถานที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่,” วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 28 (16 กันยายน 2546), หน้า 17.

การจัดทำขึ้นแล้วมาร่วมในการพิจารณา ในท้ายที่สุดการในการประชุมของคณะกรรมการฯ เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2546 ได้เลือกพื้นที่บริเวณเขาถ้ำพระ ริมอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี ให้เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการสร้างรัฐสภามากที่สุด ส่วนพื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต มีความเหมาะสมรองลงมา แต่สุดท้ายผลการทำงานร่วมกันของฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายรัฐสภาไม่ได้ถูกนำไปดำเนินการต่อ

ต่อมา นายโกศล พลกุล (พ.ศ. 2548-พ.ศ. 2549) ประธานรัฐสภาในช่วงเวลานั้นได้แต่งตั้งให้ คณะกรรมาธิการกิจการสภาผู้แทนราษฎร ทำหน้าที่ในการพิจารณาค้นหาพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ โดยมีประธานรัฐสภาเป็นประธานกรรมการ มีพื้นที่ 5 แห่งที่ได้รับการพิจารณา มีพื้นที่ในกรุงเทพฯ 1 แห่ง คือ พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ และพื้นที่ที่เหลือตั้งอยู่ในต่างจังหวัด 4 แห่ง ได้แก่ พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุฒทหารบก จังหวัดนนทบุรี พื้นที่โรงงานไทยเมล่อน เท็กซิลท์ จังหวัดปทุมธานี พื้นที่ของธนาคารทหารไทย จำกัด (มหาชน) อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี พื้นที่ในโครงการสุวรรณภูมิซิตี้ อำเภอบางพลีน้อย จังหวัดสมุทรปราการ ภายใต้กรอบที่ถูกกำหนดขึ้น 9 ข้อของคณะกรรมาธิการฯ ในการพิจารณาพื้นที่ จึงเหลือพื้นที่ 3 แห่งที่ถูกเสนอให้ประธานรัฐสภาพิจารณา ได้แก่ พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุฒทหารบก จังหวัดนนทบุรี พื้นที่โรงงานไทยเมล่อน เท็กซิลท์ จังหวัดปทุมธานี พื้นที่ในโครงการสุวรรณภูมิซิตี้ อำเภอบางพลีน้อย จังหวัดสมุทรปราการ โดยพื้นที่ทั้ง 3 แห่งถูกเสนอพร้อมข้อมูลในแง่ข้อดีและข้อเสียของพื้นที่ แต่ไม่มีข้อสรุปว่าพื้นที่ใดมีความเหมาะสมมากที่สุด ประธานรัฐสภาจึงมอบหมายให้ที่ปรึกษาประธานสภาผู้แทนราษฎร ศึกษาเพิ่มเติมในพื้นที่ที่ถูกเสนอขึ้น

เหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2549 ทำให้การดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาของ นายโกศล พลกุล และการดำเนินการค้นหาพื้นที่สร้างรัฐสภาแห่งใหม่หยุดชะงักลง ต่อมาจึงมีการตั้งคณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ขึ้นอีกครั้งตามคำสั่งของ นายมีชัย ฤชุพันธ์ (พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2551) ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ คณะกรรมการฯ มี นางสาวพจนีย์ ธนวรานิษ รองประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ คนที่ 2 เป็นประธาน ได้นำพื้นที่ 8 แห่ง มาพิจารณา ประกอบด้วย พื้นที่ภายในกรุงเทพฯ ถึง 6 แห่ง ได้แก่ พื้นที่ของการรถไฟ คลองเตย พื้นที่ของการท่าเรือ คลองเตย พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต พื้นที่โรงงานยาสูบ คลองเตย พื้นที่บริเวณสวนสัตว์ดุสิต เขตดุสิต พื้นที่บริเวณโรงจอดซ่อมบำรุงรถไฟฟ้าใต้ดิน ถนนพระราม 9 ส่วนพื้นที่ในต่างจังหวัด 2 แห่ง ได้แก่ พื้นที่กรมชลประทาน ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และ พื้นที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ในระหว่างการดำเนินการของคณะกรรมการฯ พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรี มีความ

คิดเห็นต่อพื้นที่ของการทำเรือ คลองเตย ว่ามีความเหมาะสม ในขณะที่นายมีชัย ฤชุพันธ์ มีความเห็นว่าพื้นที่กรมชลประทาน ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีความเหมาะสม³¹⁸ ซึ่งเป็นความเห็นที่สอดคล้องกับผลการพิจารณาของคณะกรรมการฯ จึงเริ่มการดำเนินการติดต่อกับกรมชลประทานเจ้าของพื้นที่ แต่ในระหว่างการดำเนินการคณะกรรมการฯ ได้นำพื้นที่ที่อยู่ในการครอบครองของทหารมาพิจารณาควบคู่ไปด้วย มติสุดท้ายของคณะกรรมการฯ จึงเลือกพื้นที่ของทหารทั้งหมด 3 แห่งเสนอต่อนายมีชัย ฤชุพันธ์ ได้แก่ พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ พื้นที่กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ บางเขน กรุงเทพฯ และพื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุธทหารบก จังหวัดนนทบุรี ที่ได้รับความเห็นชอบว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด แต่พื้นที่นี้มีแผนการที่จะเป็นที่ตั้งของกระทรวงกลาโหมแห่งใหม่ กระทรวงกลาโหมจึงเสนอให้ใช้พื้นที่ร่วมกัน โดยให้ส่วนหน้าของพื้นที่เป็นที่ตั้งรัฐสภา และส่วนด้านหลังของพื้นที่เป็นที่ตั้งสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม ซึ่งคณะกรรมการฯ เห็นด้วย จึงเริ่มดำเนินการขดเชยให้กระทรวงกลาโหม และแต่งตั้งคณะกรรมการออกแบบอาคารทรงไทยเฉลิมพระเกียรติสำหรับประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ ขึ้น ซึ่งคณะกรรมการฯ มีหน้าที่ในการจัดทำผังแม่บท การประกวดแบบเพื่อค้นหารูปแบบจำลองของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ด้วย และอาคารรูปแบบไทยสำหรับวางศิลาฤกษ์ โดยในที่ประชุมมีมติให้รูปแบบอาคารทรงไทย เครื่องไม้ทรงจัตุรมุขของ นาวาอากาศเอกอาวุธ เงินชูกลิ่น เป็นแบบในการก่อสร้าง

ภายหลังการดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาของ นายยงยุทธ ดิยะไพรัช (พ.ศ. 2551) อันเป็นผลจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2550 ภายใต้อันตราธิปไตย ฉบับ พ.ศ. 2550 จึงมีการเดินทางไปสำรวจพื้นที่อื่นเพื่อพิจารณาขึ้นใหม่อีกครั้ง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุธทหารบก จังหวัดนนทบุรี พื้นที่โรงงานไทยเมล่อน เท็กซิลท์ จังหวัดปทุมธานี พื้นที่กรมการขนส่งทางอากาศ บริเวณสถานีวิทยุบางปะกิ่ง จังหวัดสมุทรปราการ แต่ยังไม่มีการดำเนินการเพิ่มเติม เนื่องจาก นายยงยุทธ ดิยะไพรัช ได้มีหนังสือลาออกจากตำแหน่งประธานรัฐสภาและประธานสภาผู้แทนราษฎร³¹⁹ ความพยายามในการค้นหาพื้นที่สร้างรัฐสภาแห่งใหม่จึงถูกดำเนินการและสำเร็จในการดำเนินการของประธานรัฐสภาคนต่อไป

³¹⁸ “มีชัย ตั้งกก. หาที่ตั้งรัฐบาลใหม่เล็งที่นนท์-นายกฯชอบคลองเตย,” มติชน (17 เมษายน 2550), หน้า 15.

³¹⁹ คณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภา, สรุปความเป็นมาของการจัดหาพื้นที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 – 2551, (คณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภา รัฐสภา, 2551), หน้า 20-91.

3.6.3 การเลือกพื้นที่ราชพัสดุเกียกกาย

ความพยายามในการค้นหาสถานที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่กว่า 16 ปี ได้ข้อสรุปเมื่อ นายชัย ชิดชอบ ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภา ใน พ.ศ. 2551 การค้นหาพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ถูกทำให้เป็นนโยบายเร่งด่วน คณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ถูกตั้งขึ้นภายใน 15 วัน หลังการขึ้นดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภา เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2551

ในการค้นหาสถานที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่มีการกำหนดในการหาพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ ที่เกิดจากการประชุมตกลงร่วมกันระหว่าง นายชัย ชิดชอบ (ประธานรัฐสภา) นายประสพสุข บุญเดช (ประธานวุฒิสภา) นายสมศักดิ์ เกียรติสุรนนท์ (รองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่ 1) นายนิคม ไวยรัชพานิช (รองประธานวุฒิสภา คนที่ 1) พันเอกอภิวัฒน์ วิริยะชัย (รองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่ 2) รองศาสตราจารย์ ทศนา บุญทอง (รองประธานวุฒิสภา คนที่ 2) นายพิฑูร พุ่มหิรัญ (เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร) และ นางสุวิมล ภูมิสิงหราช (เลขาธิการวุฒิสภา) จำนวน 6 ข้อ ดังนี้

- 1.ควรใช้ที่ดินของรัฐ เช่น ที่ราชพัสดุ
- 2.พื้นที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล
- 3.ขนาดของพื้นที่ต้องมีเพียงพอต่อการขยายตัวในอนาคต
- 4.การคมนาคมขนส่งต้องมีความสะดวก
- 5.มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ
- 6.สามารถดำเนินโครงการได้ทันที

นอกจากการกำหนดกรอบที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาพื้นที่แล้ว ในที่ประชุมมีการนำพื้นที่ 2 แปลงที่เคยได้รับการศึกษาในอดีตและสอดคล้องกับข้อกำหนดที่ตั้งขึ้นในที่ประชุม คือ พื้นที่การรถไฟ คลองเตย และ พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุฒทหารบก จังหวัดนนทบุรี มาเปรียบเทียบความเหมาะสม ซึ่งการประชุมครั้งนี้ได้ข้อสรุปว่า พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุฒทหารบก จังหวัดนนทบุรี มีความเหมาะสมมากกว่า แต่ถ้าจะใช้พื้นที่แปลงนี้จะต้องทำการจัดซื้อที่ดินแปลงใกล้เคียงด้านติดแม่น้ำเจ้าพระยาเพิ่มเติม ต่อมาได้มีการจัดประชุมร่วมกันระหว่างประธานรัฐสภา ประธานวุฒิสภา รองประธานสภาผู้แทนราษฎร รองประธานวุฒิสภา ผู้นำฝ่ายค้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนายสมักร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี ได้นำพื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย

เขตดุสิต มาร่วมพิจารณาอีกครั้ง โดยที่พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต เคยได้รับการสนับสนุนจาก นายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี ในขณะที่ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายนิคม ไวยรัชพานิช รองประธานวุฒิสภา คนที่ 1 ในขณะดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักผังเมือง พ.ศ. 2543³²⁰ และสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ สภาวิศวกร วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2548

การสนับสนุนพื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต ของสมาคมสถาปนิกสยามฯ เริ่มขึ้นจากการคัดค้านการเลือกพื้นที่โรงงานไทยเมล่อน เท็กซีไทล์ จังหวัดปทุมธานี ของรัฐบาลในสมัยทักษิณ ชินวัตร (พ.ศ. 2548) เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับเรื่องการเลือกที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่โดยใช้เกณฑ์ในการเลือกกว่าเป็นพื้นที่ว่างเท่านั้น พร้อมทั้งเสนอว่าควรจะมีเกณฑ์และเหตุผลประกอบในการเลือกพื้นที่ รัฐบาลจึงให้อำนาจตัดสินใจในเรื่องการเลือกพื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่ให้กับสมาคมสถาปนิกฯ และวิศวกรรมสถานฯ ซึ่งวิศวกรรมสถานฯ ได้มอบอำนาจการตัดสินใจให้กับสมาคมสถาปนิกฯ สมาคมสถาปนิกฯ จึงมีการประชุมกันภายในเพื่อหาข้อสรุปเรื่องพื้นที่ที่จะนำเสนอในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ภายในที่ประชุมจึงได้นำเรื่องเกณฑ์เรื่องที่ตั้งของรัฐสภาระหว่างประเทศที่มีอาคารรัฐสภาตั้งอยู่ในเมืองหลวงเดิมของประเทศ กับประเทศที่มีอาคารรัฐสภาตั้งอยู่ในเมืองหลวงที่สร้างขึ้นใหม่ ซึ่งในกรณีของประเทศไทยเป็นประเทศที่ไม่เคยตกเป็นประเทศในอาณานิคม ไม่มีการย้ายเมืองหลวง รัฐสภาจึงควรที่จะตั้งอยู่ในบริเวณสะดือเมืองหรือใจกลางของเมืองหลวง นอกจากการนำเกณฑ์ของที่ตั้งรัฐสภาในโลกมาใช้ในการกำหนดที่ตั้งแล้ว ในที่ประชุมได้นำเรื่องอัตลักษณ์ของเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ เพื่อนำมาใช้เป็นอีกเกณฑ์หนึ่งในการค้นหาสถานที่ตั้งของรัฐสภาใหม่ ซึ่งในที่ประชุมได้เห็นด้วยกับความคิดของ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ที่เสนอว่าแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นสัญลักษณ์ที่เด่นชัดที่สุดของกรุงเทพฯ และควรที่จะเป็นสัญลักษณ์ของที่ตั้งของรัฐสภาแห่งใหม่ด้วย

เกณฑ์เรื่องที่ตั้งของรัฐสภาที่ควรตั้งอยู่ในกรุงเทพและอยู่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาของที่ประชุมสมาคมสถาปนิกฯ จึงนำไปสู่การเลือกพื้นที่เกียกกาย ที่อยู่ในรายงานการศึกษาวิจัยหาพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ของทั้ง 3 มหาวิทยาลัยที่จัดทำขึ้น ให้เป็นสถานที่ที่มีความเหมาะสมที่สุดในการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ โดยมีเหตุผลสนับสนุน 3 ข้อ คือ

1. พื้นที่แห่งนี้มีโอกาที่จะทำให้เป็นพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ได้จริงมากที่สุด

³²⁰ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐสภาแห่งใหม่, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2553), หน้า 12.

2. พื้นที่แห่งนี้อยู่ใกล้กับอาคารรัฐสภา อยู่ทองใน

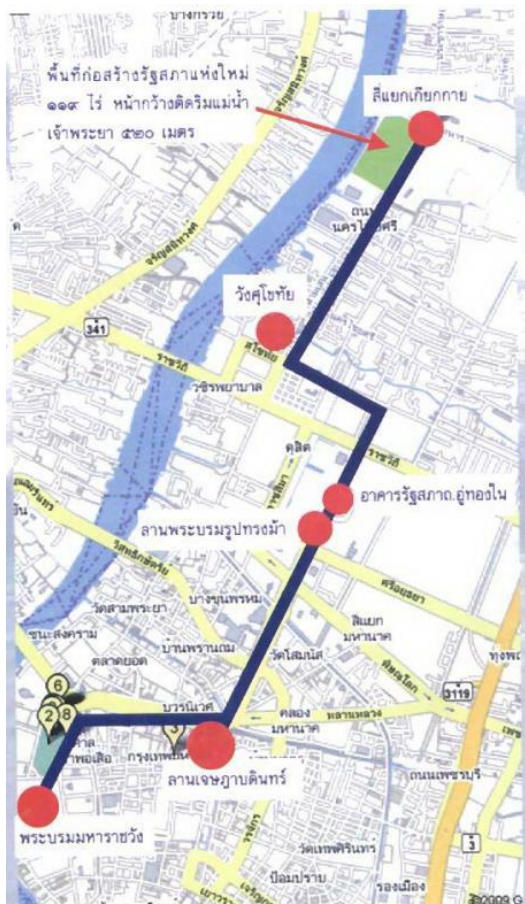
3. เหตุผลเรื่องการขยายตัวของแกนประวัติศาสตร์ และความสามารถของพื้นที่ในการขยายตัวในอนาคต³²¹

เส้นแกนประวัติศาสตร์เป็นการเสนอขึ้นจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เสนอ ‘จักรีนคร’ ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เมืองเพื่อเฉลิมฉลองในคราวที่ รัชกาลที่ 9 จะมีพระชนมายุ 72 พรรษา โดยมีโครงสร้างที่สำคัญคือ ถนนแกน 72 พรรษามหาราช เป็นถนนที่ต่อขยายจากถนนราชดำเนินนอกตามแนวถนนพิชัยเดิม ถนนแห่งนี้จะเป็นถนนสายวัฒนธรรมของชาติ ตลอดเส้นของถนนจะเป็นที่ตั้งของโรงละคร พิพิธภัณฑสถาน ศูนย์วัฒนธรรม หอศิลป์ เป็นต้น โดยในส่วนด้านเหนือสุดของถนนจะเป็นที่ตั้งของศาลแห่งชาติ ทำเนียบรัฐบาล และรัฐสภาแห่งใหม่ ถนนเส้นนี้มีจุดเริ่มต้นจากพระบรมมหาราชวังและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนของรัชกาลที่ 1 เชื่อมต่อกับถนนราชดำเนินผ่านท้องสนามหลวง และลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนของรัชกาลที่ 3 ไปสู่กลุ่มพระราชวังที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 รวมถึงพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน โดยเฉพาะพระบรมรูปทรงม้าและพระที่นั่งอนันตสมาคมที่เป็นศูนย์กลางของพระราชวังดุสิต สัญลักษณ์แทนของรัชกาลที่ 5 และเมื่อลากแกนไปในทิศเหนือ จะเป็นที่ตั้งของวังศุโขทัย สัญลักษณ์แทนของรัชกาลที่ 7 และเชื่อมต่อผ่านถนนสามเสน สิ้นสุดที่พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย³²²

นอกจากการเป็นพื้นที่ที่สอดคล้องกับการพัฒนาเมืองที่แสดงความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์แล้ว พื้นที่แห่งนี้ยังสอดคล้องกับข้อกำหนดในที่ประชุมของรัฐสภา 5 ข้อ คือ การเป็นพื้นที่ของราชพัสดุที่ตั้งอยู่ภายในกรุงเทพฯ มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภค มีถนนสายหลักอย่างถนนสามเสนและถนนทหารที่มีขนาด 4 และ 6 ช่องจราจร พื้นที่ด้านติดแม่น้ำเจ้าพระยามีความยาว 400 เมตร ทำให้เป็นพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวก มีพื้นที่รองรับการขยายตัวในอนาคตกว่า 1,200 ไร่ นอกจากนี้ยังอยู่ในจุดที่ใกล้กับทำเนียบรัฐบาล

³²¹ Architect Expo (ASA), “ASA'59 Seminar - 10 เหตุผลว่าทำไมถึงออกแบบ รัฐสภาแห่งใหม่ ให้เป็นเหมือนวัด,” 31 พฤษภาคม 2559. (วิดีโอบันทึกภาพงานสถาปนิก'59: BACK TO BASIC)

³²² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย เรื่อง การสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่ เสนอต่อสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, (2552). หน้า (7-9).

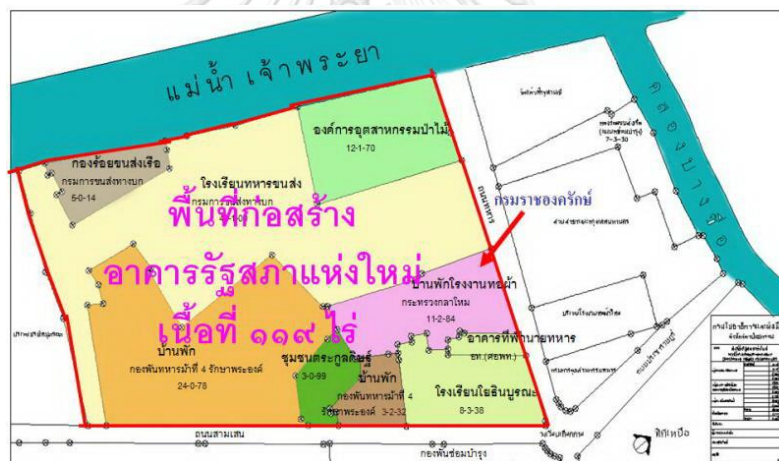
ภาพที่ 43 ภาพแสดงเส้นแกนประวัติศาสตร์ที่เชื่อมต่อระหว่างพระบรมมหาราชวัง ไปสิ้นสุดที่พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย (ที่มาภาพ: โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ สัปปายะสภาสถาน)

พื้นที่ราชพัสดุทหาร บริเวณถนนทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ ได้ผ่านมติในที่ประชุม คณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 และได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ ดำเนินการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ให้เป็นพื้นที่ตั้งของรัฐสภาแห่งที่ 3 ของประเทศ เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2551 และรัฐสภาได้จัดพิธีลงนามบันทึกข้อตกลงโครงการก่อสร้างอาคาร รัฐสภาแห่งใหม่ ระหว่าง รัฐสภา กับหน่วยงานที่มีเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ประกอบด้วย สำนักงาน ปลัดกระทรวงกลาโหม กองทัพบก กรมราชองครักษ์ กรุงเทพมหานคร สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้และกรมธนารักษ์ โดยมีนายสมิคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี นายชัย ชิดชอบ ประธานรัฐสภา ประสพสุข บุญเดช ประธานวุฒิสภา นายสามารถ

แก้วมณีชัย รองประธานสภาผู้แทนราษฎร และ นายนิคม ไวยรัชพานิช รองประธานวุฒิสภา ร่วมเป็นพยานในพิธีลงนาม เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2551³²³

อนึ่ง พื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งที่ 3 ของประเทศมีขนาด 119 ไร่ 2 งาน 39 ตารางวา (191,356 ตารางวา)

อาณาเขตของพื้นที่	ทิศเหนือ	ติดถนนทหาร
	ทิศใต้	ติดกับที่ดิน บริษัท บุญรอดบริเวอรี่ จำกัด
	ทิศตะวันออก	ติดถนนสามเสน
	ทิศตะวันตก	ติดแม่น้ำเจ้าพระยา

ภาพที่ 44 ภาพแสดงพื้นที่ตั้งของรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศ
(ที่มาภาพ: โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ สัปปายะสภาสถาน)

3.6.4 การประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่

ภายหลังการได้ข้อสรุปเรื่องพื้นที่ตั้งของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรได้ออกประกาศเรื่องการประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2552 พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการตัดสินการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ประกอบไปด้วย

³²³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐสภาแห่งใหม่, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2553), หน้า 18.

คณะกรรมการ 14 ท่าน แบ่งเป็น วุฒิสมาชิก 5 ท่าน สมาชิกผู้แทนราษฎร 3 ท่าน นายกสภาสถาปนิก สถาปนิกใหญ่กรมโยธาธิการและผังเมือง ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ ภูมิสถาปัตยกรรม นายกสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ นายกวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ และวุฒิสถาปนิก³²⁴

ขั้นตอนการประกวดออกแบบถูกแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ในขั้นตอนแรกของการประกวดจะเป็นการประกวดเรื่องแนวคิดที่ใช้ในการออกแบบ ผู้เข้าประกวดจะต้องนำเสนอแนวคิดและการแก้ปัญหาในการออกแบบ รวมถึงข้อเสนอแนะในด้านอื่น ๆ ของโครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ โดยขั้นตอนแรกของการประกวดจะแบ่งออกเป็น 2 รอบ รอบแรกคณะกรรมการจะพิจารณาจากเอกสารการประกวดที่ทีมผู้ออกแบบส่งเข้าร่วมในการประกวดให้เหลือ 10 แบบ ซึ่งทีมที่ผ่านเข้ารอบในรอบแรกจะต้องเข้าชี้แจงแนวคิดในการออกแบบต่อหน้าคณะกรรมการการประกวดแบบ เพื่อคัดเลือกให้เหลือ 5 ทีมในการประกวดขั้นตอนที่ 2³²⁵

ในการประกวดขั้นตอนที่ 1 มีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการออกแบบว่าอาคารรัฐสภาแห่งใหม่จะต้องมีความสง่างาม ทรงคุณค่า มีเอกลักษณ์ความเป็นสถาบันอันทรงเกียรติของประเทศไทย³²⁶ โดยอาคารจะต้องมีความสวยงามเหมาะสมตามการใช้ประโยชน์ที่รองรับการเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นอาคารอนุรักษ์พลังงานและรักษาสิ่งแวดล้อม มีการจัดการสภาพแวดล้อมและมาตรการการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ทุกคน รวมถึงผู้พิการและผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ พื้นที่สีเขียวภายในโครงการจะต้องมีไม่น้อยกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ และมีการวางผังที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของเมืองโดยรอบ³²⁷ ซึ่งในการประกวดครั้งนี้มีทีมผู้ออกแบบส่งผลงานเข้าประกวด

³²⁴ คำสั่งรัฐสภา ที่ ๗๒/๒๕๕๒ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการตัดสินการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ

³²⁵ ประกาศสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เรื่อง การจ้างออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ โดยวิธีพิเศษตามประกาศสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 4 มิถุนายน 2552

³²⁶ การทำรัฐสภาแห่งใหม่แสดงความเป็นไทยปรากฏเป็นขึ้นเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาหาพื้นที่สร้างรัฐสภาแห่งใหม่ในสมัยของ นายโกคิน พลกุล เป็นประธานรัฐสภา โดยกำหนดไว้ในข้อ 1 ว่า เป็นสัญลักษณ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และแสดงความเป็นไทย

³²⁷ ข้อกำหนดในการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ ขั้นตอนที่ 1 เลขที่ 19/2552

ทั้งหมด 99 ทีม เป็นผลงานการออกแบบจำนวน 133 แบบ แต่มีผู้ขาดคุณสมบัติในการประกวด 2 ราย จึงเหลือผลงานที่ได้รับการพิจารณา 131 แบบ³²⁸

ผลการประกวดรอบแรกของทั้ง 10 ทีมที่ผ่านเข้ารอบสามารถแบ่งตามการนำเสนอความคิดเห็นในเรื่องการนำเสนอความเป็นไทยออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 การบูรณาการสถาปัตยกรรมแห่งอดีตและปัจจุบัน กลุ่มผู้ออกแบบได้นำเสนอแบบการประกวดโดยการนำรูปแบบ องค์ประกอบ และคติความเชื่อของสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมาผสมผสานกับการออกแบบของอาคารสมัยใหม่ โดยเน้นการออกแบบไปที่การสืบสานความเป็นไทยในเรื่องของศิลปวัฒนธรรม ในกลุ่มนี้มีผลงานจาก 3 ทีมของผู้ออกแบบจาก บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด ประกอบด้วย

- แบบการประกวดลำดับที่ 012 ทีม อสก ๔๙๐๑ โดย บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด
- แบบการประกวดลำดับที่ 026 ทีม อสก ๔๙๐๒ โดย บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด
- แบบการประกวดลำดับที่ 043 ทีม อสก ๔๙๐๓ โดย บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด

กลุ่มที่ 2 กลุ่มการใช้แรงบันดาลใจจากอดีต กลุ่มผู้ออกแบบได้นำเสนอแบบการประกวดที่เกิดจากการที่ทีมผู้ออกแบบค้นหาสัญลักษณ์ของความเป็นไทยในอดีตมาเป็นแรงบันดาลใจเพื่อประยุกต์ใช้ในการออกแบบ ในกลุ่มนี้มีผลงานของทีมผู้ออกแบบ 4 ทีม ประกอบด้วย

- แบบการประกวดลำดับที่ 010 ทีม ศสร ๗๑๐๑ โดย นายธรรมศักดิ์ อังศุสิงห์
- แบบการประกวดลำดับที่ 030 ทีม รัฐส ๙๘๙๘ โดย บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด
- แบบการประกวดลำดับที่ 063 ทีม สรร ๗๙๕๙ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิเชษฐ์ สุวิสิษฐ์ และนายกฤตณุ เพชรวรภา
- แบบการประกวดลำดับที่ 088 ทีม บว ๒๕๕๕ โดย นายไพทยา บัญชาภิติกุล

³²⁸ ประกาศคณะกรรมการตัดสิน เรื่อง การประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ชั้นตอนที่ 1 (รอบแรก) จำนวน 10 ราย)

กลุ่มที่ 3 การใช้แก่นแห่งวิถีไทย กลุ่มผู้ออกแบบได้นำเสนอโดยการสร้างบรรยากาศให้รู้สึกถึงแก่นวิถีไทยผ่านการสร้างบรรยากาศในแบบการประกวด ในกลุ่มนี้มีผลงานของทีมผู้ออกแบบ 2 ทีม ประกอบด้วย

- แบบการประกวดลำดับที่ 024 ทีม ครม ๑๐๗๑ โดย นายวิมลสิทธิ์ หรยางกูร
- แบบการประกวดลำดับที่ 062/1 ทีม ททศ ๒๕๕๕ โดย นายเทิดเกียรติ ศักดิ์คำดวง

กลุ่มที่ 4 การรื้อฟื้นภูมิปัญญาในอดีต ทีมผู้ออกแบบได้นำกรอบแนวคิดของอดีตมาใช้ในการออกแบบ โดมมีเพียง 1 ทีมที่นำเสนอแนวคิดนี้ คือ

- แบบการประกวดลำดับที่ 047 ทีม สงบ ๑๐๕๑ โดย นายธีรพล นิยม นายเอนก เจริญพิริยะเวศ นายชาตรี ลดาลลิตสกุล นายปิยมาศ ไกรฤกษ์³²⁹

ในขั้นตอนที่ 2 ของการประกวด ได้มีการกำหนดเพิ่มเติมในรายละเอียดของแบบการประกวด ที่ทีมผู้ออกแบบจะต้องคำนึงถึงและศึกษาเพิ่มเติมเพื่อใช้ในการออกแบบ มีรายละเอียดดังนี้

1. การออกแบบจะต้องแยกส่วนการใช้งานของสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาออกจากกัน
2. ให้ผู้เข้าประกวดทำการศึกษาแบบของรัฐสภาต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศที่เป็นระบอบ 2 สภา รวมถึงการกำหนดให้ศึกษาข้อมูลจากเว็บไซต์รัฐสภาในต่างประเทศ คือ ประเทศอังกฤษ แคนาดา ญี่ปุ่น และโรมาเนีย ซึ่งในที่ประชุมได้เตรียมข้อมูลของรูปแบบห้องประชุมของรัฐสภาของประเทศญี่ปุ่นให้กับผู้เข้าประกวดเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา³³⁰

³²⁹ ชมชน พุสันไพบุลย์ และฮีโรชิ ทาเกยามา, “พัฒนาการแนวคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ. 2552,” วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 7 (กันยายน 2553 – สิงหาคม 2554): หน้า 322-334.

³³⁰ มีการศึกษาดูงานเพื่อศึกษาเรื่องที่ตั้งของรัฐสภาในต่างประเทศเกิดขึ้น ในสมัย นายอุทัย พิมพ์ใจชน ดูงานในประเทศมาเลเซีย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, “ประธานรัฐสภากระบุการนำรถไปจอดสนามเสือป่า เพื่อความสะดวกและประหยัดเวลา,” วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 619 (16 กุมภาพันธ์ 2545): 24-25) ในสมัย นายโกศล พลกุล ดูงานในประเทศอังกฤษและสกอตแลนด์ (พ.ศ. 2549) ในสมัย นายมีชัย ฤชุพันธ์ ดูงานในประเทศเกาหลีและญี่ปุ่น (พ.ศ. 2550) ในสมัย นายชัย ชิดชอบ ดูงานในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา (พ.ศ. 2551) นิวซีแลนด์และออสเตรเลีย (พ.ศ. 2552) (รายงานศึกษาดูงานต่างประเทศคณะกรรมการข้าราชการฝ่ายรัฐสภา (ก.ร.) ระหว่างปี 2549 – 2552 จัดทำโดย สำนักงานเลขาธิการ ก.ร.)

3. การออกแบบจะต้องคำนึงถึงความสามารถในการประยุกต์การใช้งานได้ โดยเฉพาะในส่วนของห้องประชุมรัฐสภาและห้องประชุมวุฒิสภา

4. ส่วนต่าง ๆ จะต้องสามารถเชื่อมโยงถึงกันได้โดยสะดวก เช่น ห้องประชุมรัฐสภา ห้องประชุมกรรมการ ห้องทำงานของสมาชิกสภา ห้องอาหาร เป็นต้น

5. ควรแยกที่จอดรถของผู้ใช้งานต่าง ๆ ออกจากกัน เช่น ที่จอดรถของสมาชิกรัฐสภา ข้าราชการ ผู้มาชี้แจง และบุคคลภายนอก

6. ให้มีระบบการรักษาความปลอดภัย และมีระบบแสง เสียงรวมอยู่ด้วย

7. มีพื้นที่ในส่วนของการรับเสด็จในงานพระราชพิธี

8. การออกแบบจะต้องมีการเน้นสัญลักษณ์ของประเทศ

นอกจากรายละเอียดทั้ง 8 ข้อในเบื้องต้นแล้ว การออกแบบจะต้องคำนึงถึงการเข้าถึงคนได้ทุกกลุ่ม (Universal Design) เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ รวมถึงผู้พิการ และคำนึงถึงการรักษาสีงแวดล้อม เช่น การจราจร การจัดการขยะและน้ำเสีย รวมถึงการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ โดยในวันชี้แจงรายละเอียดแบบต่อหน้าคณะกรรมการ ทีมผู้ออกแบบจะต้องจัดทำหุ่นจำลองของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ตามแบบของตน 1 ชั้น โดยมีมาตราส่วนของแบบอยู่ที่ 1 ต่อ 400 ที่แสดงแบบของอาคารและบริเวณโดยรอบของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่เพื่อให้นำเสนอต่อหน้าคณะกรรมการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่³³¹

แบบที่ผ่านเข้ารอบในขั้นตอนที่ 2 ของการประกวดแบบ 5 ทีมสุดท้าย มีรายละเอียดของแนวคิดและการนำเสนอสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของทั้ง 4 ทีม ดังนี้

แบบการประกวดลำดับที่ 010 ทีม ศสร ๗๑๐๑ โดย นายธรรมศักดิ์ อังศ์สิงห์

³³¹ สรุปการประชุมชี้แจงการประกวดแบบ ขั้นตอนที่ 2 วันพุธที่ 26 สิงหาคม 2552 เวลา 09.00 นาฬิกา ณ ห้องประชุมคณะกรรมการหมายเลข 213 – 216 ชั้น 2 อาคารรัฐสภา 2

ภาพที่ 45 ภาพแบบประกวดรัฐสภาแห่งใหม่ของ ทีม ศสร ๗๑๐๑ โดย นายธรรมศักดิ์ อังคุสิงห์
(ที่มาภาพ: <https://picpost.mthai.com/view/22426>)

แบบของทีม ศสร ๗๑๐๑ มีความโดดเด่นที่ส่วนของอาคารห้องประชุม ที่มีรูปทรงคล้ายดอกบัวตูม การเลือกใช้ดอกบัวมาเป็นรูปทรงของอาคารประชุม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์มาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบอาคารห้องประชุม เพื่อใช้เป็นเครื่องเตือนใจและเป็นปรัชญาในการทำงานของสมาชิกรัฐสภา ที่จะต้องทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต นอกจากนี้อาคารรูปทรงดอกบัวยังเป็นการสื่อถึงอนาคตที่ยังมาไม่ถึง แต่สามารถกำหนดได้ด้วยความร่วมมือผ่านระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ผิวนอกของอาคารห้องประชุมประยุกต์จากกลีบบัวที่ซ้อนทับกัน ในขณะที่อาคารอื่น ๆ ที่อยู่โดยรอบอาคารห้องประชุมมีการออกแบบที่เรียบง่ายเพื่อให้อาคารห้องประชุมมีความโดดเด่น โครงสร้างภายนอกของอาคารห้องประชุมสร้างขึ้นจากโมดูลเล็ก ๆ ที่สอดประสานกัน ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจาก ลายประจํายาม แต่ผ่านการลดทอนรายละเอียดลงเพื่อให้เกิดความเรียบง่ายและทันสมัย

แนวคิดในการตกแต่งภายในยังคงเลือกใช้ดอกบัวและลายประจํายามสอดแทรกในการตกแต่ง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและต่อเนื่องกับการออกแบบภายนอกอาคาร ภายในส่วนโถงของอาคารหลักได้รับการออกแบบให้เกิดบรรยากาศที่ดูศักดิ์สิทธิ์ น่าเคารพ และความศรัทธา ผ่านการเลือกใช้วัสดุจากหินอ่อน ทอง และเงิน เพื่อสื่อถึงความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของบ้านเมืองในอุดมคติ ในขณะที่บริเวณฝ้าจะเป็นวงกลมซ้อนชั้นไล่ระดับและขนาด และตกแต่งด้วยประติมากรรมนูนต่ำลายเทพชุมนุมรอบฝ้าแต่ละชั้น ล้อมรอบดอกบัวตรงกลาง เป็นการสื่อความหมายถึงการประชุมของสมาชิกรัฐสภาที่จะต้องปฏิบัติงานด้วยความรู้แจ้งเห็นจริง และทำด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศ การตกแต่งภายในห้องประชุมของ ส.ส. และ ส.ว. มีการนำลายราชวัตรมาเป็นต้นแบบในการออกแบบภายใน

การจัดวางแผนผังของแบบของ ทีม ศสร ๗๑๐๑ ได้จัดวางให้แกนหลักให้ขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีอาคารห้องประชุมตั้งอยู่ตรงกลางของพื้นที่ การจัดวางอาคารจะมีลานโดยรอบอาคารหลักที่แสดงเอกลักษณ์ของภูมิภาค 4 ภาคในประเทศไทย ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ โดยทั้ง 4 ภาคจะถูกผสมผสานเป็นหนึ่งเดียวกันด้วยอาคารหลัก ซึ่งเป็นการสื่อถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของภาคทั้ง 4 ของประเทศ การวางอาคารเป็นกลุ่มอาคารเหมือนหมู่เรือนไทยที่สัมพันธ์กับตำแหน่งสวนเพื่อให้ลมสามารถผ่านได้โดยสะดวก³³²

แบบการประกวดลำดับที่ 030 ทีม รัฐส ๙๘๙๘ โดย บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

ภาพที่ 46 ภาพแบบประกวดรัฐสภาแห่งใหม่ของ ทีม รัฐส ๙๘๙๘ โดย บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด (ที่มาภาพ: <https://picpost.mthai.com/view/22426>)

แบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของทีม รัฐส ๙๘๙๘ มีแรงบันดาลใจมาจากพานแว่นฟ้า โดยแสดงออกอย่างโดดเด่นผ่านการสร้างอาคารประธานที่มีโครงสร้างของอาคารเป็นส่วนของลายพานแว่นฟ้า ส่วนเปลือกของอาคารเกิดจากการนำลวดลายในพานผสมผสานกับลายราชวัตรมาเป็นแบบในการออกแบบ การเลือกลายราชวัตร มาเป็นแบบในการออกแบบเปลือกอาคารเกิดจาก ชื่อ ราชวัตรเป็นชื่อลายผ้าไหมไทยที่มาจากการพระราชทานของรัชกาลที่ 7 รูปทรงของอาคารถูกออกแบบให้สมมาตรเพื่อสื่อถึงความมั่นคง สง่างาม และสะท้อนถึงระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เป็นระบบ 2 สภา

³³² ธรรมศักดิ์ อังคุสิงห์ บริษัท สถาปนิก 110 จำกัด กลุ่ม ศสร ๗๑๐๑, เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป,มปป).

การตกแต่งภายในของห้องประชุม ส.ส. และห้องประชุม ส.ว. เป็นการออกแบบจากลายของ พานแว่นฟ้าที่ถูกนำมาใช้ในการตกแต่ง เพดานทรงพืดจะเป็นการดึงดูดสายตาไปสู่ผนังประธานมากยิ่งขึ้น ผนังประธานของห้องประชุมถูกตกแต่งด้วยลายราชวัตรและใช้สีแดงเพื่อเน้นให้เกิดความโดดเด่น ในขณะที่ผนังอาคารโดยรอบถูกออกแบบให้ซ้อนกันตามอย่างรูปทรงกลีบใบขนุน

การจัดวางผังอาคารมีที่มาจากผังแบบไทยประเพณีที่ผสมผสานกับรูปแบบของอาคารสัญลักษณ์ คือการจัดให้มีอาคารบริวารล้อมรอบอาคารประธาน³³³

แบบการประกวดลำดับที่ 043 ทีม อสก ๔๙๐๓ โดย บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด

ภาพที่ 47 ภาพแบบประกวดรัฐสภาแห่งใหม่ของ ทีม อสก ๔๙๐๓ โดย บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด

(ที่มาภาพ: <https://picpost.mthai.com/view/22426>)

แนวคิดหลักในการออกแบบของ ทีม อสก ๔๙๐๓ คือการสื่อถึงภาพลักษณ์ความเป็นไทยที่ทันสมัย และให้รัฐสภาแห่งใหม่เป็นสัญลักษณ์แห่งความเท่าเทียม ผ่านการเลือกใช้สถาปัตยกรรมไทยประเพณีผสมผสานกับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ อาคารภายในรัฐสภาแห่งใหม่จึงปรากฏทั้งอาคารที่มีสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ และอาคารที่ก่อสร้างตามสถาปัตยกรรมไทย แต่มีการก่อสร้างตามฐานานุศักดิ์และลักษณะการใช้สอยของอาคารนั้น ๆ โดยอาคารที่ก่อสร้างตามสถาปัตยกรรมไทย ปรากฏขึ้นในอาคาร 4 แห่ง ได้แก่ พลับพลาที่ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 หอพระเรือนรับรองพิเศษ และศาลาเทียบรถ

³³³ บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด กลุ่ม รัฐส ๔๘๘๘, เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป,มปป).

แบบของ ทีม อสภ ๔๙๐๓ โดดเด่นที่การออกแบบอาคารสูงสองอาคารคู่กัน โดยมีอาคารรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างอาคารทั้งสอง ขนาดของอาคารสูงสองแห่งที่ตั้งคู่กันเป็นการสื่อถึงสัญลักษณ์ของความสมดุลเท่าเทียมกันของทั้งสองสภา ซึ่งสอดคล้องกับการทำงานของทั้งสองฝ่าย ในขณะที่อาคารตรงกลางที่นอกจากการวางผังดังกล่าวจะเป็นการสื่อถึงการวางผังในลักษณะของภูมิปัญญาไทยแล้ว รูปทรงของหลังคาอาคารที่มีลักษณะที่ซ้อนชั้นลดหลั่นกันยังเป็นการบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยและความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่แห่งนี้ อาคารสำนักงานที่มีวัสดุในการก่อสร้างผนังของอาคารเป็นกระจกที่ตั้งคู่กันเป็นเหมือนกระจกเงาสองบานที่สะท้อนภาพซึ่งกันและกัน เป็นการสื่อถึงการที่ทั้งสองสภาจะทำการตรวจสอบการทำงานซึ่งกันและกัน และเป็นเหมือนเสาหลักที่คอยค้ำจุนและเชิดชูประชาธิปไตย ร่วมกันปกป้องรัฐธรรมนูญ

ภายในอาคารห้องประชุมรัฐสภาจะมีห้องประชุม ส.ส. และ ส.ว. อยู่ภายใน แนวคิดในการออกแบบของอาคารแห่งนี้คือการใช้ประโยชน์ของการที่สภา ส.ส. และ สภา ส.ว. อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญเดียวกัน แสดงผ่านการที่ห้องประชุมของทั้งสองสภาอยู่ภายใต้หลังคาเดียวกัน ซึ่งเป็นหลังคาที่ออกแบบจากสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีประยุกต์การประโชยน์ใช้สอย ซึ่งเป็นแนวคิดหลักในการออกแบบส่วนอื่น ๆ ของอาคารด้วย การตกแต่งภายในของอาคารห้องประชุมเน้นการออกแบบที่มีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย แต่มีรูปแบบทันสมัย มีการใช้ลวดลายไทยประเพณีที่มีความเรียบง่ายมาใช้ในการตกแต่ง และตกแต่งด้วยภาพจิตรกรรมที่สะท้อนถึงความสงบ มาเป็นส่วนสำคัญของการตกแต่งภายในอาคาร

การวางผังของแบบอาคารรัฐสภาของ ทีม อสภ ๔๙๐๓ เป็นการวางผังโดยมีแนวแกนสมมาตรต่าง ๆ เพื่อแสดงลำดับความสำคัญของพื้นที่ โดยมีอาคารห้องประชุมเป็นหัวใจหลักของการวางผัง ในขณะที่อาคารที่ทำการของสภาทั้งสองคืออาคารสูงทั้งสองแห่งที่ตั้งอยู่ด้านข้างของอาคารห้องประชุม ด้านหน้าของอาคารห้องประชุมเป็นที่ตั้งของศาลาเทียบรถที่เป็นเสมือนประตูสู่ห้องโถงรับรองและโถงพิธีการ³³⁴

แบบการประกวดลำดับที่ 063 ทีม สรร ๗๙๕๙ โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิเชษฐ์ สุวิสิทธิ์ และ นายกฤตญู เพชรวรารภา

³³⁴ บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด กลุ่ม อสภ ๔๙๐๓, เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป, มปพ).

ภาพที่ 48 ภาพแบบประกวดรัฐสภาแห่งใหม่ของ ทีม รหัส สรร ๗๙๕๙

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิเชษฐ์ สุวิสิทธิ์ และ นายกฤษณ์ เพชรวรารภา

(ที่มาภาพ: <https://picpost.mthai.com/view/22426>)

แนวคิดหลักในการออกแบบของ ทีม สรร ๗๙๕๙ คือการทำให้อาคารรัฐสภาแห่งใหม่มีภาพลักษณ์ที่โดดเด่นและสง่างาม ผ่านการนำเอกลักษณ์ความเป็นไทยและการจัดวางผังอาคาร มีการวางพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 7 ในบริเวณจุดตัดระหว่างแนวแกนหลักและแนวแกนรอง

แนวคิดในการออกแบบ จะเน้นที่การเปลี่ยนผ่าน (Transformation) จากสถาปัตยกรรมประเพณีสู่สถาปัตยกรรมร่วมสมัย โดยการนำเสนอผ่านเส้นโค้งของรูปทรงหลังคาของสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งมีลักษณะยอดแหลมหรือหน้าจั่วโค้งลาดลงสู่ฐานกว้าง เพื่อสื่อถึงการมีน้ำพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ที่ได้พระราชทานอำนาจลงสู่ประชาชน ครอบคลุมอาคารประธาน (อาคารหอประชุมรัฐสภา) ซึ่งตรงกลางทรงรูปไข่ และมีอาคารที่ทำการสภาผู้แทนราษฎร ความโดดเด่นของแบบอยู่ที่รูปทรงสามเหลี่ยมหน้าจั่วของอาคารประธานที่ตั้งอยู่ด้านหลังของพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 7 ซึ่งรูปทรงสามเหลี่ยมหน้าจั่วนั้นเดิมถูกใช้เป็นรูปทรงของหลังคาในสถาปัตยกรรมไทย แต่ในภายหลังได้รับการยอมรับในฐานะของการเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย³³⁵

ผลการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศ ถูกประกาศเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ได้เลือกแบบ ‘สัปปายะสภาสถาน’ ของ ทีม สงบ ๑๐๕๑ ผลงานลำดับที่ 047 โดยทางคณะกรรมการได้ให้เหตุผลของการเลือกแบบสัปปายะสภาสถานให้เป็นแบบของรัฐสภาแห่งใหม่ว่า

³³⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐสภาแห่งใหม่. (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2553), หน้า 84-128.

เป็นแบบที่ตรงตามกฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดว่าสถานที่แห่งนี้จะเป็นสัญลักษณ์ของประชาธิปไตย มีอัตลักษณ์ความเป็นไทย เป็นแหล่งการเรียนรู้ของบุคคลทุกระดับ เป็นอาคารรัฐสภาที่เป็นศรีสง่าของประเทศ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากที่สุด แบบของสัปปายะสภาสถานเป็นแบบที่มีแนวคิดในการออกแบบสะท้อนวัฒนธรรมไทย มีความยืดหยุ่นและต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีความสามารถในการแสดงออกในเอกลักษณ์ไทยสำหรับอาคารขนาดใหญ่ได้ไม่เหมือนกับอาคารอื่น ๆ ในโลก เป็นเอกลักษณ์ไทยที่ประชาชนทุกระดับรับรู้ได้ชัดเจนพอควร มีการแสดงสัญลักษณ์ความเป็นไทยผ่านหลังคาเครื่องยอดที่อาคารหลัก การวางผังมีความสมดุลและสง่างาม การจัดวางพื้นที่ใช้สอยมีความยืดหยุ่นและเหมาะสม การจัดวางอาคารมีส่วนที่ให้ความสำคัญกับงานพระราชพิธี สามารถรองรับผู้ทำงานและพื้นด้านหน้าขนาดใหญ่ที่รองรับและตอบสนองกับประชาชนทุกกลุ่ม การตกแต่งภายในมีลักษณะไทยสมัยใหม่งดงามเข้ากับพื้นที่ใช้สอย มีระบบการสัญจรที่สะดวก เป็นอาคารสีเขียวที่ถูกออกแบบให้อุณหภูมิพลังงานและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการที่ประวัติและผลงานของทีมผู้ออกแบบมีประสบการณ์สูงและเชี่ยวชาญน่าเชื่อถือทั้งคณะ³³⁶

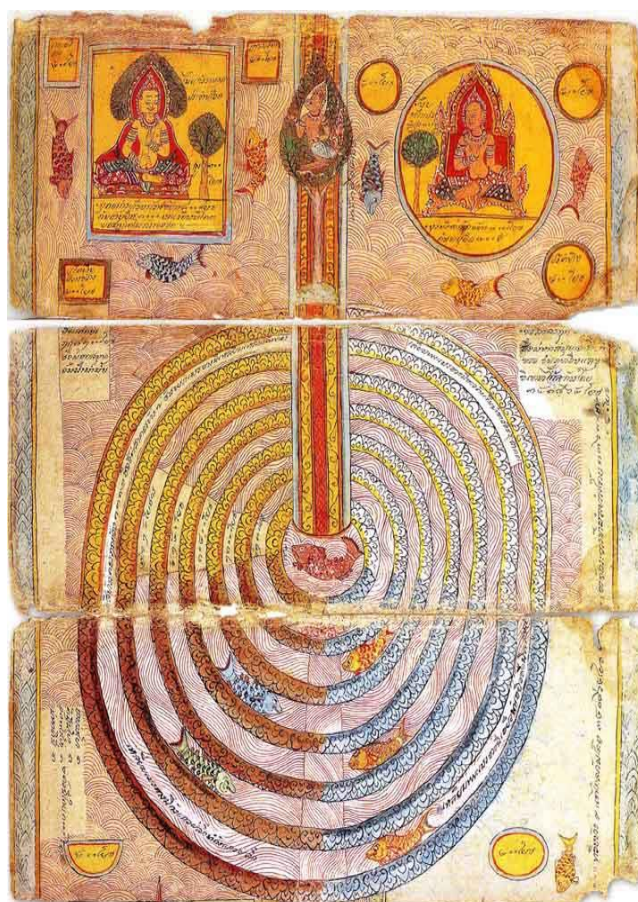

ภาพที่ 49 ภาพแสดงแบบของสัปปายะสภาสถานบนที่ดินราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต (ที่มาภาพ:โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่)

³³⁶ คมชัดลึก. "สัปปายะสภาสถาน"ชนะออกแบบรัฐสภาใหม่ [Online]. 2 ธันวาคม 2552. แหล่งที่มา: <https://www.komchadluek.net/news/politic/39733> [6 กุมภาพันธ์ 2563] และ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รัฐสภาแห่งใหม่,(กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร,2553), หน้า 414-430.

3.6.5 แนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน

แนวคิดหลักของทีม สงบ ๑๐๕๑ ที่ใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถานเพื่อส่งเข้าประกวดแบบของรัฐสภาแห่งใหม่คือ คติเรื่อง “ไตรภูมิ” อันเป็นคติความเชื่อในศาสนาพุทธที่แต่งขึ้นโดย พญาลิไทย กษัตริย์ในสมัยสุโขทัย มีเนื้อหาเกี่ยวกับบาป บุญ คุณ โทษ และภพภูมิต่าง ๆ ซึ่งทีมผู้ออกแบบได้คาดหวังกับรัฐสภาสัปปายะสภาสถานที่มีจุดเริ่มต้นมาจากคติไตรภูมิแห่งนี้ว่าจะสร้างวาทกรรมทางการเมืองขึ้นมาได้ 3 สิ่ง คือ 1.การเมืองต้องมีศีลธรรม 2.รัฐสภาเป็นสถานที่ประกอบกรรมดีของบ้านเมือง และ 3.ประชาชนเลือกคนดีเข้าสภา

ภาพที่ 50 ภาพเขาพระสุเมรุในคติไตรภูมิ
(ที่มาภาพ: <https://e-shann.com/6487>)

จุดเริ่มต้นของการนำคติเรื่องไตรภูมิมาเป็นแนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมรัฐสภาสัปปายะสภาสถานเกิดจากมุมมองของทีมผู้ออกแบบต่อปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองว่าเกิดขึ้นจากวิกฤติทางศีลธรรมที่เสื่อมลง เมื่อจะปฏิรูปทางการเมืองและสังคมให้ดีขึ้น การแก้ไขรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ให้ดีขึ้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางการเมืองได้ถ้าผู้ปฏิบัติไม่มีคุณธรรมและศีลธรรมอยู่

ในตัว สิ่งสำคัญที่สุดคือการแก้ปัญหาที่จิตใจของผู้ปฏิบัติก่อน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากงานเขียนทางการเมืองกับศีลธรรมของพระ 2 รูป คือ งานเขียนเรื่อง ธรรมมิกสังคมนิยม ของ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ) หรือท่านพุทธทาสภิกขุ และงานเขียนเรื่อง ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต)

การออกแบบรัฐสภาแห่งนี้จึงเป็นการออกแบบที่มุ่งสื่อสารต่อผู้คน เพราะการจะสร้างการเมืองที่มีศีลธรรมของทีมผู้ออกแบบจะต้องอาศัยคนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการที่จะมีการเมืองที่ดี คนที่ทีมผู้ออกแบบหมายถึงได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือนักการเมืองที่มีบทบาทในฐานะของการเข้าไปมีส่วนโดยตรงในการบริหารประเทศ กลุ่มหลังคือประชาชนที่มีบทบาทในการเลือกตัวแทนของตนเข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศ

ทีมผู้ออกแบบต้องการให้รัฐสภาแห่งใหม่แสดงจุดยืนชัดเจนว่าเป็น ‘รัฐสภาเป็นสถานที่ประกอบกรรมดี’ เป็นสถานที่ของคนที่จะเข้ามาทำความดีให้กับประเทศ ผู้ใดก็ตามที่เข้ามาทำงานในรัฐสภาแห่งใหม่จะต้องรู้สึกว่าเป็นสถานที่ที่จะต้องเข้ามาทำความดีเพื่อประเทศ ในขณะที่ประชาชนในฐานะผู้ที่เป็นผู้เลือกตัวแทนของตนเข้ามาทำงานในสถานที่แห่งนี้จะต้องเลือกคนดีเข้ามา ซึ่งการที่จะสร้างสถานที่แห่งการทำความดีขึ้นมา ทีมผู้ออกแบบได้ข้อสรุปว่าสถาปัตยกรรมของรัฐสภาแห่งใหม่จะต้องสร้างขึ้นให้เหมือนวัด เพื่อจะทำให้จิตใจของคนดีขึ้น เป็นเหมือนที่ประกอบกรรมดีของชาติ เป็นเหมือนห้องพระของชาติ

ภาพที่ 51 ภาพแสดงแนวแกนกลางของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย)
 ที่ทีมผู้ออกแบบให้พื้นที่ในส่วนนี้เป็นหัวใจสำคัญของแบบ
 (ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรม
 ของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

แนวคิดของการทำสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาให้เป็นวัด นอกจากที่จะเกิดจากความ ต้องการของทีมผู้ออกแบบว่าจะทำให้รัฐสภาเป็นสถานที่ประกอบกรรมดีแล้ว ยังเกิดจากการกำหนด วัตถุประสงค์ของแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ว่า “...มีความสง่างาม ทรงคุณค่า มีเอกลักษณ์ความเป็น สถาปัตยกรรมเกียรติยศของประเทศไทย..”³³⁷ การกำหนดให้แบบของรัฐสภาแห่งใหม่จะต้องสะท้อน ความเป็นไทยจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้ทีมผู้ออกแบบเลือกที่จะทำรัฐสภาแห่งใหม่เป็นวัด เพราะทีม ผู้ออกแบบวิเคราะห์ร่วมกันว่าการเลือกใช้ดอกไม้หรือลวดลายต่าง ๆ ในสถาปัตยกรรมไทยมาใช้ใน การออกแบบจะไม่สามารถแสดงความเป็นไทยได้เพียงพอ เพราะลวดลายเหล่านั้นเป็นเพียงเปลือก นอก และจากผลของการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยของทีมผู้ออกแบบที่พบว่า ศาสนาพุทธกับความเป็น ไทยไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ศิลปวัฒนธรรมของไทยไม่สามารถที่จะแยกตัวออกจากศาสนาพุทธ การจะสื่อสารถึงความเป็นไทยของทีมผู้ออกแบบจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะนำเสนอสัญลักษณ์ที่สื่อถึง ความเป็นศาสนาพุทธมาใช้ในการออกแบบ โดยเฉพาะไตรภูมิ ที่ทีมผู้ออกแบบพบว่าไตรภูมิเป็นคติ ความเชื่อที่ส่งผลต่อทุกสิ่งในการดำเนินชีวิต และในวัฒนธรรมประเพณีของคนไทย รวมถึงการเป็น รากเหง้าของศิลปะสถาปัตยกรรมไทย จึงได้ทำการเลือกคติไตรภูมิที่เป็นคติที่มีความแข็งแรงใน สังคมไทยที่ช่วยเตือนสติว่าด้วยเรื่องของ บาบบุญคุณโทษ ให้มี หิริโอตตัมปะ มาใช้ในการออกแบบ

การเลือกไตรภูมิมาใช้ในการออกแบบยังเป็นผลมาจากปัญหาในการพัฒนางานสถาปัตยกรรม ไทยที่ขาดช่วง ซึ่งส่งผลต่อประสบการณ์ของคนไทยต่อการเข้าใจหรือเรียนรู้ในสถาปัตยกรรมไทยที่มี ข้อจำกัด ทางทีมผู้ออกแบบจึงเลือกสิ่งที่มีน้ำหนักว่าสิ่งที่เลือกมาใช้ในการออกแบบจะสามารถทำให้ ชาวบ้าน³³⁸ ที่ได้อยู่รู้สึกได้ในสามัญสำนึกว่าสิ่งนี้คือไทย เพราะไตรภูมิเป็นรูปธรรมที่ชาวบ้านคุ้นเคย และสามารถรับรู้ได้โดยทันที การเลือกสิ่งที่สามารถสื่อสารให้ชาวบ้านเข้าใจได้ทันทีเกิดจากความคิด ของทีมผู้ออกแบบว่า “ศิลปะอยู่กับชาวบ้าน ความเสื่อมนี้ไม่ใช่ชาวบ้านเสื่อม แต่เกิดกับชนชั้นกลาง มากกว่า ชาวบ้านเขามีศิลปะอยู่ฉะนั้นการสื่อสารของเรา เราสื่อสารได้ตรงกับชาวบ้าน ชาวบ้านไม่ เกิดความสงสัย หรืองงในงานของเราเพราะมันไม่ได้ซับซ้อน พอได้เห็นก็จะนึกถึงเรื่องบาบุญคุณโทษ ชัดเจน”³³⁹

³³⁷ ข้อกำหนดในการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ ชั้นตอนที่ 1 เลขที่ 19/2552 หน้า 2

³³⁸ ในบทสัมภาษณ์ของทีมผู้ออกแบบได้ใช้คำว่า ชาวบ้าน ทางผู้เขียนจึงขอใช้คำนี้เช่นเดิมเพื่อคงความหมายเดิมที่ ทางทีมผู้ออกแบบต้องการสื่อสาร

³³⁹ คัดลอกเนื้อความจากบทความ บทสัมภาษณ์ผู้ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย ทีม สงบ ๑๐๕๑ วารสาร อาษา ฉบับเดือน เมษายน-พฤษภาคม 2553 หน้า 70

การเลือกสถาปัตยกรรมทางศาสนามาใช้ นั่น แม้ว่าทางทีมผู้ออกแบบยังคงสำนึกอยู่เสมอว่า สถาปัตยกรรมไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะเปลี่ยนให้คนจากที่ไม่มีศีลธรรมมา มีศีลธรรมได้ อาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานไม่ได้เปลี่ยนให้นักการเมืองดีขึ้น สถาปัตยกรรมเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งที่สร้างเงื่อนไขทางพื้นที่ (space) ที่ทำให้คนที่เข้าไปเกิดการภาวนา เกิดความสงบทางจิตใจ สามารถโน้มน้าวเราไปสู่ความสงบได้ โดยทางทีมผู้ออกแบบตั้งใจให้สัปปายะสภาสถานเป็นสัญลักษณ์ที่เตือนสติให้คนรำลึกถึงความมีคุณธรรม ศีลธรรม

คติไตรภูมิที่แฝงอยู่ในอุดมการณ์ของอาคารรัฐสภาจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ผ่านการออกแบบทางสถาปัตยกรรมของโบสถ์วิหารในศาสนาพุทธที่เชื่อว่าโบสถ์วิหารคือ ชมพูทวีป เป็นสถานที่แห่งการเปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติ เปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่สูงขึ้น แนวคิดในการเปลี่ยนแปลงโดยโบสถ์วิหารสามารถทำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถแบ่งออกได้ 3 ข้อ ได้แก่

1. การปฏิรูป “อมนุษย์” ไปสู่ความเป็น “มนุษย์”
2. การปฏิรูป “สังคม” ไปสู่ความเป็น “กัลยาณมิตร”
3. การปฏิรูป “มนุษย์” ไปสู่ความเป็น “การหลุดพ้น”

อุดมการณ์ของอาคารรัฐสภาคือการเปลี่ยนคนปกติให้กลายเป็นคนบริสุทธิ์ ส่งผลให้ปัญหาทางการเมืองที่กำลังเผชิญอยู่อันถูกเปรียบให้เหมือนกับประเทศกำลังอยู่ในนรกจากวิกฤตกรรมที่เราเลือกนักการเมืองชั่วเข้าไปในรัฐบาล การเปลี่ยนแปลงคนให้บริสุทธิ์จะสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นคือ การที่ชาวบ้านไม่โลภ ไม่ใช้กิเลส และเลือกคนดีเข้าไปในรัฐบาล ซึ่งไตรภูมิในกระบวนการทำงานของอุดมการณ์ของอาคารรัฐสภาจะเป็นกระบวนการย้อนกลับ คือเมื่อชาวบ้านในฐานะผู้เลือกตั้งไม่มีความโลภ ไม่เลือกคนชั่วเข้าไปในสภา การเมืองของประเทศก็จะไม่มีปัญหา

ความต้องการของทีมผู้ออกแบบคือการสร้างจุดหมายที่อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ให้เป็นสถาปัตยกรรมแห่งแรกที่เป็นสถานที่ประกอบกรรมดี โดยคาดหวังให้ในอนาคตสถาปัตยกรรมแห่งนี้จะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ใช้งานได้ ซึ่งก็คือพฤติกรรมของนักการเมืองไทย

สถาปัตยกรรมชิ้นนี้เป็นการปิดหมุดและเตือนสติคนทั้งประเทศว่าเราควรจะใช้ความรู้หรือภูมิปัญญาพื้นฐานของเรา คือพุทธธรรมมานำทางในการที่เราจะเดินไป³⁴⁰

ภาพที่ 52 ภาพทัศนียภาพมุมสูงของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย)
(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรม
ของสัปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

3.6.6 สถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาสัปายะสภาสถาน

การออกแบบสถาปัตยกรรมสัปายะสภาสถานเกิดจากการที่ทีมผู้ออกแบบพบว่า ส่วนของโลกียภูมิหรือทางโลกนั้น และส่วนของโลกุตรภูมิ หรือทางธรรมเป็นสิ่งที่อยู่คู่กัน ต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกันเสมอ หมายถึง ความจริงในทางโลกย่อมจะเกื้อกูลความเจริญในทางธรรม จึงได้นำหลักธรรมนี้มาแสดงออกทางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรมของรัฐสภาแห่งใหม่ โดยให้ส่วนที่เป็นโลกียภูมิอยู่รอบนอก และส่วนโลกุตรภูมิอยู่ใจกลาง การวางแผนผังในการเข้าถึงจะเป็นลำดับขั้น ไม่แยกออกจากกัน ในด้านกายภาพสามารถแบ่งสถาปัตยกรรมสัปายะสภาสถานสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนหลัก คือ 1.ส่วนอาคาร 2.ส่วนแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม

³⁴⁰ เรียบเรียงจาก บทความ บทสัมภาษณ์ผู้ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย ทีม สงบ ๑๐๕๑ วารสารอาษา ฉบับเดือน เมษายน-พฤษภาคม 2553 และวิดีโอบันทึกภาพงานสถาปนิก'59: BACK TO BASIC ในเวทีเสวนา Architect Expo (ASA). ASA'59 Seminar - 10 เหตุผลว่าทำไมถึงออกแบบ รัฐสภาแห่งใหม่ ให้เป็นเหมือนวัด

แผนผังทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนเช่นเดียวกับการวางผังของสถาปัตยกรรมไทยในอดีต ที่แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็น โลกียภูมิ คือ ภูมิที่เกี่ยวกับทางโลก ความเป็นธรรมคาของโลก และส่วนที่เป็น โลกุตระภูมิ คือ ภูมิที่หลุดพ้นจากทางโลก

ในส่วนโลกียภูมิ เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ทั่วไป เป็นส่วนประกอบรอบนอกที่เป็นฐานของการบรรลุไปสู่โลกุตระภูมิ หรือโลกุตระธรรม ซึ่งเป็นส่วนของธรรมชั้นสูง ซึ่งผังทางสถาปัตยกรรมแบบนี้จะพบเห็นได้ชัดเจนในการวางผังของวัด ที่เปรียบพระอุโบสถเป็นเหมือนกับชมพูทวีป ที่ซึ่งผู้คนในชมพูทวีปนี้สามารถทำกรรมดีเพื่อเปลี่ยนภพภูมิเดิมของตนไปสู่ภพภูมิที่สูงขึ้นได้ โดมมีโบสถ์เป็นพื้นที่สำหรับทำกรรมดี พื้นที่ว่างระหว่างสถาปัตยกรรมกับพระเจดีย์เป็นเหมือนสี่ทันดรมหาสมุทร ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฏสังสาร ในขณะที่พระเจดีย์เป็นแกนสำคัญที่จะชี้นำมนุษย์ไปสู่ โลกุตระ

ภาพที่ 53 ภาพรูปตัดทั้งหมดของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ที่แสดงการจัดวางพื้นที่การใช้สอยส่วนต่าง ๆ ภายในอาคาร โดยมีบริเวณส่วนกลางสุดของอาคารเป็นพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตย และมีอาคารเครื่องยอดอยู่ด้านบน ส่วนห้องประชุมของ ส.ส. และ ส.ว. จะตั้งอยู่ด้านข้าง และถัดไปด้านข้างของห้องประชุม

เป็นอาคารสำนักงานและส่วนสนับสนุน

(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

การออกแบบแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร ของสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน ได้ออกแบบส่วนแกนกลางด้านบนหรือในชั้นที่ 11 ของอาคารประธานให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นส่วนของโลกุตระภูมิที่ล้อมรอบด้วยสระน้ำที่เป็นตัวแทนของสี่ทันดรมหาสมุทร และโอบล้อมด้วยกำแพงแก้วหรือส่วนของพิพิธภัณฑ์ชาติไทย โดยมีกลุ่มอาคารสัปปายะสภาสถานเป็นส่วนฐาน และมีภูมิสถาปัตยกรรมรอบนอกเป็นเสมือนโลกียภูมิ ซึ่งทั้งสองส่วนจะคอยเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เป็นการ

สร้างบริบทของพื้นที่ให้เกิดความเกรงใจของผู้ใช้งานต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ใจกลางเบื้องบนเมื่อเข้ามาใช้สอยสถาปัตยกรรมแห่งนี้ เพื่อให้เกิดสภาวะของการประกอบกรรมดีในบริเวณของขอบเขตของสถาปัตยกรรมแห่งนี้

ภาพที่ 54 ภาพแสดงพื้นที่ส่วนแกนกลางของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ที่สะท้อนแนวคิดเรื่องสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของทิมผู้ออกแบบ ที่แสดงส่วนของโลกุตระภูมิที่ตั้งอยู่ตรงกลาง และถูกล้อมรอบด้วยสระน้ำที่เป็นตัวแทนของสี่ทิศตรมหาสมุทร โดยมีกำแพงแก้วโอบล้อมอยู่ภายนอก
(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนานา)

ในส่วนของอาคารทางทิมผู้ออกแบบได้รับการออกแบบได้ออกแบบในแนวทางที่ไม่ต้องตีความ หรือให้ความหมายใด ๆ ไปกลบซ่อนพลังแห่งความเรียบง่ายทางสถาปัตยกรรม เพราะต้องการให้สถาปัตยกรรมได้แสดงออกถึงการรับรู้เพียงหนึ่งเดียว ไม่ว่าจะชาวบ้านหรือนักปราชญ์ก็สามารถที่จะเข้าใจในสิ่งเดียวกัน เป็นคำตอบเพียงคำตอบเดียวที่สามารถตอบได้ทุกคำถาม การสร้างเรื่องราวของตัวอาคารให้เป็นสถานที่ที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อส่งผลต่อผู้เข้ามาใช้งานในสถานที่แห่งนี้รู้สึกเกรงใจและรู้สึกถึงบาปบุญคุณโทษที่ไม่ควรที่จะกระทำขึ้นในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ เหมือนกับการที่อยู่ในบริเวณของศาสนสถานในอดีต ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ออกแบบต้องการที่จะสื่อสารต่อผู้คนในสังคมให้รับรู้ถึง วาทกรรมของศีลธรรม เรื่อง บาป บุญ คุณ โทษ โดยออกแบบผ่านแนวคิดการใช้โลกุตระ ควบคุมสิ่งที่เป็น โลภียะ และสิ่งต่าง ๆ ถูกจัดเรียงและออกแบบให้พื้นที่อาคารเป็นเสมือนเป็นเขาพระสุเมรุที่ปรากฏอยู่ภายในไตรภูมิ

ผังของอาคารรัฐสภาถูกออกแบบให้เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านยาวของอาคารทอดยาวขนานไปกับแนวของแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนแนวบริเวณที่ติดกับถนนสามเสนจะเป็นแนวแกนหลักของอาคารที่มีการออกแบบให้เป็นพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ แนวแกนหลักจะทอดตัวผ่านพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 และกลุ่มอาคารประธาน ทางเข้าบริเวณถนนสามเสนจะมีทางเข้าหลักของประชาชนและถูกใช้ในกรณีที่มีพิธีการสำคัญ ส่วนทางเข้าหลักของผู้ใช้สอยอาคารรัฐสภาจะอยู่ด้านถนนทหารที่ถูกออกแบบให้เป็นแนวแกนรอง

จากการวิเคราะห์ความต้องการในการใช้งานของผู้ใช้สอยภายในอาคารรัฐสภา ความต้องการของพื้นที่การใช้งานของรัฐสภาคือส่วนของสำนักงานและส่วนสนับสนุน ผู้ออกแบบจึงทำการออกแบบพื้นที่ของสำนักงานเป็นอาคารสูงสี่ส่วนที่อยู่ล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลาง ส่วนฐานอาคารและส่วนกลางจะเป็นพื้นที่ใช้สอยของรัฐสภา

การออกแบบส่วนฐานของอาคารมีความเรียบง่าย ต้องการสื่อสารถึงวัฒนธรรมไทย ผ่านการเลือกใช้วัสดุและองค์ประกอบต่าง ๆ โดยทำการออกแบบให้ส่วนอาคารและส่วนฐานมีความสลับซ้อนในหน้าที่การใช้งาน ทำให้มีช่องเปิดมีความแตกต่างกันไปตามประโยชน์ใช้สอย โดยออกแบบช่องเหล่านั้นด้วยการใช้เสาไม้ทำเป็น Façade โดยวางตำแหน่งของเสาเป็นระยะเป็นจังหวะ (Rhythm) ที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดลักษณะของการสนับสนุนส่วนของอาคารด้านบน รวมถึงเพื่อปกปิดความสลับซับซ้อนนั้น และเพื่อให้ฐานของอาคารดูมีเอกภาพ มีการเลือกใช้เสาไม้สักมาเป็นวัสดุก่อสร้างภายในอาคารเพื่อสื่อถึงความเป็นท้องถิ่นและธรรมชาติ ซึ่งไม้สักเป็นวัสดุดั้งเดิมที่ถูกใช้ในงานปลูกสร้างสถาปัตยกรรมของไทยแต่โบราณ เสาไม้สักจะมีรูปทรงกลมเพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกนุ่มนวล

ภายนอกอาคารของชั้น ๆ ต่างที่อยู่สูงขึ้นไปจากฐานอาคารจะมีลักษณะเป็นระเบียงที่ลดหลั่นกันขึ้นไปเพื่อให้เกิดความรู้สึกเหมือนอาคารหลังนี้เป็นภูเขา หรือเขาพระสุเมรุในไตรภูมิ รูปด้านโดยรอบของระเบียงทำการปลูกต้นมะกอก เพื่อสื่อความหมายถึงชื่อเดิมของกรุงเทพฯ ที่เดิมมีชื่อว่า บางกอก การปลูกต้นไม้จะทำให้ผู้มองอาคารมองเห็นแล้วเกิดความรู้สึกถึงความ เป็นภูเขา และชั้นบนสุดที่เป็นลักษณะเสมือนเป็นกำแพงแก้ว เพื่อให้เกิดความรับรู้หรือรู้สึกว่าเป็นขอบเขตพื้นที่ของสถาปัตยกรรม หรือความเป็นศาสนสถานที่ตั้งอยู่บนยอดเขา ซึ่งผู้ออกแบบต้องการออกแบบให้ส่วนฐานและส่วนของตัวอาคารให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นเหมือนภูเขาและใช้บันไดเป็นตัวเชื่อมทั้งหมดเข้าด้วยกัน ตั้งแต่บริเวณส่วนฐานของอาคารไปจนถึงส่วนยอดอาคาร เพื่อให้ผู้เข้ามาใช้สอยอาคารเกิดความรู้สึกเหมือนกับการได้ขึ้นไปสักการะศาสนสถานที่ตั้งอยู่ที่ยอดเขา ซึ่งจะเป็นการสอดคล้องกับการทำหน้าที่ในทางสัญลักษณ์ของเชิงเขาพระสุเมรุในส่วนที่เป็นอาคารชั้นบน

ภาพที่ 55 ภาพแสดงระเบียงที่ลดหลั่นกันและการปลูกต้นไม้ในอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) เพื่อให้เกิดความรู้สึกของความเป็นภูเขาพระสุเมรุของอาคาร (ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบ สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

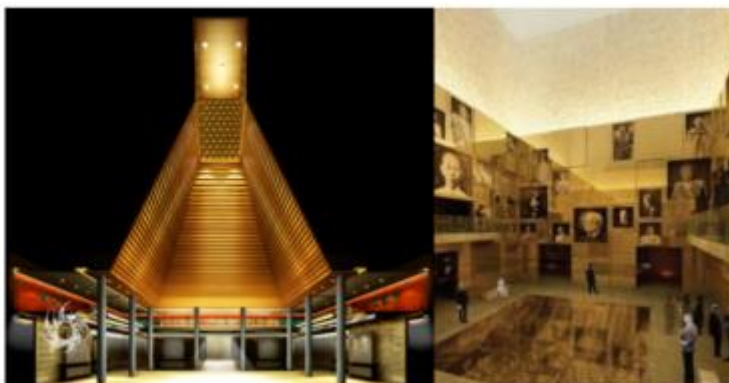
การใช้งานภายในอาคารรัฐสภาแบ่งออกเป็น 13 ชั้น โดยแบ่งออกเป็นส่วนของชั้นใต้ดินจำนวน 2 ชั้น และชั้นในอาคารเหนือพื้นดินจำนวน 11 ชั้น ซึ่งยังไม่รวมกับส่วนของอาคารเครื่องยอดที่ตั้งอยู่บนชั้นที่ 11 ของอาคาร ความสูงของอาคารวัดจากระดับพื้นดินถึงความสูงของยอดอาคาร ยอดประมาณ 134.56 เมตร พื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร 307,150 ตารางเมตร³⁴¹

³⁴¹ ตามการกำหนดของคณะกรรมการดำเนินการกำหนดกรอบ TOR ได้กำหนดพื้นที่ใช้สอยของอาคารให้มีพื้นที่ทั้งหมด 307,314 ตารางเมตร แต่ในแบบที่ทำการส่งมอบให้กับบริษัทซิโน-ไทย เอ็นจีเนียริ่ง แอนด์ คอนสตรัคชั่น จำกัด (มหาชน) บริษัทผู้รับเหมาในการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบได้รับมอบแบบในการก่อสร้างที่มีพื้นที่ใช้สอยภายใน 424,000 ตารางเมตร ซึ่งเป็นการออกแบบเพิ่มเติมความต้องการของผู้ใช้สอย จึงส่งผลกระทบต่อจำนวนที่จอดรถที่แต่เดิมถูกกำหนดตามกรอบ TOR ไว้ที่จำนวน 2,016 คน การเพิ่มขึ้นของขนาดใช้สอยภายในอาคารทำให้ต้องมีพื้นที่จอดรถเพิ่มมากขึ้นตาม ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2544 เพื่อให้ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด จึงต้องมีที่จอดรถเพิ่มเป็น 3,973 คัน

ในการออกแบบรายละเอียดภายในอาคารที่มีผู้ออกแบบได้ออกแบบตามเงื่อนไขและกรอบ TOR ของคณะกรรมการตรวจและรับมอบงานจ้างออกแบบการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ ที่รัฐสภาแต่งตั้งขึ้น คณะกรรมการจะให้ข้อเสนอและคำแนะนำการออกแบบในขั้นตอนการออกแบบรายละเอียดโครงการ เพื่อให้การออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในเกิดความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการใช้สอยของรัฐสภาในปัจจุบัน ซึ่งการได้มาซึ่งข้อมูลของความต้องการพื้นที่ใช้สอยเกิดขึ้นจากการค้นหาจากจำนวนผู้ใช้งานจริงในรัฐสภา เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2554 ซึ่งปรากฏจำนวนของผู้ใช้สอย 13,938 คน ภายในประกอบไปด้วย ที่ทำการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ที่ทำการสำนักงานเลขาธิการเลขาธิการวุฒิสภา พื้นที่ของรัฐสภาส่วนกลาง ประกอบด้วย ห้องประชุม ส.ส. และ ส.ว. ห้องประชุมคณะกรรมการสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ห้องสัมมนา สโมสรรัฐสภา ห้องอาหาร ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอจดหมายเหตุ ส่วนบริการหน่วยงานภายนอก สถานีวิทยุและโทรทัศน์รัฐสภา โรงพิมพ์รัฐสภา อาคารจอตลอดรัฐสภา ส่วนงานอาคารและสถานที่ ส่วนงานรักษาความปลอดภัย และห้องเครื่อง³⁴² โดยพื้นที่ใช้สอยเหล่านี้จะกระจายตัวอยู่ในชั้นต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนของชั้นใต้ดินที่ชั้น 1 ในบริเวณส่วนกลางจะถูกใช้ประโยชน์ในการเป็นพื้นที่จอดรถ ฝั่งขวาจะถูกใช้งานโดยกลุ่มอาคารและสถานที่ โดยมีโรงพิมพ์รัฐสภา ส่วนงานพัสดุอยู่ในฝั่งซ้าย และพื้นที่อื่น ๆ ในชั้นถูกใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น ห้องซ่อมแซมวัสดุ ห้องครัวหลัก ห้องกลุ่มงานพัสดุ เป็นต้น ส่วนชั้น 2 ของชั้นใต้ดินหรือชั้นลอยของชั้นใต้ดิน ในส่วนกลางของพื้นที่จะเป็นพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตย และพื้นที่อื่น ๆ จะเป็นโรงพิมพ์รัฐสภา ห้องอาหารพนักงาน ห้องเก็บของ เป็นต้น

³⁴² สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ รายงานสรุปผลการศึกษาสำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2554), หน้า 6-11.

ภาพที่ 56 ภาพพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตยภายในอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ตั้งอยู่ที่ชั้น 1 บริเวณส่วนกลางของอาคาร (ที่มาภาพซ้าย: <https://www.arsomsilp.ac.th/sapayasapasathan/> ที่มาภาพขวา:

<https://library.parliament.go.th/th/image-gallery/sappayasaphasathan>)

ในบริเวณด้านหน้าของอาคารที่ชั้น 1 ในด้านฝั่งซ้ายและขวาของลานอนุสาวรีย์จะเป็นศาลา ประกอบพิธี ภายในส่วนกลางของอาคารจะเป็นหอเกียรติยศพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตย พื้นที่การใช้งานของ ส.ส. จะอยู่ในฝั่งขวาของอาคารทั้งหมด และพื้นที่การใช้งานของ ส.ว. จะอยู่ในฝั่งซ้ายของอาคาร ซึ่งในชั้น 1 จะถูกใช้เป็นส่วนของสำนักงานบริการ ในบริเวณด้านที่ติดแม่น้ำ จะเป็นพื้นที่ของสโมสรรัฐสภา เช่น ห้องจัดเลี้ยงสโมสรรัฐสภา ห้องอาหารสโมสรรัฐสภา

พื้นที่ในชั้น 2 จนถึงชั้น 10 ของอาคารจะเป็นพื้นที่การใช้งานของ ส.ส. และ ส.ว. โดยมีรายละเอียดของแต่ละชั้น ดังนี้

ชั้น 2 ของอาคารจะถูกใช้เป็นที่ตั้งของห้องประชุม สำนักงานเลขาธิการ พื้นที่รับรองสมาชิก รัฐสภา ห้องอาหารและห้องรับรองพิเศษของทั้ง 2 สภา

ชั้น 3 และ ชั้น 4 พื้นที่ของอาคารจะถูกใช้เป็นที่ตั้งของห้องประชุมคณะกรรมการธิการ และ สำนักงานเลขาธิการ

ชั้น 5 ในส่วนกลางเป็นห้องทำงานของคณะกรรมการธิการและห้องอาหาร พื้นที่ฝั่งขวาของอาคารยังคงเป็นที่ตั้งของสำนักงานเลขาธิการ ส.ส. และเป็นที่ตั้งของห้องทำงาน ส.ส. พื้นที่ฝั่งซ้ายเป็นที่ตั้งของห้องทำงาน ส.ว. รวมถึงสโมสรรัฐสภาและส่วนของสันตนาการกีฬาในร่ม

ภาพที่ 57 ภาพแผนผังบริเวณชั้น 1 ของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย)
(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบ
สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

ภาพที่ 58 ภาพแผนผังบริเวณชั้น 2 ของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) แสดงที่ตั้งของห้องประชุม ส.ส. และสำนักงาน
เลขาธิการ ส.ส. ที่ด้านขวา และที่ตั้งของห้องประชุม ส.ว. และสำนักงานเลขาธิการ ส.ว. ที่ด้านซ้าย
(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบ
สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

ชั้น 6 ในส่วนกลางจะถูกใช้เป็นที่ตั้งของห้องประชุมกรรมการ ส.ว. และในพื้นที่ฝั่งซ้ายเป็นห้องทำงาน ส.ว. เช่นเดียวกับพื้นที่ชั้น 5 ส่วนพื้นที่ฝั่งขวาเป็นห้องประชุมสำนักเลขาธิการ ส.ส. และห้องทำงาน ส.ส.

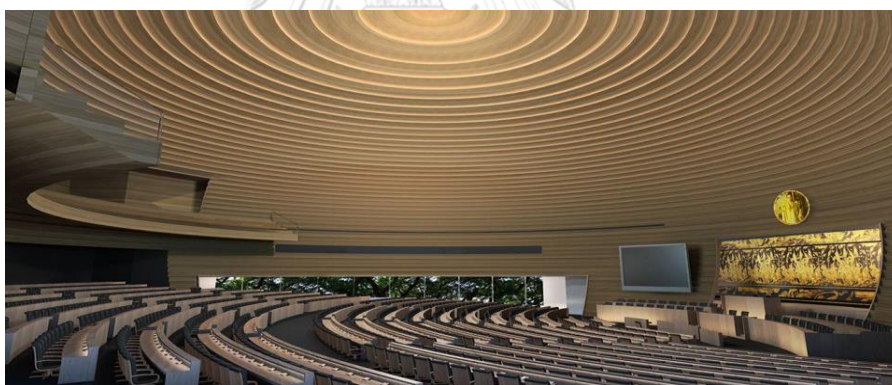
ชั้น 7 และ ชั้น 8 เป็นพื้นที่ตั้งของห้องทำงาน ส.ส. ทั้งหมด

ชั้น 9 พื้นที่ฝั่งขวาเป็นที่ตั้งของห้องเลขาธิการ ส.ส. และผู้นำฝ่ายค้าน ฝั่งซ้ายเป็นที่ตั้งของห้องเลขาธิการ ส.ว. และสำนักกฎหมาย

ชั้น 10 พื้นที่ฝั่งขวาเป็นที่ตั้งของห้องทำงานประธานสภาผู้แทนราษฎรและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร พื้นที่ฝั่งซ้ายเป็นที่ตั้งของห้องทำงานประธานวุฒิสภาและรองประธานวุฒิสภา

ห้องประชุม ส.ส. และห้องประชุม ส.ว. ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชั้น 2 ของอาคารประธาน มีการกำหนดชื่อว่า ห้องพระสุริยันและห้องพระจันทร์ เพื่อให้สอดคล้องกับการตีความและความหมายในเชิงสัญลักษณ์ภายใต้คติไตรภูมิที่พระอาทิตย์และพระจันทร์จะโคจรรอบเขาพระสุเมรุหรือในที่นี้คือการอาคารรัฐสภา ลักษณะของห้องประชุมทั้งสองแห่งมีรูปทรงครึ่งวงกลม เพื่อหวังผลของการรับรู้ทั้งจากภายในและภายนอก ซึ่งภายนอกผู้ที่พบเห็นสามารถเกิดความรับรู้ได้ว่าเป็นพระอาทิตย์และพระจันทร์ แต่มีการออกแบบกรอบสี่เหลี่ยมที่ล้อมรอบด้วยเสาไม้อยู่ภายนอกเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดขึ้นกับภาพรวมของสถาปัตยกรรมแห่งนี้³⁴³

สถาปัตยกรรมภายในของห้องประชุม หลังคาของห้องประชุมเป็นทรงโค้งครึ่งวงกลม เพื่อสร้างความรู้สึกให้ผู้เข้ามาใช้ภายในห้องประชุมรู้สึกสงบ การตกแต่งภายในของห้องประชุม ได้นำลาย “ขวัญ” มาเป็นองค์ประกอบหลักในการออกแบบห้องประชุมทั้ง 2 ห้องซึ่งเปรียบเสมือน “ขวัญ” (จิต) ของรัฐสภาและของประเทศ³⁴⁴

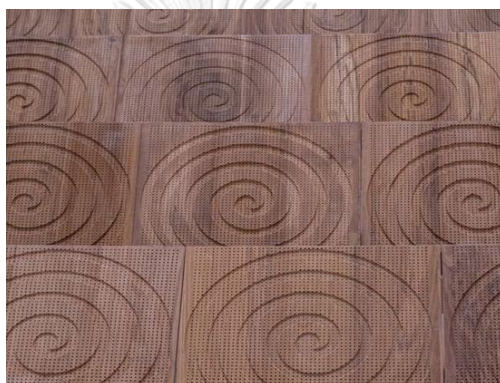
ภาพที่ 59 ภาพห้องประชุมสุริยัน ห้องประชุมสำหรับ ส.ส.
(ที่มาภาพ: โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่)

³⁴³ มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนาน, คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2556, หน้า 71-90

³⁴⁴ สถาบันอาศรมศิลป์. อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ สัปปายะสภาสถาน [Online]. 2561. แหล่งที่มา: <https://www.arsomsilp.ac.th/sapayasapasathan/> [30 มีนาคม 2563]

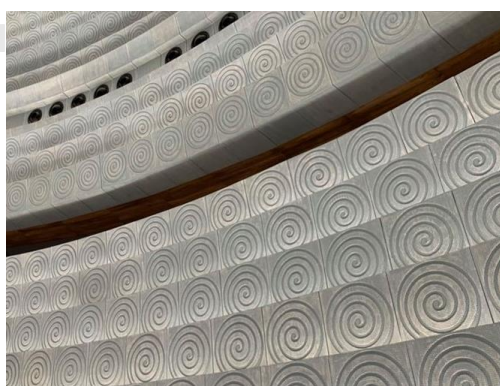

ภาพที่ 60 ภาพห้องประชุมจันทร์รา ห้องประชุมสำหรับ ส.ว.
(ที่มาภาพ: โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่)

ภาพที่ 61 ลักษณะการตกแต่งบริเวณหลังคาของห้องพระสุริยัน (ห้องประชุม ส.ส.)
(ที่มาภาพ: โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 62 ลักษณะการตกแต่งบริเวณหลังคาของห้องพระจันทร์รา (ห้องประชุม ส.ว.)
(ที่มาภาพ: โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่)

ส่วนยอดอาคาร ตั้งอยู่บนชั้นที่ 11 ของอาคาร เป็นส่วนที่ถูกออกแบบเพื่อให้ตอบสนองต่อแนวคิดในเรื่องของศีลธรรม เป็นพื้นที่ของการทำให้สถาปัตยกรรมสลับปะยาสภาสถานเป็นสถานที่สร้างขวัญของประชาชนให้กลับคืนมา หรือเป็นสื่อผ่านทางให้ผู้คนได้ฟื้นฟูและรักษาศีลธรรม จากคติแนวคิด และจิตวิญญาณแบบไทย การออกแบบพื้นที่ด้านบนสุดจึงออกแบบให้เป็นเหมือนพื้นที่ของศาสนสถาน โดยพื้นที่ในส่วนนี้สามารถแบ่งองค์ประกอบได้เป็น 2 ส่วนหลัก คือในส่วนของอาคารเครื่องยอดและส่วนของพิพิธภัณฑชาติไทย โดยมีสระน้ำล้อมรอบอาคารเครื่องยอด

พื้นที่ส่วนยอดอาคารนี้เป็นเสมือนหัวใจสำคัญของสถาปัตยกรรมสลับปะยาสภาสถาน เป็นส่วนที่สื่อให้เห็นถึงหัวใจหลักของการรวมกันขึ้นเป็นชาติตามแนวแกน ซึ่งประกอบด้วยประชาชนพระมหากษัตริย์ และศาสนา เพื่อสื่อสารถึงประชาชนว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็กับประชาชนอยู่ใกล้กัน

ภาพที่ 63 ภาพแผนผังบริเวณชั้น 11 ของอาคารรัฐสภา (เรียกภายใน) ที่มีบริเวณตรงกลางเป็นส่วนของโถงที่ใช้สำหรับจัดรัฐพิธี ล้อมรอบด้วยสระน้ำ

(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสลับปะยาสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

ภาพที่ 64 ภาพทัศนียภาพภายในโถงรัฐพิธี ที่ชั้น 11
(ที่มาภาพ: <https://www.arsomsilp.ac.th/sapayasapasathan/>)

อาคารเครื่องยอด คือชื่อเรียกเจดีย์ที่ตั้งในส่วนยอดของอาคารที่ทางคณะผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยได้ร่วมกันออกแบบในส่วนยอดอาคารนี้ อันประกอบไปด้วย รศ. ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี รศ. ผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี และ ผศ. พงศกร ยิ้มสวัสดิ์ ทำการออกแบบอาคารเครื่องยอดจากหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ของเจดีย์ซึ่งเป็นวิมานของพระอินทร์และวิมานของพระสยามเทวาธิราช ส่วนในด้านกายภาพที่มีหน้าที่ในการเป็นโถงสำหรับการเป็นพื้นที่ประกอบรัฐพิธีเปิดประชุมสภา และยอดส่วนบนของเจดีย์จะเป็นศาลของพระสยามเทวาธิราชของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ที่เปิดให้ประชาชนสามารถขึ้นไปสักการบูชาได้ โดยอยู่เชิญพระสยามเทวาธิราชที่เดิมประดิษฐานอยู่ที่อาคารรัฐสภา อยู่ทองใน³⁴⁵ การเลือกใช้สถาปัตยกรรมไทยอย่างอาคารเครื่องยอดนี้เป็นเจตนาของทีมผู้ออกแบบที่จะใช้พื้นที่ส่วนยอดอาคารนี้เป็นเครื่องโน้มน้ำใจในเรื่องทางธรรม³⁴⁶

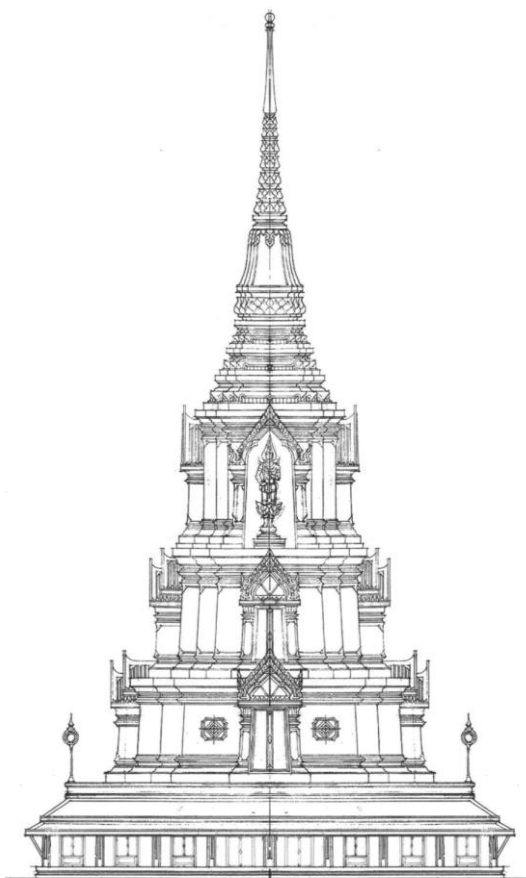
การออกแบบอาคารเครื่องยอดนี้มีแนวคิดหลักในการออกแบบ 4 ประการ ได้แก่

1. ประการแรกคือ เป็นสถาปัตยกรรมที่สืบสานจากสถาปัตยกรรมในอดีต และมีความสง่างามเหมาะสมกับการเป็นสถานที่ของอำนาจ 1 ใน 3 ของประเทศ
2. ประการที่สองคือ การออกแบบได้ดำเนินการตามกรอบของคติไตรภูมิ
3. ประการที่สามคือ การเลือกเฟ้นหารูปทรง ขนาด สัดส่วนทางสถาปัตยกรรมไทย เพื่อค้นหาความงดงามเพื่อก่อให้เกิดมุมมองและเป็นที่ยอมรับสำคัญของเมือง (Landmark)
4. ประการที่สี่คือ สถาปัตยกรรมส่วนยอดนี้จะเป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช

นอกจากแนวคิดหลักทั้ง 4 ข้อในข้างต้นแล้ว ในการออกแบบยังคำนึงถึงมุมมองต่อส่วนยอดอาคารนี้ว่าจะต้องสามารถทำให้เกิดความชื่นชมถึงความสง่างามที่เกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องเข้าใจถึงคติความหมายหรือสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ การออกแบบจึงเน้นที่รูปทรงมากกว่าการตกแต่งประดับประดา เนื่องจากมุมมองที่จะเห็นเกิดขึ้นในระยะไกล รูปทรงส่วนยอดของอาคารจะไม่เหมือนกับสถาปัตยกรรมที่เคยมีในอดีต แต่ยังคงถูกต้องตามขนบในงานสถาปัตยกรรมไทย

³⁴⁵ มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา, คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2556, หน้า 93-95.

³⁴⁶ Architect Expo (ASA), “ASA'59 Seminar - 10 เหตุผลว่าทำไมถึงออกแบบ รัฐสภาแห่งใหม่ให้เป็นเหมือนวัด,” 31 พฤษภาคม 2559. (วิดีโอบันทึกภาพงานสถาปนิก'59: BACK TO BASIC)

ภาพที่ 65 ภาพแบบร่างอาคารเครื่องยอดที่ด้านบนของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย)
 (ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบ
 สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิจโรจนา)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

การเลือกให้ในส่วนยอดของอาคารรัฐสภาเป็นเจดีย์นั้นเกิดจากความประสงค์ของทีมผู้ออกแบบที่จะให้สถาปัตยกรรมไทยเป็นจุดศูนย์กลางสูงสุดของทั้งแกนระนาบ ตำแหน่งที่ตั้ง รวมถึงนัยยะความหมาย การออกแบบในส่วนยอดนี้คณะผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยมีประเด็นในการออกแบบ 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือกรอบแนวทางด้านกายภาพเรื่องสัดส่วนของฐาน และความสูงที่ได้รับการกำหนดโดยกลุ่มสถาปนิกทีมสงบ เพื่อควบคุมภาพรวมของการออกแบบสัปปายะสภาสถาน ประเด็นที่สองคือกรอบแนวคิดหลักของการออกแบบเรื่องคติไตรภูมิ ที่จะต้องสื่อถึงคติสัญลักษณ์ และความหมาย ทางคณะผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงได้ทำการศึกษาพิจารณานำสถาปัตยกรรมเครื่องยอดในสถาปัตยกรรมไทยมาใช้ โดยมุ่งค้นหาที่มีขนาด สัดส่วน และรูปทรงที่มีความกลมกลืนไปกับตัวอาคารรัฐสภา

การที่ประเด็นเรื่องศาสนาเป็นประเด็นที่ถูกพูดถึงในแง่ของการเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนต่อคนในชาติ แต่งานสถาปัตยกรรมไทยในอดีตส่วนใหญ่ล้วนถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พุทธศาสนา ทางคณะผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงได้ออกแบบให้อาคารส่วนยอดเป็นไปในแนวทางที่ส่งเสริมศิลปกรรมของชาติมากกว่าในแนวทางของความหมายทางพุทธศาสนา โดยการนำเสนอผ่านการต่อยอดแนวคิดคติไตรภูมิจากเรื่องเขาพระสุเมรุที่ถูกออกแบบแล้วในส่วนฐานและตัวอาคารที่มีลักษณะเป็นภูเขา จากการศึกษาเพิ่มเติมและได้รับแรงบันดาลใจในการออกแบบเครื่องยอดนี้จากจิตรกรรมฝาผนังของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ที่ปรากฏภาพวิมานไพชยนต์ของพระอินทร์ที่สถิตอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ ซึ่งตรงกับคติความเชื่อในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีความหมายว่าเมืองแก้วแห่งพระอินทร์ ในครั้งแรกจึงได้ออกแบบส่วนยอดในแนวทางนี้ แต่เนื่องจากทีมส่งบดต้องการที่จะอัญเชิญพระสยามเทวาธิราชจากศาลของรัชกาลเดิมมาประดิษฐานที่ยอดส่วนนี้ รูปแบบและความหมายจึงเกิดความทับซ้อนทั้งทางด้านกายภาพที่แสดงออกและเรื่องคติสัญลักษณ์ความหมาย คณะผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงออกแบบเป็นวิมานของพระสยามเทวาธิราช แต่ยังคงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่มีความทับซ้อนถึงพระอินทร์และพระสยามเทวาธิราชร่วมกันในเรื่องของการเป็นเทพที่คุ้มครองดูแลรักษาประเทศและกรุงรัตนโกสินทร์³⁴⁷

อาคารเครื่องยอดถูกออกแบบตามสถาปัตยกรรมไทยแบบฐานานาคศักดิ์ โดยรูปทรง ขนาด และสัดส่วนที่ออกแบบมาจากภาพรวมทั้งหมดของอาคาร ออกแบบตามระยะมุมมอง 4 ระยะ คือ ระยะทัศนียภาพหรือมุมมองจากในระยะไกล ระยะทัศนียภาพจากลานภูมิสถาปัตยกรรมที่อยู่โดยรอบอาคาร ระยะทัศนียภาพจากโดยรอบอาคาร และระยะรายละเอียดของอาคารที่สามารถมองเห็น ลวดลายและองค์ประกอบ

โครงสร้างภายนอกของอาคารเครื่องยอดเป็นโลหะปิดทอง ลวดลายที่ใช้ในการออกแบบอาคารเครื่องยอด เป็นรูปแบบพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม ที่ใช้ลายละเอียดในการวาดอย่างสูง เน้นความประณีตตามแบบของช่างหลวงโบราณ เครื่องยอดของเจดีย์เป็นทรงจอมแหแบบย่อมุม ยอดแหลม (ยอดทองคำ) ประกอบซุ้มบันแถลง มีรัตนบัลลังก์ 3 ชั้น ซึ่งเป็นการจำลองเจดีย์จุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่เป็นสถานที่ประดิษฐานพระเกศาของพระพุทธเจ้าจากความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในไตรภูมิ

³⁴⁷ มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา, คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสปปายะสภาสถาน.

วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .2556, หน้า -93

โดยรอบของเจดีย์ทั้ง 4 ทิศเป็นซุ้มจระนมจะเป็นสถานที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช เพื่อสื่อถึงการมีเทพคอยปกป้องรักษาดูแลบ้านเมืองอยู่ ขนาดของพระสยามเทวาธิราชสูง 7 เมตร เพื่อเป็นการระลึกถึงรัชกาลที่ 7 ที่ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญ

ส่วนสูงของอาคารเครื่องยอดคือ 84 เมตร ลายไทยที่นำมาใช้ในการตกแต่งพิจารณาจากความเหมาะสมกับโครงสร้างและผนัง โดยทำการผสมผสานลวดลายไทยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น ลายลูกฟักกล้ามปู ลายใบเทศ ลายประจายามก้านแย่งพุ่มข้าวบิณฑ์³⁴⁸

นอกจากที่ส่วนของอาคารเครื่องยอดจะเป็นที่ประดิษฐานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองอย่างพระสยามเทวาธิราชแล้ว ในส่วนชั้นล่างของอาคารเครื่องยอดได้ถูกออกแบบให้เป็นโรงรัฐพิธี

พิพิธภัณฑสถานชาติไทยเป็นสัญลักษณ์ของสติปัญญาแก่นแท้ของสังคมไทย³⁴⁹ ตั้งอยู่ในส่วนที่เรียกว่ากำแพงแก้วที่อยู่รอบอาคารเครื่องยอด โดยมีสระน้ำล้อมรอบ ภายในพิพิธภัณฑสถานจะจัดแสดงความเป็นมาของชาติไทย

ภาพที่ 66 ภาพทัศนียภาพบริเวณฐานอาคารเครื่องยอดที่ล้อมรอบด้วยสระน้ำและพิพิธภัณฑสถานชาติไทย

(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิจโรจนา)

ตัวอาคารมีโครงสร้างเป็นกระจกรูปทรงสี่เหลี่ยมแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ โดยตัวอาคารกระจกนี้จะเป็นเสมือนกำแพงแก้วที่ทำหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ของระเบียบคติในงานสถาปัตยกรรมทางศาสนา ที่ล้อมรอบอาคารเครื่องยอดที่เป็นสัญลักษณ์ของวิมานบนยอดเขาพระสุเมรุ

³⁴⁸ TPchannel, “ออกแบบเครื่องยอดสภาใหม่ เน้นสถาปัตยกรรมไทย โทรทัศน์รัฐสภา,” 1 กรกฎาคม 2558. (เพื่อบันทึกภาพช่องโทรทัศน์รัฐสภา)

³⁴⁹ โพสต์ทูเดย์. "ถอดรหัสสถาปนิกการเมือง สร้างสัปปายะสภาสถาน [Online]. 22 สิงหาคม 2553. แหล่งที่มา: <https://www.posttoday.com/politic/report/45530> [1 พฤษภาคม 2563]

การจราจรภายในพื้นที่รัฐสภาแห่งใหม่ถูกออกแบบให้มีทางเข้าออกหลัก 5 ทาง สำหรับรถยนต์ทั้งหมด 3 ประตู สำหรับเรือ 1 ท่าเทียบเรือ และ 1 สถานีรถไฟใต้ดิน ดังนี้

ประตูที่ 1 ด้านถนนสามเสน เป็นประตูที่ใช้สำหรับเป็นทางเข้า-ออกหลัก สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรัฐสภาเท่านั้น มีช่องจราจรทั้งหมด 7 ช่อง แบ่งออกเป็นทางเข้าสำหรับข้าราชการและบุคคลพิเศษที่ได้รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษ 3 ช่อง และ ทางเข้าสำหรับ ส.ส., ส.ว., ข้าราชการระดับสูง , แยกพิเศษของรัฐสภา 2 ช่อง ส่วนอีก 2 ช่องจราจรสำหรับเป็นทางออก

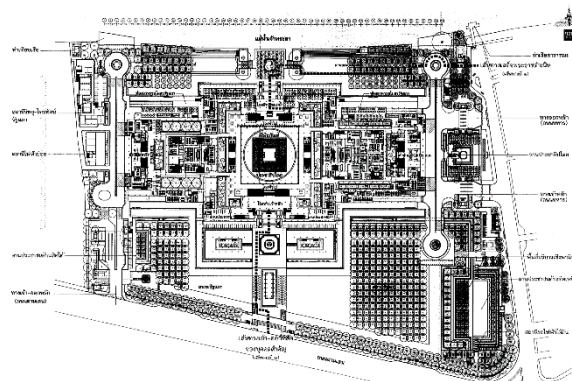
ประตูที่ 2 ด้านถนนทหาร เป็นประตูที่ใช้สำหรับทางเข้าเพียงทางเดียว มีช่องจราจรทั้งหมด 6 ช่อง สำหรับข้าราชการ บุคคลทั่วไป 4 ช่อง และสำหรับ ส.ส., ส.ว., ข้าราชการระดับสูง และแยกพิเศษของรัฐสภา 2 ช่อง

ประตูที่ 3 ด้านถนนทหาร เป็นประตูที่ใช้สำหรับทางออกเพียงทางเดียว มีทางออกทั้งหมด 4 ช่อง

ท่าเทียบเรือ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของพื้นที่ ติดกับที่ดิน บริษัท บุญรอดบริวเวอรี่ จำกัด เป็นท่าเรือสำหรับเจ้าหน้าที่ ข้าราชการ และผู้มาติดต่อเท่านั้น ไม่ได้เปิดให้ใช้สำหรับบุคคลทั่วไป โดยจะมีพนักงานรักษาความปลอดภัยและระบบควบคุมการเข้าออก³⁵⁰ แต่มีท่าเรือสาธารณะอยู่ในบริเวณถนนทหารที่ประชาชนสามารถใช้ในการสัญจรเพื่อมาที่รัฐสภาได้

สถานีรถไฟใต้ดินรัฐสภา มีทางขึ้นลงสถานีตั้งอยู่ในบริเวณด้านใกล้แยกเกียกกาย เป็นสถานีของรถไฟฟ้ามหานคร สายฉลองรัชธรรม (สายสีม่วง)

³⁵⁰ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ รายงานสรุปผลการศึกษาสำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2554), หน้า 23-31.

ภาพที่ 67 ภาพแสดงทางเข้า-ออกของพื้นที่อาคารรัฐสภาแห่งใหม่
(ที่มาภาพ: รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการ
ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ รายงานสรุปผลการศึกษาสำหรับผู้บริหาร)

แนวคิดในการออกแบบส่วนภูมิสถาปัตยกรรม คือ การเป็นที่ปรากฏตัวของประชาชน และที่แสดงออกทางวัฒนธรรม จึงมีการออกแบบให้ส่วนของภูมิสถาปัตยกรรมสามารถรองรับประชาชนให้เข้ามาใช้งานและเป็นพื้นที่ในการแสดงออกความคิดเห็นทางการเมือง และการแสดงออกในด้านศิลปวัฒนธรรม รวมถึงเป็นพื้นที่ที่ประชาชนสามารถเข้ามาพักผ่อนหย่อนใจได้

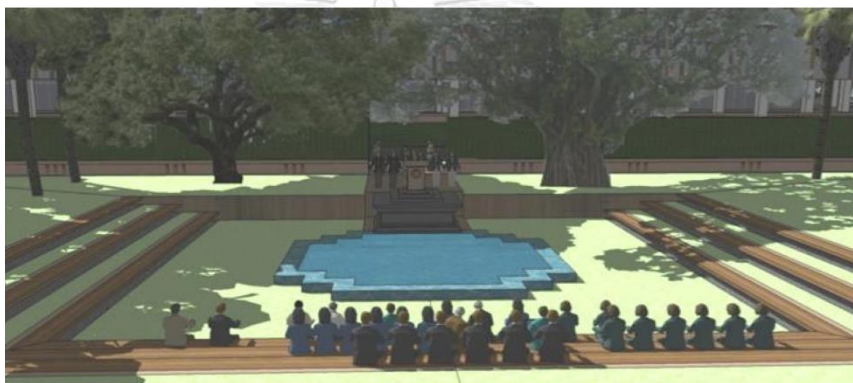
ภูมิทัศน์ด้านถนนทหาร มีความสำคัญมากในการออกแบบให้รองรับการใช้งานที่เกี่ยวข้องกับประชาชน เนื่องจากด้านถนนทหารเป็นประตูทางเข้าออกหลัก และเป็นถนนที่รองรับระบบขนส่งสาธารณะที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ สถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน และเรือสาธารณะริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในแนวถนนทหาร จึงถูกออกแบบให้มีลานประชาธิปไตย และลานประชาชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ลานประชาชน เป็นพื้นที่ที่ถูกออกแบบให้ต้อนรับประชาชนทุกกลุ่ม รวมถึงนักข่าว ผู้ติดตาม ส.ส. และ ส.ว. คนขับรถ และเจ้าหน้าที่ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการนั่งพักผ่อน ภูมิทัศน์ถูกออกแบบให้มีความร่มรื่น มีร้านค้าและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รองรับผู้เข้ามาใช้งาน รวมถึงเป็นที่พบปะกันของกลุ่มคนที่ต้องการแสดงออกความคิดเห็นทางการเมือง และสามารถจัดปาร์ตี้ขึ้นในส่วนนี้ได้

ภาพที่ 68 ภาพแผนผังบริเวณด้านถนนทหารที่ถูกออกแบบให้เป็น “ที่ปรากฏตัวของประชาชน”
(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบ
สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

ภาพที่ 69 ภาพทัศนียภาพบริเวณลานประชาชน
(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบ
สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

ลานประชาธิปไตย การออกแบบในแง่การใช้งาน จะเป็นสถานที่พบกันนอกอาคารรัฐสภาของ
คน 3 กลุ่ม คือ ประชาชน นักการเมือง นักข่าว พื้นที่บริเวณนี้ถูกออกแบบให้ประชาชนที่อยู่ในลาน
ประชาชนส่งตัวแทนของตนมายื่นหนังสือต่อผู้แทนของตน และเป็นพื้นที่สำหรับรัฐบาล ส.ส. และ ส.ว.
ใช้ในการแถลงข่าวและให้สัมภาษณ์กับนักข่าว ในแง่การออกแบบได้รับแรงบันดาลใจมาจาก แถ่น
บันตูกัมพล ซึ่งเป็นทิพยอาสน์ของพระอินทร์ เพื่อต้องการสื่อถึงสัญลักษณ์ของตำแหน่งและ
ความหมายของพระอินทร์ผู้อภิบาลโลก ผู้พิทักษ์คุณธรรมให้แก่มนุษย์ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งพระอินทร์
จะต้องผ่านการสะสมการทำความดี และเมื่อโลกเกิดเหตุการณ์เดือดร้อนวุ่นวาย ทิพยอาสน์ที่จากเดิม
อ่อนนุ่มจะเปลี่ยนเป็นแข็งเหมือนหิน เพื่อบ่งบอกให้พระอินทร์ทราบและลงมาเพื่อช่วยเหลือมนุษย์
โดยผู้ออกแบบต้องการสื่อว่าลานประชาธิปไตยแห่งนี้เป็นที่ชุมนุมของเหล่าเทวดาในวิมานไพชยนต์

ภูมิสถาปัตย์กรรมริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นลานยาว 450 เมตรที่ขนานไปกับแม่น้ำ ถูกออกแบบให้เป็นสถานที่พักผ่อนของประชาชน หรือเป็นสถานที่รองรับวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ เช่น พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีลอยกระทง เป็นต้น บริเวณกลางลานจะมีปฏิมากรรมปลาอานนท์ในแม่น้ำ เพื่อสื่อถึงแนวคิดไตรภูมิเรื่องปลาอานนท์หนุนเขาพระสุเมรุ

ภูมิทัศน์ของลานทางเข้าฝั่งถนนสามเสน ออกแบบให้มีเสาเหมือนเสาของพระอุโบสถที่ถูกตัดทอนในรายละเอียด จัดวางเรียงรายขึ้นจากบ่อน้ำเพื่อเป็นจุดนำสายตาไปสู่ตัวสถาปัตยกรรมรัฐสภาฐานของเสามีฐานคล้ายกับฐานของพระอุโบสถสมัยอยุธยา ซึ่งมีส่วนโค้งที่เรียกว่าโค้งเรือสำเภากอยู่ภายใต้บ่อน้ำ เพื่อสื่อถึงสัญลักษณ์ของพุทธนาวา ที่จะเป็นสิ่งที่น่าพาประเทศต่อไปในสถานที่แห่งนี้ ส่วนฐานของเสาที่เป็นโค้งทอเรือสำเภากออยู่ในน้ำ เพื่อต้องการให้ผู้เดินทางผ่านเสานี้จะสัมผัสได้ถึงด้วยต้องอาศัยการมีสติ หากใช้ความแรงรีบก็จะไม่สามารถที่จะสัมผัสได้

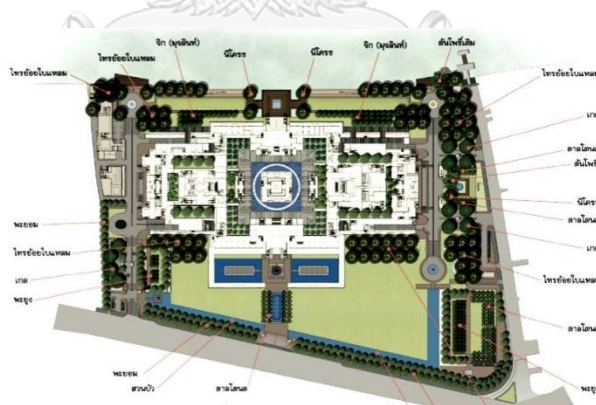

ภาพที่ 70 ภาพทัศนียภาพแสดงภูมิสถาปัตย์กรรมส่วนลานทางเข้าด้านถนนสามเสน (ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิจรณา)

ภาพที่ 71 ภาพมุมมองของอาคารรัฐสภา (เกียกกาย) ด้านถนนสามเสน
ที่มีพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้า
(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบ
สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิจโรจนา)

การออกแบบส่วนประกอบตกแต่งในส่วนต่าง ๆ ทางภูมิสถาปัตยกรรม ผู้ออกแบบได้รับแนวคิดจากการย่อมุมในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงจากโลกีย์ภูมิไปสู่โลกุตระภูมิ คือการเปลี่ยนแปลงจากรูปทรงทางเรขาคณิตสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของโลก ไปเป็นรูปทรงกลมซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล มาใช้เป็นแนวคิดในการออกแบบองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมเกือบทั้งหมด

ภาพที่ 72 ภาพแสดงตำแหน่งการปลูกต้นไม้ที่ถูกเลือกมาปลูกภายนอกอาคารรัฐสภา (เกียกกาย)
(ที่มาภาพ: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบ
สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิจโรจนา)

ในส่วนของพรรณไม้ที่ถูกเลือกเข้ามาปลูกในส่วนของภูมิสถาปัตยกรรม ผู้ออกแบบได้เลือกพรรณไม้ของไทยทั้งหมด โดยเลือกพรรณไม้ที่หายากและมีชื่อมงคล โดยบางส่วนเป็นพรรณไม้ที่มีการบันทึกในคัมภีร์ว่าเป็นพรรณไม้ที่สำคัญในชมพูทวีป³⁵¹ พรรณไม้ที่สื่อความหมายในทางการเมืองที่ถูกเลือกมาปลูกในพื้นที่แห่งนี้ เช่น ต้นพะยอมเพื่อสื่อถึงความประนีประนอมร่วมกัน³⁵² ต้นมะกอกน้ำเพื่อสื่อถึงชื่อ บางกอก อันเป็นชื่อเดิมของบริเวณที่ตั้งของกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน และพรรณไม้ที่มีความหมายเป็นสิริมงคล รวมถึงมีความทนทานต่อสภาพแวดล้อม เช่น ต้นพะยูง ต้นตาลโตนด ต้นไทร ย้อยใบแหลม ต้นยางนา ต้นตะเคียนทอง ต้นสักทอง ต้นทิงถ่อน ต้นไม้แดง ต้นมะพลับ ต้นหมัน เป็นต้น

3.7 บทสรุปของสถานที่ประชุมของประเทศหรืออาคารรัฐสภาไทย

ในงานวิจัยนี้เราได้ทำการศึกษาตั้งแต่สถานที่ประชุมของประเทศตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อทำความเข้าใจในพัฒนาการของสถาปัตยกรรมของสถานที่ประชุมหรือที่ต่อมาซึ่งเป็นขอบเขตหลักของงานวิจัยนี้ คืออาคารรัฐสภา ในการศึกษาเบื้องต้น เราจะพบว่าสถานที่ประชุมนั้นจะมีความเปลี่ยนแปลงไปตามระบอบการปกครองในสมัยต่าง ๆ ในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือในช่วงที่ประเทศอยู่ในระบบศักดินา หรือต่อมาคือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สถานที่ประชุมของประเทศจะถูกผูกติดกับตัวผู้ถือครองอำนาจซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะพระมหากษัตริย์จะเคลื่อนย้ายการประชุมเกี่ยวกับราชการแผ่นดินไปอยู่ในสถานที่ไหน สถานที่นั้นก็กลายเป็นสถานที่ประชุมของประเทศทันที โดยสถาปัตยกรรมในช่วงเวลานี้เราอาจแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบหลัก คือสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีในช่วงรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 และ สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในช่วงรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 7 ก่อนที่ความเปลี่ยนแปลงในการถือครองอำนาจที่อยู่กับกษัตริย์จะถูกช่วงชิงไปโดยคณะราษฎรในเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อำนาจการปกครองได้เปลี่ยนไปอยู่ในตัวของประชาชน ประเทศอยู่ในระบอบการปกครองประชาธิปไตย และได้มีเพียงแต่

³⁵¹ มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา, คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสี่ปายะสภาสถาน. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2556, หน้า 72-93.

³⁵² Architect Expo (ASA), “ASA'59 Seminar - 10 เหตุผลว่าทำไมถึงออกแบบ รัฐสภาแห่งใหม่ ให้เป็นเหมือนวัด,” 31 พฤษภาคม 2559. (วิดีโอบันทึกภาพงานสถาปนิก'59: BACK TO BASIC).

พระราชอำนาจที่ถูกช่วงชิงไป แต่พระที่นั่งของพระมหากษัตริย์อย่างพระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเคยเป็นท้องพระโรงของกษัตริย์ก็ได้เปลี่ยนเป็นอาคารที่ทำการรัฐสภาแห่งแรกของประเทศ และเนื่องจากปัญหาเรื่องความคับแคบของสถานที่ซึ่งเกิดทั้งในพระที่นั่งอนันตสมาคมในขณะการทำหน้าที่เป็นอาคารรัฐสภา และอาคารรัฐสภา อุทงใน ประธานรัฐสภาจึงได้ริเริ่มโครงการในการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งที่สามของประเทศขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2535 แต่ความผันผวนทางการเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนผู้ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาจึงส่งผลให้การค้นหาพื้นที่ตั้งอาคารรัฐสภาได้สิ้นสุดลงในสมัยประธานรัฐสภา นายชัย ชิดชอบ พ.ศ. 2551

สิ่งที่แตกต่างในด้านสถาปัตยกรรมที่ทำให้เปิดพื้นที่ทางการศึกษาให้อาคารรัฐสภาแห่งที่ 3 มีความน่าสนใจในการศึกษาจนนำไปสู่การวิจัยนี้คือการเปิดให้มีการประกวดแบบจากเอกชนซึ่งแตกต่างจากสถานที่ประชุมของกษัตริย์หรือแม้แต่อาคารรัฐสภาหลังเดิม เนื่องจากแบบที่ชนะการประกวดในขั้นต้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นแบบที่ถูกให้การยอมรับให้เป็นแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนความเป็นไทยตามที่คณะกรรมการของการประกวดแบบได้กล่าวไว้ แต่ในอีกด้านหนึ่ง การที่แบบสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นแบบที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากไตรภูมิ คติในทางศาสนาพุทธให้เป็นแบบของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศ ความคาดหวังของทีมสถาปนิกที่ออกแบบให้อาคารรัฐสภาเป็นพื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ความสงบ และการสร้างศิลปกรรมให้เกิดขึ้นในการเมืองไทยผ่านการออกแบบอาคารรัฐสภาให้เป็นเสมือนศาสนาสถาน จึงนำไปสู่งานวิจัยนี้ที่เข้าไปที่เข้าไปทำความเข้าใจอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของชาติผ่านแนวคิดทั้งสี่ คือ ภาษาของสถาปัตยกรรม อิทธิพลทางการเมืองในสถาปัตยกรรม สัญวิทยา และพื้นที่

บทที่ 4

วิเคราะห์การเมืองในรัฐสภาสปปายะสภาสถาน

4.1 ภาษาสถาปัตยกรรมกับรัฐสภาสปปายะสภาสถาน³⁵³

4.1.1 ภาษาและรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน

อาคารรัฐสภาแห่งที่ 3 บริเวณแยกเกียกกายใช้ชื่อว่าสปปายะสภาสถาน ความหมายตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม คำว่า ‘สปปายะ’ มีความหมายว่า “สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกี่ยวข้อง ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย”³⁵⁴ ดังนั้นสปปายะสภาสถานจึงมีความหมายว่า “สภาหรือสถานที่ที่บุคคลมารวมกันเพื่อให้เกิดการบำเพ็ญภาวนาได้ดีขึ้น” หรือ ‘เอื้อต่อการบำเพ็ญภาวนา’ จากความหมายดังกล่าวจะเห็นว่าชื่อของรัฐสภาแห่งที่สามสะท้อนถึงแนวคิดแบบพุทธศาสนาเรื่องการบำเพ็ญภาวนาและตั้งมั่นในสมาธิมากกว่าจะให้ความสำคัญกับประชาชนหรือประชาธิปไตยตั้งแต่แรกเริ่ม

เมื่อพิจารณาในกระบวนการได้มาซึ่งแบบของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่นี้ จะพบว่าถึงแม้แนวคิดในการเลือกพื้นที่ราชพัสดุ เกียกกาย เป็นพื้นที่ตั้งของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่จะมีที่มาจากเหตุผลเรื่องการเป็นพื้นที่ที่แสดงพัฒนาการทางการเมืองของประเทศ เป็นการเชื่อมโยงพัฒนาการทางการเมืองของประเทศกับพื้นที่ทางกายภาพที่จับต้องได้ โดยใช้พระบรมมหาราชวังเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงพัฒนาการทางการเมืองของประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ เชื่อมต่อด้วยถนนราชดำเนินที่ก่อสร้างโดยรัชกาลที่ 5 ไปยังพระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นอาคารที่ถูกใช้เป็นอาคารรัฐสภาแห่งแรกของประเทศ แสดงการเปลี่ยนแปลงของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และมีอาคารรัฐสภาอุทองใน ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน เชื่อมโยงไปยังอาคารรัฐสภาแห่งใหม่บนพื้นที่ราชพัสดุ เกียกกาย ผ่านถนนสามเสนที่ตัดผ่านบริเวณหน้าวังสุโขทัย วังที่ประทับของรัชกาลที่ 7 แต่เราจะไม่พบความ

³⁵³ เนื่องจากผู้วิจัยได้ทราบว่าในขั้นตอนการก่อสร้างอาคารรัฐสภาเกียกกายหรือ อาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน มีการก่อสร้างที่แตกต่างไปจากแบบที่ได้รับชัยชนะในการประกวดแบบอาคารรัฐสภา ในงานวิจัยเรื่อง การเมืองในสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย นี้ จึงจะขอยึดถือแบบของทีมสถาปนิก สงบ 1051 ที่ชนะในการประกวดเป็นหลักในการศึกษาวิจัยนี้

³⁵⁴ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12, 2546, "[286] สปปายะ 7 [Online]. 4 มกราคม 2548. แหล่งที่มา: https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=286 [10 ธันวาคม 2563]

เชื่อมโยงทางพัฒนาการของอาคารรัฐสภาหรือพัฒนาการทางการเมืองบนสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่นี้

ในการก่อสร้างอาคารรัฐสภา อุทงอิน ซึ่งเป็นอาคารที่มีวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างเพื่อเป็นอาคารที่ทำการรัฐสภาแห่งแรกของประเทศนั้น เนื่องจากว่าพระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งถูกใช้เป็นอาคารที่ทำการรัฐสภาแห่งแรกของประเทศมีวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างเพื่อเป็นท้องพระโรงแห่งใหม่ของพระราชวังดุสิต แต่นายพล จุลเสวก สถาปนิกของกรมโยธาธิการผู้ออกแบบอาคารรัฐสภา ถนนอุทงอิน ได้พยายามแสดงความเชื่อมต่อของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่กับพระที่นั่งอนันตสมาคมผ่านการเลือกใช้หินอ่อนมาเป็นวัสดุหนึ่งของโครงสร้างอาคาร แต่เมื่อมองในภาพรวมของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาทั้งสองแห่งแล้ว เราจะพบว่าในแง่ทางสถาปัตยกรรมนั้นอาคารมีการใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกัน โดยพระที่นั่งอนันตสมาคมก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมแบบอิตาเลียนเรอเนสซองส์ ซึ่งโครงสร้างอาคารภายนอกคล้ายกับศาสนสถานของศาสนาคริสต์ อย่างวิหารเซนต์ปีเตอร์แห่งกรุงโรมและโบสถ์เซ็นต์ปอลแห่งลอนดอน ส่วนอาคารรัฐสภา อุทงอินก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ แต่เพื่อแสดงความเชื่อมต่อหรืออาจจะเป็นความพยายามให้เกิดความกลมกลืนระหว่างอาคารทั้งสอง เนื่องจากจุดที่ตั้งของอาคารอยู่ใกล้กัน สถาปนิกจึงได้เลือกจุดเด่นของพระที่นั่งอนันตสมาคมที่ก่อสร้างด้วยหินอ่อน หรือที่ในขณะนั้นเรียกว่า ‘รัฐสภาหินอ่อน’ มาใช้ในการก่อสร้างในส่วน

ของโครงสร้างภายนอกอาคารเพื่อเชื่อมโยงอาคารทั้งสองแห่ง

ส่วนวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างส่วนของโครงสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่เลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างที่ง่ายต่อการดูแลรักษาและทำให้ประหยัดพลังงานตามแนวคิดของการออกแบบอาคารในปัจจุบัน โครงสร้างที่ใช้ในการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่จึงประกอบไปด้วย ไม้ คอนกรีต เหล็ก อีฐ และกระจก สถาปัตยกรรมที่ปรากฏในโครงสร้างของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานจึงมีรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแนวคิดของทีมสถาปนิกเท่านั้น โดยรูปแบบของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่สามารถกำหนดแบบของสถาปัตยกรรมได้ออกเป็น 2 รูปแบบหลัก คือสถาปัตยกรรมร่วมสมัย และสถาปัตยกรรมไทยประเพณี

การก่อสร้างอาคารรัฐสภาด้วยรูปแบบของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยจะถูกใช้ในการก่อสร้างในส่วน

ของอาคาร โดยจะครอบคลุมพื้นที่ของอาคารตั้งแต่ชั้นใต้ดินจำนวน 2 ชั้น และส่วนอาคารเหนือพื้นดิน 11 ชั้น ยกเว้นในส่วนของอาคารเครื่องยอดที่ตั้งอยู่ในชั้นที่ 11 ที่ถูกออกแบบด้วยสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี

พื้นที่ของอาคารที่ถูกก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมแบบร่วมสมัยจะเป็นพื้นที่ในส่วนที่ตอบสนองต่อการเป็นอาคารสำนักงานของรัฐสภาโดยตรง คือเป็นส่วนของพื้นที่ปฏิบัติงาน การดำเนินงานของผู้ที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับอาคารรัฐสภา และส่วนของพิพิธภัณฑ์ อันประกอบไปด้วย ห้องประชุม ส.ส. ห้องประชุม ส.ว. ห้องประชุมของคณะกรรมการ ห้องทำงานของ ส.ส. และ ส.ว. ห้องอาหาร โรงพิมพ์รัฐสภา เป็นต้น การเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างอย่าง ไม้ คอนกรีต เหล็ก อิฐ และกระจก ทำให้สถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาในส่วนนี้มีความเรียบง่าย และถูกบดบังด้วยความโดดเด่นของอาคารเครื่องยอด

พื้นที่ภายในอาคารรัฐสภาที่มีการใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีในการออกแบบ ถูกสงวนใช้แต่เพียงในส่วนของอาคารเครื่องยอดเท่านั้น ซึ่งเป็นการออกแบบตามเจตนาของทิมสถาปนิกที่เลือกให้ส่วนของอาคารเครื่องยอดเป็นพื้นที่ทางธรรม โดยสร้างให้อาคารเครื่องยอดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้อาคารรัฐสภาแห่งนี้เป็นศาสนสถานตามเจตนารมณ์ในการออกแบบของทิมสถาปนิก

อาคารเครื่องยอดมีโครงสร้างแบบเจดีย์ที่ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่รับใช้ศาสนาพุทธ นอกจากรูปทรงที่แสดงถึงความหมายของสถานที่ของศาสนาพุทธแล้ว ลวดลายบนอาคารเครื่องยอดยังมีการตกแต่งด้วยลายไทยหรือที่เรียกว่าลายกระหนก ซึ่งเป็นลวดลายที่ถูกนำมาใช้ในการประดับประดาลงบนผนังอาคารหรือเป็นการตกแต่งภายในพื้นที่เพื่อให้เกิดความงามหรือความหมายขึ้นภายในพระบรมมหาราชวัง วัง และวัดวาอาราม ลายกระหนกจึงถูกจัดให้เป็นงานประดับที่มีความศักดิ์สิทธิ์สะท้อนถึงการมีฐานานุศักดิ์ของสถานที่แห่งนั้น และแฝงถึงเรื่องราวของแบบแผนประเพณีไทย³⁵⁵ การนำลายกนกมาประดับลงบนอาคารเครื่องยอดจึงเป็นการก่อสร้างที่ทำให้อาคารเครื่องยอดมีความศักดิ์สิทธิ์เพิ่มขึ้นไปมากกว่าการที่มีรูปทรงเจดีย์

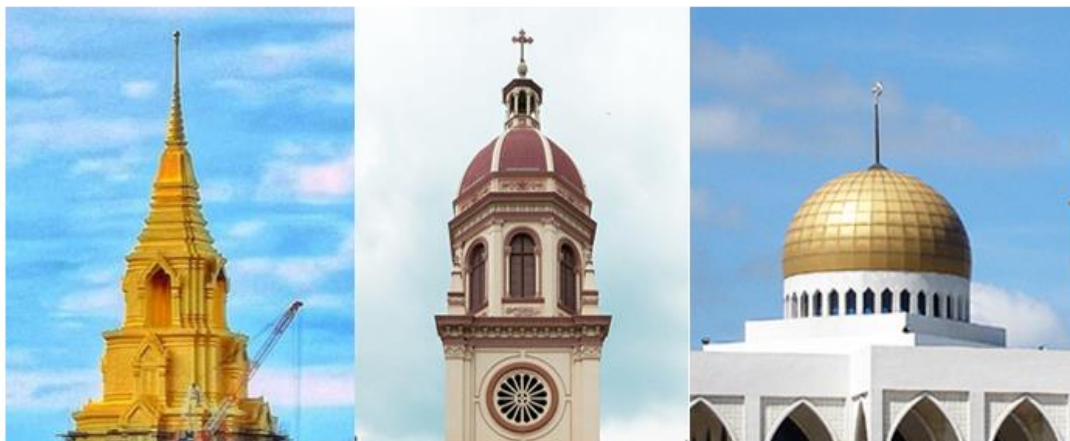
การใช้ลายไทยให้เป็นลวดลายประดับลงบนอาคารที่สำคัญของประเทศอย่างอาคารรัฐสภาไทยอาจมีเหตุผลมารองรับในเรื่องของการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นไทยลงบนอาคารที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติ แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของลายไทยที่มีความหลากหลายตามฝีมือของช่างแต่ละท้องถิ่นแล้ว จะพบว่าลายไทยที่ปรากฏลงบนอาคารเครื่องยอดที่เป็นลายไทยแบบช่วงหลวงโบราณหรืออาจตีความให้ละเอียดคือเป็นลายไทยของช่างหลวงกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากการเลือกให้ศิลปะของกรุงรัตนโกสินทร์เป็นลายไทยที่แสดงความเป็นชาติไทยแล้ว การประดับลายไทยหรืองานศิลปะ

³⁵⁵ สันติ เล็กสุขุม, กระหนกในดินแดนไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547), หน้า 10.

ของท้องถิ่นอื่น ๆ จะไม่พบว่าถูกนำมาใช้ในอาคารรัฐสภาอีกเลย ในแง่ของสถาปัตยกรรมอาจจะกล่าวได้เพียงว่าอาคารรัฐสภาแห่งนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับงานศิลปะท้องถิ่น แต่เมื่อพิจารณาการเลือกใช้ลายไทยประกอบกับประวัติศาสตร์ของประเทศ เราจะพบว่านอกจากการละเลยต่ออัตลักษณ์ที่แตกต่างของคนในชาติแล้ว ยังเป็นการสะท้อนการเป็นรัฐรวมศูนย์ของประเทศอีกด้วย

นอกจากการนำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีที่สะท้อนถึงความศักดิ์สิทธิ์และลำดับชั้นทางสังคมมาใช้ในการออกแบบโครงสร้างของอาคารเครื่องยอดแล้ว จุดที่ตั้งของอาคารเครื่องยอดที่ตั้งอยู่ในส่วนบนของอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ยิ่งส่งผลให้พื้นที่ในส่วนนี้ของอาคารมีความโดดเด่นและเป็นจุดดึงดูดสายตาต่อผู้พบเห็นอาคารอย่างยิ่ง ในขณะที่ข้อมูลเรื่องส่วนสูงของอาคารมีการระบุว่า ส่วนสูงโดยประมาณจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงส่วนที่สูงที่สุดของอาคารเครื่องยอดมีความสูงประมาณ 134.56 เมตร ในขณะที่ส่วนสูงของอาคารเครื่องยอด มีส่วนสูงถึง 84 เมตร³⁵⁶ จึงอาจจะประมาณส่วนสูงของอาคารจากระดับเหนือพื้นดิน คือบริเวณตั้งแต่ชั้น 1 ไปจนถึงส่วนของอาคารชั้น 11 ซึ่งเป็นฐานที่ตั้งของอาคารเครื่องยอด ไม่รวมกับส่วนสูงของพื้นที่บริเวณอาคารกระจกที่ตั้งอยู่โดยรอบของอาคารเครื่องยอดที่ ชั้น 11 ซึ่งมีความสูงประมาณ 50.56 เมตร ขนาดความสูงของอาคารเครื่องยอดจึงมีความโดดเด่น ประกอบกับสีของอาคารเครื่องยอดที่เป็นสีทองจากการเลือกเทคนิคการลงรักปิดทอง เมื่อมองจากระยะห่างระหว่างผู้พบเห็นอาคารรัฐสภาแห่งนี้ต่ออาคารรัฐสภาตามแนวคิดของเวนทูรีแล้ว การเลือกนำอาคารเครื่องยอดให้ตั้งอยู่ที่ส่วนบนของอาคารรัฐสภาเป็น ‘สถาปัตยกรรมเปิด’ ที่แสดงการเป็นศาสนสถานของศาสนาพุทธมากกว่าที่จะแสดงการเป็นอาคารรัฐสภาของประเทศ ซึ่งไม่ต่างจากการนำไม้กางเขนมาประดับที่ยอดโบสถ์ของศาสนาคริสต์ หรือโดมของมัสยิดในศาสนาอิสลาม

³⁵⁶ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ รายงานสรุปผลการศึกษาสําหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2554), หน้า 10.

ภาพที่ 73 (ภาพซ้าย) ส่วนของอาคารเครื่องยอดของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถาน,
(ภาพกลาง) ทางเขนบนยอดโบสถ์ซางตาครูส (ภาพขวา) โดมที่บนมัสยิดกลางสงขลา

(ที่มาภาพซ้าย: โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ , ที่มาภาพกลาง:

<https://www.yannatyhotel.com/my/nearby> , ที่มาภาพขวา: <https://themomentum.co/santa-cruz-chaopraya-series/>)

นอกจากรูปทรง ลวดลาย และที่ตั้งที่สะท้อนความศักดิ์สิทธิ์ทางสถาปัตยกรรมของอาคารเครื่องยอดแล้ว การกำหนดให้อาคารเครื่องยอดเป็นสถานที่ตั้งของห้องโถงรัฐพิธีซึ่งเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมที่พระมหากษัตริย์จะเสด็จมาเปิดสมัยประชุมสภาแล้ว ด้านบนของอาคารยังเป็นสถานที่ประดิษฐานของพระสยามเทวาธิราชจึงยิ่งเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ลงบนสถานที่แห่งนี้ยิ่งขึ้นหนึ่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.1.2 การจัดพื้นที่ของอาคารรัฐสภา

เนื่องจากการก่อสร้างอาคารแห่งนี้มีวัตถุประสงค์มาจากการแก้ปัญหาเรื่องความคับแคบของพื้นที่ของอาคารรัฐสภาแห่งเดิม หนึ่งในข้อกำหนดของการออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่จึงเป็นการออกแบบอาคารที่มีพื้นที่สำหรับข้าราชการ พนักงานและสำนักงานส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานกับส่วนของรัฐสภา พื้นที่การใช้งานภายในเกือบทั้งหมดจึงเป็นการออกแบบเพื่อเป็นอาคารสำนักงาน ห้องประชุม และห้องทำงานสำหรับ ส.ส. ส.ว. คณะกรรมการการชู้ตต่าง ๆ และข้าราชการพนักงานที่เกี่ยวข้อง

นอกจากการทำหน้าที่หลักในการเป็นอาคารสำนักงานของอาคารรัฐสภาแห่งนี้แล้ว พื้นที่การใช้งานหรือพื้นที่ใช้สอยที่ปรากฏอยู่ในแบบของรัฐสภาแห่งนี้คือพื้นที่ของประชาชนซึ่งไม่เคยปรากฏอยู่ในรัฐสภาเดิมทั้งสองแห่ง

เมื่อพิจารณาประวัติของการเข้าใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นสถานที่ทำการรัฐสภาแห่งแรกของประเทศ ซึ่งเดิมนั้นเป็นท้องพระโรงของพระราชวังดุสิต โดยเป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้การปกครองของประเทศในช่วงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือการสร้างรัฐสภา ถนนอุทองใน ซึ่งแบบของการก่อสร้างถูกออกแบบในช่วงที่ประเทศปกครองโดย จอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นรัฐบาลเผด็จการทหารที่สืบทอดอำนาจต่อจาก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นช่วงเวลาที่ประเทศอยู่ในระบอบการปกครองแบบปิดมาอย่างยาวนาน จึงออกแบบรัฐสภาให้เป็นสถานที่ประชุมและสำนักงานเท่านั้น ไม่มีพื้นที่รองรับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

สิ่งที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานกับพระที่นั่งอนันตสมาคม และ รัฐสภา อุทองใน คือ การที่รัฐสภาแห่งนี้มีการออกแบบพื้นที่สำหรับประชาชนโดยเฉพาะ เมื่อดูแบบของพระที่นั่งอนันตสมาคมที่ถูกออกแบบให้เป็นท้องพระโรงของกษัตริย์ พื้นที่ของพระที่นั่งอนันตสมาคมจึงไม่ได้ถูกออกแบบเพื่อรองรับประชาชนตั้งแต่ในขั้นตอนการออกแบบแล้ว ต่อมาเมื่อมีการสร้างรัฐสภา อุทองใน การออกแบบของรัฐสภาแห่งนี้จะเป็นการออกแบบเพื่อแก้ไขปัญหาของพระที่นั่งอนันตสมาคมที่ไม่เหมาะกับการเป็นห้องประชุมสภา และการกั้นห้องเพื่อทำเป็นห้องประชุม คณะกรรมาธิการ การสร้างรัฐสภา อุทองใน จึงเป็นการออกแบบโดยเน้นการสร้างห้องประชุมสภา และห้องประชุมของคณะกรรมาธิการ ต่อมาเมื่อมีแผนการที่จะสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของประธานรัฐสภา จึงมีการกล่าวถึงปัญหาของการใช้ห้องประชุมระหว่าง ส.ส. และ ส.ว. ที่จะต้องสับเปลี่ยนกันใช้ห้องประชุมเนื่องจากอาคารรัฐสภา อุทองใน มีห้องประชุมเพียงแห่งเดียว รวมถึงปัญหาเรื่องการไม่มีห้องทำงานของ ส.ส. และ ส.ว. และการไม่มีพื้นที่รองรับหน่วยงานภายในของรัฐสภา ส่งผลให้จะต้องมีออกไปตั้งสำนักงานเหล่านั้นนอกอาคารรัฐสภา เมื่อมีแผนการในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ จึงมีการกำหนดให้ผู้ออกแบบจะต้องออกแบบพื้นที่ซึ่งเป็นปัญหาของอาคารรัฐสภา อุทองใน ไม่ต่างจากการออกแบบรัฐสภา อุทองใน ที่แบบของอาคารเป็นแบบที่แก้ปัญหาของพระที่นั่งอนันตสมาคมในเรื่องห้องประชุมสภา

ในการกำหนดแบบของอาคารรัฐสภา อุทองใน และอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานจึงเป็นแบบที่ถูกสร้างเพื่อแก้ปัญหาของอาคารรัฐสภาเดิม โดยเฉพาะแบบของอาคารรัฐสภาเกียกกาย ที่มีการกำหนดให้การออกแบบสภาพแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงการเข้าถึงคนได้ทุกกลุ่ม (Universal

Design) โดยมีคะแนนในส่วนนี้ถึง 30 คะแนน³⁵⁷ อาคารรัฐสภาแห่งใหม่นี้จึงได้ปรากฏพื้นที่สำหรับประชาชนขึ้น ทั้งที่ไม่เคยมีพื้นที่แห่งนี้มาก่อนในแบบของอาคารรัฐสภาแห่งเดิมทั้งสองที่ พื้นที่ภายในอาคารรัฐสภาที่ถูกออกแบบให้รองรับประชาชน ประกอบไปด้วย 4 ลาน และ 2 พิพิธภัณฑ์ ได้แก่

1. ลานประชาชน
2. ลานประชาธิปไตย
3. ลานกิจกรรมริมแม่น้ำเจ้าพระยา
4. ลานบริเวณรอบอาคารเครื่องยอด
5. พิพิธภัณฑ์ชาติ
6. พิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตย

ในการออกแบบส่วนของลานประชาชนและลานประชาธิปไตยจะอยู่ในแนวเดียวกับถนนทหารซึ่งเป็นทางเข้าออกหลักของประชาชน ซึ่งประกอบไปด้วยทางเข้าออกของรถยนต์ของบุคคลทั่วไปที่มารัฐสภา สถานีไฟใต้ดินที่หุ้มมของอาคารรัฐสภาตรงแยกเกียกกายซึ่งเป็นจุดตัดระหว่างถนนทหารและถนนสามเสน ท่าเทียบเรือเกียกกายซึ่งเป็นท่าเทียบเรือสำหรับบุคคลทั่วไปที่มาติดต่อรัฐสภา

การวางแผนพื้นที่ของประชาชนจึงเป็นการวางแผนพื้นที่ให้อิงกับแนวของถนนทหาร โดยจะเห็นว่า ลานประชาธิปไตยและลานประชาชนจะเป็นพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนโดยเฉพาะ โดยลานประชาชนที่ถูกออกแบบให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้มาชุมนุม และลานประชาธิปไตยเป็นพื้นที่สำหรับการยื่นข้อเรียกร้องของประชาชนต่อผู้แทนของตนโดยเฉพาะ ในขณะที่พื้นที่ส่วนอื่นจะถูกออกแบบให้เป็นพื้นที่สำหรับการเข้ามาทำกิจกรรมด้านอื่นของประชาชน โดยมีบันไดขนาดใหญ่ที่อยู่ภายนอกอาคารรัฐสภาเป็นสิ่งเชื่อมต่อพื้นที่ทั้งหมดเข้าด้วยกัน มีบันไดที่ทำหน้าที่ในการเชื่อมต่อระหว่างพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่ภายในอาคารกับ ลานริมแม่น้ำเจ้าพระยา พิพิธภัณฑ์ชาติและลานบริเวณรอบอาคารเครื่องยอด

แม้อาคารรัฐสภาแห่งใหม่จะมีการเพิ่มพื้นที่ของประชาชนและเข้าไปในบริเวณโดยรอบและตัวอาคาร แต่การจัดวางพื้นที่ให้กับประชาชนก็ยังเป็นพื้นที่ที่มีสถานะไม่เท่าเทียมกับพื้นที่อื่น ๆ เช่น

³⁵⁷ สรุปรการประชุมชี้แจงการประกวดแบบ ขั้นตอนที่ 2 วันพุธที่ 26 สิงหาคม 2552 เวลา 09.00 นาฬิกา ณ ห้องประชุมคณะกรรมการหมายเลข 213 – 216 ชั้น 2 อาคารรัฐสภา 2

แม้จะมีการจัดให้มีลานประชาชนและลานประชาธิปไตยขึ้นมา แต่จุดประสงค์ของการใช้ลานทั้งสองก็ต่างกัน โดยลานประชาชนเป็นพื้นที่ให้จัดกิจกรรมทางการเมือง และ ลานประชาธิปไตยเป็นพื้นที่สำหรับการยื่นข้อเรียกร้อง การแยกเช่นนี้ ในแง่หนึ่งเป็นการแยกประชาชนกับประชาธิปไตยออกจากกัน โดยยังมองว่าประชาชนที่มาทำกิจกรรมทางการเมืองเช่นมาชุมนุมเรียกร้องที่ลานประชาชนไม่ได้มีสถานะแบบเดียวกันกับประชาชนที่เข้ามายื่นหนังสือให้กับผู้แทนของสภาที่ลานประชาธิปไตย อาจวิเคราะห์ได้ว่ายังเป็นการแยกกันระหว่างประชาธิปไตยบนท้องถนนที่สุดท้ายแล้วก็ถูกควบคุมให้เข้ามาในพื้นที่ของอำนาจรัฐกับประชาธิปไตยที่มีลักษณะเป็นทางการขึ้นมา

นอกจากนี้ภายในตัวอาคารแม้จะมีพิพิธภัณฑสถานประชาธิปไตย และพิพิธภัณฑสถานชาติ แต่หากดูจากผังของการออกแบบแล้วจะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑสถานประชาธิปไตยนั้นถูกจัดให้ตั้งอยู่ในส่วนที่ต่ำที่สุดของตัวอาคาร ส่วนพิพิธภัณฑสถานชาติอยู่สูงกว่าประชาธิปไตย แต่ก็ยังอยู่ต่ำกว่าโถงรัฐพิธีและพระสยามเทวาธิราชที่สื่อถึงองค์พระมหากษัตริย์ที่อยู่ในจุดสูงสุดของอาคาร อันเป็นการสะท้อนถึงฐานะอันศักดิ์สิทธิ์ ลำดับชั้นทางสังคม และความสำคัญของแต่ละสถาบันที่ถูกจัดวางไว้ภายในอาคาร

4.2 อิทธิพลทางการเมืองกับสถาปัตยกรรมรัฐสภาสปปายะสภาสถาน

การจะทำความเข้าใจการเมืองที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมรัฐสภาสปปายะสภาสถานนั้น จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจผ่านเรื่องคติไตรภูมิที่ทีมสถาปนิกได้เลือกให้เป็นแนวคิดในการออกแบบ การนำแนวคิดเรื่องไตรภูมิมาใช้ในการออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของทีมสถาปนิกที่มีแรงบันดาลใจจากการที่จะทำให้รัฐสภาเป็นเหมือนอาคารในศาสนสถานหรือวัดตามคำอธิบายของทีมสถาปนิก และจากเหตุผลที่ว่าคติไตรภูมิยังเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมไทยอยู่แล้ว แต่ในอีกด้านหนึ่งที่ทีมสถาปนิกไม่ได้กล่าวถึง แต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่กับไตรภูมิคือ ไตรภูมิได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองของผู้ปกครอง

4.2.1 ไตรภูมิฉบับต่าง ๆ

ไตรภูมิเป็นที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักว่าเป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่มีเนื้อหาเพื่อสอนให้คนละเว้นความชั่วและสะสมกรรมดีของไทย แต่เมื่อศึกษาลงไปจะพบว่าเดิมไตรภูมิเป็นความเชื่อ

เรื่องของจักรวาลที่ศาสนาพุทธได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ส่วนความเชื่อเรื่องไตรภูมิที่เป็น การอธิบายเรื่องภพภูมิของศาสนาพุทธนั้นได้กระจายกันอยู่ในพระสูตรและคัมภีร์ของศาสนาพุทธ

ความเข้าใจเรื่องไตรภูมิหรือที่แปลว่าภพภูมิทั้ง 3 อันประกอบไปด้วย แดนนรก แดนมนุษย์ และแดนสวรรค์ที่แพร่หลายของคนในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่อดีตเป็นการรับรู้ผ่านการเรียบเรียงจากคัมภีร์ ของศาสนาพุทธมากกว่าการจะศึกษาเรื่องไตรภูมิผ่านคัมภีร์ในศาสนาพุทธโดยตรง โดยในประเทศไทย จะพบว่ามิได้ไตรภูมิหลายฉบับปรากฏขึ้นในภาคต่าง ๆ ของประเทศ เนื้อหาและสำนวนภายในของไตร ภูมิในฉบับต่าง ๆ จะแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ในแต่ละภาคเองก็มีหลายสำนวนปรากฏอยู่ ฉบับ ของภาคเหนือหรือที่มีชื่อว่าไตรภูมิ ฉบับภาคใต้ และส่วนของฉบับภาคอีสานมีชื่อว่าปฐมกัณฑ์ โดย ฉบับปฐมกัณฑ์จะมีเนื้อเรื่องที่เด่นชัดแตกต่างจากฉบับท้องถิ่นในภาคอื่น ๆ คือมีการผสมผสานเรื่อง ไตรภูมิจากความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ากับความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น นอกจากนี้ไตรภูมิในฉบับของ ท้องถิ่นในภาคต่าง ๆ แล้ว ยังมีไตรภูมิที่ถูกเล่าเรื่องและเรียบเรียงโดยพระรูปต่าง ๆ เช่น ไตรภูมิภค โดย เจ้าคุณวิสุทธิสมโพธิ (เจีย ป.๙) เรียบเรียงขึ้นเพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือในงานศพของ นางนวล หง สกุล พ.ศ. 2482 และไตรภูมิ โดย พระราชพรหมยาน (วิระ ถาวโร) เรียบเรียงเพื่อออกอากาศผ่าน สถานีวิทยุและถูกจัดพิมพ์เป็นหนังสือในงานศพเมื่อ พ.ศ. 2517

นอกจากไตรภูมิฉบับต่าง ๆ ที่ยกขึ้นมาในข้างต้นแล้ว ยังมีไตรภูมิอีก 2 ฉบับ คือ ไตรภูมิพระ ร่วง พระราชนิพนธ์ของพระยาสิทธิไทยแห่งกรุงสุโขทัย³⁵⁸ และ ไตรภูมิโลกวิจิตรนิพนธ์ของ ท้าวสุทนต์ โกรธาภิบาลแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้พระราชอาคณและราชบัณฑิตร่วมกันแต่งขึ้น³⁵⁹

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

³⁵⁸ เรื่องผู้แต่งไตรภูมิภคหรือไตรภูมิพระร่วงได้ถูกแย้งจาก พิริยะ ไกรฤกษ์ ว่าผู้ที่นิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงที่แท้จริงแล้ว คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เป็นผลสืบเนื่องมาจากการศึกษาศิลาจารึก หลักที่ 1 ที่เชื่อกัน ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของพ่อขุนรามคำแหง แต่พิริยะ เสนอว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 4 ซึ่งเนื้อหาและ สำนวนในไตรภูมิพระร่วงมีความใกล้เคียงกับศิลาจารึกมาก ดูเพิ่มเติมใน บทความ ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ใน พระมหารัชมหาราชที่ ๑ พญาสิทธิไทย หรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดย พิริยะ ไกรฤกษ์ วารสาร ศิลปวัฒนธรรม ฉบับเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2546 แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้จะยึดถือว่าไตรภูมิพระร่วงแต่งขึ้นโดย พญาสิทธิไทย

³⁵⁹ การแต่งไตรภูมิโลกวิจิตรนิพนธ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้รับการศึกษาว่าเนื้อหาที่ได้รับการแต่งขึ้นนั้นได้รับอิทธิพลจาก สภาพสังคมและการเมืองในขณะนั้น โดยเจตนาของของผู้แต่งนั้นต้องการที่จะโน้มน้าวคนในสังคมให้ละเว้นจากการ ทำความชั่ว และมุ่งกระทำความดี ซึ่งจะส่งผลต่อความสงบสุขของกรุงรัตนโกสินทร์ที่ นอกจากนี้แล้วเนื้อหาของไตร ภูมิโลกวิจิตรนิพนธ์ยังเป็นการสร้างความรู้สึกศรัทธาและภักดีต่อรัชกาลที่ 1 ผ่านการสร้างความรู้สึกว่ารัชกาลที่ 1 มี ลักษณะของการเป็นพระยาจักรพรรดิราช ทำให้พระองค์มีศักดิ์และสิทธิ์สมบูรณ์ในการปราบดาภิเษกขึ้นเป็น

จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องไตรภูมิจึงพบว่า คำว่าไตรภูมิอาจจะเป็นการกล่าวถึงภพภูมิทั้ง 3 หรืออาจจะเป็นการกล่าวถึงไตรภูมิในฉบับที่ผ่านการเรียบเรียงมาแล้วก็ได้ แต่เมื่อวิเคราะห์รูปแบบที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาแล้ว ประกอบกับการที่ไตรภูมิพระร่วงเป็นไตรภูมิฉบับที่รู้จักแพร่หลายมากที่สุด นอกจากนี้แล้ว ในปี พ.ศ. 2554 ภายหลังจากกการคณะกรรมการประกวดการออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ นายธีรพล นิยม ในนามของตัวแทนทีม สบง ๑๐๕๑ ได้ขอให้มีการพิมพ์ หนังสือ พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้ความเข้าใจไตรภูมิ ซึ่งเป็นการเรียบเรียงจากคำบรรยายของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ในการสัมมนาเรื่อง ไตรภูมิพระร่วง ณ หอสมุดแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2526 ให้จัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้ง ซึ่งไตรภูมิที่ปรากฏในเนื้อหาของหนังสือเป็นการอธิบายจากไตรภูมิพระร่วง เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์ในข้างต้น และจากความแพร่หลายของไตรภูมิฉบับพระร่วง งานวิจัยชิ้นนี้จึงใช้ไตรภูมิพระร่วงมาเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเรื่องอิทธิพลทางการเมืองที่มีผลต่อสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภา

ในขณะที่ทีมสถาปนิกอธิบายว่าไตรภูมิเป็นพื้นฐานของสถาปัตยกรรมไทยและการดำเนินชีวิตของคนไทย การเลือกไตรภูมิมาออกแบบจะเป็นหรือเป็นศิลปะธรรมให้เกิดขึ้นในการเมืองไทย แต่การที่ไตรภูมิหายไปจากสังคมไทยในช่วงเวลาหนึ่ง ก็เนื่องมาจากการที่ไตรภูมิไม่สามารถที่จะตอบคำถามในเรื่องของโลกสมัยใหม่ได้ที่เป็นแนวคิดการอธิบายโลกโดยมีพื้นฐานแบบวิทยาศาสตร์ที่เข้ามาในสยามในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ การหายไปของไตรภูมิในสังคมไทยจึงไม่ได้เกิดจากการเสื่อมลงของศีลธรรมตามที่ทีมสถาปนิกนำเสนอ ประกอบกับเอกสารการตีพิมพ์หนังสือของไตรภูมิพระร่วง ถึงแม้ไตรภูมิพระร่วงจะเป็นไตรภูมิที่กล่าวได้ว่าเป็นฉบับเก่าแก่ที่สุดและเป็นที่ยอมรับแพร่หลายมากที่สุด แต่การที่ไตรภูมิพระร่วงถูกแต่งขึ้นในสมัยของกรุงสุโขทัย ประกอบกับเทคโนโลยีการบันทึกเอกสารแบบโบราณทำให้ไม่มีไตรภูมิพระร่วงฉบับที่เป็นเนื้อหาดั้งเดิมจากการพระราชนิพนธ์ของพญาสิทธิไทยตกทอดมาถึงปัจจุบัน ประกอบกับในช่วงเวลาที่มีการแต่งไตรภูมิโลกวินิฉยกถาในสมัยรัชกาลที่ 1 ไม่มีกล่าวอ้างถึงไตรภูมิพระร่วง ทั้ง ๆ ที่ไตรภูมิโลกวินิฉยกถามีการแต่งขึ้นถึง 2 ส่วน และมีผู้ร่วมกันแต่งและเรียบเรียงหลายท่าน ถ้าไตรภูมิพระร่วงมีความสำคัญมากในสังคมไทยต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยและสืบเนื่องต่อมาในสมัยอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์จึงไม่น่าที่จะเป็นไปได้

นอกจากการที่ไม่ถูกกล่าวถึงในไตรภูมิโลกวิจิตรฉายาแล้ว ยังมีอีกเหตุผลสำคัญที่สามารถกล่าวได้ว่าการเข้ามาของคำอธิบายโลกแบบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ไม่ได้ทำให้ไตรภูมิเลื่อนหายไปจากสังคมไทย คือเทคโนโลยีการตีพิมพ์ เนื้อหาที่ปรากฏภายในไตรภูมิพระร่วงซึ่งแพร่หลายในปัจจุบันนี้เป็นเนื้อหาที่ถูกตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นหนังสือที่พิมพ์แจกในงานพระเมรุของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประสานศรีใส และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประไพศรีสอาด ใน พ.ศ. 2455 โดยภายในหนังสือได้กล่าวถึงที่มาของไตรภูมิพระร่วงที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นว่ามีต้นฉบับมาจากจังหวัดเพชรบุรี ช่วงท้ายของหนังสือโบราณได้กล่าวว่าถูกงาน(เขียน)โดยพระมหาช่วยวัดปากน้ำ (วัดกลางวรวิหาร) ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อเดือน 4 จ.ศ. 1140 (พ.ศ. 2321) อักษรต้นฉบับเป็นอักษรขอม การกล่าวของสถาบันที่กล่าวว่าไตรภูมิได้เลื่อนหายไปจากความเข้าใจของชนชั้นกลาง และปัญหาทางการเมืองเกิดจากความเสื่อมของศีลธรรมเพราะคนไม่เข้าใจเรื่องไตรภูมิจึงขัดแย้งกันกับเหตุผลที่ยกมาในข้างต้น

4.2.2 การเมืองในไตรภูมิพระร่วง

ไตรภูมิพระร่วงจะถูกจัดให้อยู่ในหมวดของคัมภีร์ทางศาสนาที่เน้นอธิบายไปในเรื่องของผลกระทบจากการทำความดีและความชั่ว หรือเป็นคัมภีร์หนึ่งที่ถูกใช้ในการอธิบายการเกิดขึ้นของโลกและสิ่งต่าง ๆ อย่างการเกิดฤดูกาล การโคจรของพระอาทิตย์และพระจันทร์ เป็นต้น ก่อนที่แนวคิดการอธิบายโลกแบบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่จะเข้ามาในสยาม แต่เมื่อดูในรายละเอียดเนื้อหาในไตรภูมิพระร่วง³⁶⁰แล้ว จะพบว่าเนื้อหาของไตรภูมิพระร่วงขัดกับแนวคิดของพุทธศาสนานิกายเถรวาทซึ่งเป็นนิกายที่ถูกนับถือในช่วงที่มีการแต่ง และเนื้อหาภายในของไตรภูมิพระร่วงที่ไม่ได้มีเพียงเรื่องของจักรวาลและศาสนาตามที่เป็นภาพจำของสังคมไทย

ความย้อนแย้งของเนื้อหาที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงกับหลักคิดของศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ได้ถูกตั้งข้อสังเกตโดยพระยาอนุนามราชชน (ยง เสฐียรโกเศศ) ที่ว่าเนื้อหาของไตรภูมิพระร่วงเป็นการกล่าวถึงเรื่องของโลกียะ ซึ่งไม่ปรากฏในคำสอนหลักของศาสนาพุทธ และเป็นเนื้อหาที่เป็นที่นิยมในนิกายมหายานมากกว่าที่จะปรากฏในนิกายเถรวาทที่เป็นที่นับถือในพื้นที่ที่เป็นประเทศในปัจจุบัน³⁶¹ ประกอบกับข้อมูลเรื่องการนับถือศาสนาพุทธในกรุงสุโขทัยที่มีการเข้ามาของลัทธิลังกาวงศ์ซึ่งเป็น

³⁶⁰ ไตรภูมิพระร่วงที่ใช้ในการอ้างอิงและศึกษาภายในงานวิจัยชิ้นนี้คือ ไตรภูมิพระร่วงฉบับถอดความ ของโครงการวรรณกรรมอาเซียน จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร

³⁶¹ พระยาอนุนามราชชน, เล่าเรื่องในไตรภูมิ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516), หน้า 5.

ลัทธิในนิกายเถรวาทเข้ามาในกรุงสุโขทัยตั้งแต่ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง และเมื่อพญาลิไทยได้ขึ้นเป็น กษัตริย์ปกครองสุโขทัยก็ได้มีการเข้ามาของลัทธิลังกาวงศ์อีกครั้งในกรุงสุโขทัย จากข้อมูลเรื่องศาสนา พุทธในกรุงสุโขทัยจึงอาจสรุปได้ว่าในช่วงที่พญาลิไทยแต่งตั้งไตรภูมิพระร่วงเป็นช่วงเวลากรุงสุโขทัยนับ ถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ถึงแม้ในกรุงสุโขทัยจะยังคงมีความเชื่อของศาสนาพุทธนิกายมหายานที่ หลงเหลือจากอิทธิพลจากอาณาจักรขอมก็ตาม

ในทางตรงแล้วการแต่งตั้งไตรภูมิพระร่วงอาจมีเพียงเรื่องของศาสนาเท่านั้น การอธิบายถึง วัตถุประสงค์ในการแต่งตั้งไตรภูมิพระร่วงว่าเป็นการแต่งตั้งขึ้นเพื่อนำคำสอนในพระอภิธรรมของ พระพุทธเจ้ามาเทศนาพระราชมารดาของพระองค์ และเพื่อเป็นการเผยแพร่พระธรรมให้เจริญรุ่งเรือง แต่เราไม่อาจปฏิเสธถึงเนื้อหาและผลทางอ้อมของไตรภูมิได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและ การเมือง โดยเฉพาะการเป็นรากฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับสถานะของกษัตริย์ โดยตรง

ภายในเนื้อหาของไตรภูมิพระร่วงจะเริ่มกล่าวถึงเรื่องของแดนนรก หรือรายละเอียดของนรก ชุมต่าง ๆ เป็นอย่างแรก ต่อมาจึงเป็นเรื่องต่าง ๆ โดยเรียงลำดับดังนี้ แดนของสัตว์เดรัจฉาน (กล่าวถึงสัตว์ที่พบเห็นได้ทั่วไป เช่น ช้าง วัว และสัตว์ในตำนาน เช่น พญาครุฑ นาค เป็นต้น) แดน เปรต แดนอสุรกาย แดนมนุษย์ (อธิบายการเกิดของมนุษย์ในครรรค์ ประเภทของมนุษย์ ทวีปทั้ง 4 พระยาจักรพรรดิราช เหตุแห่งมรณะ) แดนสวรรค์ (กล่าวถึงสวรรค์ในชั้นต่าง ๆ) รูปพรหม อรูปพรหม ต่อมาจึงเป็นเรื่องของอวินิโภครูป (อธิบายเรื่องเขาพระสุเมรุ สัททันตมหาสมุทร สัตบริภันต์ พระ อาทิตย์ พระจันทร์ ดาว การเกิดฤดูกาล ชมพูทวีป ป่าหิมพานต์) ความพินาศและการเกิดโลก (ไฟ ประลัยกัลป์ น้ำประลัยกัลป์ กำเนิดโลก) และนิพพานที่ถูกกล่าวถึงในส่วนสุดท้าย

ถึงแม้ว่าจะมีการกล่าวถึงไตรภูมิเป็นคัมภีร์ที่อธิบายเกี่ยวกับโลกและจักรวาล แต่เมื่อพิจารณา จากการเรียงลำดับของเนื้อหาแล้ว ไตรภูมิเลือกที่จะอธิบายเรื่องของแดนนรก อันประกอบไปด้วยเรื่อง ของการกระทำที่ทำให้ไปเกิดในนรกแต่ละขุมและบทลงโทษของนรกในขุมต่าง ๆ อย่างละเอียด ส่วน การอธิบายเรื่องทวีปอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์โดยมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนหลักในการอธิบายเรื่อง ทิศที่ตั้งของทวีปต่าง ๆ เริ่มกล่าวถึงในส่วนของแดนมนุษย์ ส่วนเรื่องของการเกิดโลก ฤดูกาลและการ เคลื่อนตัวของพระอาทิตย์และพระจันทร์ถูกกล่าวในส่วนก่อนสุดท้าย และเรื่องของการนิพพานถูกกล่าว ในส่วนท้ายสุดของเรื่อง

จากการเรียงลำดับของเนื้อหา อาจสรุปคร่าว ๆ ได้ว่า พญาสิทธิไทยให้ความสำคัญกับการทำความดีเพื่อการบรรลุไปสู่นิพพานน้อยที่สุดทั้ง ๆ ที่มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการแต่งตั้งแต่ต้นเรื่องว่าเป็นการเผยแผ่พระธรรมให้รุ่งเรือง

เมื่อวิเคราะห์ในเนื้อหาแล้ว เราจะพบแนวคิดทางการเมืองที่พญาสิทธิไทยสอดแทรกอยู่ในเนื้อหาถึง 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องกฎหมายความคุมพฤติกรรมของคนในกรุงสุโขทัย จากเนื้อหาที่มีการเล่าเรื่องแดนนรกที่มีนรกขุมต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นของเนื้อหา โดยมีการกำหนดสาเหตุและบทลงโทษของผู้ที่จะต้องไปเกิดในนรกขุมต่าง ๆ อย่างละเอียด เนื้อหาในส่วนนี้จึงเป็นเหมือนกับกฎหมายที่ใช้ปกครองคนโดยอ้อมผ่านบทลงโทษทางศาสนาซึ่งเป็นบทลงโทษทางใจ เรื่องสถานะของกษัตริย์ จากเนื้อหาจะพบว่ามีมีการกล่าวถึงเรื่องของพญาจักรพรรดิราชผู้เป็นใหญ่เหนือราชาอื่น ๆ โดยคุณสมบัติหนึ่งที่สำคัญของพญาจักรพรรดิราชคือการเป็นราชาที่ทรงทศพิธราชธรรม ในส่วนนี้เกี่ยวข้องกับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองในกรุงสุโขทัยโดยตรง เนื่องจากว่าในสมัยพ่อขุนรามคำแหง การปกครองจะเป็นไปในลักษณะบิดาปกครองบุตร ในไตรภูมิได้เปลี่ยนสถานะให้เป็นไปในลักษณะของกษัตริย์กับข้าแผ่นดิน เป็นการปกครองที่ให้อำนาจเด็ดขาดกับผู้ปกครองมากขึ้น ซึ่งแนวคิดเรื่องพระราชอำนาจที่เด็ดขาดนี้เป็นแนวคิดตามคติแบบพราหมณ์ การเป็นธรรมราชาจึงมีสถานะเหนือกว่าการเป็นเทวราชาของอาณาจักรอื่น และมีอำนาจควบคุมสถาบันทางศาสนาในอาณาจักรอีกด้วย และเรื่องสุดท้ายคือเรื่องการสืบสันตติวงศ์ ในส่วนของคุณสมบัติของการเป็นจักรพรรดิราชที่มีการกล่าวถึงขุนพลแก้วที่มีที่มาจากพระราชโอรสของจักรพรรดิราชเอง และเมื่อจักรพรรดิราชพระองค์นั้นสวรรคตแล้ว ขุนพลแก้วผู้เป็นพระราชโอรสจะเป็นผู้สืบสันตติวงศ์ต่อ การอธิบายในเนื้อหาส่วนนี้เป็นการวางลำดับการครองราชย์ที่กำหนดให้พระโอรสของกษัตริย์องค์ก่อนเป็นผู้ครองราชสมบัติต่อ ซึ่งสอดคล้องกับสถานะของพญาสิทธิไทยในขณะที่ทำกาแต่งตั้งไตรภูมิพระร่วง เพราะพระองค์อยู่ในฐานะของอุปราชผู้เป็นพระโอรสของพญาเลอไทยซึ่งเป็นกษัตริย์ที่กำลังปกครองกรุงสุโขทัยในขณะนั้น เนื้อหาในส่วนนี้จึงเป็นการปูทางให้พระองค์มีสิทธิ์อันชอบธรรมในการครองกรุงสุโขทัยต่อจากพระราชบิดาของพระองค์

เมื่อพิจารณาสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถานที่มีการเลือกใช้ไตรภูมิในการออกแบบเพื่อใช้ในการสร้างศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมไทยแล้ว การเลือกใช้เพียงบางเรื่องราวที่ปรากฏในไตรภูมิมาใช้ในการออกแบบในส่วนต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการออกแบบที่ไม่ตรงตามจุดประสงค์ เพราะถ้าทีมสถาปนิกกล่าวว่าไตรภูมิจะนำศีลธรรมกลับมาในการเมือง การสร้างอาคารรัฐสภาให้เป็นศาสนาสถานจะทำให้เกิดการเมืองซึ่งดำเนินงานทางการเมืองเสมือนหนึ่งดำเนินงานใน

พื้นที่ของศาสนาสถานอันเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะทำให้นักการเมืองจะต้องทำพฤติกรรมที่ดีในพื้นที่ของอาคารรัฐสภา แต่ถ้าจะดูในรายละเอียดเนื้อหาของไตรภูมิพระร่วงแล้ว สิ่ง que เข้าไปกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมไม่ให้ทำกรรมชั่วคือการอธิบายถึงรายละเอียดของการทำกรรมชั่วและบทลงโทษที่จะเกิดกับผู้ทำกรรมนั้น ๆ อย่างละเอียด และถ้าทีมสถาปนิกต้องการให้ไตรภูมิเป็นเครื่องมือควบคุมศีลธรรมของคนในสังคมมาใช้ในการออกแบบ เพื่อให้ตรงกับรายละเอียดของไตรภูมิ ทีมสถาปนิกควรจะออกแบบส่วนต่าง ๆ ของอาคารรัฐสภาโดยใช้รายละเอียดของนรกขุมต่าง ๆ ที่ถูกบรรยายในไตรภูมิพระร่วงมาออกแบบ

นอกจากการเลือกเนื้อหาในบางส่วนของไตรภูมิมาใช้ในการออกแบบที่ไม่ตรงกับจุดประสงค์ของทีมตัวเองแล้ว ทีมสถาปนิกยังละเอียดต่อความหมายหรือภาษาสถาปัตยกรรมอีกด้วย การเลือกใช้สถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีซึ่งเป็นเรื่อง que แฝงไว้ด้วยฐานานุศักดิ์ ความแตกต่างทางชนชั้นของคนมาใช้ในการออกแบบอาคารเครื่องยอดที่อยู่ในจุดสูงสุดและเด่นชัดที่สุดของรัฐสภาเป็นการละเอียดต่อความเปลี่ยนแปลงต่อสำนึกตัวตนของคนในสังคมปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของระบอบการปกครองประชาธิปไตย รวมไปถึงการจัดวางสถานที่ต่าง ๆ นั้นเป็นการจัดวางพื้นที่ที่อาจสะท้อนวิธีคิดของผู้ออกแบบที่ไม่ได้ไปด้วยกันกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากการจัดวางพื้นที่ตั้งของนรกภูมิในตำแหน่งของไตรภูมิเป็นพื้นที่ของประชาชน แต่พื้นที่ที่เป็นอาณาบริเวณของสวรรค์ชั้นที่สูงขึ้นไปเป็นพื้นที่ของคนที่มียศฐาบรรดาศักดิ์ ซึ่งสวรรค์ที่สูงขึ้นไปนี้เป็นสถานที่ของเหล่าเทวดาที่ได้บำเพ็ญเพียรและประกอบคุณงามความดีมาแล้ว ลำดับชั้นของการเมืองในสภาก็กลายเป็นเรื่องของการประกอบกรรมดีแต่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนดังที่ระบอบประชาธิปไตยควรจะเป็น

4.3. สัมพันธ์วิทยากับสถาปัตยกรรมอาคารรัฐสภา

การออกแบบและตกแต่งภายในของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานส่วนใหญ่เป็นการออกแบบเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องไตรภูมิที่ใช้ในการออกแบบ แต่ภายในอาคารรัฐสภาแห่งนี้ได้มีการนำงานประติมากรรมที่สำคัญจากอาคารรัฐฯ อุทองใน มาตั้งอยู่ในอาคารรัฐสภาแห่งใหม่นี้ด้วย

4.3.1 สัญญาจากอาคารรัฐสภา ถนนอุทองใน

งานประติมากรรมที่ได้ถูกเคลื่อนย้ายมาตั้งในอาคารรัฐสภาแห่งใหม่เท่าที่ปรากฏในแบบของทิมสถาปนิก คือ ดอกไม้ทองและพระบรมราชานุสาวรีย์พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ดอกไม้ทองเป็นงานประติมากรรมชิ้นหนึ่งที่เคยตั้งอยู่ในอาคารรัฐสภา อุทองใน ที่ได้รับการเคลื่อนย้ายให้มาตั้งอยู่ในอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ โดยจุดที่ตั้งของดอกไม้ทองภายในอาคารรัฐสภาแห่งใหม่จะถูกตั้งอยู่ในแนวระนาบเดียวกับพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 แต่ดอกไม้ทองจะอยู่ในบริเวณวงเวียนสำหรับการเคลื่อนรถที่อยู่ระหว่างลานประชาชนและลานประชาธิปไตย

ภาพที่ 74 ภาพแสดงจุดที่ตั้งของดอกไม้ทองในบริเวณวงเวียนที่ใกล้กับพื้นที่ที่ถูกออกแบบให้รองรับการมาถึงของประชาชน

(ที่มาภาพซ้าย: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสี่ปายะสภาสถาน โดย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา ที่มาภาพขวา: โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภา (ภาพเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2563))

การเคลื่อนย้ายให้ดอกไม้ทองมาตั้งอยู่ในอาคารรัฐสภาใหม่นี้อาจเป็นการแสดงถึงการให้ความสำคัญต่อประติมากรรมที่ถูกสร้างขึ้นพร้อมกับอาคารรัฐสภาแห่งที่ 2 ของประเทศ แต่จุดที่ตั้งของดอกไม้ทองในสถานที่ใหม่แห่งนี้ไม่ต่างจากจุดที่ตั้งเดิมในบริเวณรัฐสภาแห่งเดิม ที่ไม่ได้อยู่ในจุดสายตาและมีพลังในการสื่อสารต่อผู้พบเห็น ประกอบกับความหมายของการเป็นสัญลักษณ์ของการเติบโตของระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย การเติบโตของระบอบประชาธิปไตยจะหยุดนิ่งอยู่กับที่ไม่ต่างจากการที่กลีบดอกไม้ทองยังคงไม่ผลิออก เช่นเดียวกับเมื่อดอกไม้ทองแรกสร้าง

ภาพที่ 75 (ภาพบน) อนุสาวรีย์บริเวณด้านหน้าอาคารรัฐสภา อุทุมพร
(ภาพล่าง) อนุสาวรีย์บริเวณด้านหน้าอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน

(ที่มาภาพบน: อรรถรัฐ ปิยะจารุวัฒน์, ที่มาภาพล่าง: วิทยานิพนธ์ เรื่อง คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสปปายะสภาสถาน โดย มั่นสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา)

นอกจากดอกไม้ทองแล้ว งานประติมากรรมอีกชิ้นที่ได้ถูกเคลื่อนย้ายจากอาคารรัฐสภา อุทุมพร ใน มาตั้งในอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน คือ อนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ถูกนำมาตั้งที่บริเวณหน้าทางเข้าอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน ในด้านถนนสามเสนซึ่งเป็นแนวถนนหลักของอาคารรัฐสภานี้เป็นอนุสาวรีย์เดียวกันกับที่เคยตั้งที่หน้าอาคารรัฐสภา อุทุมพรใน ขนาดของอนุสาวรีย์ฯเมื่อมองจากมุมมองทางสายตาเมื่อตั้งอยู่ที่ด้านหน้าของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่นี้อาจมีขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับที่ตั้งเดิมที่ฐานของอนุสาวรีย์มีขนาดใหญ่จนทำให้อนุสาวรีย์บดบังอาคารรัฐสภา อุทุมพรใน ที่ตั้งอยู่ที่ด้านหลัง ถึงแม้สถานที่ตั้งและขนาดของอนุสาวรีย์จะไม่อาจมีความโดดเด่นมากไปกว่าอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน แต่การตั้งอยู่ในจุดเดิมที่เคยตั้งอยู่เช่นเดียวกันกับอนุสาวรีย์เดิมก็สามารถแสดงความหมายทางการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นในอาคารรัฐสภา อุทุมพรใน ให้เกิดขึ้นอีกครั้งกับอาคารรัฐสภาแห่งใหม่นี้

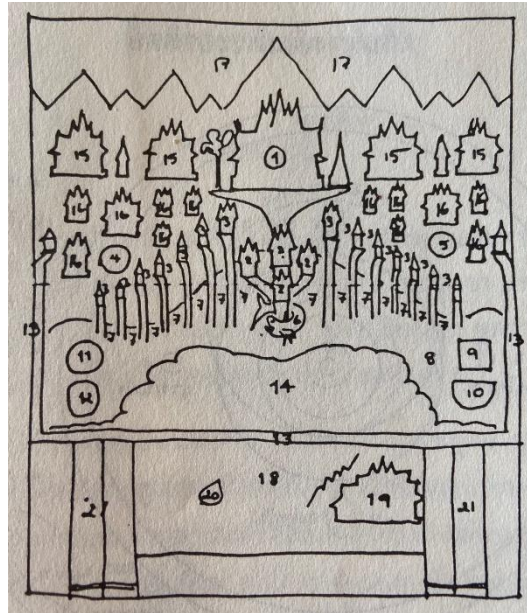
การนำอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 ย้ายสถานที่มาตั้งอยู่ในรัฐสภาแห่งใหม่ไม่ได้เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายวัตถุที่ตั้งอยู่ในพื้นที่รัฐสภาเดิมมาตั้งอยู่ในพื้นที่รัฐสภาใหม่เท่านั้น แต่เป็นการนำความหมายทางการเมืองในเรื่องของ ‘บิดาแห่งประชาธิปไตย’ ที่ถูกผลิตจากอนุสาวรีย์ฯนี้มาตั้งอยู่ในพื้นที่แห่งใหม่เพื่อเป็นเครื่องผลิตซ้ำความหมายในวัตถุทางการเมืองชิ้นนี้ให้คงอยู่กับการเมืองที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่แห่งใหม่นี้ด้วย

การนำอนุสาวรีย์มาตั้งที่หน้าอาคารรัฐสภาอาจไม่ต่างจากสถานที่ตั้งแห่งเดิม แต่การที่มีเสาทรงกลมที่สถาปนิกใช้เป็นจุดนำสายตาสู่อาคารรัฐสภาในบริเวณด้านหน้าของอาคารรัฐสภาสัปปายะสถานก็มีผลต่อมุมมองของผู้พบเห็น ขนาดที่ดูเล็กเมื่อเทียบกับอาคารรัฐสภาขนาดใหญ่ด้านหลังไม่สามารถลดความสำคัญของอนุสาวรีย์ต่อพื้นที่ทางการเมืองใหม่นี้ลงได้ แต่ได้ทำให้อนุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 เป็นสิ่งก่อสร้างชิ้นสำคัญที่มีอาคารรัฐสภาเป็นฉากหลังให้กับพระองค์

4.3.2 สัญญาใหม่ของอาคารรัฐสภาใหม่

สัญญาของการจัดวางตำแหน่งอาคารกับเขาพระสุเมรุ

ในไตรภูมิพระร่วงมีการกล่าวถึงเขาพระสุเมรุหรือในบางช่วงเรียกว่าเขาสิเนรุในลักษณะของการเป็นแกนหลักของจักรวาล เขาพระสุเมรุจะเป็นจุดศูนย์กลางในการบอกระยะห่างระหว่างเขาพระสุเมรุและตำแหน่งต่าง ๆ เขาพระสุเมรุมีลักษณะเป็นทรงกลม โดยมีความสูงเหนือแผ่นดิน ความหนาโดยรอบและจมลงในน้ำ 84,000 โยชน์ ทิศทั้ง 4 รอบเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของทวีปทั้ง 4 ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีลักษณะทางกายภาพของร่างกาย ธรรมชาติหรือการดำเนินชีวิตในประจำวันที่แตกต่างกันอันเป็นผลมาจากบุญที่ได้ทำในชาติภพก่อน

ภาพที่ 76 ภาพแสดงแผนผังจักรวาลตามคติไตรภูมิ

1. เขาพระสุเมรุ	2. วิมานท้าวจตุโลกบาล	3. สัตตบริภัณฑ์	4. สุริยเทพบุตร
5. จันทรเทพบุตร	6. ปลาอานนท์	7. สีทันดรมหาสมุทร	8. มหาสมุทร
9. อุตรรกูรทวีป	10. บุรพวิเทหทวีป	11. อมรโคยานทวีป	12. ชมพูทวีป
13. กำแพงจักรวาล	14. ป่าหิมพานต์	15. อรูปพรหม 4	16. วิมานพรหมโลก
17. เทวดาและวิยารที่มานมัสการพระพุทธเจ้า	18. แดนนรก	19. พระยายมราช	
20. พระมัลลยะหาไปโปรดมนุษย์ในนรก	21. ทวารบาล		

(ที่มาภาพ: หนังสือไตรภูมิ ฉบับถอดความ)

ภายใต้เขาพระสุเมรุมีเขาตรีภฏ (เขา 3 ยอด) เป็นเหมือนก้อนเส้ารองรับเชิงเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองอสูร ส่วนยอดของเขาดังกล่าวเป็นที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดวงดึงส์³⁶² ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้น 2 โดยสวรรค์ชั้นแรกนั้นตั้งอยู่บนยอดเขาอัยคันธร สูงกว่าแผ่นดินมนุษย์ 46,000 โยชน์ กลางสวรรค์ชั้น

³⁶² สวรรค์ในไตรภูมิพระร่วงแบ่งออกเป็น 6 ชั้น ได้แก่ จาตุมหาราชิกาภูมิ ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรินิมิทวสวัตดี

ดาวดิงส์เป็นที่ตั้งของปราสาทไฟซยนต์ที่ประทับของพระอินทร์ซึ่งเป็นเทวดาที่มีตำแหน่งเหนือกว่าเทวดาองค์อื่น ๆ³⁶³

จากการจัดวางตำแหน่งของไตรภูมิพระร่วงได้แสดงว่าตำแหน่งแห่งที่ของที่ตั้งมีความสอดคล้องกับสถานะของผู้อยู่อาศัย โดยกำหนดให้นรกซึ่งเป็นดินแดนของคนที่ได้ทำกรรมชั่วไปจะไปเกิดอยู่ในตำแหน่งที่อยู่ด้านล่างสุดภายใต้แผ่นดินของมนุษย์ โดยเฉพาะการจัดลำดับของนรกใหญ่ 8 ขุมที่มีการแบ่งย่อยลงไปอีกว่านรกในขุมที่ลึกที่สุดจะเป็นขุมที่ผู้มาเกิดจะต้องใช้เวลาในแดนแห่งนี้นานที่สุด และจะลดลงไปตามลำดับของขุมนรกที่สูงขึ้น นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงโลกันตนรกที่เป็นขุมนรกของผู้ที่มาเกิดจะต้องทนทุกข์ที่สุด โดยตำแหน่งของนรกขุมนี้ตั้งอยู่ด้านนอกกำแพงจักรวาล³⁶⁴ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่อยู่ไกลจากจุดศูนย์กลางอย่างเขาพระสุเมรุมากที่สุด

การจัดเรียงดังกล่าวสอดคล้องกับตำแหน่งด้านบนที่จุดที่สูงขึ้นจะเป็นการแสดงถึงสถานะหรือบุญบารมีของผู้มาเกิด โดยที่ด้านบนในส่วนที่สูงที่สุดจะเป็นแดนพรหมโลก ผู้ที่เกิดขึ้นในดินแดนแห่งนี้จะไม่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์โลกอีก และถดถลงมาด้านล่างเป็นแดนสวรรค์ที่เรียงลำดับความประเสริฐของผู้มาเกิด

เมื่อนำการจัดวางตำแหน่งในไตรภูมิมาเทียบเคียงกับการจัดวางตำแหน่งของอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน จะพบว่าตำแหน่งการจัดวางพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารเมื่อนำมาวิเคราะห์กับการจัดวางในไตรภูมิจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อมุมมองของทิมสถาปนิกต่อการเมืองไทยได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ในการนำเสนอการออกแบบอาคารรัฐสภาของทิมสถาปนิกได้อธิบายถึงเรื่องการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นโลกียะคือส่วนของอาคารรัฐสภา และส่วนของโลกุตระคือส่วนบนของอาคาร ทำให้อาคารเครื่องยอดของอาคารรัฐสภาที่ออกแบบโดยจำลองมาจากเจดีย์พระจุฬามณีที่อยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตรงกับตำแหน่งของเจดีย์พระจุฬามณีในเรื่องไตรภูมิ สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการจัดวางในเรื่องพื้นที่ของตำแหน่งของเจดีย์ทำให้เกิดความรู้สึกต่อผู้พบเห็นหรือผู้สัมผัสได้ถึงความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเจดีย์เหมือนกับว่าเจดีย์ที่บนอาคารรัฐสภาเป็นเจดีย์พระจุฬามณีที่ตั้งอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการออกแบบ

³⁶³ กรมศิลปากร, ไตรภูมิภูมิกถาฉบับถอดความ, (บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์, 2555), หน้า 185-221.

³⁶⁴ นรกในไตรภูมิพระร่วงแบ่งออกเป็น นรกใหญ่ 8 ขุม ได้แก่ สัตยชีพนรก กภาพสุตตมทานรก สังฆานนรก โรรฐานะนรก มหาโรรฐานะนรก ตาปนรก มหาตาปนรก และมหาอวีจีนรก

ลักษณะของพิพิธภัณฑสถานชาติประชาธิปไตยและพิพิธภัณฑสถานชาติไทย

พิพิธภัณฑสถานชาติประชาธิปไตยที่ถูกออกแบบให้อยู่ในชั้นใต้ดินของอาคารเพื่อให้อยู่ในจุดที่ใกล้กับทางเข้าออกของอาคารทำให้พิพิธภัณฑสถานสามารถเข้าถึงได้ง่ายต่อผู้ที่ให้ความสนใจในการเข้าชม แต่หากพิจารณาจากผังของตัวอาคารแล้วจะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑสถานชาติประชาธิปไตยอยู่ในจุดอับสายตาที่ไม่ถูกเช็ดชูหรือให้คุณค่าจนผู้ที่สัญจรผ่านไปมาไม่สามารถมองเห็นได้ แตกต่างจากพิพิธภัณฑสถานชาติไทยและอาคารเครื่องยอดที่อยู่ในจุดที่เห็นได้จากระยะไกล การตั้งในจุดที่สูงที่สุดของอาคารทำให้ผู้คนทั่วไปที่อยู่ทั้งภายนอกอาคารหรือภายนอกรั้วของอาคารรัฐสภาสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งอาจจะท่อนได้ว่าทีมสถาปนิกผู้ออกแบบไม่ได้ให้คุณค่ากับประชาชนหรือประชาธิปไตยมากเพียงพอจึงเลือกที่จะไม่แสดงพื้นที่ที่ถือว่าเป็นพื้นที่สำคัญจุดหนึ่งสำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตยและอาคารรัฐสภาที่ต้องเกี่ยวโยงกับประชาธิปไตยและประชาชนโดยตรง แต่เลือกจะชูสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มองเห็นได้โดยทั่วไป

หากนำคติแบบไตรภูมิมาวางทาบกับอาคารรัฐสภาแล้วจะยิ่งเห็นได้ชัดว่าพื้นที่ของพิพิธภัณฑสถานชาติประชาธิปไตยอยู่ใต้เขาพระสุเมรุหรืออยู่ในนรกภูมิ อันเป็นที่ตั้งของแดนอสูร การจัดวางตำแหน่งของพื้นที่ประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยให้อยู่ในแดนอสูรเช่นนี้จึงสะท้อนแนวคิดและมุมมองของผู้ออกแบบได้เป็นอย่างดีว่าประชาธิปไตยคือที่ที่เต็มไปด้วยโลกียะและการแก่งแย่งชิงดีของเหล่าสัตว์นรกที่ไม่ควรถูกพบเห็นจากสายตาของสาธารณะ และมีแต่ความทุกข์ทรมาน แตกต่างจากพิพิธภัณฑสถานชาติไทยที่มีไว้จัดวางประวัติศาสตร์ชาติที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในการสร้างชาติและอยู่ติดกับโถงรัฐพิธีอยู่ในโลกุตรภูมิอันเป็นภพภูมิของคนดีหรือผู้ที่ได้ประกอบกรรมดีผ่านการบำเพ็ญบารมีมาดีแล้ว

ลักษณะของโถงรัฐพิธี

โถงรัฐพิธีเป็นห้องโถงที่ใช้ประกอบพิธีการเปิดสมัยประชุมสภา โดยพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้เสด็จมาเปิดการประชุมสภา โถงดังกล่าวตั้งภายในส่วนด้านล่างของอาคารเครื่องยอดหรือเจดีย์พระจุฬามณี ในอดีตการจัดรัฐพิธีเปิดสมัยประชุมสภาจะจัดอยู่ในบริเวณโถงชั้นล่างของพระที่นั่งอนันตสมาคม ที่เคยใช้เป็นสถานที่ในการประชุมสภามาก่อน หรือในประเทศอังกฤษที่มีพิธีเช่นนี้ก็นิยมใช้ห้องประชุมของวุฒิสภาในการประกอบพิธี โดยไม่เคยมีห้องสำหรับรัฐพิธีดังกล่าวโดยเฉพาะมาก่อน แต่อาคารสัปปายะสภาสถานนี้ได้มีการสร้างห้องสำหรับรัฐพิธีดังกล่าวโดยเฉพาะขึ้นมาและถูกตั้งไว้ ณ

จุดเกือบสูงสุดของอาคารรัฐสภาที่ไม่ได้มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่หรือห้องที่ใช้ในการประชุมสภาที่สื่อถึงความเกี่ยวข้องกับประชาชนเลย แต่เป็นการให้ผู้แทนประชาชนนอกจากที่ประชุมของตนมารวมกันเพื่อเข้าเฝ้ากษัตริย์ที่อยู่ ณ จุดสูงสุดของตัวอาคารแทน การตั้งโถงรัฐพิธีแยกออกมาเช่นนี้จึงทำให้ไม่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างประชาชนและกษัตริย์ที่กษัตริย์ควรจะเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนผ่านสภาแต่การสร้างห้องรัฐพิธีที่ตั้งอยู่ในส่วนด้านล่างของเจดีย์จุฬามณีที่ประดิษฐานเทวรูปของพระสยามเทวาธิราชเช่นนี้เป็นเสมือนว่ากษัตริย์เป็นผู้มอบอำนาจอธิปไตยนี้ให้แก่ผู้แทนประชาชน

สัญญาของพระสยามเทวาธิราช

การออกแบบในส่วนของโลคูตระที่เลือกจำลองเจดีย์พระจุฬามณีที่ประดิษฐานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มาใช้ในการออกแบบ ตามความเชื่อเรื่องเจดีย์พระจุฬามณีที่ปรากฏอยู่ในไตรภูมิพระร่วงได้อธิบายเพียงว่า พระเจดีย์จุฬามณีเป็นพระเจดีย์ที่ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นที่ 2 จากทั้งหมด 6 ชั้น ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นเดียวกับเมืองไตรตรึงษ์ เมืองของพระอินทร์ เจดีย์องค์นี้เป็นที่เคารพบูชาของพระอินทร์และเทพเทวดานางฟ้า ตั้งแต่กลางองค์ขึ้นไปจนถึงยอดเป็นทอง ประดับด้วยแก้ว 7 ประการ สูง 80,000 วา มีกำแพงทองล้อมรอบ กำแพงแต่ละด้านยาว 160,000 วา เทวดาทั้งหลายจะถือเครื่องดนตรีดีดสีตีเป่าต่าง ๆ มาบรรเลงบูชาถวายพระเจดีย์ทุกวัน³⁶⁵ ในขณะที่มีการกล่าวถึงข้อมูลของพระเจดีย์จุฬามณีว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระโคตมพุทธซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันของศาสนาพุทธไว้ใน 2 คัมภีร์ของศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นข้อมูลความเชื่อของประชาชนไทยศาสนาพุทธ คัมภีร์วิสุทธชนวิลาสินีระบุว่าเป็นที่เก็บพระจุฬา(จุก) และพระเมาลี(มวยผม) ของพระพุทธเจ้าที่ท้าวสักกะหรือพระอินทร์ได้นำเก็บไว้ที่จุฬามณีเจดีย์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังออกผนวช³⁶⁶ และคัมภีร์สมังควิลาสินี ซึ่งเป็นหนึ่งในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่พญาลิไทใช้ในการเรียบเรียงเพื่อแต่งไตรภูมิพระร่วงขึ้น เจดีย์พระจุฬามณีเป็นที่ประดิษฐานของพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระพุทธเจ้าโดยพระอินทร์ตามที่ปรากฏชื่อในคัมภีร์เป็นผู้อุ้มเชิญไปประดิษฐานไว้ที่เจดีย์พระจุฬามณี ณ เทวโลก³⁶⁷

³⁶⁵ กรมศิลปากร, ไตรภูมิภคานบัตถอดความ, (บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์,2555), หน้า 187.

³⁶⁶ คัมภีร์วิสุทธชนวิลาสินี อรรถกถา ขุททกนิกาย อปทาน

³⁶⁷ คัมภีร์สมังควิลาสินี อรรถกถา มหาปรินิพพานสูตร

ถึงแม้ว่าในไตรภูมิพระร่วงจะไม่มีกล่าวถึงเจดีย์พระจุฬามณีว่าเป็นที่ประดิษฐานพระจุฬามณี และพระธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ แต่ความเชื่อว่าเจดีย์พระจุฬามณีเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพุทธได้ปรากฏในความเชื่อโดยแสดงผ่านประเพณีในภาคต่าง ๆ ของไทย เช่น ประเพณีลอยกระทงเพื่อบูชาเจดีย์จุฬามณีของภาคกลาง ประเพณียี่เป็งที่มีการลอยโคมไฟของภาคเหนือ หรือการประดับธงหางไก่ในประเพณีซักพระของภาคใต้ที่เพื่อสื่อถึงว่าเหล่าเทวดาบูชาพระจุฬามณีเจดีย์ เจดีย์พระจุฬามณีจึงเป็นเจดีย์หรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าจากประเพณีหรือการปฏิบัติที่มีต่อพระเจดีย์ การจะสร้างพระเจดีย์จึงเป็นสร้างสิ่งแทนพระพุทธเจ้าหรือแม้แต่การนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประดิษฐานภายในเจดีย์ก็จะเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า

ภาพที่ 77 (ภาพแรก) พระสยามเทวาธิราช (ภาพที่สอง) พระแก้วมรกต
(ภาพที่สาม) พระพุทธสิหิงค์ (ภาพที่สี่) พระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก

ในประเทศไทยมีพระพุทธรูปที่สำคัญและเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไปถึง 3 องค์ ได้แก่ พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรหรือพระแก้วมรกต พระพุทธรูปประจำชาติไทยในปัจจุบัน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพระพุทธรูปประจำกรุงรัตนโกสินทร์ ประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้วซึ่งเป็นวัดประจำพระบรมมหาราชวัง พระพุทธสิหิงค์ พระพุทธรูปประจำพระราชวังสถานมงคล ประวัติของพระพุทธรูปองค์นี้นอกจากจะเป็นพระพุทธรูปประจำวังหน้าที่เหมือนกับการที่พระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปประจำวังหลวงแล้ว พระพุทธรูปองค์นี้ยังมีความเกี่ยวข้องกับคณะราษฎรเป็นอย่างมาก เนื่องจากเคยถูกอัญเชิญไปประดิษฐานเป็นประธานของวัดพระศรีมหาธาตุบางเขน หรือวัดประชาธิปไตยที่สร้างขึ้นและเป็นวัดประจำคณะราษฎร ในช่วงเวลาที่คณะราษฎรให้ความสำคัญกับ

พระพุทธสิหิงค์นี้เอง มีการจำลองพระพุทธสิหิงค์ไปประดิษฐานตามต่างจังหวัด³⁶⁸ พระพุทธรูปองค์นี้นอกจากจะมีความเชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์แล้ว ยังมีความต่อเนื่องถึงคณะราษฎร และมีความใกล้ชิดกับประชาชนในต่างจังหวัดจากการจำลองไปประดิษฐานในต่างจังหวัดอีกด้วย นอกจากนี้ พระพุทธรูปองค์สำคัญในข้างต้นแล้ว ยังมีพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งที่มีความสำคัญกับประเทศในปัจจุบัน คือพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับความนิยมในการนำเป็นแบบจำลองในการหล่อพระพุทธรูปมากที่สุดในประเทศ เนื่องจากได้รับการยอมรับว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะงดงาม โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบของพระพุทธชินราชมาเป็นพระประธานในวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดที่เป็นเสมือนวัดประจำพระราชวังดุสิต

การยกประวัติความสำคัญของพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ในข้างต้นเพื่อจะแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีพระพุทธรูปที่มีอายุเก่าแก่และเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในประเทศ ในขณะที่การออกแบบของทีมนสถาปนิกได้เลือกเอาพระสยามเทวาธิราชมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานอยู่ในพระเจดีย์ในส่วยยอดของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานที่ย้ายมาจากเจดีย์จุฬามณี ตามประวัติของพระสยามเทวาธิราชเป็นองค์รูปเคารพที่รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น เมื่อแรกสร้างนั้นพระสยามเทวาธิราชอยู่ในสถานะของการเป็นเทวดารักษาเศวตฉัตร ต่อมาเมื่อเริ่มมีการแบ่งเขตแดนที่ชัดเจนกับอังกฤษ และแนวคิดเรื่องความเป็นรัฐชาติแบบตะวันตก รัชกาลที่ 4 จึงทรงเปลี่ยนสถานะให้เป็น ‘เทวดาประจำรัฐสยาม’ ซึ่งเป็นเทวดาที่มีอำนาจสูงสุดเหนือเทวดาองค์อื่น ๆ ที่เคยมีมาและมีหน้าที่ในการควบคุมผีและเทวดาอื่น ๆ จึงทำให้พระสยามเทวาธิราชเป็นเทวดาองค์แรกที่อยู่ประจำรัฐสยาม รวมถึงเป็นเทวดาที่มีสถานะเหนือกว่าเทวดาที่เคยปรากฏอยู่ในรัฐสยาม³⁶⁹ การเปลี่ยนสถานะให้พระสยามเทวาธิราชกลายเป็นเทวดาประจำรัฐสยามจึงเป็นการแสดงเจตนาของรัชกาลที่ 4 ในการเปลี่ยนแปลงสถานะกษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์ที่เดิมมีอำนาจเหนือหัวเมืองและประเทศราชอย่างหลวม ๆ ให้มีสถานะเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือกว่าเจ้าเมืองประเทศราชอย่างชัดเจน นอกจากนี้ประวัติความเป็นมาของพระสยามเทวาธิราชที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของกษัตริย์สยามแล้ว ในแง่ของการเป็นเทวรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำประเทศ พระสยามเทวาธิราชถูกประดิษฐานภายในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่เมื่อสร้างเสร็จ และเปิดให้ประชาชนทั่วไปเห็นองค์จริงครั้งแรกในงานฉลอง

³⁶⁸ ดูเพิ่มเติมในบทความ พระพุทธสิหิงค์ รัชกาลที่ ๑ กับการเมืองไทยสมัยคณะราษฎร ทศวรรษ ๒๔๗๐-๔๐ โดย วิศรุต บวงสรวง

³⁶⁹ ดูเพิ่มเติมใน วิทยานิพนธ์เรื่อง สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช การวิเคราะห์และตีความหมายเชิงมนุษยวิทยาของ วีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์

การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 พระสยามเทวาธิราชจึงเป็นเทวรูปที่ประชาชนคนไทยรู้จักหรือมีความรู้สึกผูกพันในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของประเทศน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ที่ได้ยกประวัติโดยย่อมาในข้างต้น

การประดิษฐานพระสยามเทวาธิราชในส่วนของอาคารเครื่องยอดเป็นการแสดงความอ่อนแอของการมีสถานะเป็นเทวรูปในพื้นที่ของพระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เนื่องจากการที่ทีมสถาปนิกได้อธิบายถึงความตั้งใจอย่างชัดเจนในการออกแบบว่าอาคารรัฐสภาแห่งนี้เป็นเหมือนห้องพระแห่งชาติ การเลือกเทวรูปมาประดิษฐานจึงเป็นการออกแบบที่ขัดแย้งกับแนวคิดในการออกแบบเอง รวมถึงการเมืองที่แฝงอยู่ในพระสยามเทวาธิราชที่เกี่ยวข้องกับการเป็นรัฐรวมศูนย์อีกด้วย

ลัญจนะของห้องพระสุริยันและห้องพระจันทร์

ในการออกแบบห้องประชุมของ ส.ส. และห้องประชุม ส.ว. ให้แยกออกจากกันจากข้อกำหนดของคณะกรรมการในการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ทีมสถาปนิกได้เลือกนำเอาเรื่องของการโคจรรอบเขาพระสุเมรุของพระอาทิตย์และพระจันทร์มาใช้ในการออกแบบห้องประชุมทั้งสองให้อยู่ในด้านข้างของอาคาร ซึ่งเป็นการจัดวางตำแหน่งที่สอดคล้องกับในไตรภูมิ

ภาพที่ 78 (ภาพซ้าย) พระจันทร์ (ภาพขวา) พระอาทิตย์

(ที่มาภาพ: <http://oknation.nationtv.tv/blog/buzz/2013/02/06/entry-1>)

ความหมายของพระอาทิตย์และพระจันทร์ในไตรภูมิ มีสถานะเป็นเทพบุตร การส่องแสงของพระอาทิตย์เกิดจากการที่พระอาทิตย์ใช้เกวียนทองเป็นพาหนะลากด้วยม้าสินธพจำนวน 1,001 ตัว และพระจันทร์ใช้เกวียนแก้วมณีเป็นพาหนะลากด้วยม้าสินธพจำนวน 500 ตัว โดยที่ทั้งสองจะโคจรอยู่ในระหว่างกำแพงจักรวาลและเขายุคันธร (เป็นเขา 1 ใน 7 ของภูเขาสัตตบริภัณฑ์ ที่ตั้งล้อมรอบ

เขาพระสุเมรุสลับกับแม่น้ำสีทันดรมหาสมุทร) แสงสว่างของพระอาทิตย์และพระจันทร์จึงมีขอบเขตของความสว่างเพียงแค่อุดเขาอัญชันเท่านั้น โดยที่พระอาทิตย์จะเคลื่อนตัวไปเทียบเขาพระสุเมรุด้วยระดับความสูงที่เสมอกับยอดเขาอัญชัน ส่วนพระจันทร์จะเคลื่อนตัวไปเทียบเขาพระสุเมรุในระดับที่ต่ำกว่าพระอาทิตย์ 1 โยชน์ โดยทั้งสองจะเคลื่อนตัวรอบเขาพระสุเมรุตลอดเวลา ในไตรภูมิมีการเปรียบเทียบระหว่างพระอาทิตย์และพระจันทร์ว่า พระอาทิตย์เหมือนโคมไฟใหญ่และมีไส้และน้ำมันเป็นพันเท่าของพระจันทร์ และโคจรเร็วกว่าพระจันทร์วันละ 90,000 โยชน์ พระอาทิตย์จึงมีรัศมีเหมือนแก้วให้ความรู้สึกร้อนแรง ส่วนพระจันทร์เหมือนโคมไฟดวงเล็กที่มีไส้และน้ำมันเพียงหนึ่งเท่าของพระอาทิตย์³⁷⁰

จากคำอธิบายของไตรภูมิในข้างต้นจะเห็นถึงพลังที่เหนือกว่าของพระอาทิตย์ต่อพระจันทร์ โดยสอดคล้องกับการที่สถาปนิกออกแบบให้ห้องประชุม ส.ส. มีขนาดใหญ่กว่าห้องประชุม ส.ว. นอกจากในแง่ของการใช้สอยประโยชน์เรื่องพื้นที่ที่จำนวนสมาชิกของ ส.ส. มีมากกว่า ส.ว. แล้ว ในแง่ของนัยยะทางการเมืองยังสื่อให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของทีมสถาปนิกต่อ ส.ส. ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนในการปกครองประเทศ

สัญลักษณ์ของลานพระราชพิธีไทยและลานประชาชน

การออกแบบลานพระราชพิธีไทยของทีมสถาปนิกได้นำเอาแท่นบันฑุกัมพล อันเป็นที่ประทับของพระอินทร์มาใช้เป็นการออกแบบ เพื่อสื่อถึงการให้ลานพระราชพิธีไทยเป็นพื้นที่ชุมนุมของเหล่าเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ รวมถึงมีความต้องการสื่อถึงพระอินทร์ที่ผู้ที่ได้ดำรงตำแหน่งจะต้องสะสมกรรมดี มีหน้าที่ในการสร้างความสงบสุขให้กับโลก และเมื่อโลกเกิดความวุ่นวาย แท่นบันฑุกัมพลจะมีความแข็งเหมือนหินทันทีจากที่เดิมมีความอ่อนนุ่ม เพื่อส่งสัญญาณถึงพระอินทร์ในทราบถึงความลำบากที่เกิดขึ้นในโลกมนุษย์ ส่วนแท่นบันฑุกัมพลหรือแท่นปณฑุกัมพลในไตรภูมิพระร่วงนั้น เป็นแท่นศิลาแก้วสีแดงที่ตั้งอยู่ในสวนบุณฑริกในทิศตะวันออกเฉียงเหนือของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีการกล่าวถึงความเชื่อเรื่องความแข็งและความอ่อนนุ่มของแท่นแตกต่างกันไปจากความเชื่อของทีมสถาปนิก เพราะแท่นนี้จะอ่อนนุ่มเพราะพระอินทร์ประทับ และจะคงรูปตามเดิมเมื่อพระอินทร์ประทับยืนจากแท่น

³⁷⁰ กรมศิลปากร, ไตรภูมิภูมิกถาฉบับถอดความ, (บริษัท เอ็ดดิสัน เพรส โปรดักส์, 2555), หน้า 80-251.

เมื่อตีความหมายของการออกแบบของทิมสถาปนิกแล้ว จึงสามารถอนุมานได้ว่าในพื้นที่ของลานประชาชนแห่งนี้ ส.ส. และ ส.ว. มีสถานะเป็นเหมือนพระอินทร์ที่ได้ผ่านการสะสมการทำความดีมาก่อนจึงส่งผลให้ได้ดำรงตำแหน่งเป็น ส.ส. และ ส.ว. และเมื่อประชาชนได้รับความเดือดร้อน การเดินทางมาถึงของประชาชนในพื้นที่แห่งนี้เพื่อเป็นการส่งสัญญาณถึงความเดือดร้อนที่ตนเผชิญอยู่ให้กับ ส.ส. และ ส.ว. ทราบ เพื่อให้ ส.ส. และ ส.ว. เป็นผู้แก้ไขปัญหให้กับประชาชน

ในขณะที่ลานประชาชนนั้นเป็นลานที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกสำหรับรองรับการชุมนุมของประชาชน เช่น ร้านค้า ห้องน้ำ เป็นต้น แต่ก็ยังเป็นลานที่ถูกออกแบบให้มีการแยกพื้นที่กับลานประชาธิปไตย แม้จะมีการจัดลานประชาธิปไตยให้ ส.ส. และ ส.ว. มารับคำร้องของประชาชนได้ก็ตาม แต่การที่จัดพื้นที่ให้แยกกันออกมาเช่นนี้จะทำให้ ส.ส. ซึ่งควรเป็นตัวแทนของประชาชน เมื่อถูกเลือกเข้าไปในสภาแล้วกลับถูกแยกขาดออกจากประชาชน การพบปะกันจึงต้องพบปะในสถานที่ที่ออกแบบให้เทวดาจากภพภูมิหนึ่ง ลงมาพบกับประชาชนที่มาจากอีกภพภูมิหนึ่ง อาจจะกล่าวได้ว่าแม้จะอยู่ในพื้นที่เดียวกันอย่างลานประชาธิปไตย แต่พื้นที่แห่งนี้ได้กำหนดสถานะระหว่าง ส.ส. ตำแหน่งที่ได้รับเลือกมาจากประชาชนให้มีสถานะเป็นเสมือนพระอินทร์ที่ลงมาจากสวรรค์เพื่อช่วยเหลือมนุษย์ ในขณะที่ประชาชนที่จะมายื่นหนังสือต่อ ส.ส. ซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจตามระบอบประชาธิปไตยมีสถานะที่ต่ำกว่า ส.ส. จากการเป็นเพียงมนุษย์โลกซึ่งสะสมกรรมดีน้อยกว่าพระอินทร์ (ส.ส.) ที่จะต้องรอรับความช่วยเหลือจาก ส.ส. ตามแนวคิดของการออกแบบลานประชาธิปไตยที่ไม่สะท้อนความเท่าเทียมแบบประชาธิปไตย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.4 เรื่องพื้นที่กับรัฐสภาสปปายะสภาสถาน

แม้ว่าอุดมการณ์ทางการเมืองของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จะสิ้นสุดลงในเวลาอันสั้น เพียงระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2490 และสถาปัตยกรรมที่สร้างโดยคณะราษฎรอย่าง หมุดคณะราษฎร ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า ถูกทำให้หายไป รวมถึงการอ่อนกำลังลงของการอธิบายความหมายของวัตถุที่ถูกสร้างโดยคณะราษฎรอย่าง อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย หรือสัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของประเทศในยุคของคณะราษฎร แต่นัยยะทางการเมืองของพระที่นั่งอนันตสมาคมยังคงอยู่

เมื่อวิเคราะห์แล้วจะพบว่าสถาปัตยกรรมหรือสัญลักษณ์ทางการเมืองของคณะราษฎรไม่ได้มีความสำคัญหรือนัยยะทางการเมืองเท่ากับพระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งถูกใช้เป็นกองบัญชาการของ

คณะราษฎรในเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง สำหรับในประเทศไทยแล้วคงไม่มีอาณาบริเวณใดที่แสดงความรุ่งเรืองของระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้ดีเท่ากับลานพระบรมรูปทรงม้าและพระที่นั่งอนันตสมาคมได้อีกแล้ว การก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมเพื่อให้เป็นท้องพระโรงของพระราชวังดุสิตเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองที่สำคัญของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่แสดงความรุ่งเรืองสูงสุดของระบอบ ถึงแม้จะมีการใช้พระที่นั่งแห่งนี้บ่อยครั้ง เนื่องจากการที่พระที่นั่งแห่งนี้ก่อสร้างแล้วเสร็จภายหลังการสวรรคตของรัชกาลที่ 5 แต่พื้นที่แห่งนี้ก็แสดงความพัฒนาของประเทศที่อยู่ภายใต้การปกครองของกษัตริย์ การเข้ายึดพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นกองบัญชาการและที่กักขังพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ของคณะราษฎรได้ทำให้นัยยะทางการเมืองของพระที่นั่งแห่งนี้เปลี่ยนไปตลอดกาล องค์พระที่นั่งได้สะท้อนภาพทรงจำทางการเมืองถึง 2 นัยยะ ถึงแม้ว่าตามข้อสังเกตของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ต่อขนาดของหมุดคณะราษฎร ที่มีขนาดเล็กก็เพื่อให้กลมกลืนไปกับลานพระบรมรูปทรงม้า เป็นการแสดงความกลมกลืนระหว่างสถาบันกษัตริย์และรัฐของคณะราษฎร³⁷¹

ถึงแม้จะมีการสร้างภาพจำของ ‘วันพระราชทานรัฐธรรมนูญ’ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 โดยรัชกาลที่ 7 ขึ้นภายในพระที่นั่งแห่งนี้ การที่ต่อมามีการสร้างอาคารรัฐสภา อุทุมพร เป็นรัฐสภาแห่งใหม่เพื่อย้ายห้องประชุมสภาออกจากองค์พระที่นั่งอนันตสมาคม ใน พ.ศ. 2517 ก็ตาม แต่การที่ยังคงมีการจัดรัฐพิธีเปิดสมัยประชุมสภา ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมเช่นเดิมก็เป็นการเชื่อมโยงถึงการที่พระที่นั่งของพระมหากษัตริย์ถูกเข้าใช้โดยประชาชน

การก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ภายนอกเขตพระราชฐานและการย้ายสถานที่เปิดสมัยประชุมสภาไปด้วยจะเป็นการคืนความศักดิ์สิทธิ์ของพระที่นั่งให้กลับไปอยู่แต่เพียงการที่พระที่นั่งแห่งนี้เป็นพื้นที่ของพระมหากษัตริย์ เป็นการคืนความหมายให้กับพื้นที่แห่งนี้

พระที่นั่งอนันตสมาคมไม่ได้สะท้อนเพียงภาพเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองเท่านั้น แต่ยังสะท้อนภาพช่วงเวลาตกต่ำของสถาบันพระมหากษัตริย์ ถึงแม้ว่าต่อมามีความพยายามในการอธิบายวาทกรรม ‘ชิงสุกก่อนห่าม’ ต่อการกระทำของคณะราษฎร และการกล่าวถึงความพยายามของกษัตริย์ในการทดลองระบอบการปกครองแบบใหม่ก่อนที่จะถูกนำมาใช้ อย่างการสร้างเมืองดุสิตธานี เพื่อเป็นเมืองจำลองในการทดลองระบอบประชาธิปไตยของรัชกาลที่ 6 พระราชดำริให้มีการร่าง

³⁷¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), หน้า 88.

รัฐธรรมนูญขึ้นของรัชกาลที่ 7 และพระราชวินิจฉัยถึงความไม่พร้อมของประชาชนต่อระบอบการปกครองนี้ นอกจากนี้ยังมีการตีพิมพ์หนังสือทางการเมือง หรือแม้แต่เนื้อหาในงานวรรณกรรมของฝ่ายกษัตริย์นิยมเพื่อโจมตีและสร้างคำอธิบายในแง่ลบกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ขึ้น³⁷²

ผลของการสร้างวาทกรรมทางการเมืองและเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงหลังนี้จะชี้ให้เห็นถึงชัยชนะของฝ่ายสนับสนุนสถาบันกษัตริย์ต่อคณะราษฎร แต่การใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นโถงรัฐพิธีเปิดสมัยประชุมสภาก็ยังคงเป็นภาพตอกย้ำถึงจุดตกต่ำของสถาบันกษัตริย์อยู่ดี การคืนพื้นที่รัฐสภาอุทองใน ให้กับสำนักพระราชวังและการย้ายสถานที่เปิดสมัยประชุมสภาจึงจะเป็นการคืนสถานะภาพอันศักดิ์สิทธิ์ให้กับสถาบันกษัตริย์อีกครั้ง

ภาพที่ 79 ภาพวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ที่มาของภาพจำลองการพระราชทานรัฐธรรมนูญ (ที่มาภาพ: <https://www.aroundonline.com/constitution-day/>)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ในขั้นเบื้องต้นของการออกแบบ เราจะพบว่าอาคารรัฐสภาแห่งนี้ถูกสร้างให้มีความหมายของการเป็นศาสนสถานของศาสนาพุทธจากทีมสถาปนิกที่ออกแบบ นอกจากการออกแบบให้มีอาคารรูปทรงเจดีย์ที่ยอดของอาคารรัฐสภาแล้ว การเลือกใช้คำว่า ‘สัปปายะสภาสถาน’ ยังเป็นการนิยามความหมายหรือคาดหวังให้สถานที่แห่งนี้เป็นเสมือนพื้นที่ของศาสนาพุทธ แต่เราจะพบว่าการพยายามสร้างให้สถานที่นี้เป็นสถานที่แห่งความสงบ สบาย ตามความหมายของคำว่า สัปปายะ ไม่อาจลบแทนที่ความหมายที่มีอยู่เดิมของสิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่าอาคารรัฐสภาได้ การที่อาคารรัฐสภาแห่งนี้ไม่ใช่

³⁷² ดูเพิ่มเติมใน มรดกประดิษฐกรรม “เรื่องเล่า” ของฝ่ายกษัตริย์นิยม ใน หนังสือ ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ: ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิรูปกษัตริย์สยาม (พ.ศ. 2475-2500) โดย วัลลพ ใจจริง

สิ่งปลูกสร้างที่เป็นอาคารรัฐสภาแห่งแรกของประเทศย่อมทำให้ความหมายและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับรัฐสภาเดิมกลายเป็นความหมายหนึ่งที่แฝงอยู่ในอาคารรัฐสภาแห่งนี้ด้วย

ความพยายามในการสร้างให้อาคารรัฐสภาเป็นพื้นที่ทางศาสนาไม่อาจทำให้รัฐสภาแห่งนี้ผลิตการเมืองที่มีศีลธรรมขึ้น การสร้างสถาปัตยกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ไม่อาจเปลี่ยนให้พื้นที่ของอาคารรัฐสภาแห่งนี้เป็นที่ของศาสนาสถานได้จริง เนื่องจากการใช้สอยภายในของอาคารรัฐสภายังคงเป็นพื้นที่ของสำนักงานและห้องประชุมสภาของประเทศ การถ่ายทอดการประชุมสภาซึ่งเป็นภาพแห่งการถกเถียงของตัวแทนประชาชนไม่ได้ส่งเสริมให้ภาพของการเมืองที่สงบเกิดขึ้นได้ในความทรงจำของผู้คน

นอกจากการเมืองที่ปรากฏในพื้นที่ที่ก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมไทยประเพณี เป็นพื้นที่ที่โดดเด่นที่สุดของอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถานแห่งนี้แล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่แตกต่างไปจากรัฐสภาเดิมที่เคยมีมาคือการเมืองที่มีพื้นที่รองรับประชาชน เมื่อศึกษาในขั้นตอนการประกวดแบบที่มีการกำหนดให้พื้นที่ของรัฐสภาที่กำหนดให้สามารถเข้าถึงได้จากประชาชนทุกกลุ่ม แบบของอาคารรัฐสภาที่มีการออกแบบพื้นที่ให้ประชาชนสามารถเข้ามาถึงได้โดยสะดวก จากการออกแบบให้อาคารรัฐสภาแห่งนี้ไม่มีการสร้างรั้วขึ้น มีแต่เพียงแนวต้นไม้และคูน้ำในการแสดงอาณาเขตพื้นที่ของรัฐสภาเท่านั้น ส่วนวิธีการเดินทางเพื่อเข้าถึงรัฐสภาก็มีการอำนวยความสะดวกมากขึ้น ทั้งจากถนนสามเสนและถนนทหาร ท่าเรือเกียกกายที่อยู่ติดกับอาคารรัฐสภาฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และการสร้างสถานีรถไฟฟ้านอกจากนี้แล้ว ในแบบของอาคารรัฐสภายังมีการออกแบบลานประชาชนเพื่อรับรองการประชุมของประชาชนโดยเฉพาะอีกด้วย

การออกแบบพื้นที่ในส่วนของลานประชาชนเพื่อรองรับการประชุมของประชาชนโดยเฉพาะนั้น เป็นการออกแบบเพื่อตอบสนองต่อเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงก่อนการประกวดแบบอาคารรัฐสภาเกียกกายในปี พ.ศ. 2552 ซึ่งเริ่มมีการจัดการชุมนุมทางการเมืองอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่ส่งผลโดยตรงต่อแนวคิดการออกแบบของทีมสถาปนิกที่มีมุมมองต่อการเมือง ถึงแม้ทีมสถาปนิกจะนำเสนอส่วนของอาคารเครื่องยอดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นวิธีแก้ปัญหาทางการเมืองที่ทีมสถาปนิกมองว่าเกิดจากการขาดศีลธรรมของคน แต่ถ้ามองในภาพเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น การจัดพื้นที่เพื่อรองรับการจัดการชุมนุมภายในรัฐสภาเป็นการออกแบบพื้นที่ที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์ทางการเมืองโดยตรงมากกว่า

เมื่อทบทวนประวัติศาสตร์การชุมนุมในประเทศไทยจะพบว่าการจัดการชุมนุมทางการเมืองในปี พ.ศ. 2547 ไม่อาจนับได้ว่าเป็นการชุมนุมทางการเมืองครั้งแรกในประเทศไทย สิทธิในการชุมนุมสาธารณะของประชาชนได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2490 มาตรา 23³⁷³ ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่จะมีการดำเนินการก่อสร้างอาคารรัฐสภา อุทงใน จึงอาจกล่าวได้ว่าการจัดการชุมนุมทางการเมืองยังไม่ได้รับการให้ความสำคัญในแง่ของการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อมองจากการออกแบบพื้นที่ของรัฐสภา อุทงใน ในขณะที่ประเทศไทยมีการจัดการชุมนุมทางการเมืองมาโดยตลอด จะพบว่าสถานที่ในการจัดการชุมนุมทางการเมืองได้มีการจัดขึ้นในหลายสถานที่ เช่น สนามหลวง ถนนราชดำเนิน หน้าอาคารรัฐสภา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ สวนลุมพินี หน้าทำเนียบรัฐบาล เป็นต้น

การออกแบบพื้นที่รองรับการชุมนุมขึ้นในรัฐสภานอกจากจะเป็นการออกแบบพื้นที่ให้การชุมนุมทางการเมืองเป็นกระบวนการทางการเมืองแบบทางการขึ้นแล้ว ในอีกแง่หนึ่งก็เป็นพื้นที่ที่เข้าไปควบคุมความหมายของการจัดพื้นที่ในการชุมนุมในสถานที่ที่เคยจัดหรือนอกเหนือจากที่เคยจัดว่าเป็นการชุมนุมที่ไม่สงบ ประกอบกับการตราพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งมีการระบุนการห้ามการชุมนุมสาธารณะภายในพื้นที่ของรัฐสภา แต่สามารถจัดการชุมนุมขึ้นในพื้นที่ที่มีการจัดสถานที่เพื่อใช้สำหรับการชุมนุมได้³⁷⁴

การมีอยู่ของลานประชาชนในอาคารรัฐสภาจึงเป็นการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในประเทศภายใต้กรอบของการออกแบบพื้นที่ทางกายภาพ ทั้งการเดินทางของผู้ชุมนุม ขนาดพื้นที่ในการชุมนุม รวมทั้งแนวทางในการเรียกร้องของผู้ชุมนุมที่จะต้องส่งตัวแทนเพื่อยื่นหนังสือข้อเรียกร้องของการชุมนุมในลานประชาธิปไตยตามการออกแบบของทีมสถาปนิก

³⁷³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2490 บัญญัติเรื่องการชุมนุมไว้ว่า “มาตรา 23 บุคคลย่อมมีเสรีภาพโดยบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งตัวบทกฎหมาย”

³⁷⁴ พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๘ มาตรา 7 วรรค 2 ระบุว่า “การจัดการชุมนุมสาธารณะภายในพื้นที่ของรัฐสภา ทำเนียบรัฐบาล และศาลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีการจัดให้มีสถานที่เพื่อใช้สำหรับการชุมนุมสาธารณะภายในพื้นที่นั้น”

บทที่ 5

บทสรุป

ผลของการศึกษาเรื่องการเมืองสถาปัตยกรรมของรัชกาลไทย อาจสรุปได้อย่างสั้นที่สุดว่า ‘สถาปัตยกรรมของสถานที่ทำการรัชกาลไทยเป็นภาพสะท้อนหนึ่งทางการเมือง’ โดยมีพัฒนาการของอาคารที่ทำการรัชกาลไทยเป็นภาพแสดงการเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทย และอาคารรัชกาลสัปปายะสถาน ซึ่งเป็นที่ทำการอาคารรัชกาลแห่งใหม่ของประเทศ มีสถาปัตยกรรมแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อนชัยชนะของฝ่ายอนุรักษนิยมต่อฝ่ายประชาธิปไตย

สิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบจากการศึกษาในงานวิจัยนี้คือ การที่สถาปัตยกรรมเป็นพื้นที่การต่อสู้ทางการเมือง ผู้มีอำนาจตระหนักถึงการมีอยู่ของการเมืองในสถาปัตยกรรมมาอยู่เสมอ และมีการใช้สถาปัตยกรรมเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการสื่อสารมาโดยตลอด ทั้งในช่วงระบอบศักดินา ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบอบประชาธิปไตย

สถาปัตยกรรมของสถานที่ประชุมปรึกษาราชการแผ่นดินในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์หรือในช่วงรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี ซึ่งแฝงไว้ด้วยของฐานานุศักดิ์เพื่อแสดงสถานะภาพทางสังคมของกษัตริย์ที่อยู่เหนือบุคคลอื่นในสังคม สะท้อนแนวคิดเรื่องคติการเป็นเทวราชา พระมหากษัตริย์เป็นร่างอวตารของพระนารายณ์ สถานที่อยู่และที่ทำงานของกษัตริย์จึงเป็นเสมือนที่อยู่ของเทวดา โดยสถานที่ประชุมในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์จะปรากฏขึ้นเพียงในพระบรมมหาราชวังเท่านั้น ได้แก่ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในหมู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบัญชาพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระที่นั่งสนามจันทร์ ในหมู่พระมหามณเฑียร

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นช่วงจุดเปลี่ยนที่สำคัญของสถาปัตยกรรมของสถานที่ประชุมฯ เนื่องจากการเข้ามาของวิทยาการของชาติตะวันตก โดยเฉพาะในด้านสถาปัตยกรรมและด้านเทคโนโลยี เรือกลไฟที่ปรากฏเข้ามาในช่วงรัชกาลที่ 4 ทำให้การเดินทางมีความสะดวกมากขึ้น ในช่วงเวลานี้จึงมีการสร้างพระราชวังที่ประทับของพระมหากษัตริย์ขึ้นในต่างจังหวัด สถานที่ประชุมฯจึงมีการเคลื่อนย้ายไปตามพระราชวังต่าง ๆ ตามการเสด็จประพาส ประกอบกับอิทธิพลของ

สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ทำให้พระราชวังที่ถูกสร้างขึ้นในต่างจังหวัดไม่ได้มีสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีอย่างที่เคยเป็นมา แต่มีสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลแบบตะวันตก ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 4 ปรากฏสถานที่ประชุมในต่างจังหวัด ได้แก่ พระราชวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี และพระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี ส่วนในพระบรมมหาราชวัง มีพระที่นั่งอนันตสมาคมภายในพระอภิเนาวนิเวศน์ พระราชมณเฑียรแห่งใหม่ที่โปรดให้สร้างขึ้นตามสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก

ในช่วงต้นของการขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดาของรัชกาลที่ 5 อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงหยุดนิ่งของสถาปัตยกรรมของสถานที่ประชุม เนื่องจากที่รัชกาลที่ 5 ยังทรงพระเยาว์ จึงมีการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มีอำนาจในการตัดสินใจบริหารราชแผ่นดินขึ้น และใช้แก่งสกุณวัน สิ่งก่อสร้างภายในพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่ประชุม

หลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของรัชกาลที่ 5 จึงได้ปรากฏสถานที่ประชุมมากกว่าในยุคใด เนื่องจากเหตุผลทางการเมืองที่ทรงแต่งตั้งองค์กรทางการเมืองขึ้นเพื่อเป็นส่วนช่วยพระองค์ในการปกครอง ได้แก่ เคา์นชิลออฟสเตต รัฐมนตรีสภา ปรีวีเคาน์ซิล เสนาบดีสภา นอกจากองค์กรทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นจะทำให้เกิดความจำเป็นในการใช้สถานที่ประชุมเพิ่มมากขึ้นแล้ว ในสมัยของพระองค์ยังมีการเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่พระราชวังบางปะอิน และการสร้างพระราชวังดุสิตขึ้น โดยสถาปัตยกรรมของสถานที่ประชุมในสมัยนี้จึงมีความหลากหลาย ได้แก่ สถานที่ประชุมซึ่งมีอยู่เดิมแล้วนั้นจะมีสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี ได้แก่ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยฯ ในหมู่พระมหามณเฑียร พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พระที่นั่งวิมานรักษยา พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ส่วนพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวังที่สร้างขึ้นใหม่เกือบทั้งหมดจะมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ได้แก่ ศาลารัฐมนตรีสภา หอพระสมุดวชิรญาณ ยกเว้นพระที่นั่งจักรมหาปราสาทที่มีสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างตะวันตกและสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ส่วนพระราชวังบางปะอินซึ่งเป็นพระราชวังที่โปรดที่จะเสด็จมาแปรพระราชฐานนั้นปรากฏสถานที่ประชุมถึง 2 แห่ง คือ พระที่นั่งวโรภาชพิमानซึ่งมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก และพระที่นั่งเวหาศจำรูญซึ่งมีสถาปัตยกรรมแบบจีน

การเสด็จกลับจากประพาสยุโรปครั้งที่ 2 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างพระราชวังดุสิตขึ้นเป็นสถานที่ประทับแห่งใหม่ สถานที่ประชุมจึงเคลื่อนย้ายตามสถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์มาที่พระราชวังแห่งใหม่นี้ด้วย ในพระราชวังดุสิตปรากฏสถานที่ประชุมซึ่งมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกทั้งหมด ได้แก่ พระที่นั่งวิมานเมฆ พระที่นั่งอัมพรสถาน และพระที่นั่งอภิเชกดุสิต

สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นช่วงที่การเมืองภายนอกประเทศมีอิทธิพลต่อการเมืองภายในประเทศ ลดลง ประกอบกับพระราชานิยมส่วนพระองค์จึงมีการสร้างพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ ในพระราชวังสนามจันทร์ เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีขึ้น ส่วนการเมืองภายในประเทศนั้น เนื่องจากทรงมีพระราชดำริเรื่องการเมืองต่างจากพระราชบิดา องค์กรทางการเมืองในสมัยสมัยพระองค์จึงมีจำนวนน้อยลงซึ่งส่งผลต่อสถานที่ประชุมฯ ให้มีน้อยลงไปด้วย โดยสถานที่ประชุมฯ ที่ปรากฏขึ้นในสมัยนี้ได้แก่ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระที่นั่งอภิเศกดุสิต และพระที่นั่งอนันตสมาคมในพระราชวังดุสิต พระที่นั่งเทวราชสภารมย์ ในพระราชวังพญาไท และพระที่นั่งพิมานปฐม ในพระราชวังสนามจันทร์ ซึ่งพระที่นั่งองค์ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก

ปัญหาด้านการคลังในสมัยรัชกาลที่ 7 ส่งผลโดยตรงต่อสถานที่ประชุมฯ ทำให้ในสมัยนี้มีการสร้างพระราชวังสำหรับเป็นที่ประทับขึ้นเพียงแห่งเดียวคือวังไกลกังวล ซึ่งมีสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่เรียบง่าย นอกจากปัญหาด้านการคลังแล้ว รัชกาลที่ 7 ยังทรงเผชิญกับปัญหาทางการเมืองที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เหตุการณ์นี้ส่งผลให้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไม่ได้ทรงมีอยู่เหนือราษฎรอย่างที่เป็นมา เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองได้เคลื่อนย้ายอำนาจจากพระมหากษัตริย์ให้มาอยู่ที่ประชาชน และประชาชนได้เลือกผู้แทนของตนเข้าไปในระบอบรัฐสภาเพื่อเป็นตัวแทนของตนในการปกครองประเทศ สถานที่ประชุมปรึกษาหารือราชการแผ่นดินจึงเปลี่ยนจากสถานที่ประทับของกษัตริย์ไปอยู่ที่สถานที่ประชุมของผู้แทนราษฎรหรือที่เรียกว่าอาคารรัฐสภา

อาคารรัฐสภาแห่งแรกของประเทศคือพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งคณะราษฎรได้รับพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ 7 ในการใช้พระที่นั่งแห่งนี้ในการเป็นพื้นที่ประชุมของระบอบการเมืองใหม่ แต่เนื่องจากพระที่นั่งอนันตสมาคมไม่ได้ถูกสร้างมาเพื่อใช้ในการเป็นสถานที่ทำงานของคนหมู่มาก จึงมีความพยายามในการสร้างอาคารรัฐสภาขึ้นใหม่ตั้งแต่ครั้งที่พระยาพหลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่แนวคิดการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่พึ่งมาประสบความสำเร็จในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร โดยได้สร้างรัฐสภาแห่งที่ 2 ของประเทศขึ้นในบริเวณใกล้กับพระที่นั่งอนันตสมาคม รัฐสภาแห่งนี้ถูกใช้ประชุมสภาครั้งแรกในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2517

ถึงแม้จะมีสร้างสถาปัตยกรรมคณะราษฎรขึ้นเพื่อรับใช้ในการสื่อสารทางการเมืองของระบอบการปกครองใหม่ของประเทศ แต่การสร้างอาคารรัฐสภา อุทองโน เป็นช่วงระยะเวลาการสร้างที่อุดมการณ์ของคณะราษฎรอ่อนกำลังลง เราจึงไม่พบเห็นสถาปัตยกรรมของคณะราษฎรในอาคารรัฐสภา

อาคารรัฐสภา อุทงในมีสถาปัตยกรรมแบบทันสมัย เป็นความพยายามในการลบลภาพการเป็นรัฐบาลเผด็จการทหารของประเทศที่ปกครองมาอย่างยาวนานต่อเนื่อง โดยได้รับอิทธิพลมาจากรัฐสภาของประเทศบราซิล ซึ่งรัฐสภาแห่งนี้ออกแบบโดยนายพล จุลเสวก ปัญหาความแออัดของอาคารรัฐสภาได้เกิดอีกครั้งกับรัฐสภาแห่งที่ 2 ทำให้มีความจำเป็นในการสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ขึ้นอีกครั้ง

แนวคิดการสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่เริ่มเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2535 จาก นายมารุต บุณนาค ประธานรัฐสภา ในขณะนั้น โดยเริ่มแรกเป็นความพยายามในการหาพื้นที่สร้างรัฐสภาแห่งใหม่ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นวาระการประชุมของประธานรัฐสภาต่อเนื่องมาจนถึง พ.ศ. 2551 ในขณะที่ นายชัย ชิดชอบ ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภา จึงได้ข้อสรุปในการเลือกพื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต ให้เป็นพื้นที่ในการก่อสร้างอาคารรัฐสภาใน พ.ศ. 2551 และได้แบบของรฐสภาสัปปายะสภาสถานเป็นแบบที่ชนะในการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศในปี พ.ศ. 2552

ในขณะที่การคัดเลือกพื้นที่ในการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศที่ใช้เวลากว่า 16 ปี สะท้อนความผันผวนทางการเมืองไทยจากการเปลี่ยนประธานรัฐสภาบ่อยครั้งจึงส่งผลให้มีการตั้งคณะกรรมการในการหาพื้นที่สร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ตามคำริของประธานสภาคนใหม่เสมอ สถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานก็ได้สะท้อนเรื่องราวทางการเมืองไทยเอาไว้หลากหลายเรื่องราว

ในส่วนของอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานซึ่งเป็นอาคารรัฐสภาแห่งที่ 3 ของประเทศ ได้เลือกใช้แนวคิดไตรภูมิซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อในพุทธศาสนาใช้ในการออกแบบอาคารรัฐสภาผ่านรูปทรงเจดีย์ที่ถูกออกแบบให้เป็นสัญลักษณ์ของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่แล้ว การตั้งอาคารทรงเจดีย์ให้อยู่เหนืออาคารรัฐสภา ยังเป็นการออกแบบที่ต้องการสะท้อนว่าแนวคิดของความเชื่อทางศาสนาอยู่เหนือความเชื่อของโลกวิสัย และเมื่อมองในมุมมองของสถาปัตยกรรมในแง่ของการที่สถาปัตยกรรมของอาคารจะเป็นการกำหนดพฤติกรรมของผู้ใช้อาคารแล้ว อาจกล่าวได้ว่าสถาปัตยกรรมแห่งนี้ได้กำหนดให้หลักการของประชาธิปไตยอยู่ภายใต้ข้อกำหนดและความคุมโดยศีลธรรมของพุทธศาสนา

ในขณะที่แบบของอาคารรัฐสภาอาจเป็นเพียงแบบของสถาปัตยกรรมอาคารแห่งหนึ่งที่สำคัญของชาติที่ละเลยต่อการให้พื้นที่ต่อความแตกต่างทางอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและความหลากหลายทางศาสนา แต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2560 ที่ถึงแม้ว่าจะไม่ได้

บัญญัติลงในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 67 ความว่า ‘รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น’ แต่มีการเพิ่มเนื้อหาในวรรค 2 ว่า ‘ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย’ ซึ่งมาตราดังกล่าวเป็นการบ่งบอกถึงการให้ความสำคัญต่อศาสนาพุทธของรัฐไทยเหนือศาสนาใด ๆ ในประเทศ

แม้อาจกล่าวได้ว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่สำคัญและประชากรในประเทศจำนวนมากก็นับถือศาสนาพุทธ แต่อย่างไรก็ดีในสภาวะสมัยใหม่การเมืองการปกครองมักจะถูกแยกออกจากศาสนา กล่าวคือศาสนาไม่ควรเข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองหรือที่เรียกกันว่าเป็นรัฐฆราวาส แม้จะกล่าวว่าอาคารและสถาปัตยกรรมไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองโดยตรง แต่การออกแบบอาคารรัฐสภาอันควรจะเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเองก็สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นประชาธิปไตยยังต้องถูกครอบทับด้วยกรอบคิดทางศาสนาอยู่โดยเฉพาะการสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ของประเทศแนวคิดที่อ้างอิงจากคติแบบไตรภูมิ ที่เป็นกรอบจักรวาลวิทยาแบบพุทธศาสนาและธรรมราชาแบบไทย

เนื้อหาของไตรภูมิที่นอกจากจะเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมผ่านการบรรยายบทลงโทษของผู้ทำกรรมชั่วต่าง ๆ ที่ต้องไปรับผลกรรมในนรกแล้วแล้ว ไตรภูมียังสอดแทรกแนวคิดเรื่องพระยาจักรพรรดิราชผู้เป็นใหญ่เหนือราชาอื่น ๆ ผ่านการเป็นธรรมราชาผู้สะสมทำกรรมดี เป็นผู้รู้แจ้งทางธรรมเหนือผู้ใด พระยาจักรพรรดิราชจึงเป็นผู้อยู่เหนือบุคคลอื่นทั้งหมดในจักรวาลผ่านคำอธิบายเรื่องช่วงเวลาหนึ่งจะมีจักรพรรดิราชเพียงคนเดียวในจักรวาลของไตรภูมิพระร่วง ไตรภูมิจึงเป็นการเชิดชูสถานะของพระมหากษัตริย์ผ่านการดำรงสถานะราชาผู้ทรงทศพิธราชธรรม ให้เป็นผู้มีอำนาจเหนือบุคคลอื่นในสังคม

นอกจากการนำแนวคิดการควบคุมคนในสังคมโดยโทษทางใจอย่างไตรภูมิมาใช้ในการออกแบบแล้ว การเพิ่มพื้นที่ให้รองรับการเข้ามาของประชาชนในรัฐสภาที่เกิดขึ้น เมื่อมองในบริบทของการเมืองเมื่อก่อสร้างอาคารรัฐสภาอาจเป็นการตอบสนองต่อการเมืองในประเทศ แต่พื้นที่ดังกล่าวกลับไม่ได้สะท้อนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่ของรัฐสภาเท่านั้น แต่ยังมีการควบคุมคนที่เข้ามาในรัฐสภาผ่านการกำหนดพื้นที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างชัดเจน โดยเฉพาะ

พื้นที่ชุมนุม ที่ในภายหลังมี พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558 เป็นการควบคุมโดยกฎหมายอีกชั้นหนึ่ง

ในแง่ของสัญญาที่ปรากฏในอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน ที่ถึงจะมีการสร้างสัญญาใหม่ ๆ ขึ้นมาในอาคารรัฐสภาเพื่อให้สอดคล้องกับการออกแบบที่มีแนวคิดมาจากเรื่องไตรภูมิ แต่สัญญาที่สร้างขึ้นใหม่ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ กลับไม่มีพลังในการสื่อสารความหมายในทางการเมืองได้มากกว่าสัญญาพระบรมราชานุสาวรีย์พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สร้างสถานะของรัชกาลที่ 7 ในระบอบการปกครองประชาธิปไตยให้ เป็น ‘บิดาแห่งประชาธิปไตย’ ซึ่งเป็นสัญญาที่สำคัญในการช่วงชิงความทรงจำทางการเมืองและเป็นสถาปัตยกรรมชิ้นหนึ่งที่สำคัญที่แสดงชัยชนะของสถาบันกษัตริย์ต่อคณะราษฎรในการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความทรงจำ

นอกจากชัยชนะในการการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับการเกิดระบอบประชาธิปไตยในไทยแล้ว การย้ายการจัดรัฐพิธีเปิดสมัยประชุมสภามาตั้งอยู่ในโถงรัฐพิธีของอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน ที่ก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่ถูกใช้ในการก่อสร้างพระที่นั่งของพระมหากษัตริย์ในพระบรมมหาราชวังเพื่อแสดงการเป็นผู้มีฐานานุศักดิ์เหนือบุคคลใดในสังคม ยังเป็นการคืนสถานะนี้ต่อภาพจำในการเสด็จมาเปิดสมัยประชุมสภา เสมือนภาพฉายของการย้อนกลับไปสู่ระบอบศักดินาและสมบูรณาสิทธิราชย์ และคืนภาพของการเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระที่นั่งอนันตสมาคมที่ครั้งหนึ่งเคยถูกใช้เป็นกองบัญชาการของคณะราษฎรและเป็นสถานที่ทำงานของตัวแทนประชาชนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ภายใต้ความพยายามในการนำกรอบคิดทางศีลธรรมมาอยู่เหนือการเมืองแบบประชาธิปไตย ประกอบกับรัฐธรรมนูญที่ให้ความสำคัญกับพุทธศาสนา และสถานะทางการเมืองของกษัตริย์ที่กลับมาศักดิ์สิทธิ์อีกครั้งผ่านสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาสปปายะสภาสถาน จึงนำไปสู่ข้อสรุปต่อภาพรวมของรัฐสภาแห่งนี้ว่า เป็นรัฐสภาที่ถูกออกแบบโดยอยู่ภายใต้คติกรรมดีกรรมชั่วแบบไตรภูมิ โดยมีการนำแนวคิดแบบเทวราชากลับมาที่มีความสำคัญเหนือไปกว่าประชาธิปไตยและประชาชน ผู้ที่เข้าไปเป็นสมาชิกสภาคือผู้ที่ได้บำเพ็ญกรรมดีมาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการปกครอง ที่มีเทพเทวดาเป็นผู้ปกครองและมีประชาชนที่อยู่ในโลกภูมิ และนรกภูมิ แม้ทั้งหมดจะอยู่ในจักรวาลเดียวกัน และมีความเกี่ยวข้องกันแต่ก็เป็นความเกี่ยวข้องที่มีระดับขั้นนวรรณะตามแบบฐานานุศักดิ์และจัดให้กลุ่มบุคคลแต่ละกลุ่มอยู่ในคนละภพภูมิกันโดยสะท้อนผ่านการออกแบบพื้นที่การใช้งานของแต่ละกลุ่มคนในแบบของรัฐสภาสปปายะสภาสถาน

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งนอกเหนือไปจากกรอบคิดในการออกแบบอาคารรัฐสภาและพื้นที่โดยรอบแล้ว ก็คือปัญหาของการเข้าถึงและการใช้งานได้จริงของส่วนอาคารและลานต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากปัญหาเรื่องความล่าช้า เพราะหลังจากมีการก่อสร้างแล้ว การก่อสร้างไม่ได้ก่อสร้างตามที่ออกแบบไว้ทั้งหมด มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานของห้องต่าง ๆ จากแบบที่ชนะการประกวดตั้งแต่แรก โดยปัญหาเหล่านี้เกิดจากทั้งความจำเป็นในเรื่องของความปลอดภัย งบประมาณ และ ปัญหาของผู้รับเหมา เช่นอาคารรัฐสภาที่ออกแบบให้ไม่มีกำแพงก็มีกำแพงตั้งขึ้นมาแทนคาน้ำทำให้ทัศนียภาพที่ควรจะมีมองเห็นได้จากประชาชนภายนอกถูกบดบัง การสร้างลานลานประชาธิปไตยและ ลานประชาชนที่ยังไม่สามารถดำเนินการก่อสร้างให้แล้วเสร็จในขณะที่ทำการวิจัย จึงไม่อาจทราบถึงความสามารถในการใช้พื้นที่แห่งนี้ได้ตรงตามแบบตั้งแต่ต้นหรือไม่ เนื่องจากอาจมีการปรับเปลี่ยนทางเข้าออก หรือทำเรือรัฐสภาที่ไม่ได้เปิดให้ประชาชนใช้งานแต่สงวนให้เพียงบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐสภาเท่านั้นที่สามารถเข้าใช้งานได้ จึงอาจส่งผลให้ประชาชนเข้าถึงได้ยากขึ้นทั้ง ๆ ที่มีคะแนนเรื่องการเข้าถึงได้อย่างเป็นสากลถึง 30 คะแนน จากการกำหนดในชั้นการประกวดแบบ จากปัญหาเหล่านี้จึงยังส่งผลให้อาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานแห่งนี้เข้าถึงได้ยาก ไม่โปร่งใส มีความห่างเหินและห่างไกลกับประชาชน รวมถึงขาดความเป็นประชาธิปไตยอยู่

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะพยายามทำความเข้าใจอาคารรัฐสภาสัปปายะสภาสถานผ่านพัฒนาการของสถานที่ทำการอาคารรัฐสภาไทยผ่านพัฒนาการของสถานที่ประชุมและสถานที่ทำการรัฐสภาไทย และแนวคิดเรื่องภาษาสถาปัตยกรรม อิทธิพลทางการเมืองในสถาปัตยกรรม สัณนิษฐาน และแนวคิดเรื่องพื้นที่ ประกอบกับบริบททางการเมืองในช่วงเวลาต่าง ๆ แต่การที่อาคารแห่งนี้ยังคงดำเนินการก่อสร้างอยู่ในขณะที่กำลังดำเนินการวิจัย ประกอบกับอคติของผู้วิจัยที่เกิดจากประสบการณ์ที่มีอันน้อยนิด รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาซึ่งเป็นปกติของโลก อาคารรัฐสภาแห่งนี้จึงยังคงเป็นพื้นที่ให้เข้าไปหาความหมายทางการเมืองที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์

ธรรมศักดิ์ อังศุสิงห์. เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ. บริษัทสถาปนิก 110 จำกัด กลุ่ม ศสร ๗๑๐๑, 2552.

บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด กลุ่ม รัฐส ๔๘๔๘. เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ.(มปป,มปป), 2552.

บริษัท สถาปนิก 49 จำกัด กลุ่ม อสก ๔๙๐๓. เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ. (มปป,มปป), 2552.

หจช., มร. อ./3 0.5 รัฐมนตรีสภา

หจช., มร 50/2 อ.4 องคมนตรี

หจช., มร. 6 ร ล/53 ร ล รัฐมนตรีสภา

หจช., สร.0201.16/16 เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475

หจช., สร.0201.16/16 เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2475

หจช., สร.0201.16/16 เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 วันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2475

หจช., ม - (2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485

หจช., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487

หจช., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2489

หจช., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง ซ่อมพระที่นั่งอภิเศกดุสิตเพื่อเป็นที่ประชุมพลตมสภา วันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2489

หจช., ม(2) สร 0201/225 เรื่อง สถานที่ประชุมสภา วันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2489

หจช., ม-(2) สร0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.

2493

หจช., ม-(2) สร0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 19 กุมภาพันธ์
พ.ศ. 2494

หจช., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 11 กันยายน
พ.ศ. 2494

หจช., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา ธันวาคม พ.ศ. 2494

หจช., ม-(2) สร 0201/332 เรื่อง สร้างพระตำหนักบริเวณท่าवासกร วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2494

หจช., ม-(2) สร 0201/330 เรื่อง การสร้างสภาผู้แทนราษฎรหรือที่ทำการรัฐสภา วันที่ 22 ธันวาคม
พ.ศ. 2494

หจช., ข1/สผ36/1 (3412) วันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2505

หจช., ข1/สผ36/2 (3464) วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2505

หจช., ก/ป7/2505/ทก2 หนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์ วันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2505

หจช., ก/ป7/2506/ทก 2.2 หนังสือพิมพ์สยามนิกร วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2506

หจช., ก/ป7/2508/สผ5 (297) หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2508

หจช., ข/สผ 26/1 (2618) วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2508

หจช., ข1/สผ 21/6 (3126) วันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2508

หจช., ข1/สผ 21/ 7 (3339) วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2508

หจช., ข1/สผ21/ 8 (3874) วันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2508

หจช., ก/ป7/2508/สผ5 (297) วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2508

หจช., ก/ป7/2509/สผ หนังสือพิมพ์หลักเมือง วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2509

หจช., ข1/สผ22/11 (2455) วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2510

หจช., ก/ป1/2511/23 หนังสือพิมพ์สยามรัฐ วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2511

หจช., ข1/ 18 ก.ย. 11 (3342) วันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2511

หจช., ก/ป1/2513/1 หนังสือพิมพ์ชาวไทย วันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2513

หจช., ก/ป1/2513/1 หนังสือพิมพ์สยามรัฐ วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2513

หจช., ก/ป7/2512/12 อนุสาวรีย์ หนังสือพิมพ์ชาวไทย วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2512

หจช., ก/ป7/2512/12 อนุสาวรีย์ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2512

หจช., ก/ป7/2512/12 อนุสาวรีย์ หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2512

หจช., ก/ป1/2517/1 หนังสือพิมพ์ชาวไทย วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2517

หอวชิราวุธานุสรณ์., “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453-2454”.

หอวชิราวุธานุสรณ์., “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ. 2454-2455”.

หอวชิราวุธานุสรณ์., “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2455-2456”.

หอวชิราวุธานุสรณ์., “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ.2456-2457”.

หอวชิราวุธานุสรณ์., “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ.2457-2458”.

หอวชิราวุธานุสรณ์., “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2463-2464”.

หอวชิราวุธานุสรณ์., “จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. พ.ศ.2465-2466”.

หนังสือภาษาไทย

กรมศิลปากร. พระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์, 2514.

กรมศิลปากร. ฐานานุศักดิ์ในงานสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2551.

กรรณิการ์ ต้นประเสริฐ. จดหมายเหตุวังไกลกังวล สมัยรัชกาลที่ 7. กรุงเทพฯ: มติชน. 2546.

กาญจนา แก้วเทพ. การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2552.

กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์. 2557.

กุลลดา เกษบุญชู มีดี. ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ : วิวัฒนาการรัฐไทย. แปลโดย อาทิตย์ เจียมรัตต์ัญญู. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน. 2562.

ข้อกำหนดในการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ ชั้นตอนที่ 1 เลขที่ 19/2552

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองวันพระราชสมภพ 150 ปี ร่วมกับมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์. เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีในรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์. 2557.

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. โครงการศึกษาความเหมาะสมเพื่อการพัฒนา พื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่ (รายงานฉบับสุดท้าย). 2546.

คณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภา. สรุปความเป็นมาของการจัดหาพื้นที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 - 2551. คณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภา รัฐสภา. 2551.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย เรื่อง การสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่ เสนอต่อสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2552.

คำสั่งรัฐสภา ที่ ๗๒/๒๕๕๒ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการตัดสินการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ ลงวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ.2552

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ภาคต้น วันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 - วันที่ 31 ธันวาคม 2471. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2537.

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ภาคปลาย วันที่ 1 มกราคม 2471 - วันที่ 21 ตุลาคม 2475. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนัก

เลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2537.

จุมพล หนิมพานิช. การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ. ๑๒๖๙ (พ.ศ. 2450). พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์. 2519.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์. 2424.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475-2500. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2559.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย 2411-2475. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ. 2523.

ชาตรี ประกิตนทการ. คณะราษฎรฉล่องรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม "อำนาจ". กรุงเทพฯ : มติชน. 2548.

ชาตรี ประกิตนทการ. ความทรงจำและอำนาจบนถนนราชดำเนิน. กรุงเทพฯ :การประชุมนานาชาติเรื่อง ไทยศึกษา ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2551.

ชาตรี ประกิตนทการ. องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย : การสร้างความรู้ในมิติของการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2551.

ชาตรี ประกิตนทการ. ศิลปะ สถาปัตยกรรมคณะราษฎร สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์. กรุงเทพฯ : มติชน. 2552.

ชาตรี ประกิตนทการ. สถาปัตยกรรมไทย หลังรัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๔๙. กรุงเทพฯ: อาน. 2558.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: วิชา. 2554.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษาประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิชา. 2555.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. บทแนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม (Introducing Poststructuralism). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมมติ. 2560.

เด่น วาสิกศิริ. สถาปัตยกรรมพื้นที่ใหม่ หลังยุคสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คอมมอนบุ๊กส์. 2559.

- คำรศดำรงค์ เทวกุล, หม่อมเจ้า. พระประวัติสมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรมพระยา
ภาณุพันธุวงศ์วรเดชฯ. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. 2472.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. ความทรงจำ. กรุงเทพฯ: มติชน. 2546.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. นิทานโบราณคดี, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บรรณาการ. 2543.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕ เรื่องสถานที่แล้วตฤซึ่งสร้างใน
รัชกาลที่ ๔. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. 2465.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๖ เรื่องตำนานวังเก่า. พระนคร:
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. 2474.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕. กรุงเทพฯ:
ไทยควอลิตี้บุ๊คส์ (2006). 2559.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. เรื่องพระราชานุกิจ. พระนคร: กรมศิลปากร. 2489.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ
งานทางปกครองของพระองค์. พระนคร: กรมมหาดไทย. 2505.
- ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔. กรุงเทพฯ:
บริษัทพิมพ์ดี. 2547.
- ธงชัย วินิจจะกุล. โฉมหน้าราชาชาตินิยม. นนทบุรี: ฟาเดียวกัน. 2559.
- ธงทอง จันทรางศุ. พระที่นั่งอนันตสมาคม. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์. 2530.
- ธนาวิ โชติประดิษฐ. ปฏิบัติการความทรงจำของภาพ: พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระ
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่หน้ารัฐสภา. ในเอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัย
มนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ 11, หน้า 7-21. 8-9 กันยายน 2560 ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ ประสานมิตร.
- ธีรยุทธ บุญมี. การปฏิวัติสังคมศาสตร์ของโซซูร์ เส้นทางสู่โพสตีโมเดิร์นนิสม์. กรุงเทพฯ: วิชาษา. 2551.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, บรรณาธิการ. ความ(ไม่)เป็นสมัยใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและย้อนแย้งของไทย.
กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์. 2560.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม. รัฐ และรูปการ

จิตสำนึก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน. 2557.

แตงน้อย ศักดิ์ศรี. หม่อมราชวงศ์. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สำนักพระราช
เลขาธิการ. 2537.

แตงน้อย ศักดิ์ศรี. หม่อมราชวงศ์. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: สำนักพระราช
เลขาธิการ. 2537.

แตงน้อย ศักดิ์ศรี. หม่อมราชวงศ์. พระอภิเนาว์นิเวศน์ พระราชนิเวศน์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: มติชน. 2549.

แตงน้อย ศักดิ์ศรี. หม่อมราชวงศ์. ไชแสง ศุขะวัฒน์ และ ผุสดี ทิพทัส. สถาปัตยกรรม
พระบรมมหาราชวัง เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชเลขาธิการ. 2531.

บัณฑิต จุลาคัย, พีรศรี โปวาทอง และรัชดา โชติพานิช. วังสวนดุสิต. กรุงเทพฯ: มติชน. 2557.

ประกาศสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เรื่อง การแจ้งออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อม
อาคารประกอบ โดยวิธีพิเศษตามประกาศสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 4
มิถุนายน 2552 ประกาศคณะกรรมการตัดสิน เรื่อง การประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่
ขั้นตอนที่ 1 (รอบแรก จำนวน 10 ราย)

ประพัฒน์ ตรีณรงค์. พระประวัติและผลงานสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพฯ: สามลดา. 2555.

ประเสริฐ ปัทมะสุนทร. รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (๒๔๗๕-๒๕๑๗). กรุงเทพฯ : กลุ่ม "รัฐกิจเสรี".
2517.

พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง. พระราชวังบางปะอิน. กรุงเทพฯ: พระที่นั่งวิมาน
เมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง. 2546.

พระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 5 ว่าด้วยเสนาบดีสภาถูกลูกขุน ณ ศาลา พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ
กรมหมื่น. พระประวัติและพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์. 2491.

พิทยาลงกรณ์พิทยากร, กรมหมื่น. ชุมนุมนิพนธ์. พระนคร: สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย. 2507.
มหาวิทยาลัยศิลปากร. พระราชวังสนามจันทร์ และเสื่อป่ากับการรักษาความมั่นคงของชาติ.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2550.

มูลนิธิสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพและหม่อมเจ้าจางจิตรถนอม ดิศกุล พระธิดา. จดหมายเหตุ

พระราชวังบางปะอิน และวัดนิเวศธรรมประวัติ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
 ชาญฉงนกิจและหม่อมเจ้าจางจิตรถนอม ดิศกุล พระธิดาร่วมกับกองจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2537.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 9 ตอนที่ 26 วันที่ประกาศ 18 กันยายน พ.ศ. 2435 หน้า 199.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 9 ตอนที่ 38 วันที่ประกาศ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2435 หน้า 319.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 11 แผ่นที่ 42 วันที่ 13 มกราคม ร.ศ. 113 พระราชบัญญัติรัฐมนตรี ร.ศ. 113
 หน้า 330-333.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 13 แผ่นที่ 21 วันที่ 23 สิงหาคม ร.ศ. 115 หน้า 209-210.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 13 แผ่นที่ 51 วันที่ 21 มีนาคม ร.ศ. 115 พระราชกำหนดผู้สำเร็จราชการ
 แผ่นดิน ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439).

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 23 วันที่ 17 มีนาคม ร.ศ. 125 หน้า 1283 เรื่อง ประกาศการรักษาพระนคร.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28 วันที่ 27 สิงหาคม ร.ศ. 130 ชื่อพระที่นั่งแลสถานต่างๆ พระราชวังสนาม
 จันทร์ พระนครปฐม หน้า 1064-1065.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 42 วันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 พระราชดำรัสตั้งอภิรัฐมนตรีสภา หน้า
 2618-2620.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 44 วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2470 พระราชบัญญัติองคมนตรี หน้า 205-216.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติองคมนตรี
 พ.ศ. 2470 หน้า 200-201.

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1 วันที่ 6 มีนาคม 2539.

รายละเอียดการประกวดแบบโครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่. สำนักงานเลขาธิการสภา
 ผู้แทนราษฎร. 2552.

ราม วชิราวุธ. ประวัติต้นรัชกาลที่ 6. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มติชน. 2555.

รุ่งเกียรติ แก้วกาหลง. การเปลี่ยนรูปของสถาปัตยกรรมเปิด. ในเอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติ
 “สถาปัตยกรรมกระบวนทัศน์” และ ระดับนานาชาติ “สถาปัตยกรรมปาฐะ” การประชุมวิชาการวิจัย-
 สร้างสรรค์: สรรพศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม, หน้า A85-A95. วันที่ 19-20 ธันวาคม.

เรื่องสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: กรม

ศิลปากร. 2514.

วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ กรุงเทพฯ (1984) จำกัด. 2547.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. 2536.

วีณา โรจนราธา. ปกิณกคดีประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. 2550.

วุฒิชัย มูลศิลป์. รายงานการประชุมเสนาบดีสภา รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ 2 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา ร.ศ. 112 ตอน 2. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร. 2552.

วัฒน์ จุฑะวิภาต. สถาปัตยกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2552.

ศาลปกครองและสำนักงานศาลปกครอง. จากเคาน์ซิลออฟสเตต คือ ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินสู่ศาลปกครอง. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลปกครอง. 2553.

สันต์ สุวัจนราภินันท์, บรรณาธิการ. ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรม: พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2.เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2558.

สรุปการประชุมชี้แจงการประกวดแบบ ขั้นตอนที่ 2 วันพุธที่ 26 สิงหาคม 2552 เวลา 09.00 นาฬิกา ณ ห้องประชุมคณะกรรมการหมายเลข 213 – 216 ชั้น 2 อาคารรัฐสภา 2

สมาคมช่างแห่งประเทศไทย. เบื้องแรกประชาธิปไตย บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์. 2516.

สายชล สัตตยานุรักษ์. สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ :การสร้างอัตลักษณ์เมืองไทยและชั้นของชาวสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน. 2546.

แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์. พระมหาปราสาทและพระราชมณเฑียรสถานในพระบรมมหาราชวัง. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์. 2514.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. 120 ปี เคาน์ซิลออฟสเตต : จากสถาบันที่ปรึกษาข้าราชการแผ่นดินมาเป็นคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. 2417-พ.ศ. 2537. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ

กฤษฎีกา. 2537.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. พระที่นั่งอนันตสมาคม. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 2528.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สัมภาษณ์อดีตประธานสภาฯ. สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2537.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. รัฐสภาแห่งใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2553.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ รายงานสรุปผลการศึกษาสำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2554.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. คู่มือนำชมรัฐสภา. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2555.

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์. กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. 2539.

สำนักพระราชวัง. พระบรมมหาราชวัง. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวัง. 2547.

สำนักพระราชวัง. พระราชวังดุสิต เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง. 2545.

สำนักราชเลขาธิการ. คณะกรรมการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. 2548.

สำนักราชเลขาธิการ. รายงานการประชุมเสนาบดีสภา รศ. ๑๑๑. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ. 2550.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. พระที่นั่งอนันตสมาคม. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 2528.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. รัฐสภาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2539.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. คู่มือนำชมรัฐสภา. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2549.

สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. “จิตกรรมและประติมากรรม

รอบอาคารรัฐสภา” กุมภาพันธ์ 2561.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. ๖๐ ปี รัฐสภาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2535.

หอพระสมุดวชิรญาณ. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕ เรื่องสถานที่แล้วสุดซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๔. พระนคร: ไสภณพิพรรฒธนากร. 2465.

อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร, หม่อมเจ้า. เรื่องเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์. 2478.

อัจฉราพร กมุทวิสมัย. กบฏ ร.ศ. 130. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิสาหการ. 2540.

แอนดรูว์ บัลแลนไทน. สถาปัตยกรรม ความรู้ฉบับพกพา. แปลโดย อนุสรณ์ ตีปยานนท์. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส พับลิชชิ่ง. 2557.

แอนเดอส์สัน เบเนดิกท์. ศึกษารัฐไทย ย้อนสถานะไทยศึกษา : รวมบทความและปาฐกถาว่าด้วยการเมืองไทยสมัยใหม่. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน. 2558.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Hawkes, T. Structuralism and Semiotics. (2nd ed. ed.). London: Routledge, 2003.

Lefebvre, H. The Production of Space. Translated by Donald Nicholson-Smith, oxford: Blackwell, 1991.

Leeds-Hurwitz, W. Semiotics and Communication : Signs, Codes, Cultures. New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1993.

วิทยานิพนธ์

กรวิภา อรรถนิตย์. กระบวนการสร้างการรับรู้และเข้าใจในศิลปะของสังคมไทย กรณีศึกษา: หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร. (รายงานการศึกษาส่วนบุคคลศิลปศาสตรบัณฑิต), คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชามานุษยวิทยา, 2557.

ไชแสง สุขะวัฒน์. การศึกษาอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่มีต่อแบบอย่างของงานสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2206-2475. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, แผนก

วิชาสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2520.

จันทรัตน์ ประวาลปัทม. การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2521.

ชาตรี ประกิตนันทการ. จากสยามเก่า สู่อุทยานใหม่ : ความหมายทางสังคมและการเมืองในงาน

สถาปัตยกรรม พ.ศ. 2394-2500. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546.

ชุติมา ขจรณรงค์วิช. แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมสัญลักษณ์สำหรับกรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์

สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2553.

นิตี เชื้อสถาปนศิริ. ความหมายทางการเมืองของลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารราชการไทย :

ศึกษากรณีศาลากลางจังหวัด. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544.

ประธาน ยานกุลวงศ์. การดำรงอยู่ของการใช้พื้นที่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของบ้านแบบ

ปัจจุบัน กรณีศึกษา บ้านไท – พวน หาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2553.

พรเลิศ พันธุ์วัฒนา. โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูล

สงคราม. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2521.

พิบูลย์ หัตถกิจโกศล. อนุสาวรีย์ไทย : การศึกษาในเชิงการเมือง. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต,

ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2527.

พีโรภาส ตรีสุวรรณ. อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ : การจัดผังและการออกแบบอาคารเบื้องต้น. วิทยานิพนธ์

สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2549.

มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา. คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสี่ปายะสภาสถาน.

วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย. 2556.

มาลินี คุ่มสุภา. นัยทางการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2541.

วรรณพิมล อังคศิริสรรพ. สรณินพนธ์จาก มายาคติ (Mythologies) ของโรลิ่งด์ บาร์ตส์ : บทแปล และบทวิเคราะห์เชิงวาทศาสตร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการแปลภาษาฝรั่งเศส-ไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2541.

วันชนะ ทองคำเภา. ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550.

ศุภยาดา ประดิษฐ์ไวยทยากร. พื้นที่สาธารณะ. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2555.

สายพิน แก้วงามประเสริฐ. ภาพลักษณ์ท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2537.

สุทธิอร ณ ลำพูน. การศึกษาแนวพระราชดำริสถาปัตยกรรมทรงสร้างของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 : กรณีศึกษาพระราชวังดุสิต พ.ศ. 2440-2453. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2556.

สุพัฒน์ศิริ แผงพันธุ์. การประกอบสร้างและการสื่อความหมายของการ์ตูนการเมืองไทย ในช่วงรณรงค์การเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2544. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544.

อรอาภา โลวีระ. รัฐสภา= The National Parliament of Thailand. วิทยานิพนธ์ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2540.

อภิรักษ์ เลี้ยวชวลิต. อาคารรัฐสภาแห่งชาติ. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546.

อาทิตย์ ลิมมัน. การศึกษากฎอาคารในสมัยรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2548.

วารสาร

- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2523). "ฐานานุศักดิ์ ในสถาปัตยกรรมไทย." วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 1(ภาคเรียนที่หนึ่ง), 8-17.
- คุ้มพงศ์ หนูบรรจง. "อาคารรัฐสภากับสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยไทย." วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม ปีที่ 7 (เมษายน - กันยายน 2551): 216-230
- ชมชน พุสินไพบูลย์. "ประวัติศาสตร์นิพนธ์ด้านสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย." วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 13 (มกราคม 2559 – ธันวาคม 2559): 152-173.
- ชมชน พุสินไพบูลย์ และฮีโรชิ ทาเกยามา. "พัฒนาการแนวคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ. 2552." วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 7 (กันยายน 2553 – สิงหาคม 2554): 309-339.
- ชาญคณิต อวรรณ. "สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญ กับประติมานวิทยาทางการเมืองในเขตวัฒนธรรมล้านนา พ.ศ. 2475 - 2490." หน้าจั่ว ฉบับที่ 6 (กันยายน 2552 - สิงหาคม 2553): 53-68.
- ณัฐภูมิ อัครโกวิทวงศ์. "ภาพตัวแทน ความหมาย และความเป็นเมือง: บทวิเคราะห์เชิง Lefebvrian สู่อุบัติกรรม" (Representation, Meanings, and the Political: A Lefebvrian Analysis of Architecture). วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (JARS) (Vol.8(2) 2011): 75-87.
- โตม ไกรปกรณ์ และ ธนสิษฐ์ ขุนทองพันธ์. "ความหมายทางการเมือง และความล้มเหลวของการสื่อความหมายในงานสถาปัตยกรรมคณะราษฎร." วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 13 (มกราคม 2559 - ธันวาคม 2559): 137-153.
- ต้นข้าว ปาณินท์. "หลังคาหน้าจั่วนั้นชั่วคราวหรือ มณฑปนั้นเป็นถาวรหรือไม่? หลากข้อความคิดของสถาปนิกกับรัฐสภาไทย." วารสารอาษา (เมษายน 2553 - พฤษภาคม 2553): 96-100.
- เถกิง พัฒโนภาษ. "สัญศาสตร์ กับ ภาพแทนความ จากบทความ Semiotics and Visual Representation โดย อาจารย์ ดร. Brian Anthony Curtin." วารสารวิชาการคณะ

สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 1 (มกราคม 2551) : 35-50.

ธงชัย วินิจจะกุล. "ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์ เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหาสถานะของตนเองผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑท์ทั้งในและนอกประเทศ." วารสารรัฐศาสตร์สาร 2 (ปีที่ 24 2546): 1-66.

"บทสัมภาษณ์ผู้ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย ทีม สงบ ๑๐๕๑." วารสารอาษา (เมษายน 2553 - พฤษภาคม 2553): 68-83.

บาร์ตส์, โรลิ่งด์. "โวหารของภาพ แพลโดย ประชา สุวีรานนท์." วารสารธรรมศาสตร์. 21 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2538) : 110-129.

ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. "การสร้างรัฐสภาของชาติไทย." วารสารรัฐสภาสาร 11 (ตุลาคม 2505): 54-55.

วิญญู อาจารย์กา. "เขาพระสุเมรุ" กับ อาคารรัฐสภาใหม่ไทย: "สภาวะแห่งการยกเว้น" ในฐานะกระบวนการทัศน์การสร้างงานสถาปัตยกรรม. วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 10 (กันยายน 2556 - สิงหาคม 2557): 102-129.

ศรัญญู เทพสงเคราะห์. "การเมืองว่าด้วยอนุสาวรีย์พระปกเกล้าฯ กับแนวคิดกษัตริย์นักประชาธิปไตย หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2494." ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 35 (2556): 104-127.

สมภพ ภิรมย์. "เนื่องจากพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว." วารสารรัฐสภาสาร 1 (มกราคม 2524): 64-68.

สันติรักษ์ ประเสริฐสุข. "การสื่อสารและการสร้างความหมายในสถาปัตยกรรม: จากโครงสร้างนิยมถึงหลังโครงสร้างนิยม." วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง 1 (ปีที่ 3 2548): 127-150.

สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา. "สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา." วารสารรัฐสภาสาร 7 (กรกฎาคม 2524): 11-12.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "เร่งรัดปรับปรุงระบบรัฐสภาให้ดีขึ้น." วารสารรัฐสภาสาร 38 (เมษายน 2533): 75.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "รัฐสภาปรับปรุงห้องประชุมเพื่อรองรับสมาชิกรัฐสภาจำนวน 700 คน." วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 24 (1 พฤศจิกายน 2542): 19-20.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "เตรียมจัดหาสถานที่ก่อสร้างรัฐสภา." วารสารเอกสารข่าว

รัฐสภา 25 (1 กันยายน 2543): 37-38.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "ประธานรัฐสภาปฏิเสธผลักดันที่เมืองชลสร้างรัฐสภาใหม่."

วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 26 (16 เมษายน 2544): 13.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "ประธานรัฐสภาระบุการนำรถไปจอดสนามเสือป่า เพื่อความ

สะดวกและประหยัดเวลา." วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา 27 (16 กุมภาพันธ์ 2545): 24-25.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "การก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่." วารสารเอกสารข่าวรัฐสภา

27 (1 กรกฎาคม 2545): 16-18.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "เดินทางดูพื้นที่สถานที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่." วารสารเอกสาร

ข่าวรัฐสภา 28 (16 กันยายน 2546): 17.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. "สถานที่ทำงานแห่งใหม่ของข้าราชการฝ่ายรัฐสภา." วารสาร

เอกสารข่าวรัฐสภา 28 (16 มีนาคม 2546): 29.

หนังสือพิมพ์

"มีชัย ตัดก.หาที่ตั้งรัฐบาลใหม่เล็งที่นนท์-นายกฯชอบคลองเตย." (17 เมษายน 2550). มติชน, หน้า.

15.

เว็บไซต์และสื่อทัศนวัสดุ

"สัปปายะสภาสถาน"ชนะออกแบบรัฐสภาใหม่." (2 ธันวาคม 2552). คมชัดลึก. [Online]. สืบค้นเมื่อ 6

กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://www.komchadluek.net/news/politic/39733>

สถาบันอาศรมศิลป์. (2561). อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ สัปปายะสภาสถาน. [Online]. สืบค้นเมื่อ 30

มีนาคม 2563, จาก <https://www.arsomsilp.ac.th/sapayasapasathan/>

ASA สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2560). ASA CREW 02 : FRESH START [วิดีโอ

บทสัมภาษณ์ รศ.ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี]. โทรทัศน์รัฐสภา.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก รายชื่อพื้นที่ที่ถูกพิจารณาในสมัยต่าง ๆ

สมัย นายมารุต บุณนาค (พ.ศ. 2535-2538) ที่ดินที่ได้รับในการพิจารณา 13 แห่ง แบ่งออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 9 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 4 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ของการรถไฟ บริเวณสวนจตุจักร กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่ของการรถไฟ บริเวณบางกอกน้อย กรุงเทพฯ
- 3.พื้นที่ของการรถไฟ บริเวณมักกะสัน กรุงเทพฯ
- 4.พื้นที่ของกองทัพบก สนามเป้า กรุงเทพฯ
- 5.พื้นที่ของโรงงานยาสูบ คลองเตย กรุงเทพฯ
- 6.พื้นที่สนามม้าราชตฤณมัย กรุงเทพฯ
- 7.พื้นที่ราชพัสดุ บริเวณถนนแจ้งวัฒนะ กรุงเทพฯ
- 8.พื้นที่เขตบางบอน บริเวณวิทยาลัยเทคนิคราชสีหราชาราม กรุงเทพฯ
- 9.พื้นที่เขตหนองจอก กรุงเทพฯ
- 10.พื้นที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
- 11.พื้นที่บางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 12.พื้นที่บริเวณลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี
- 13.พื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมัย นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ (พ.ศ. 2538-2539) ที่ดินที่ได้รับในการพิจารณา 6 แห่ง แบ่งออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 1 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 5 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ บริเวณริมทะเล เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
- 3.พื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 4.พื้นที่ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บริเวณอำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี
- 5.พื้นที่ราชพัสดุ กรมธนารักษ์ บริเวณอำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
- 6.พื้นที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ บริเวณตำบลพันท้ายนรสิงห์ จังหวัดสมุทรสาคร

สมัย นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา (พ.ศ.2539-2543) ที่ดินที่ได้รับในการพิจารณา 10 แห่ง แบ่งออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 2 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 8 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ของการรถไฟ ย่านพหลโยธิน กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่เรือนจำคลองเปรม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ
- 3.พื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 4.พื้นที่โครงการเมืองทองธานี ถนนแจ้งวัฒนะ จังหวัดนนทบุรี ของบริษัทบางกอกแลนด์

จำกัด (มหาชน)

- 5.พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุฒทหารบก จังหวัดนนทบุรี
- 6.พื้นที่บริเวณสี่แยกสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ อำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
- 7.พื้นที่บริเวณแยกต่างระดับเชียงรากน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 8.พื้นที่บริเวณถนนวงแหวนตะวันออก ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอบางปะอิน จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา

- 9.พื้นที่บริเวณถนนวงแหวนรอบนอก ทางด่วนรามอินทรา อำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานี
- 10.พื้นที่เขาชะโงก จังหวัดนครนายก

โครงการสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มีที่ดินที่ถูกศึกษาจำนวน 4 แห่ง แบ่งออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 1 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 3 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ของการรถไฟ บริเวณสวนจตุจักร กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 3.พื้นที่ราชพัสดุทหาร อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก
- 4.พื้นที่บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โครงการสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีที่ดินที่ถูกศึกษาจำนวน 9 แห่ง แบ่งออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 6 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 3 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ของการรถไฟ บริเวณสวนจตุจักร กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่ราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 3.พื้นที่บริเวณสนามเป้า เขตพญาไท กรุงเทพฯ
- 4.พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ
- 5.พื้นที่การรถไฟมักกะสัน เขตราชเทวี กรุงเทพฯ
- 6.พื้นที่เรือนจำกลางคลองเปรม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ
- 7.พื้นที่บริเวณถนนเชื้อเพลิง เขตคลองเตย กรุงเทพฯ
- 8.พื้นที่กรมชลประทาน อำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
- 9.พื้นที่เขาชะโงก จังหวัดนครนายก

สมัย นายพิชัย รัตตกุล (พ.ศ. 2543) ที่ดินที่ได้รับในการพิจารณาเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 2 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่โรงเรียนเตรียมทหาร เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ

สมัย นายอุทัย พิมพ์ใจชน (พ.ศ. 2544-2548) ที่ดินที่ได้รับในการพิจารณา 4 แห่ง แบ่งออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 3 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 1 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่เรือนจำกลางคลองเปรม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ
- 3.พื้นที่ของการรถไฟ บริเวณสวนจตุจักร กรุงเทพฯ
- 4.พื้นที่บริเวณเขากล้าพระ ริมอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี

โครงการศึกษาความเหมาะสมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่ คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีที่ดินที่ถูกศึกษาจำนวน 5 แห่ง แบ่งออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 2 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 3 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ของการรถไฟ บริเวณสวนจตุจักร กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ
- 3.พื้นที่บริเวณเขาถ้ำพระ ริมอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี
- 4.พื้นที่ราชพัสดุในเขตตำบลบึงน้ำรักษ์ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 5.พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุธทหารบก จังหวัดนนทบุรี

สมัย นายโกคิน พลกุล (พ.ศ. 2548-2549) ที่ดินที่ได้รับในการพิจารณา 5 แห่ง แบ่ง
ออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 1 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 4 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุธทหารบก จังหวัดนนทบุรี
- 3.พื้นที่โรงงานไทยเมล่อน เท็กซัสไทล์ จังหวัดปทุมธานี
- 4.พื้นที่ของธนาคารทหารไทย จำกัด (มหาชน) อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
- 5.พื้นที่ในโครงการสุวรรณภูมิซิตี้ อำเภอบางพลีน้อย จังหวัดสมุทรปราการ

สมัย นายมีชัย ฤชุพันธุ์ (พ.ศ. 2550-พ.ศ.2551) ที่ดินที่ได้รับในการพิจารณา 10 แห่ง แบ่ง
ออกเป็นพื้นที่ในกรุงเทพฯ 7 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 3 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ของการรถไฟ คลองเตย กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่ของการท่าเรือ คลองเตย กรุงเทพฯ
- 3.พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ
- 4.พื้นที่โรงงานยาสูบ คลองเคย กรุงเทพฯ
- 5.พื้นที่บริเวณสวนสัตว์ดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพฯ
- 6.พื้นที่บริเวณโรงจอดซ่อมบำรุงรถไฟฟ้าใต้ดิน ถนนพระราม 9 กรุงเทพฯ
- 7.พื้นที่กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ บางเขน กรุงเทพฯ
- 8.พื้นที่กรมชลประทาน ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
- 9.พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุธทหารบก จังหวัดนนทบุรี
- 10.พื้นที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

สมัย ยงยุทธ ตริยะไพรัช (พ.ศ. 2551) ที่ดินที่ได้รับในการพิจารณา 3 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุธทหารบก จังหวัดนนทบุรี
- 2.พื้นที่โรงงานไทยเมล่อน เท็กซัสไธล์ จังหวัดปทุมธานี
- 3.พื้นที่กรมการขนส่งทางอากาศ บริเวณสถานีวิทยุบางปะกง จังหวัดสมุทรปราการ

สมัย นายชัย ชิดชอบ (พ.ศ.2551) ที่ดินที่ได้รับในการพิจารณา 3 แห่ง แบ่งออกเป็นพื้นที่ใน กรุงเทพฯ 2 แห่ง และพื้นที่ในต่างจังหวัด 1 แห่ง มีรายชื่อดังนี้

- 1.พื้นที่ของการรถไฟ คลองเตย กรุงเทพฯ
- 2.พื้นที่ราชพัสดุทหาร เกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ
- 3.พื้นที่ราชพัสดุ กองคลังแสง กรมสรรพวุธทหารบก จังหวัดนนทบุรี

**ภาคผนวก ข รายชื่อคณะกรรมการตัดสินการประกวด
แบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ**

จำนวน 14 ท่าน ประกอบด้วย

1.นายประสพสุข บุญเดช (ประธานวุฒิสภา)	ประธานกรรมการ
2.นายสามารถ แก้วมีชัย (รองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่ 1)	กรรมการ
3.นายนิคม ไวยรัชพานิช (รองประธานวุฒิสภา คนที่1)	กรรมการ
4.พันเอก อภิวัฒน์ วิริยะชัย (รองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่ 2)	กรรมการ
5.นางสาวทัศนีย์ บุญทอง (รองประธานวุฒิสภา คนที่ 2)	กรรมการ
6.พลเรือเอก ฐนิธ กิตติอำพน (นายกสภาสถาปนิก)	กรรมการ
7.นาวาวิริยะ มาวิจักขณ์ (สมาชิกรัฐสภา)	กรรมการ
8.นางดวงขวัญ จารุคุล (สถาปนิกใหญ่ กรมโยธาธิการและผังเมือง)	กรรมการ
9.ศาสตราจารย์กิตติคุณเดชา บุญค้ำ (ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ ภูมิสถาปัตยกรรม)	กรรมการ
10.นายทวีจิตร จันทรสาขา (นายกสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์)	กรรมการ
11.นายประสงค์ ธาราไชย (นายกวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์)	กรรมการ
12.ศาสตราจารย์กิตติคุณตรีใจ บุรณสมภพ (วุฒิสถาปนิก)	กรรมการ
13.นายสิงห์ชัย พุ่งทอง (สมาชิกรัฐสภา)	กรรมการ
14.นายพิฑูร พุ่มหิรัญ (เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร)	กรรมการ

ตั้งแต่วันที่ 29 มิถุนายน 2552 เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 17 สิงหาคม 2552

โดย นายชัย ชิดชอบ (ประธานรัฐสภา)

หลักเกณฑ์การตัดสินการประกวดแบบ ขั้นตอนที่ 1

คณะกรรมการตัดสินการประกวดแบบแนวคิดจะพิจารณาให้คะแนนตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

1.แนวความคิดในการวางผังแม่บท ผังบริเวณและภูมิทัศน์	10 คะแนน
2.การตอบสนองความต้องการ ประโยชน์ใช้สอยและงบประมาณ รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมที่ทุกคนรวมถึงคนพิการและผู้สูงอายุสามารถเข้าถึง	30 คะแนน
3.แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมภายในที่มีเอกลักษณ์	50 คะแนน
4.การอนุรักษ์พลังงานและการรักษาสิ่งแวดล้อม	10 คะแนน
รวมคะแนน	100 คะแนน

หลักเกณฑ์การตัดสินการประกวดแบบ ขั้นตอนที่ 2

คณะกรรมการตัดสินการประกวดแบบจะพิจารณาให้คะแนนตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

1.แนวความคิดในการวางผังแม่บท ผังบริเวณและภูมิทัศน์	10 คะแนน
2.การตอบสนองความต้องการ ประโยชน์ใช้สอยและงบประมาณ รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมที่ทุกคนรวมถึงคนพิการและผู้สูงอายุสามารถเข้าถึง	25 คะแนน
3.แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมภายในที่มีเอกลักษณ์	40 คะแนน
4.การอนุรักษ์พลังงานและการรักษาสิ่งแวดล้อม	15 คะแนน
5. ประวัติและผลงานของคณะผู้ออกแบบ	10 คะแนน
รวมคะแนน	100 คะแนน

ภาคผนวก ค

ภาพสถาปัตยกรรมของรัฐสภาแห่งใหม่ โดย มหาวิทยาลัยมหิดล

แบบของรัฐสภาแห่งใหม่ โดย คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ภายใต้ 4 แนวคิดในการออกแบบ

แบบที่ 1 รูปแบบที่มีแนวคิดพื้นฐานจากความเป็นไทยและเอกลักษณ์ท้องถิ่นภาคต่างๆ ของประเทศ
ที่มา: โครงการศึกษาความเหมาะสมเพื่อพัฒนาพื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่ (รายงานการศึกษาฉบับสุดท้าย)

แบบที่ 2 รูปแบบที่มีแนวคิดพื้นฐานจากสถาปัตยกรรมรัฐสภาแบบดั้งเดิมที่เป็นลักษณะคลาสสิกและที่มาของรูปแบบการ
ปกครองที่รับมาจากตะวันตก
ที่มา: โครงการศึกษาความเหมาะสมเพื่อพัฒนาพื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่ (รายงานการศึกษาฉบับสุดท้าย)

แบบที่ 3 รูปแบบที่มีแนวคิดพื้นฐานจากสัญลักษณ์ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญแห่งประชาชน
ที่มา: โครงการศึกษาความเหมาะสมเพื่อพัฒนาพื้นที่ตั้งรัฐสภาแห่งใหม่ (รายงานการศึกษาฉบับสุดท้าย)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	อรณัฐ ปิยะจารุวัฒน์
วัน เดือน ปี เกิด	27 มิถุนายน 2536
สถานที่เกิด	ระยอง
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 44 หมู่ 5 ตำบลสามพราน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY